

A párkapcsolati jellemzők, a felnőtt kötődés és a vallásosság mintázatai párkapcsolatokban

Doktori értekezés

Lakatos Adél Csilla

Semmelweis Egyetem
Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Martos Tamás, Ph.D., egyetemi docens

Hivatalos bírálók: Dr. Salavecz Gyöngyvér, Ph.D., egyetemi adjunktus
Dr. Tanyi Zsuzsanna, Ph.D., egyetemi adjunktus

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Kovács József, az MTA doktora,
egyetemi tanár

Szigorlati bizottság tagjai: Dr. Földházi Erzsébet, Ph.D., egyetemi adjunktus
Dr. Hoyer Mária, Ph.D., főiskolai docens

Budapest

2020

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	4
1.1. PÁRKAPCSOLATOK MAGYARORSZÁGON.....	4
1.2. PÁRKAPCSOLATOK STABILITÁSA ÉS MINŐSÉGE	9
1.2.1. Minőség és elégedettség a párkapcsolatokban.....	9
1.2.2. Párokapcsolati elégedettség a különböző típusú párokapcsolatokban.....	11
1.2.3. Párokapcsolati minőség, személyes jóllét és egészségi állapot	12
1.3. PÁRKAPCSOLATI ELÉGEDETTSÉG KÜLÖNBÖZŐ ELMÉLETEKBEN..	15
1.3.1. A párokapcsolati elégedettség változását leíró modellek	15
1.3.2. A párokapcsolati elégedettséget befolyásoló tényezők a VSA modellben..	19
1.3.3. A párokapcsolati működés vizsgálatának változásai	34
1.4. FELNÖTT KÖTÖDÉS ÉS PÁRKAPCSOLATI MŰKÖDÉS.....	37
1.4.1. Kötődéelmélet	37
1.4.2. Felnőtt kötődés és párokapcsolati elégedettség	41
1.5. PÁRKAPCSOLATOK MŰKÖDÉSE A CIRCUMPLEX MODELLBEN.....	43
1.5.1. Olson családindinamikai modellje.....	43
1.5.2. Párokapcsolati működés és elégedettség	47
1.6. VALLÁSOSság ÉS PÁRKAPCSOLAT	49
1.6.1. A vallásosság fogalma a valláspszichológiában	49
1.6.2. Vallásosság a párokapcsolatokban	51
1.6.3. A vallásosság párokapcsolati szerepének pszichológiai megközelítései.....	53
1.7. ÖSSZEFOGLALÁS	56
2. CÉLKITŰZÉSEK.....	58
2.1. KUTATÁSI KÉRDÉSEK.....	59
3. MÓDSZEREK.....	60
3.1. A MINTA ÖSSZETÉTELE ÉS A KIVÁLASZTÁS SZEMPONTJAI	60
3.2. A VIZSGÁLATBAN ALKALMAZOTT KÉRDŐÍVEK	60
3.3. ELEMZÉSI MÓDSZEREK.....	64
3.3.1. Az elemzés alapjául szolgáló változók kialakítása	64
3.3.2. Adatelemzési stratégia a klaszterelemzések során.....	65
3.3.3. Többszörös korrespondencia-elemzés	66
4. EREDMÉNYEK.....	67

4.1. FELNŐTT KÖTŐDÉS (RSQ)	67
4.1.1. Klaszterelemzés	67
4.1.2. A klaszterek összevetése egyéb jellemzőkkel	70
4.1.3. Kiegészítő elemzések.....	75
4.2. AZ OLSON-FÉLE CSALÁDI TESZT (FACES IV)	76
4.2.1. Klaszterelemzés	76
4.2.2. A klaszterek összevetése egyéb jellemzőkkel	79
4.2.3. Kiegészítő elemzések.....	82
4.3. KRITIKA UTÁNI VALLÁSOSság (PCBS)	84
4.3.1. Klaszterelemzés	84
4.3.2. A klaszterek összevetése egyéb jellemzőkkel	87
4.3.3. Kiegészítő elemzések.....	90
4.4. TÖBBSZÖRÖS KORRESPONDENCIA-ELEMZÉS	91
5. MEGBESZÉLÉS	94
5.1. FELNŐTT KÖTŐDÉS	94
5.1.1. A felnőtt kötődés párkapcsolati mintázatai.....	94
5.1.2. A felnőtt kötődési mintázatok értelmezése	95
5.2. OLSON-FÉLE CIRCUMPLEX MODELL.....	98
5.2.1. A párkapcsolati működés mintázatai	98
5.2.2. A párkapcsolati mintázatok értelmezése.....	98
5.3. KRITIKA UTÁNI VALLÁSOSság.....	101
5.3.1. A Kritika utáni vallásosság párkapcsolati mintázatai	101
5.3.2. A vallásos attitűdök párkapcsolati mintázatainak értelmezése.....	102
5.4. TÖBBSZÖRÖS KORRESPONDENCIA-ELEMZÉS	104
6. KÖVETKEZTETÉSEK.....	108
7. ÖSSZEFOGLALÁS	116
8. SUMMARY	117
9. IRODALOMJEGYZÉK	118
10. SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	149
ÁBRÁK, TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	151
MELLÉKLETEK	153

1. BEVEZETÉS

Boldog az, aki otthon boldog. (Lev Tolsztoj)

Jelen disszertáció a pszichológusi munka és a lelkeszi hivatás keresztmetszetében helyezhető el. Mindkét területen családokkal dolgozom: pszichológusként elsősorban elakadásaikban, lelkeszként az élet – hol örömteli, hol fájdalmas – fordulópontjain kerülök közel hozzájuk. Családokkal végzett munkám elengedhetetlenül fontos része a megértés, a fejlődés, az értelemtalálás, remélt hozadéka a boldogulás, a kiegyensúlyozottság.

A párkapcsolatban, mint a család legfontosabb kapcsolatában leképeződnek az egyéni életút tapasztalatai, a származási családok és tagjaik szövevényes történetei, megélései, viszonyulásai, hogy aztán a párkapcsolat maga visszahasson az egyén boldogságára, a szoros és tágabb családi történésekre, viszonyulásokra. A dolgozat fókuszában álló, pszichológusként és lelkeszként egyaránt foglalkoztató kérdés: mi mindentől függhet a párok boldogsága, elégedettsége, kiegyensúlyozott működése?

Doktori értekezésem első része a párkapcsolati stabilitást és minőséget, illetve ezekhez szorosan kapcsolódva a párkapcsolati elégedettséget befolyásoló tényezők szakirodalmi áttekintését követően a felnőtt kötődés, a párkapcsolati működés és a vallásos attitűdök elméleti megközelítését taglalja. A dolgozat második része a párkapcsolati jellemzők és kapcsolati elégedettség kapcsolatfókuszú vizsgálatának leírását, eredményeit és megbeszélését ismerteti.

1.1. PÁRKAPCSOLATOK MAGYARORSZÁGON

Életminőségünk jellemzően három fő pilléren alapul: a testi, a lelki, valamint a társas egészségen. Ez utóbbi magába foglalja egy tágabb közösséghez való tartozás élményét, valamint a közeli és támogató érzelmi kapcsolatok elérhetőségét is (Kopp és Pikó 2006, Martos 2010). A tartós párkapcsolat lehet az egyik olyan szintér, ahol az egyén képes megélni a valahová tartozás érzését egy szoros személyközi kapcsolatban.

Közismert, hogy a család és a házasság intézménye az elmúlt évtizedek során sokat változott. Bár a közgondolkodás Magyarországon közismerten család- és gyermekcentrikus, a statisztikai és demográfiai adatok nem tükrözik a társadalom ezen családközpon-túságát. Az utóbbi évtizedekben bekövetkezett, és ma is folyamatban lévő radikális de-

mográfiai változások közül a leglátványosabbak: a házassági hajlandóság visszaesése, a házasságkötési kor emelkedése, a házasságok tartósságának csökkenése, a válások gyakoriságának megugrása, az újránházasságok megritkulása, a termékenység csökkenése, a házasság nélküli együttélések terjedése, s ezzel együtt a házasságon kívüli születések arányának emelkedése. Ezek a folyamatok összefüggésben állnak, és kölcsönösen alakítják egymást. A párkapcsolatok formálódásának az utóbbi évtizedben tapasztalt trendjei méltán tartanak számot mind a közérdeklődésre, mind a tudományos szintű elemzésre (Gödri 2001, Bukodi 2004).

A demográfiai folyamatok feltételezett okai között az egyéni intenciókat, az intézményes hatásokat és a társadalom értékrendjét találjuk (Spéder 2005). A lakosság értékrendjének módosulása a demográfiai változásokkal együtt alakul. A tényleges demográfiai magatartások és a közmegejtélés mozgása között kétirányú kapcsolat feltételezhető: a hagyományos normák módosulása hatást gyakorol az egyéni intenciókra, s ennek eredménye a tényleges tendenciák alakulásában érhető tetten (S. Molnár 2011). Míg az európai és az egyesült államokbeli kutatások már az 1960-as évektől gyökeres változásokat jeleztek a házassággal, családdal kapcsolatos értékrendben (Thornton és Young-DeMarco 2001), Magyarországon jóval később, leginkább a rendszerváltást követően vált érzékelhetővé egy határozott értékrendbeli változás (Spéder 2005). A házasság tekintélyének gyengülése, a házasság nélküli együttélésen alapuló párkapcsolat elfogadottsága, a házasság felbontásával kapcsolatos attitűdök erősödése teret biztosítottak a későbbi tendenciák érvényesülésének (S. Molnár 2011).

Magyarországon a házasságkötések száma az évtizedeken át tartó, és jelentős csökkenését követően 2010-ben érte el a minimumát 35,5 ezer házasságkötéssel, ami a népmozgalmi statisztika eddigi történetének egyik legalacsonyabb számát jelentette, és alig volt több, mint egyharmada az 1970-es évek közepén mért több mint 100 ezer házasságkötésnek. 2016-ig erről a mélypontról történt egy kedvező irányú elmozdulás, számottevően emelkedett a frigyek száma: 2016-ban az 51,8 ezer megkötött házasság a 2010-es szinthez képest 45,8%-os növekedést, és egyben két évtizedes rekordot jelentett: húsz év után először emelkedett 50 ezer fölé. A 2017. évi csökkenést követően 2018-ban ismét nőtt a házasságkötések száma, és bár nem érte el a 2016-os szintet, 50 ezer fölé maradt. Jelenleg nem lehet előre látni, hogy a növekedés folytatódik-e vagy átmenetinek bizonyul, illetve hosszabb távon milyen szinten fog stabilizálódni a házasságkötések száma (Murinkó és Rohr 2018, Murinkó és Spéder 2015, Statisztikai Tükör 2019).

A házasságkötésekben az ezredforduló után bekövetkezett radikális csökkenés következtében a közép- és kelet-európai országok Európa legalacsonyabb szintű házassági mozgalmát mutatták. A nyugat-európai országokban sokkal kisebb mértékű volt a csökkenés, sőt, néhány észak-európai országban emelkedett a házassági kedv, így Európán belül a házasságkötések gyakoriságát illetően közeledés volt tapasztalható az egyes országok között (Pongrácz 2012). Az utóbbi években tapasztalható házasságkötési hajlandóság nem csupán magyar jelenség, 2010 után számos európai országban emelkedni kezdtek a házasságkötési arányszámok. Magyarország relatív helyzete javult, 2015-re hazánk Európa alsó középmezőnyébe került (Murinkó és Rohr 2018).

A házasság mellett – egyre növekvő arányban – van jelen az élettársi kapcsolat, mint a párkapcsolatok másik alapvető típusa. Az élettársi kapcsolat házasság nélkül, ám házasságszerű kapcsolatban együtt élő két személy alkotta család. Ma Magyarországon az élettársi kapcsolatok három formája létezik: házassághoz hasonló kapcsolatban, de házasságkötés nélkül együtt élő felek és gyermekeik; bejegyzett élettársi kapcsolatban élők; és regisztrált vagy nyilvántartásba vett élettársi kapcsolatban élők (Földházi 2015).

Hazánkban az élettársi kapcsolatban élők száma mára az egymillió főt is meghaladta, ez a szám a 15 éven felüli népesség 13%-át jelenti. Míg évtizedekkel ezelőtt Magyarországon a házasság utáni, válást és özvegyülést követő élettársi együttélés volt a legjellemzőbb, ma a házasságot megelőző, vagy a házassággal szemben alternatívát kínáló élettársi kapcsolatok az elterjedtebbek. Ez a kapcsolati forma egyre inkább a nőtlenek/hajadonok által preferált, a kor szerinti eloszlásban a legfiatalabb korcsoportok részaránya folyamatos csökkenést, a 30-as és 40-es éveikben járók részaránya növekedést mutat (Murinkó és Rohr 2018, Murinkó és Spéder 2015). Az élettársi kapcsolatok elterjedésének egyik oka az lehet, hogy az egyén sokkal könnyebben hagy fel az adott párkapcsolattal, amennyiben az megromlik, mint a házasság esetén. Ugyanakkor fontos megállapítani, hogy bár vannak olyanok, akiknek ez egyfajta választott kapcsolati forma, másoknál kényszerként jelenik meg, ugyanis az anyagi háttér, a munkaerőpiacon elfoglalt hely vagy az esetleges inaktivitás visszatartó tényező lehet a házasságtól (Kukucska 2019).

Az élettársi kapcsolatban élők egy része próbaházasságként tekint a párkapcsolatra, ők úgy tervezik, hogy a későbbiekben összeházasodnak, mások viszont ezt különböző okokból nem is tervezik, ezért kapcsolatuk a házasság alternatívájaként tekinthető. 2016-ban az élettársi kapcsolatban élő 22 éves és idősebb népesség 57%-a három éven belül nem tervezett partnerével házasságkötést, 31%-a teljesen elutasította ezt a lehetőséget, 26%-a

inkább nem tervezett esküvőt, és csupán 18%-uk mondta, hogy a közeljövőben mindenképpen szeretne összeházasodni partnerével. Ebben a kapcsolati formában a válaszadó neme nem, de az, hogy a kapcsolatban van-e a partnerrel közös gyermek, befolyásolta a házasságkötési szándékot. Leginkább a húszas éveik végén, harmincas éveik elején járók szeretnének összeházasodni (KSH 2017, Murinkó és Rohr 2018).

Az élettársi kapcsolatok és a házasságok között a leglényegesebb különbség – az eltérő gyermekvállalási hajlandóságon túl – az, hogy az élettársi kapcsolatok általában rövidebb ideig tartanak és könnyebben felbomlanak, mint a házasságok, amennyiben nem lesz belőlük házasság (Földházi 2014, Földházi 2015). A kapcsolat kezdetétől számított 5 éven belül minden harmadik élettársi kapcsolat felbomlik, miközben az 5 éven belül válással végződő házasságok aránya nem éri el a 10 százalékot (Földházi 2012). Az 5 éven keresztül élettársi kapcsolatként fennmaradó párkapcsolatok stabilizálódni látszanak, lassul a szétköltözések dinamikája, de a 10. év végére így is 50-55 százalék körül alakul (Földházi 2015, Murinkó és Spéder 2015). A 10 év után együtt maradt párok mintegy fele továbbra is élettársként él együtt, másik fele pedig időközben házasságot köt partnerével. Mivel az élettársi kapcsolatok felbomlásáról (szétköltözésről) nem rendelkezünk statisztikai adatokkal, ezekről kutatások adataiból kaphatunk információt. (KSH 2017). A házasságok válással történő felbomlásáról viszont pontos statisztikai adatok állnak rendelkezésünkre. A válás útján felbomló házasságok arányát mutató teljes válási arányszám 1990-től folyamatos emelkedéssel 2008-ban érte el eddigi csúcspontját, majd 2011 óta csökkenése tapasztalható (Földházi 2015). A válások száma az ezredfordulót követően éves szinten 24-25 ezer körül mozgott, majd néhány évig csökkenő tendenciát mutatott, és 2014-ben, ötven év után először 20 ezer alá esett. 2015-ben ez a javuló irányzat megtorpant, a válások száma ismét 20 ezer fölé emelkedett. A 2018. évi 16,5 ezerre becsült válás közel 11%-al kevesebb volt az előző évinél, ami az elmúlt fél évszázad legalacsonyabb értéke (Makay és Szabó 2018, Statisztikai Tükör 2019).

Az utóbbi évek kedvező adatai ellenére Magyarországon a házasságok mérlege 42 éve folyamatosan negatív, vagyis minden évben több házasság szűnik meg válás és özvegyülés miatt, mint ahány házasságkötés által létrejön. 2018-ban 100 házasságkötésre 118 megszűnt házasság jutott, s bár ez kedvezőbb, mint a 2000. évi 166, vagy a 2017. évi 125-ös érték, a mérleg még mindig negatív. A házasságok mérlege csak akkor válhat pozitívvá, ha a válások száma úgy csökken, hogy közben a házasságkötéseké tovább emelkedik, mely arány a házaspárkapcsolatok növekvő stabilitására fog utalni.

A házasságok hosszú ideje tartó, jelenleg is fennálló negatív mérlege jelentősen módosította a népesség családi állapot szerinti összetételét. Az elmúlt évtizedekben jelentősen csökkent a házasságban élők aránya a felnőtt népesség körében. Míg 1990-ben a 15 éven felüli népesség 61,2%-a élt házasságban, 2019 elején ez az arány 41,9% volt (Földházi 2014, Statisztikai Tükör 2019). A 15 éven felüli népesség 58,1%-át hajadonok/nőtlenek, elváltak és özvegyek teszik ki. Ebben a csoportban találjuk az élettársi kapcsolatban élőket. Az élettársi kapcsolat terjedésével a hivatalos családi állapot szerinti megoszlás vizsgálata ma már nem ad pontos képet a tényleges párkapcsolati helyzetről. Amennyiben az ezredforduló utáni időszakot a hivatalos családi állapottól függetlenül, tényleges párkapcsolati helyzetet vizsgáljuk, tetten érhetőek az elmúlt évek változásai. A korábbi tendenciák folytatásaként minden életkori csoportban jelentősen csökkent a házások, és növekedett az élettársi kapcsolatban élők aránya, mind a férfiak, mind a nők esetében. Az élettársi kapcsolatok terjedése mellett az egyedülállók arányának megemelkedése is megfigyelhető, ami nem feltétlenül jelenti a párkapcsolat hiányát, ugyanis egy részük rendelkezik tartós, stabil párkapcsolattal, azonban különböző okokból nem költözik össze partnerével. Az ilyen jellegű kapcsolatokat a szakirodalom látogató kapcsolatnak nevezi (Kukucska 2019, Murinkó és Rohr 2018).

A párkapcsolati formák terén bekövetkezett változások ellenére a társadalom többsége a házasság intézményét továbbra is pozitívan ítéli meg. Bár a házasságot elutasítók aránya 2000 és 2008 között csaknem duplájára nőtt, az így vélekedők még mindig kisebbségben vannak. 2008-ban a megkérdezettek négyötöde nem értett egyet azzal, hogy a házasság idejétmúlt intézmény. Kevesen gondolják azt, hogy az élettársi kapcsolat, mint tartós párkapcsolati forma megfelelő lenne, bár arányuk 8%-ról 15%-ra emelkedett a két évtized alatt (Pongrácz 2012, S. Molnár 2011).

A fent leírt valamennyi folyamat kibontakozásának hátterében a társadalmi, gazdasági tényezők, valamint szemléletbeli, értékrendbeli változások komplex együttese mellett a házasságok stabilitásának utóbbi évtizedekben tapasztalható sérülékenysége húzódik. A házasságkötési gyakoriság és a termékenység csökkenése, valamint az élettársi kapcsolatok és a házasságon kívüli szülések elterjedése többek között a házasságok instabilitásának általánosan tapasztalható jelenségével hozható összefüggésbe (Gödri 2001; 2002).

1.2. PÁRKAPCSOLATOK STABILITÁSA ÉS MINŐSÉGE

Egy párkapcsolat akkor nevezhető sikeresnek, ha tartós és stabil, eleget tesz a társadalmi elvárásoknak, továbbá a benne élők elégedettek vele, jó minőségűnek ítélik meg, és ez magatartásukban is tükröződik (Glenn 1990). A házasságok és az élettársi kapcsolatok stabilitása, továbbá a válások, szétköltözések gyakorisága szoros összefüggésben áll a párkapcsolatok minőségével (Pilinszki 2014, Shafer és mtsai 2014). A tartós párkapcsolatok működésének megértéséhez elengedhetetlen a minőség vizsgálata, nem csak azért, mert a minőség az egyik fontos meghatározója a stabilitásnak, hanem azért is, mert a stabilitás elemzése önmagában nem nyújt hiteles és teljes képet a felbomló kapcsolatokról, és még kevésbé a megmaradó, ezen belül a fel ugyan nem bomló, kiüresedett, a benne élők szükségleteit már ki nem elégítő, elértéktelenedett házastársi, élettársi kapcsolatokról (Gödri 2001).

A kapcsolati minőség fontos, de nem az egyetlen előrejelzője a stabilitásnak (Amato és Hohmann-Marriott 2007, Lavner és mtsai 2012), a kapcsolati elégedettség és az elköteleződés további fontos feltételei a kapcsolat megmaradásának. Ez magyarázza azt a jelenséget, hogy magas elégedettséget mutató pároknál is előfordul válás, szétköltözés (Lavner és Bradbury 2010), illetve az elégedetlen, de elköteleződött párok párkapcsolata stabil maradhat a rossz minőség ellenére is.

A párkapcsolatok minősége a párok szubjektív megítélése magáról a kapcsolatról, annak egyes részeiről, a párok egymáshoz való viszonyulása (Gödri 2001, Horváth-Szabó 2007). Vitathatatlan tény, hogy a párkapcsolat minősége, elsősorban annak szubjektív vonatkozása az élet valamennyi területére kihat. Olyan lényeges konstrukciókkal hozható összefüggésbe, mint például az önértékelés, a szexuális elégedettség (Dyrenforth és mtsai 2010, Martos és mtsai 2014, Yoo és mtsai 2014), továbbá kapcsolatban áll az étellel való elégedettséggel (Carr és mtsai 2014, Luhmann és mtsai 2012), alapvető jelentőségű az életcélok elérésében, az önmegvalósításban, a küzdőképesség, a pozitív beállítottság és az alkalmazkodóképesség növelésében, a külső-belső egyensúly megteremtésében és megőrzésében (Skrabski és Koop 2009).

1.2.1. Minőség és elégedettség a párkapcsolatokban

A párkapcsolati minőség a kapcsolat olyan átfogó értékelését jelenti, amelyben a személyes attribúciók (McNulty és Karney 2001), a kapcsolat pozitív és negatív

aspektusai (pl. társas támasz, feszültség), a kapcsolati attitűdök, illetve a viselkedési és kapcsolati mintázatok együttesen jelennek meg (Bradbury és mtsai 2000, Slatcher 2010). A jó kapcsolati minőség jellemzően magas kapcsolati elégedettség, a partner iránti pozitív attitűd, illetve a párkapcsolatban ritkán előforduló ellenséges, negatív viselkedés együtteseként, a rossz kapcsolati minőség pedig alacsony kapcsolati elégedettség, a partner iránti negatív attitűd, illetve a párkapcsolatban gyakran megjelenő ellenséges és negatív viselkedés együtteseként írható le (Robles és mtsai 2014).

A párkapcsolati elégedettség a családi és a párkapcsolati működés egyik legtöbbet kutatott területe. Bár a fogalmat gyakran használják és kutatják, a kapcsolati elégedettségnek nincs egyetemesen elfogadott definíciója. A kapcsolati minőség, házassági minőség mellett a kapcsolati elégedettség a szakirodalomban olyan fogalmakkal együtt kerül említésre, mint kapcsolati boldogság és kapcsolati alkalmazkodás (Dyrenforth és mtsai 2010, Gödri 2001, Graham és mtsai 2011, Hendrick 1988, Martos és mtsai 2014). A kapcsolati elégedettség Hendrick (1988) által alkalmazott definíciója szerint a kapcsolati elégedettség „egy személy házasságára vagy más, bensőséges kapcsolatára vonatkozó érzelmeinek és gondolatainak együttese”.

Bár az elkötelezett kapcsolatok (házasság, élettársi kapcsolat) majdnem minden kultúrában megtalálhatóak, az elmúlt évtizedekben a párkapcsolati elégedettséget – más pszichológiai konstruktumokhoz hasonlóan – leginkább a nyugati társadalmakban vizsgálták (Bradbury és mtsai 2000). Újabban Sorokowski és munkatársai (2017) egy olyan, 33 országra, köztük Magyarországra is kiterjedő vizsgálatot közöltek, amely a házassági elégedettség és az azzal összefüggő egyéni és kapcsolati jellemzők – nem, életkor, a kapcsolat időtartama, vallásosság, gyermekek száma, gazdasági helyzet, iskolázottság, kulturális szempontok – közötti összefüggések elemzésére irányult. Magyar nyelvterületen ebben a témában meghatározó jelentőségűek azok a párkapcsolat témájával foglalkozó, az elégedettségre is kitérő közlemények (Bukodi 2004, Gödri 2001, Gödri 2002, Vargha 1992-93), és doktori értekezések (Balog 2006, Földházi 2009, Pilinszki 2014, Vajda 2016), amelyek az elmúlt években láttak napvilágot. A párkapcsolati elégedettség családi életciklusok szempontú ismertetését (Kovács 2012), és a párkapcsolati elégedettség prediktorainak részletes, rendszerszemléleti szempontú bemutatását, elemzését (Kozékiné Hammer 2014) két doktori értekezésben olvashatjuk.

1.2.2. Párkapcsolati elégedettség a különböző típusú párkapcsolatokban

A párkapcsolati elégedettség időbeni változása, alakulása hosszú ideje képezi a vizsgálatok tárgyát. Keresztmetszeti vizsgálatok eredményeire alapozva korábban a kutatók úgy gondolták, hogy párkapcsolatokban a kapcsolattartam szerint U alakú elégedettségi görbe rajzolódik ki, azaz az elköteleződött párkapcsolat elején magas elégedettséget meg tapasztaló párok a kapcsolat előrehaladtával – leginkább a gyermekvállalás idején – az elégedettségi szint hanyatlásáról számolnak be, majd a gyermekek családból való kikerülésével az elégedettségi szint újból emelkedik (Gödri 2002, Van Laningham és mtsai 2001). Longitudinális vizsgálatokban azonban ez a feltételezés nem igazolódott, helyette inkább a kapcsolati elégedettség több módon való alakulásának lehetősége körvonalazódott. Mostanra elfogadottá vált az a nézet, hogy a párkapcsolati elégedettség sokféle módon alakulhat: bár a kapcsolatban eltöltött idő előrehaladtával a párok többségénél az elégedettség csökkenése figyelhető meg, egyes párkapcsolatokban ez az átlagosnál hamarabb, másokban később, illetve kisebb vagy nagyobb mértékben következik be. Továbbá vannak olyan párok is, akiknél a kapcsolat elején tapasztalt elégedettségi szint megmarad, esetleg a későbbiekben az elégedettségi szint emelkedése tapasztalható (Bookwala 2012, Umberson és mtsai 2005). A kutatási eredmények összességében arra utalnak, hogy függetlenül a párkapcsolat időtartamától, a kapcsolati elégedettségnek sokféle kimenete lehet, és megdőlt az a korábbi feltevés, hogy az idő előrehaladtával elkerülhetetlen a kapcsolati elégedettség és boldogság csökkenése (Prolux 2016).

Mostanra az időtényező helyett egyéb szempontok nyertek igazolást: a kapcsolat elején tapasztalt elégedettség (Anderson és mtsai 2010, Kurdek 2002), a kapcsolati stressz, az agresszió, a pozitív érzelmek hiánya (Lavner és Bradbury 2010), az iskolázottsági szint, a jövedelem és a házasság előtti gyermekvállalás (Birditt és mtsai 2012). A párkapcsolati elégedettséget célzó kutatások ugyanis hosszú ideig abból az alapvetésből indultak ki, hogy a kapcsolat elején minden pár magas elégedettségi szintről indul (Lavner és Bradbury 2019a). Az utóbbi évek vizsgálati eredményei viszont arra utalnak, hogy az elégedettség már a kapcsolat elején sem ugyanolyan az egyes pároknál. A kapcsolat előrehaladtával nagyobb mértékű csökkenés várható a kapcsolatuk elején is elégedetlen pároknál, mint azoknál, akik kapcsolatuk kezdetekor magas elégedettséget mutattak (Foran és mtsai 2013, Lavner és mtsai 2012, Prolux és mtsai 2017).

A kapcsolat típusa szempontjából végzett korábbi vizsgálatok szerint a házasságban élők jobb párkapcsolati minőségről számoltak be az élettársi kapcsolatban élőkénél (Gödri

2002, Skinner és mtsai 2002), ám a két csoport kapcsolati minőség szempontjából történő ilyen éles megkülönböztetése mostanra meghaladottá vált. Újabb kutatási adatok szerint ugyanis az élettársi kapcsolatok társadalmi elfogadottságával és gyakoriságuk növekedésével a házasságban és az élettársi kapcsolatban élők kapcsolati minőség-megítélése közelebb került (Liefbroer és Dourleijn 2006). Azokban a vizsgálatokban, amelyekben az élettársi kapcsolatban élők esetében megkülönböztették a házasságot tervezőket azoktól, akik házassági terv nélkül élnek együtt, továbbá a házasságuk előtt együtt élő, és együttélés nélkül összeházasodott párokat, azt találták, hogy a frigy előtt együtt élő házaspárok kapcsolati minősége hasonló a házasságot tervező, együtt élő párokéval. Kapcsolati minőség szempontjából továbbá nagy hasonlóságot mutattak az együttélés nélkül házasodtak és a házasságot nem tervező együtt élők. Utóbbi két csoportban kisebb elégedettség jelent meg, mint az előbbieken, és ez a későbbi kapcsolati stabilitásban is megmutatkozott (Manning és Cohen 2012, Brown és mtsai 2015, Shafer és mtsai 2014).

1.2.3. Párkapcsolati minőség, személyes jóllét és egészségi állapot

A társas kapcsolatok egészségvédő hatását számos vizsgálat igazolta. A jó társas kapcsolatok erősítik az identitást, általában határozott célokkal és kontrollérzettel járnak együtt, ami különösen fontos a stresszhatások kivédésében (Reis és mtsai 2000, Uchino és Birmingham 2011). Az elmúlt években tapasztalt, az elkötelezett párkapcsolatok területén bekövetkezett szociodemográfiai változásokkal, és a társadalmi megítélés módosulásával – az elméleti kutatók, a segítő szakemberek, és a párkapcsolati téma iránt érdeklődő közönség körében – felerősödött a párkapcsolati minőség, elégedettség és az egészség közötti összefüggések jobb megértésének igénye (Robles és mtsai 2014).

A családi, párkapcsolati légkörnek testi, lelki és szociális téren egyaránt meghatározó szerepe van a családtagok életében, összefüggésben áll a boldogsággal, az étellel való elégedettséggel (Carr és Springer 2010, Carr és mtsai 2014, Sapphire-Bernstein és Taylor 2013). Mostanra evidenciának számít, hogy a párkapcsolat minősége fontos szerepet tölt be a partnerek életminőségében és általános jóllétében, hatással van testi és lelki egészségükre (Dyrenforth és mtsai 2010, Kopp és mtsai 2007, Miller és mtsai 2013, Martos és mtsai 2014), erőforrás a nehéz élethelyzetekben, a stresszel való megküzdésben (Prolux és mtsai 2007, Reis és mtsai 2000) és összefüggést mutat az étellel való elégedettséggel (Luhman és mtsai 2012).

Házasságban élők morbiditási és mortalitási mutatóit vizsgálva a házassági kapcsolatnak komoly szerepe van mind a mentális, mind a fizikai egészség védelmében (Carr és Springer 2010). Az elmúlt évtizedek kutatásai rendre igazolták, hogy a házasok általában egészségesebbek, boldogabbak és elégedettebbek az egyéb családi állapotúaknál. Ezekhez szorosan kapcsolódik, hogy a házasokat jobb szomatikus és mentális egészségi állapot, nagyobb pszichológiai jóllét, kevesebb krónikus betegség és hosszabb élettartam jellemzi, mint a házastárstól különélőket, vagy az élettársi kapcsolatban lévőket (Kopp és Pikó 2006, Waite és Gallagher 2000). A házasságban élők körében kevesebben követnek el öngyilkosságot és ritkábban fordul elő viselkedési zavar (Cutright és Fernquist 2005, DeKlyen és mtsai 2006).

A házasság és az egészségi állapot közötti általánosító összefüggéseket és a házassági kapcsolat kizárólagos preventív szerepét mostanra egyre több kutatási adat árnyalja (Kovács és mtsai 2013, Liu és Umberson 2008). Míg a korábbi vizsgálatokban a házasoktól való megkülönböztetésre a nem házasokat egy csoportként azonosították, mostanra világossá vált, hogy egészség szempontjából ebben a kategóriában különbség mutatkozik elváltak, özvegyek, különélők, soha nem házasodottak és élettársi kapcsolatban élők között. Jelen munka témájánál maradva e helyen a házasságban és az élettársi kapcsolatban élők összehasonlítására térek ki.

Egyes vizsgálatok arra találtak bizonyítékot, hogy az élettársi kapcsolat nem biztosítja ugyanazokat az előnyöket és életminőséget, illetve nem szolgálja olyan mértékben a benne élők pszichológiai jóllétét, mint a házasság, és ezt az összefüggést az élettársi kapcsolatok törékenységével együtt járó bizonytalanságával magyarázták (Lamb és mtsai 2003, Skinner és mtsai 2002). Más összehasonlító vizsgálatok viszont arra mutattak rá, hogy bár különbség van a két kapcsolati forma egészségre gyakorolt hatásában, ezek a hatások közelebb állnak egymáshoz, mint azt korábban gondolták. A házasságban élők, az élettársi kapcsolatban élők és az egyedül élők egy olyan kontinuumon helyezkednek el az egészség és jóllét szempontjából, ahol a házasság és az együttélés, jóllehet eltérő mértékben, de egyaránt előnyökkel jár a fizikai és mentális egészségre nézve (Brown 2000, Kamp Duch és Amato 2005, Musick és Bumpass 2012). Újabban az élettársi kapcsolat társadalmi elfogadottságának hatását elemezve, egy több országra kiterjedő vizsgálat adatai arra utalnak, hogy az élettársi kapcsolatot nagyobb nyitottsággal kezelő társadalmakban (AEÁ és Nagy-Britannia) a házasság és az élettársi kapcsolat egészségvédő hatása megegyezik, míg más, az élettársi kapcsolat iránt az előzőekhez képest kevésbé elfogadó társadalmakban (Német-

ország, Norvégia, Ausztrália) a két kapcsolati státus egészségvédő hatásában különbség mutatkozott (Perelli-Harris és mtsai 2018).

A kapcsolati státusz kizárólagos hangsúlyozása helyett mostanra a társas kapcsolatok minősége (Uchino és Birmingham 2010), s ezen belül is a párkapcsolatok minősége került az egészségvizsgálódás fókuszába (Umberson és mtsai 2006). Longitudinális vizsgálatból származó adatok szerint magas párkapcsolati elégedettség jobb pszichológiai jóllétet jósol (Prolux és mtsai 2007), a párkapcsolat rossz minősége, azaz a kapcsolati distressz pedig negatív összefüggést mutat az egészségi állapottal (Balog 2008, Whisman és Umberlacker 2009): a rossz házasságban élők egészségi állapota rosszabb, mint a jó házassági kapcsolatban élőké (Graham és mtsai 2006, Robles és Kiecolt-Glaser 2003).

Magyar mintán végzett vizsgálatok szintén a kapcsolati minőség és az egészség összefüggését igazolták. Balog Piroska (2006) a *Hungarostudy 2002* adatai alapján azt találta, hogy a jó házasságban élő személyek ritkábban szenvedtek minden vizsgált betegségben, mint a rossz házasságban élők és az elváltak. Magas házastársi stresszrel jellemezhető, rossz házasságban élők rosszabb életminőségről, magasabb depresszióról, szorongásról és vitális kimerültségről, több alvászavarról számoltak be az elváltaknál (Balog 2005). Kovács és munkatársai (2013) a *Hungarostudy Egészség Panel 2006*-os keresztmetszeti adatait vizsgálva házasságban, élettársi kapcsolatban élő, illetve elvált-egyedül élőket hasonlítottak össze mentális egészség szempontjából. Eredményeik nem mutattak szignifikáns különbséget a jó házastársi és jó élettársi kapcsolat egészségvédő hatása között. Ezekben a csoportokban jobb általános pszichés állapot, kisebb mértékű depresszió és szorongás, alacsonyabb társas stressz-szint és az öngyilkossági gondolatok ritkább előfordulása volt tapasztalható a rossz házasságban és rossz élettársi kapcsolatban élők csoportjánál.

A kapcsolati elégtelenség negatív kimenetele mellett fontos hangsúlyozni a jó kapcsolati minőség pozitív hatását is (Ryff és Singer 1998). Ez a szemlélet jelenik meg abban a modellben, amely a párkapcsolati feszültségek egészségkárosító, illetve a kapcsolati erőforrások lehetséges egészségvédő hatásait gyűjti össze, és amelyben a párkapcsolati támasz és feszültség, valamint az egészségi állapot közvetítőiként a kognitív-affektív folyamatok, az egészségmagatartás, a pszichopatológia, a személyiségjellemzők is megjelennek (Slatcher 2010, Robles és mtsai 2014).

Mostanra széles körben elfogadottá vált, hogy a rossz kapcsolati minőség miatt megtapasztalt stressz a rossz egészségi állapot előrejelzője (Sandberg és mtsai 2009). Bizonyítottan növeli a depressziós tünetek (Balog és mtsai 2003, Foran és mtsai 2013,

Whisman és Uebelacker 2009), a generalizált szorongás (Whisman és Baucom 2012), a szociális fóbia, a poszttraumás stressz szindróma, a major depresszió és a bipoláris tünetegyüttes előfordulását (Whisman 2007). A rossz kapcsolati minőség negatív hatása megjelenik a fizikai állapotromlásban is (Bookwala 2005, Kiecolt-Glaser és mtsai 2005), rontja a szív-érrendszer, a neuro-, az endokrin-, és az immunrendszer fiziológiai folyamatait (Robles és Kiecolt-Glaser 2003, Robles és mtsai 2014). Összefüggésben áll a magas vérnyomással (Balog és mtsai 2013), a diabétesz (Whisman és mtsai 2014), illetve bizonyos gyulladásozó állapotok előfordulásának gyakoriságával (Gouin és mtsai 2016). Végül, a kapcsolati distressz megnöveli az egészségkárosító magatartás rizikóját, ezekben a párokban gyakrabban fordulnak elő rossz étkezési- és alvási szokások, dohányzás, gyógyszer- és alkoholabúzus, mint a kevesebb distresszt megélő pároknál (Whisman és Baucom 2012). A kapcsolati minőség, az elégedettség és a különböző tünetek, egészségmagatartások közötti kölcsönös hatást vizsgálva az derült ki, hogy az egészségi állapot és az egészségmagatartás hatással van a kapcsolati elégedettségre és a kapcsolat stabilitására (Balog és mtsai 2013, Pruchno és mtsai 2009, Robles és mtsai 2014).

Demográfiai jellemzőkkel is összevetve, úgy tűnik, hogy a párokban elégedettség és az egészség eddig bemutatott összefüggései a különböző korcsoportokban egyaránt megjelennek (Miller és mtsai 2013). Nemek szempontjából végzett összehasonlító vizsgálati eredmények szerint bár a párokban mind a nők, mind a férfiak jóllétében fontos szerepet tölt be (Carr és mtsai 2014, Umberson és mtsai 2006), férfiaknál inkább a kapcsolati státusznak van nagyobb egészségvédő szerepe (Balog 2008, Ross és Mirowsky 2013, St John és Montgomery 2009), nők körében pedig inkább a kapcsolati minőség, elégedettség és az egészség kapcsolata mutat erőteljes összefüggést (Bookwala 2012, Jackson és mtsai 2014, Prolux és mtsai 2007). Ez utóbbi összefüggést magyarázhatja az a feltételezés, hogy a párokban minőségének hanyatlásáért a nők általában nagyobb felelősséget éreznek, ezért azt személyes kudarcként, és ennek megfelelően stresszként élik meg (Davila és mtsai 2003).

1.3. PÁRKAPCSOLATI ELÉGEDETTSÉG KÜLÖNBÖZŐ ELMÉLETEKBEN

1.3.1. A párokban elégedettség változását leíró modellek

A párokban elégedettség az elkötelezett kapcsolatok legfontosabb, legkomplexebb és legértékesebb aspektusa. E széles körű hatás miatt fontos kérdés, hogy egy kapcsolaton

belül az elégedettséget milyen tényezők befolyásolják. Kétségtelen, hogy a kapcsolati elégedettség nem állandó, az idő előrehaladtával, a párkapcsolattal együtt változik. Annak magyarázatára, hogy ez a változás mitől függ, a szakirodalomban több elméletet, modellt is találunk.

A Befektetési modell (Investment Model; Rusbult 1980) szerint a kapcsolatban megélt elégedettségi szint, a kapcsolatba való befektetés mértéke, és a kapcsolat mellett észlelt alternatív lehetőségek minősége együttesen határozzák meg az elköteleződést. A kapcsolati elégedettséget a párkapcsolatban tapasztalt pozitív és negatív érzelmek aránya, valamint a partnerek legfontosabb szükségleteinek kielégülése határozza meg. A modellben azok a javak jelentenek befektetést, amelyeket a kapcsolatból való kilépéssel az egyén elveszítene, vagy értékük csökkenne. Ezek lehetnek külső (pl. közös barátok, közös otthon) és belső befektetések (a kapcsolatba közvetlenül befektetett érzelmek, idő, pénz). Az alternatív lehetőségek minőségét a kapcsolaton kívül leginkább elérhető alternatívák észlelt kívánatossága határozza meg. Míg az elégedettségi szint és a befektetés mértéke pozitívan, a kapcsolaton kívüli alternatív lehetőségek pozitív, vonzó minősége negatívan befolyásolja az elköteleződés mértékét, és együttesen erős előrejelzői a stabilitásnak (Rusbult és mtsai 1998).

Huston és munkatársai (Huston és Houts 1998, Huston és mtsai 2001) a kapcsolati elégedettségben és a kapcsolati működésben együttesen bekövetkezett változások dinamikáját három modellben ragadták meg.

Az Illúzióvesztés modell (Disillusionment Model; Huston és Houts 1998) arra, a nyugati társadalmakban széles körben elterjedt alapvetésre épül, hogy a párok a kapcsolatuk kezdetén nagyon érzelmeteliek, gyengédek. Ebben a boldog állapotban hajlamosak túlidealizálni a partnert és kisebbiteni vagy leplezni az esetleges nehézségeket, véleménykülönbségeket (Huston 1994, Miller és mtsai 2003). A partnert idealizáltan látják, sok időt töltenek egymás társaságában, gyakran kifejezik érzelmeiket és könnyen egyetértenek a fontos kérdésekben. Amint a kép realisabbra vált, és az alternatívák iránti vonzalom növekszik, a kapcsolat elején jelenlévő, de elbagatellizált problémák felerősödnek. Az idő előrehaladtával a partnerek egyre kevésbé lesznek elnézőek egymással, és a problémák megoldásában is motiválatlanok maradhatnak, miközben csalódást okozhat az a felismerés, hogy a házasság önmagában nem oldja meg a problémákat (Kurdek 2002).

A Kapcsolati distressz modellben (Emergent Distress Model; Huston és mtsai 2001) a párkapcsolatba hozott pozitív és negatív viselkedési mintázatok fontossága (Bradbury és

mtsai 1998), és a kapcsolatban keletkező distressz elégedettségre gyakorolt hatása hangsúlyos. Ebben a megközelítésben nem az a fontos, hogy a partnerek nyugodt időszakban hogyan vannak egymással, hanem az, hogy mit kezdenek a különbözőségekkel és konfliktusokkal (Clements és mtsai 1997). A kapcsolati konfliktusok (negativizmus, kapcsolati problémák, véleménykülönbség) gyakorivá válásával csökken a kapcsolati elégedettség (Stanley és mtsai 2002), ezért ez utóbbi és a stabilitás szempontjából a konfliktuskezelési készségek fejlesztése rendkívül fontos (Monarch és mtsai 2002).

A két modell abban hasonlít, hogy mindkettő szerint a kapcsolati distressz, s ezzel együtt az elégedetlenség a kapcsolatban keletkezik, mintegy a kapcsolati működés következményeként jelenik meg (Kurdek 2002). A köztük lévő különbség pedig az, hogy míg az illúzióvesztésnél a pozitív aspektusok csökkennek, a distressz modellnél növekszik a kapcsolat negatív aspektusa (Gottman és mtsai 1998).

A Dinamikus modell (Enduring dynamics modell; Caughlin és mtsai 2000) az illúzióvesztés modellel és a kapcsolati distressz modellel ellentétben a kapcsolat elején jelenlévő és a partnerek által észlelt kapcsolati distresszt emeli ki. A problémák jellemzően az egyéni különbségekben (személyiségjellemzők), illetve interakciós különbségekben jelennek meg (különböző, jellemzően eredménytelen konfliktuskezelési mód) (Huston 1994, Huston és Houts 1998, Noller és Feeney 1998, Prolux és mtsai 2017). A modell ellentmond az elköteleződés előtti időszak túlhangsúlyozásának és azt állítja, hogy az inkább kulturális mítosz, mintsem valódi magyarázat.

Ha a kapcsolaton belüli különbségek – a szeretet és az intimitás hiánya, erős ambivalencia és negativizmus, egymás hibáztatása – fennmaradnak a kapcsolatban, bejósolják a kapcsolati elégedettséget és stabilitást. Longitudinális vizsgálatukban Huston és munkatársai (2001) a kapcsolati boldogság és az esetleges válás idejének bejósolására a dinamikus megközelítést találták a legjobbnak. Eredményeik szerint azok a párok számoltak be magasabb kapcsolati boldogságról, és azoknál következett be legkisebb valószínűséggel válás, akik már a kapcsolatuk kezdetén képesek voltak az egymás iránti erős érzelmek kifejezésre és jó válaszkészséggel rendelkeztek (Caughlin és Huston 2006, Kurdek 2002).

A következő modellek a pár változásokhoz való adaptív alkalmazkodására alapoznak. Ezek szerint a párkapcsolat minősége a pár belső, illetve külső kihívásokkal való megküzdésétől függ, aszerint változik (Prolux és mtsai 2017).

A pár tagjainak egymáshoz alkalmazkodása (Life Cycle Notion; Huston 1994) megközelítés szerint az elköteleződést, házasságkötést követően majdnem minden párkapcsolat-

ban megjelennek a személyiségbeli különbségek miatti nehézségek. A korábbi megközelítésekkel ellentétben azonban ezek a különbségek nem a kapcsolat kezdetén, hanem abban a folyamatban mutatkoznak meg, ahogyan a pár tagjai egymáshoz és az életeseményekhez próbálnak alkalmazkodni. Ez magyarázza, hogy a kapcsolat kezdetén tapasztalt konfliktusok a pár tagjainak egymáshoz való alkalmazkodásával, csiszolódásával akár csökkenhetnek (Caughlin és Huston 2006).

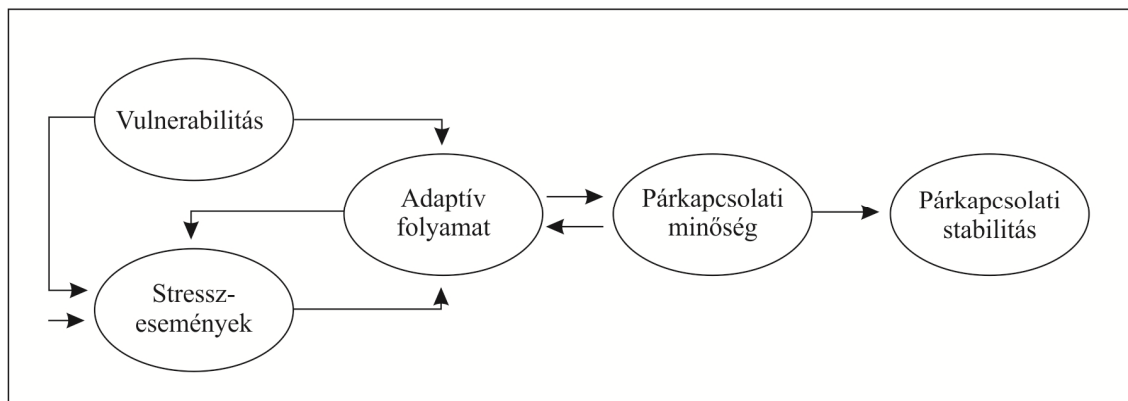
Az életeseményekhez való alkalmazkodásra több modell is létezik, ezek mindegyike a párkapcsolaton belül keletkezett, és a külső stresszorokkal, illetve életeseményekkel való megküzdés fontosságát hangsúlyozzák (Caughli és Houston 2006). A leggyakrabban használt ilyen modell a Vulnerabilitás–stressz–adaptáció modell (Vulnerability–Stress–Adaptation, VSA; Karney és Bradbury 1995), mely szerint a pár tagjai olyan, különböző egyéni erősségekkel és sérülékenységekkel (pl. konfliktuskezelési mód, személyiségvonások) érkeznek a párkapcsolatba, amelyek stresszes időszakokban segíthetik, vagy megnehezíthetik a pár életeseményekhez való alkalmazkodását. A párkapcsolatba hozott személyiségjellemzők, elképzelések, elvárások, illetve a korábbi kapcsolati tapasztalatok együttesen befolyásolják az alkalmazkodást és a kapcsolati működést, ami aztán kihat a kapcsolati elégedettségre és minőségre, illetve a stabilitásra. A párkapcsolati alkalmazkodás, a kapcsolati minőség és elégedettség kölcsönös egymásra hatása mostanra számos vizsgálatban igazolást nyert (Lavner és mtsai 2016). A modellben a kapcsolatba hozott jellemzők és a kapcsolati dinamika együttesen kapnak szerepet, talán ezzel magyarázható, hogy ez az egyik leggyakrabban használt megközelítésnek számít (Keizer 2014, Prolux és mtsai 2017).

Bradbury és munkatársai (2000) korábbi vizsgálati eredmények figyelembevételével a kapcsolati elégedettséget tágabb értelmezési keretbe helyezték. Szerintük az elégedettséget nemcsak interperszonális mechanizmusok, hanem mikro- és makrokontextuális tényezők csoportjaiba sorolható környezeti hatások is befolyásolják. Az interperszonális mechanizmusok közé olyan faktorokat soroltak, mint kogníciók, érzelmek, viselkedési mintázatok, szociális támogatás, erőszak. A mikro-kontextuális tényezők azok a körülmények, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a házasság interperszonális működéséhez (életciklusok átmeneti időszaka, gyermekek jelenléte a családban), a makro-kontextuális tényezők pedig olyan, a tágabb szociális környezetből érkező hatások, amelyek közvetve hatnak a házasság működésére (anyagi körülmények, költözés, munkahelyváltás).

Magyar nyelvterületen elsőként Gödri Irén (2001) közölte azokat a változókat, melyek a különböző, nemzetközi kutatások szerint szerepet játszanak a párkapcsolat minőségének és stabilitásának alakulásában. Objektív változónak számít a felek közötti korkülönbség, az anyagi helyzet, a házasság előtti terhesség és élettársi kapcsolat, a házasságkötéskor betöltött életkor, a partnerek életkora és a házasság időtartama, a család életciklusa, ahol a család jelenleg tart, a gyermekek száma, illetve a társadalmi, kulturális helyzet, mint az iskolai végzettség és a foglalkozás. A szubjektív változók közé a szerző az aktuális érzelmi állapotot, a szexuális kapcsolatot, a házasságkötés motivációit és a házassággal kapcsolatos elvárásokat, az egymás iránti áldozatkészséget, a hasonló vagy eltérő értékrendet, a vallásosságot, valamint a házasság ideje alatt végbemenő személyiségváltozásokat sorolta. Kozékiné Hammer Zsuzsanna (2014) a párkapcsolati elégedettséggel összefüggésben lévő szempontok objektív és szubjektív rendszerét kiegészítette az egyéni, a társas és a származási családból eredő csoportosító szempontokkal, majd az összefüggéseket magyar mintán gyűjtött vizsgálati adatokkal ellenőrizte.

1.3.2. A párkapcsolati elégedettséget befolyásoló tényezők a VSA modellben

Amint azt az előbbiekből láthattuk, az elmúlt évtizedekben a szakemberek különböző megközelítésből próbálták meghatározni a párkapcsolati elégedettséget bejósoló, és az annak függvényében alakuló kapcsolati működést. Dolgozatomban a párkapcsolati elégedettség előrejelzőinek bemutatásához a témában leggyakrabban idézett, Vulnerabilitás–stressz–adaptáció modellt használom (VSA, Karney és Bradbury 1995, Keizer 2014, Prolux és mtsai 2017). A párkapcsolati elégedettség különböző tényezőkkel való összefüggéseit Lavner és Bradbury (2019a) gondolatmenete alapján ismertetem.

1. ábra. Vulnerabilitás–stressz–adaptáció modell
(VSA, Karney és Bradbury 1995, 23. oldal)

A VSA modell (1. ábra) értelmében a kapcsolat minősége és stabilitása három, egymással összefüggésben álló tényezőtől függ: a pár tagjainak személyes tulajdonságai (vulnerabilitás, tartós sérülékenységek), a párkapcsolatban megélt életesemények (stresszesemények), és a kapcsolatban megtapasztalt nehézségek átélésekor alkalmazott kommunikáció és megküzdési stratégiák (adaptív folyamatok). Ezek a tényezők dinamikusan kapcsolódnak és hatnak egymásra (Lavner és Bradbury 2019a). A párkapcsolati elégedettséget tehát a partnerek interakcióinak minősége befolyásolja, amelyet alapvetően a párkapcsolatba hozott egyéni jellemzők és kapcsolati tapasztalatok, valamint a kapcsolatban megtapasztalt stresszre adott válasz együttesen határoz meg. A stresszhelyzetekre adott konstruktív válasz növeli a kapcsolati elégedettséget, a stresszhelyzetekre adott szegényes adaptív válasz pedig rontja a kapcsolati elégedettség szintjét (Keizer 2014). Azok a párok, akik az adaptív folyamatokban veszélyeztetettek, nagyobb valószínűséggel lesznek sérülékenyek egy másik területen is. Például a negatív kommunikációs stílusú párok több stresszt élnek át, magasabb szintű agresszióról számolnak be és számos problematikus személyiségvonásuk lehet, mint a jól kommunikálóknak (Bradbury és Lavner 2012, Lavner és Bradbury 2019b). A továbbiakban a vulnerabilitás, a stressz és az adaptív folyamatokat részletesebben tekintem át.

1.3.2.1. Vulnerabilitás (Tartós sérülékenység)

A párkapcsolatba hozott egyéni sérülékenységek és erősségek sorában azokat az egyéni jellemzőket találjuk, amelyek bizonyítottan hatnak a párkapcsolati működésre és a kapcsolati elégedettségre. Ezek a származási családból eredő tapasztalatok és párkapcsolati mintázatok, a személyiségvonások, az önbecsülés és a kötődési stílus.

A gyermekkori tapasztalatok nagymértékben meghatározzák a felnőttkori párkapcsolati működést. A szülők konfliktusos kapcsolata, illetve a szülők esetleges válásának párkapcsolati hatása (Dennison és mtsai 2014), és a párkapcsolati mintázatok transzgenerációs hatása (Story és mtsai 2004) régóta képezi a párkapcsolati vizsgálatok tárgyát. A vizsgálati eredmények általában arra utalnak, hogy elvált szülők felnőtt gyermekeinek kevésbé lesz stabil párkapcsolatuk, és rosszabb házassági minőségről számolnak be, mint azok, akiknek szülei nem váltak el (Amato és DeBoer 2001, Kamp Dusch és mtsai 2003). A gyermekkori bántalmazás, elhanyagolás felnőttkori hatása kapcsán is hasonló eredményeket találunk: a korai bántalmazást, elhanyagolást megtapasztalt fel-

nőttek alacsonyabb párkapcsolati elégedettségéről számolnak be, mint azok, akik nem szenvedtek el ilyen sérüléseket (DiLillo és mtsai 2009, Nguyen és mtsai 2016).

A Big Five a kutatók körében leggyakrabban használt, legelfogadottabb személyiség-elmélet, amely a személyiség alapszerkezetének öt faktorát emeli ki: a neuroticizmust, a barátságosságot, a lelkiismeretességet, az extraverziót és a nyitottságot (McCrae és Costa 1997). Az elmúlt években számos vizsgálat igazolta a személyiségvonások és a párkapcsolati működés, valamint az elégedettség összefüggését (Dyrenforth és mtsai 2010, Karney és Bradbury 1997, Lavner és mtsai 2018, Robins és mtsai 2000). A neuroticizmus érzelmi instabilitásként írható le, és olyan negatív érzelmi állapotokkal jár együtt, mint aggodalom, düh, szomorúság és feszültség (John és Strivastava 1999), továbbá meghatározója olyan pszichés állapotoknak, mint a depresszió és a szorongás (Widiger és Trull 1992). A neuroticizmus személyiségvonás negatív összefüggést mutat az érintett személy saját párkapcsolati elégedettségével (Donnellan és mtsai 2004, Dyrenforth és mtsai 2010, Karney és Bradbury 1995, Orth 2013), ugyanakkor negatív hatással van a partner párkapcsolati elégedettségére is (Dyrenforth és mtsai 2010, Orth 2013). Ez a hatás leginkább a problematikus interperszonális viselkedéssel és kogníciókkal hozható összefüggésbe (Gerlach és mtsai 2018). Ezzel szemben a párkapcsolati elégedettség pozitív összefüggést mutat a barátságosság (Dyrenforth és mtsai 2010, Orth 2013, Malouff és mtsai 2010), a lelkiismeretesség (Furler és mtsai 2014, Schaffhuser és mtsai 2014) és az extraverzió vonással (Malouff és mtsai 2010). Míg a nyitottság vonás és a párkapcsolati elégedettség összefüggését célzó egyes vizsgálatokban ellentmondásos eredmények születtek (Dyrenforth és mtsai 2010), más vizsgálatokban ez a kapcsolat nem nyert igazolást (Furler és mtsai 2014, Orth 2013).

A személyiségvonások és a kapcsolati elégedettség egyes vizsgálatait a pár tagjainak személyiségbeli hasonlósága, illetve különbözősége kapcsolati elégedettséggel való összefüggésére is kiterjednek. A kutatók legtöbb vizsgálatban azt találták, hogy a személyiségbeli, attitűdbeli és értékrendbeli hasonlóság kölcsönös vonzalommal jár, továbbá együttjárást mutat az érzelmkifejezés hasonlóságával, növeli a megértettség érzését a párkapcsolatban, és pozitívan hat a kapcsolati elégedettségre, az elköteleződésre, stabilitásra (Becker 2012, Murray és mtsai 2002). Magyar mintán végzett vizsgálatában Vargha (1992–1993) a nemzetközi irodalommal megegyező, a házaspárok személyiségbeli hasonlóságának párkapcsolati működéssel való pozitív összefüggését találta.

A személyiségvonások mellett az elmúlt évtizedekben a feminitás-maszkulinitás és az intim kapcsolatok minősége közötti összefüggéseket is vizsgálták (Lamke és mtsai 1994, Langis és mtsai 1994, Ta 2017). A maszkulinitás a domináns, versengő, racionális tulajdonságokkal jellemezhető, a feminitás a segítőkész, együttérző, megértő tulajdonságokkal írható le. Bár az eredmények ellentmondásosak, a legtöbb tanulmány mind a férfiak, mind a nők esetében a feminitás és a kapcsolati elégedettség közötti pozitív együttjárást hangsúlyozza (Langis és mtsai 1994, Ta 2017).

Az önbecsülés és a párkapcsolati elégedettség összefüggésének vizsgálatakor, az derült ki, az önbecsülés nem csupán együtt jár a kapcsolati elégedettséggel, hanem előrejelzi azt, ám a kapcsolati elégedettség nem előrejelzője az önbecsülésnek (Orth és mtsai, 2012, Sciangula és Morry 2009, Tackett és mtsai 2013). A partnerek önbecsülésbeli különbsége szintén jó előrejelzője a kapcsolati elégedettségnek és stabilitásnak (Lavner és mtsai 2012). Alacsony önértékelésű személyek érzékenyebbek a kapcsolati veszélyre és könnyebben tapasztalnak problémákat a párkapcsolatukban (Leary és Baumeister 2000), továbbá gyakrabban élnek meg fenyegetést a párkapcsolatban és távolodnak el partnerüktől, mint a magas önértékelésűek (Murray és mtsai 2002). Longitudinális vizsgálatokban igazolást nyert, hogy az egyik partner önbecsülésének pozitív irányú változása a párkapcsolati elégedettség erősödésével járt együtt, az önbecsülés és a párkapcsolati elégedettség közötti kapcsolat egyik lehetséges mediátora a felnőtt kötődési stílus (Erol és Orth 2013; 2014).

A felnőtt kötődés és a párkapcsolati elégedettség összefüggésének vizsgálatai arra utalnak, hogy a felnőtt kötődési stílus erősebb előrejelzője a párkapcsolati elégedettségnek, mint a személyiségvonások (Shaver és Brennan 1992, Shaver és Mikulincer 2006, Mikulincer és Shaver 2016a). A biztonságos kötődés párkapcsolati elégedettséggel (Mikulincer és Shaver 2016b), a bizonytalan kötődési stílus pedig párkapcsolati elégedetlenséggel (Butzer és Campbell 2008, Li és Chan 2012, Waring és mtsai 2019) jár együtt. Az összefüggéseket az 1.4. fejezetben részletezem.

Az egyéni jellemzők mellett a kapcsolathoz tartozó elvárások, illetve a korábbi, párkapcsolati tapasztalatok is fontos szerepet töltenek be a párkapcsolati elégedettség alakulásában. A párkapcsolati hiedelmek az intim kapcsolatok különböző aspektusaira irányuló kogníciókat jelentik. Ezek magukban foglalják a párkapcsolatra, illetve a másik fél viselkedésére, gondolkodására, érzéseire irányuló elvárásainkat, szándékainkat, és meghatározzák a kapcsolati viselkedésünket, valamint az azzal kapcsolatos érzéseinket, hozzáállásunkat. Amennyiben ezek a – gyakran gyermekkori tapasztalatokra visszavezethető –

kapcsolati hiedelmek diszfunkcionálissá, azaz túlságosan merevvé, szélsőségesé válnak, az kedvezőtlenül befolyásolhatja a kapcsolat minőségét és az azzal kapcsolatos érzelmi megélést, az általános, illetve a párkapcsolatra vonatkozó elégedettséget (Dumitrescu és Rusu 2012, Szabó-Bartha és Szondy 2014).

Az elköteleződést megelőző kapcsolati kétségek negatívan hatnak a későbbi kapcsolati elégedettségre (Lavner és mtsai 2012). Azok a személyek, akik szakítottak partnerükkel a házasságkötés előtt, kevésbé voltak magabiztosak az elköteleződést illetően és elégedetlenebbek voltak párkapcsolatukkal (Halpern-Meeke és mtsai 2012) mint azok, akiknél nem fordult elő szakítás a kapcsolat történetében (Vennum és Johnson 2014).

1.3.2.2. Stressz

A stressz családokra, párkapcsolatokra gyakorolt hatása évtizedek óta a családkutatók érdeklődésének tárgyát képezi. A stresszként megélt életesemények, történések másokkal való interakciókra, különösen a párkapcsolati folyamatokra gyakorolt hatását számos vizsgálat igazolta (Randall és Bodenmann 2017). Egy adott pár stresszel való megküzdésének képessége erős előrejelzője a párkapcsolati működésnek és stabilitásnak (Bodenmann 2005, Bodenmann és mtsai 2008, Bodenmann és mtsai 2006, Lavner és Bradbury 2010), valamint a kapcsolati elégedettségnek (Donato és mtsai 2015, Karney és mtsai 2004). A családi stresszkutatások mindegyike három faktorról számol: a stressz forrásával, mely lehet fizikai vagy pszichés eredetű, belső vagy külső környezetből eredő; a stresszel való megküzdéssel, azaz a fizikai, érzelmi, viselkedéses, működésbeli vagy a kapcsolati következményekkel; és végül azokkal az egyéni vagy társas erőforrásokkal, amelyek rendelkezésre állhatnak a stresszel való megküzdésben (Lavee 2013).

Az elmúlt évtizedekben több olyan elmélet is született, amely a családi és párkapcsolati stresszel való megküzdést modellezi. Közös jellemzőjük, hogy mindegyik rendszer-szemléletben ragadja meg a folyamatokat, ahol a család (párkapcsolat) tagjai egy rendszert alkotva, egymásra is hatást gyakorolva küzdenek meg a stresszhelyzetekkel (Bush és mtsai 2016).

Családok stresszel való megküzdését elsőként Rueben Hill (1949) írta le ABC-X családi stressz modelljében, amelyben családok által, jellemzően a háború kapcsán megtapasztalt külső stresszeseményekkel (családok szétszakadása és újraegyesülése) való megküzdését összegezte. A modellben a stresszesemény (A), a családi erőforrások (B) és a stresszeseménynek adott jelentés (C) kölcsönhatásából jön létre a krízis (X), amennyi-

ben a családi működés korlátolt. Később Wesley R. Burr (1973) pontosította a krízis és a stresszor fogalmát, és tisztázta, hogy a krízismentes családi működés nem a problémás helyzetek hiányát, hanem azok jó megoldását jelenti. A stresszor ebben a megközelítésben bármely olyan esemény, amely változást generál a családi rendszerben pl. határaiban, struktúrájában, szerepekben, célokban vagy értékekben. Ebben a megközelítésben megjelenik a családi sérülékenység és a regenerálódásra való erő, képesség koncepciója. Ez utóbbi családon belüli és azon kívüli erőforrások elérhetőségét és használatát jelenti, illetve bevezeti a családi kohézió (közelség) és családi alkalmazkodás (rugalmasság) fogalmait (Lavee 2013, Lavee és Olson 1991, Price és mtsai 2010). Hill struktúrájára alapozva Hamilton I. McCubbin és Joan M. Patterson (1988) dolgozták ki a Dupla ABC-X modellt, kibővítve a megküzdés lazarusi másodlagos kognitív kiértékelés elemével. Ez a kognitív és viselkedési stratégiák, azaz a coping fogalmának modellbe való beemelését jelentette. Ebben a szemléletben a krízishez való alkalmazkodás és adaptáció kiterjed a krízist megelőző és azt követő időszakokra, így a modell folyamatként írja le a kritikus életesemények sorozatát és a családtörténetben összegyűlt megoldási tapasztalatokat. A két modellt Patterson (1988) integrálta a FAAR modellben (Family Adjustment and Adaptation Response), amelyben nagyobb hangsúllyal jelent meg az életstresszorokhoz való alkalmazkodás, és amely kiegészült a család szabályozási és alkalmazkodási módjainak elemzéseivel. Az ABC-X és a Dupla ABC-X modell mintegy ötven éven át meghatározta a család- és párkapcsolat-kutatást (Falconier és mtsai 2015, Lavee 2013).

A VSA modellben (Karney és Bradbury 1995), ahogyan azt korábban részletesen ismertettem, a párkapcsolat minősége és a kapcsolati elégedettség a stressz milyensége, a kapcsolatba hozott egyéni sérülékenységek (pl. személyiségvonások), illetve az egyén (pl. társas támasz elfogadásának képessége) és a pár adaptivitásának (pl. közös megküzdés) együttes függvényeként jelenik meg.

A Rendszer-Tranzakciós Modell (Systemic-Transactional Model, a továbbiakban: RTM) kidolgozása Guy Bodenmann (1997) nevéhez fűződik, és azt fogalmazta meg, hogy a párkapcsolatban cirkuláris folyamat zajlik a pár tagjai között, ahol az indirekt diádikus stresszel nemcsak az érintett fél foglalkozik, hanem a partner is, aki párja stressz kommunikációja (verbális vagy nonverbális) során értesül az eseményről, ezt értelmezi, majd együtt reagálnak rá. (Falconier és mtsai 2015, Karney és mtsai 2004, Randall és Bodenmann 2009).

Míg az ABC-X modell a major stresszt hangsúlyozza, addig a VSA modell a párkapcsolaton kívül megjelenő stressz hatásával számol, az RTM modell pedig mind a külső, mind a párkapcsolati diádon belül keletkezett stressz hatását figyelembe veszi (Bodenmann és mtsai 2007, Falconier és mtsai 2015).

A szakirodalomban a párkapcsolati stressz következő szempontok szerinti osztályozását találjuk. A stressz eredete szerint a stresszor lehet kapcsolaton kívüli (pl. munkahelyi stressz, tágabb családtagokkal, szomszédokkal kapcsolatos stressz), illetve lehet kapcsolaton belüli tényező, azaz a kapcsolatnak magának valamilyen jellemzője (pl. eltérő célok, attitűdök, vágyak), illetve közösen viselt probléma (pl. meddőség). Intenzitás szerint megkülönböztetünk major stresszt (pl. súlyos betegség vagy gyermek születése), és minor, azaz mindennapos stresszt (pl. forgalmi dugóban várakozni). Időtartam alapján akut, néhány óráig, esetleg napig tartó, és krónikus, több hónapon, éven át tartó stresszhelyzetet (pl. krónikus betegség) különböztetünk meg (Merz és mtsai 2014, Randall és Bodenmann 2009, Randall és Bodenmann 2017), de különbség lehet a stressz időbeli mintázatában is, ami arra vonatkozik, hogy a stresszhatás a partnereket egyszerre vagy valamennyi időeltolódással érinti. Továbbá különbség lehet abban is, hogy a pár tagjait közvetlen vagy közvetett módon érintheti (Bodenman 2005, Cutrona és Gardner 2006), továbbá a stressz személyközi (interperszonális) vagy személyen belüli (intrapszichés) hatásként jelenhet meg (Hilpert és mtsai 2017, Lavner és Bradbury 2010, Story és Repetti 2006). Végül, különbség van a közvetlen vagy közvetett stresszhatás között. Közvetlen érintettség esetén a párok ugyanazzal a helyzettel találkoznak közel egy időben, és a helyzetre adott reakció a közös értékelés és a közös megoldás keresésével jár. Közvetett stressznek nevezzük azt a jelenséget, amikor az élet egyik – jellemzően párkapcsolaton kívüli, pl. munka területén – tapasztalt stressz megjelenik a párkapcsolatban, és negatívan hat a párkapcsolati működésre (Buck és Neff 2012, Falconier és mtsai 2015, Neff és Karney 2009, Randall és Bodenman 2009). Az is előfordulhat, hogy a pár egyik tagjának stressztapasztalata a partnernél jelenik meg stresszhatásként a stresszeseményt megélt fél iránti empátia, vagy a stresszeseményt megélt fél negatív viselkedése miatt (Lavee 2013).

A stressz párkapcsolatra gyakorolt negatív hatása jellemzően abban jelentkezik, hogy csökken az együtt töltött idő, ezzel együtt gyengül a kölcsönösség érzése, gyengül a kommunikáció hatékonysága, erősödnek a partnerek problematikus jellemzői (szorongás, rigiditás, elkerülés), megjelennek az egészségproblémák (hangulatzavar, alvásprobléma), majd ezek együttes hatására fokozatosan csökken a kapcsolati elégedettség (Randall és

Bodenmann 2017). Leggyakrabban a kapcsolati elégedettség munkastresszel (VanSteenbergen és mtsai 2014, Turliuc és mtsai 2018), illetve a szocioökonómiai státusszal való kapcsolatát vizsgálták (Jackson és mtsai 2016, Williamson és Lavner 2019).

A párkapcsolati elégedettség szempontjából a külső, minor, tartós stresszhelyzetek bizonyultak a legveszélyeztetőbbnek (Bodenmann és mtsai 2007), továbbá ezek a helyzetek az elégedettség csökkenése mellett negatívan hatnak a partnerek fizikai és pszichés jóllétére is (Falconier és mtsai 2015).

A stressz párkapcsolatra gyakorolt hatását vizsgálva a kutatók azt találták, hogy azok, akik magas stresszt élnek meg, problémásnak élik meg a kapcsolatukat, több konfliktust élnek át, ezáltal elszalasztják az intimitás és kapcsolódás lehetőségét, mint a kevésbé stresszes párok. A magas stressz-szint továbbá korlátozza a partnerhez való pozitív és konstruktív hozzáállást, növeli a negatív viselkedés előfordulását (pl. kritizálják, elmarasztalják párjukat), aminek hatására a párok kevésbé élik meg pozitívnak párkapcsolatukat (Buck és Neff 2012, Neff és Karney 2017). A negatív stresszhatás gyengíti a társas támaszt, a magas stresszt megélt párok kevésbé támogatóak egymással, mint a kevésbé stresszes párok (Bodenmann és mtsai 2015). A vizsgálatok a párkapcsolati stressz észlelése és a kapcsolati elégedettség kölcsönös hatását igazolták. Kapcsolatukkal elégedett párok stresszhelyzetben hajlamosabbak pozitívabban értékelni és támogatóbbnak megélni párjuk viselkedését, illetve a külső körülményeket okolni a megélt stresszért, mint a kapcsolatukkal elégedetlenek (Lavner és mtsai 2016).

A párkapcsolati stressz, a kapcsolati konfliktusok, problémák és a kapcsolati működés, stabilitás közötti összefüggések feltárása, megértése gyakran képezi a kutatások tárgyát (Bajor 2012, Fincham és Beach 2010, Gordon és Chen 2016, Pilinszki 2013). A párkapcsolati konfliktust, mint a párok elégedettségére gyakorolt negatív hatását, számos vizsgálat igazolta. A konfliktust a párkapcsolat hanyatlásának, megszakadásának előrelélőjeként tartják számon (Karney és Bradbury 1995). Nem önmagában a konfliktus előfordulása, hanem inkább a konfliktus stílusa és a konfliktuskezelés módja az, ami hatással van a kapcsolati elégedettségre (McCoy és mtsai 2009). Míg a konfliktus során keletkezett agresszió, ellenségeskedés destruktív a párkapcsolatra (Heyman 2001), a konfliktuskezelés során megjelenő pozitív viselkedés, humor, hatékony problémamegoldás jó hatással van párkapcsolatra, és az azzal való elégedettségre (Campbell és mtsai 2008). A pozitív érzelmkifejezés (Johnson és mtsai 2005), a saját megértettségnek és a partner

válaszkészségének, támogatásának észlelése együttesen mérsékli a konfliktus elégedettségre gyakorolt negatív hatását (Gordon és Chen 2016, Hilpert és mtsai 2017).

A párkapcsolati problémák és a kapcsolati elégedettség összefüggését fiatal (Lavner és mtsai 2012, Williamson és Lavner 2019), középkorú, illetve idős házaspárok körében vizsgálva (Anderson és mtsai 2010, Bookwala 2012) a kutatók azt találták, hogy a párkapcsolat alapproblémái nem változnak az idő múlásával, sokkal inkább az azokhoz való hozzáállás az, ami befolyásolja, sok esetben rontja a kapcsolati elégedettséget (Lavner és mtsai 2014). A kapcsolati problémák és a kapcsolati elégedettség kölcsönös hatása igazolódott, azaz nemcsak a problémák hatnak az elégedettségre, hanem az elégedettség is befolyásolja a problémák észlelését és a megoldás hatékonyságát (Lavner és mtsai 2016).

A kapcsolati elégedettséget rendszerint befolyásolják az olyan kritikus életesemények, mint a szülővé válás, a partner betegsége, a munkahelyi stressz vagy gazdasági tényezők (Umberson és mtsai 2005). A szakirodalom külön említi és vizsgálja a normatív, azaz az életciklusváltásokkal együttjáró, belátható (pl. gyermek születése, nyugdíjazás) és a paranormatív, azaz váratlan (pl. családtag betegsége, baleset, munkahely elvesztése) életesemények párkapcsolati elégedettségre gyakorolt hatását. (Bush és mtsai 2016). A normatív krízisek, azaz a pár mindkét tagját egyaránt érintő, bejósolható életesemények közül leggyakrabban a szülővé válás párkapcsolati hatását vizsgálták. Kutatók azt találták, hogy azok a párok voltak elégedettebbek párkapcsolatukkal, akik ebben az időszakban elegendő energiát és figyelmet fordítottak egymásra és a problémák megoldására (Berryhill és mtsai 2016, Don és Mickelson 2014, Shapiro és mtsai 2000). Idős házaspárok esetében az üres fészek szindróma, a nyugdíjazás és gondozói feladatok szintén markáns összefüggést mutattak a párkapcsolati elégedettség hanyatlásával (Bookwala 2012). A paranormatív krízisek közül a krónikus betegségek párkapcsolati elégedettséggel való összefüggéséről találunk számos közleményt (Osin és mtsai 2018, Tkachenko és mtsai 2019, Van Schoors és mtsai 2019).

A párkapcsolati stressz témájában végzett vizsgálatok eredményei együttesen arra utalnak, hogy a párkapcsolati stressz kapcsolati elégedettségre gyakorolt hatása az adaptációtól, azaz az elérhető erőforrásoktól, a kapcsolati működéstől és a közös megküzdési kapacitástól függ (Lavner és Bradbury 2019a).

1.3.2.3. Adaptáció (Alkalmazkodás)

A családok, párok stresszhelyzetekhez való sikeres alkalmazkodásának fentebb bemutatott modelljei mellett, azokhoz szorosan kapcsolódva jelent meg a szakirodalomban a reziliencia fogalma (Henry és mtsai 2015). A reziliencia általános értelemben rugalmas ellenállási képesség, azaz valamely rendszernek – legyen az egy egyén, egy szervezet, egy ökoszisztéma vagy éppen egy anyagfajta – azon reaktív képessége, hogy erőteljes, meg-megújuló vagy akár sokszerű külső hatásokhoz sikeresen adaptálódjék. A fogalmat elsőként a fizikában, majd a haditengerészetben használták, utóbbi szakterületen a tengeralattjáróknak az erős és állandó hullámmozgással szemben kifejtett ellenálló képességére vonatkozik (Békés 2012). Humán területen a reziliencia képessége olyan jellemzőket foglal magába, amelyek elősegítik a veszélyeztetett életkörülmények ellenére történő sikeres alkalmazkodást (megküzdni), enyhítik a stressz negatív hatásait (kibírni) és lehetővé teszik a változásokkal szembeni adaptív megküzdést (talpra állni) (Lakatos és Pál 2018, Masten és Reed 2015).

A reziliencia szemléletének térhódításával szükségessé vált a fogalmi megkülönböztetés más, hasonló jelentéskörre vonatkozó fogalmaktól, így például a megküzdéstől, stresszkezeléstől, stresszrezisztenciától, pozitív alkalmazkodástól. Kétségtelen, hogy a reziliencia legnagyobb átfedésben a megküzdés fogalmával áll. A megküzdés (coping) az egyén azon képességeire és erőfeszítéseire vonatkozik, amelyek segítségével szembenéz az őt ért stresszel és fenyegető hatásokkal. Hatékony megküzdés esetén a megfelelő készségek és képességek mozgósítása hozzásegíti az egyént ahhoz, hogy túljusson a nehézségeken, miközben fejlődhet (Oláh 2005). A megküzdés része a rezilienciának, de ez utóbbi a rendszerszemléletű megközelítés miatt az egyént következetesen környezetbe ágyazottan kezeli, és a stresszt követő pozitív adaptációt a környezet-egyén rendszer szintjén értelmezi (Rutter 2012).

A családi reziliencia a család megbirkózásának képessége a családi életciklusváltásokkal együttjáró, megjósolható, normatív krízisekkel (pl. egy gyermek születése vagy felnőtté válása), és a nem várt, súlyos eseményekkel, úgynevezett paranormatív krízisekkel (pl. a szülők válása vagy az egyik szülő korai halála). Az, ahogyan a család, mint funkcionális egység reagálni tud egy gyászhelyzetre vagy a családi struktúra átrendeződésére, komoly befolyással lesz a családtagok rövid- és hosszú távú megküzdési, alkalmazkodási módjára (Walsh 2012). A krízisek ugyanis nemcsak az egyént, hanem a teljes családi rendszert érintik, átrendeződésre, alkalmazkodásra kötele-

zik. Ezt az összefogást és közös megküzdést, a családi rezilienciát a családon belüli és kívüli faktorok határozzák meg, akárcsak az egyén esetében.

Ma már széles körben elfogadott, hogy nincs problémamentes család, mert minden családnak meg kell küzdenie a megpróbáltatások, veszteségek különböző formáival, a különbség inkább azok súlyosságában és időbeli előfordulásukban van. Az egészségesen működő családokat nem problémamentességük, hanem a megküzdési és problémamegoldó képességük különbözteti meg a diszfunkcionális családoktól. A normális–patológiás tengely helyett a jól funkcionáló családok kerültek a kutatási fókuszba. E szempontváltás eredményeként körvonalazódtak azok az alapvető családi készségek, amelyek feltételei a családi stabilitásnak és testi, lelki egészségvédelemnek: kohézió, rugalmasság, nyílt kommunikáció, jó problémamegoldó készség (Olson 1993). Az újabb reziliencia-kutatások azt is igazolták, hogy a határok között történő stresszkitettségek jobb megjósolója a rezilienciának, mint az erős stressz, vagy annak teljes hiánya, mert az optimális stressz-szint által az egyén védetté válik a komolyabb stresszel szemben (Seery 2011). Családi vonatkozásban ez azt jelenti, hogy azok a családok és tagjaik fognak sikeresen megküzdeni a nehézségekkel, akik időről időre megtapasztalják a sikeres megküzdés módját, lehetőségeit, a reziliencia ugyanis a viszontagságokon, nehézségeken át, nem pedig azok hiányában alakul ki (Harrist és mtsai 2019, Walsh 2012).

A párkapcsolatnak, mint a család egyik alrendszerének minősége és stabilitása, azaz a sikeres párkapcsolati működésnek feltétele a stresszre adott adaptív reakciók együttese: a páros megküzdés, a kapcsolaton belüli hatékony kommunikáció és konfliktuskezelés, továbbá a külső kapcsolatokból származó (közösség, vallás) társas támasz (Bodenmann és Cina 2006, Gödri 2001, Jackson 2009, Pilinszki 2012). A továbbiakban ezekre, az utóbbi években széles körben kutatott és tárgyalt tényezőkre térek ki.

A stressz és a megküzdés eredeti modellje az egyéni folyamatokat és az egyéni egészséget tartotta szem előtt (Lazarus és Folkman 1984). Már a személyorientált megközelítésben is megjelent az az elgondolás, hogy az egyén által megtapasztalt stressz szociális kontextusban keletkezhet, és a megküzdéshez szükséges erőforrások a személy környezetében is lehetnek. A stressz és megküzdés kapcsolatorientált, azon belül a párkapcsolati szempontú megközelítése Guy Bodenmann (1995, 1997) nevéhez fűződik. A párkapcsolatot érintő, páros (diádikus) stressz jellemzője, hogy az a pár mindkét tagját érinti, és a helyzet stresszként való értékelésében bizonyos mértékű egyetértés van a partnerek között, aminek következtében valamilyen összehangolt, bár nem mindig hatékony megküzdési módot alakí-

tanak ki. Ezt a közösen működtetett megküzdési folyamatot nevezzük páros (diádikus) megküzdésnek, amelyet az RTM, mint a legjobban kidolgozott és leggyakrabban használt modell mutat be (Falconier és mtsai 2015). E folyamatmodell szerint a páros megküzdés olyan cirkuláris folyamat, amely a stresszt átélő személy problémára vonatkozó kommunikációjából, ennek a partner általi észleléséből, majd a következő lépésben a stresszhelyzetre adott közös vagy átvállalt, pozitív vagy negatív válaszreakcióból áll. A pozitív megküzdés lehet támogató vagy delegált, a negatív megküzdés pedig ellenséges, ambivalens vagy felszínes megküzdést jelent (Bodenmann és mtsai 2016, Falconier és Kuhn 2019, Martos és mtsai 2019). A kapcsolaton kívül keletkezett stressz jellemzően akkor jelenik meg kapcsolaton belüli feszültségként, konfliktusként, amikor a partnerek közös megküzdési stratégiája negatív. A pozitív közös megküzdés stresszvédő hatása mostanra széles körben igazolást nyert (Breitenstein és mtsai 2018, Mertz és mtsai 2014).

A páros megküzdés és a párkapcsolati minőség összefüggésének vizsgálatai arra utalnak, hogy a pozitív páros megküzdés jobb kapcsolati működéssel és egészségi állapottal (Staff és mtsai 2017), nagyobb kapcsolati gyöngédséggel, jobb kapcsolati minőséggel (Bodenmann és mtsai 2006), magasabb szexuális elégedettséggel (Bodenmann és mtsai 2010); és konstruktív, pozitív kommunikációval (Falconier és mtsai 2016) jár együtt, mint a negatív megküzdés. A vizsgálatok rendre igazolták, hogy a pozitív, hatékony páros megküzdés magasabb kapcsolati elégedettséggel jár együtt, mint a negatív, eredménytelen megküzdés (Breitenstein és mtsai 2018, Falconier és mtsai 2015, Hilpert és mtsai 2017, Martos és mtsai 2012, Vedes és mtsai 2016). A páros megküzdés ugyanakkor jobb előrejelzője a kapcsolati elégedettségnek, mint az egyéni megküzdés (Papp és Witt 2010).

További empirikus vizsgálatok a páros megküzdés és a kapcsolati elégedettség közötti cirkuláris okságot igazolták. Párkapcsolatukkal elégedett párok gyakrabban nyitottak a stresszteli helyzetek közös megoldására, mint a kapcsolatukkal elégedetlenek (Bodenmann és Cina 2006). A stresszel való közös, pozitív megküzdés jólléttel és jobb kapcsolati minőséggel jár együtt. A negatív páros megküzdés gyakoribb az erős személyes és kapcsolati distresszt megelőző pároknál, mint azoknál, akik mérsékelt distresszt élnek meg (Bodenmann 2005, Falconier és mtsai 2015, Herzberg 2013). Hilpert és munkatársai (2016) 35 országra kiterjedő, nemzetközi vizsgálatuk rendjén azt találták, hogy a páros megküzdés és a kapcsolati elégedettség közötti összefüggés kulturális tényezők és nemek által befolyásolt, és ez az összefüggés Kelet-Európában erősebbnek bizonyult, mint a nyugati társadalmakban.

Magyar nyelvterületen Martos és munkatársai (2016) közöltek a páros megküzdés magyarországi kutatásáról átfogó összegzést. A szerzők egy másik munkájukban a páros megküzdés személyes tervekkel és kapcsolati elégedettséggel való összefüggéseit ismertették, igazolva a személyes tervekhez kapcsolódó páros megküzdés nemek közötti különbségeit. Eszerint férfiakkal való összehasonlításban a nők sokkal érzékenyebbek partnerük negatív értékelésére, mint férfipartnerük, és ez rontja a kapcsolati elégedettségüket, a férfiak viszont a megküzdési magatartás pozitív értékelésére érzékenyebbek (pl. támogatás, delegált megküzdés és közös erőfeszítések) (Martos és mtsai 2019).

Míg bizonyos faktorok növelik, mások csökkentik a partnerek közös megküzdésbe való bevonódásának esélyét (Falconier és Kuhn 2019). A partner megküzdésének pozitív észlelése (Donato és mtsai 2015), a páros empátia (Levesque és mtsai 2014), a biztos kötődési stílus (Fuenfhausen és Cashwell 2013, Gagliardi és mtsai 2015, Meuwly és mtsai 2012) növeli a páros megküzdést és ezáltal a kapcsolati elégedettséget. A sikeres párkapcsolati megküzdést megnehezíthető tényezők: a személyiségvonások, a stressz súlyossága és az erőforrások hiánya, a partnerek eltérő megküzdési stílusa, a kimenethez kapcsolódó elvárások különbözősége (pl. optimista-pesszimista hozzáállás), negatív érzelmek (túlzó félelem és szorongás, kontrolláló viselkedés, depresszió), a párkapcsolat túlterhelése és az abból fakadó elhanyagolás, illetve a partner támaszának és a kapcsolati közelség megélésnek hiánya (Curtona és Gardner 2006).

A párkapcsolati megküzdéshez kétségtelenül szorosan kapcsolódik a kommunikáció és konfliktuskezelés, hatékonyságuk bizonyítottan összefügg a kapcsolati minőséggel és a kapcsolati elégedettséggel (Gasbarrini és mtsai 2015, Hou és mtsai 2018, Pilinszki 2013, Ruffieux és mtsai 2014, Williamson és mtsai 2013). A kommunikáció és annak minősége alapvetően meghatározza a kapcsolat működését és a hatékony megküzdést. A sikeres házasságok legjellemzőbb közös vonása az intim, közelítő kommunikáció, az elmélyült beszélgetésre való képesség, valamint a kontaktuskészség, mely pozitív összefüggést mutat a kapcsolati elégedettséggel (Bajor 2012). Várhatóan azok a párkapcsolatok működnek jobban, ahol a felek képesek a nyílt kommunikációra, és úgy néznek szembe konfliktusaikkal, hogy közben problémamegoldásra törekszenek (Fitness 2001). Az egymásra szenzitíven reagáló, konfliktusaikat pozitív módon megoldó párok nagyobb valószínűséggel maradnak együtt. A konfliktus megoldását segítő magatartás (intimitás, pozitív problémamegoldás) nagyobb, a negatív konfliktus-magatartás (ellenesség, distressz, visszahúzóds) pedig várhatóan kisebb kapcsolati elégedettséggel

jár együtt (Woodin 2011). Bajor (2012) a megküzdési erőforrások (problémamegoldó kapacitás, kommunikáció minősége, intimitás, flexibilitás) és a kommunikációs mintázatok közötti kapcsolatot vizsgálva azt találta, hogy aktív erőforrásokkal bíró pároknál jellemzően pozitív interakciós mintázatok dominálnak, erőforrásaikat kevésbé aktivizáló pároknál viszont nagyobb valószínűséggel jelennek meg negatív kommunikációs mintázatok, és gyakrabban fordulnak elő konfliktusok. Bár a keresztmetszeti vizsgálatok ezidáig erős, kétirányú összefüggést mutattak a kommunikáció minősége és a kapcsolati elégedettség között (Lavner és Bradbury 2019b), újabban hosszmetzeti vizsgálatok eredményei arra engednek következtetni, hogy hosszú távon inkább a kapcsolati elégedettség jelzi előre a kommunikációt, mint fordítva (Lavner és mtsai 2016). Végül, fontos megemlíteni azokat a vizsgálatokat, amelyek az online kommunikáció és a kapcsolati elégedettség összefüggéseit tárják fel, és arra hívják fel a figyelmet, hogy az online kommunikációs tartalmak, azok módja, stílusa mostanra jelentős szerepet játszik az intim kapcsolatok elégedettségének alakulásában (Anderson és Emmers-Sommer 2006, Goodman-Deane és mtsai 2016).

A párkapcsolati stresszre adott adaptív reakciót további pozitív diádikus folyamatok segíthetik. Ilyen többek között a társas támasz, a szexuális elégedettség, az együtt töltött idő, a közös tervek, az empátia és a megbocsátás.

A párkapcsolaton belüli társas támasz olyan erőforrás, amely segíti az egyéni és társas megküzdést, a gyakorlati segítség, az érzelmi támogatás, az információk és az egyén megküzdési esélyeiről adott visszajelzések által. A kölcsönös érzelmi támogatás és gondoskodás emeli leginkább a kapcsolati elégedettséget (Lavee 2013). Azok a személyek, akik általában kevés érzelmi támaszt igényelnek szociális kapcsolataikban, boldogabbak és elégedettebbek lesznek párkapcsolatukkal, ha ezt a típusú támaszt partnerüktől megkapják. Ugyanakkor az is igazolást nyert, hogy az ún. információs támasz, ami gyakorlati segítséget, konkrét tanácsot jelent, nem minden esetben okoz magasabb kapcsolati elégedettséget, a túl soknak vagy túl kevésnek érzékelt információs támogatás akár ronthatja is a párok elégedettségét (Lorenzo és mtsai 2018). A társas támasz szoros kapcsolatban áll a kommunikációval. Nem védi a kapcsolatot a konfliktusoktól, de csökkentheti annak negatív hatását, és ezáltal hozzájárul a kapcsolati elégedettséghez (Cramer 2006). A konfliktus és a társas támasz észlelését nagyban befolyásolhatja a kötődési stílus: bizonytalan kötődésű személyek kevésbé támogatóak párkapcsolatukban, és a partnertől kapott támo-

gatást gyakrabban értelmezik negatívan, mint a biztos kötődésűek (McLeod és mtsai 2020).

A szexuális elégedettség szoros összefüggést mutat a kapcsolati elégedettséggel, keresztmetszeti és hosszmetzeti vizsgálatok a két elégedettség között kölcsönös összefüggést igazoltak, azaz nemcsak a szexuális elégedettség hat pozitívan a kapcsolati elégedettségre, hanem ez a hatás fordítottan is megjelenik (Bodenmann és mtsai 2007, Meltzer és mtsai 2017, McNulty és mtsai 2016). A kapcsolat elején tapasztalt szexuális elégedettség hosszútávon a kapcsolati elégedettséget jelzi előre, a későbbi szexuális elégedettséget viszont nem. Az összefüggés erősebbnek tűnik férfiaknál, mint nőknél (Fallis és mtsai 2016). Hosszú ideje tartó kapcsolatokban a szexuális elégedettség hanyatlásával a közös új tevékenységek visszahozhatják a szenvedélyt, és erősíthetik a kapcsolati elégedettséget (Muisse és mtsai 2019).

Bár a párok közös időtöltésére – különösen kisgyermekes párok esetén – a vágyottnál kevesebb lehetőség van, a párként együtt töltött idő, illetve a közösen végzett tevékenységek általában jobb kapcsolati minőséggel, illetve nagyobb boldogsággal járnak együtt, mint az egyedül töltött idő (Flood és Genadek 2016). Továbbra is kérdés, hogy az együtt töltött idő oka vagy következménye a kapcsolati elégedettségnek, vagy együttjár azzal, és vajon a több időt együtt töltő párok esetében nagyobb elköteleződés, alacsonyabb stresszhatás és jobb társ támogatás várható, vagy ezek egymástól független változók (Lavner és Bradbury 2019a).

A párkapcsolaton belül megtapasztalt empátia és a megbocsátás szintén erős összefüggést mutat a párkapcsolati elégedettséggel. A partner érzelmi állapotának, gondolatainak empatikus megértése pozitívan befolyásolja a kapcsolati elégedettséget, a negatív érzelmek megértése nagyobb hatással van az elégedettségre, mint a pozitív érzelmek megértése, és ez az összefüggés úgy tűnik, hogy nemtől független (Sened és mtsai 2017). A megbocsátás és a kapcsolati elégedettség között lévő pozitív összefüggést számos tanulmány dokumentálta (Braithwaite és mtsai 2016). Az elégedett intim kapcsolatokban nagyobb eséllyel fordul elő a felelősség elismerése, a vallomás és a bocsánatkérés, ami megkönnyíti a megbocsátás folyamatát. Így a megbocsátás és a kapcsolatminőség között fennálló összefüggés kétirányú: a párkapcsolati elégedettség előrejelzi a megbocsátás valószínűségét, és a megbocsátás gyakorlásának módjából vagy elmaradásából, a megbocsátási és önmegbocsátási készségből egyaránt előrejelezhető a jobb párkapcsolati elégedettség (Braithwaite és mtsai 2011, Pál és Lakatos 2020, Pelucchi és mtsai 2013).

A vallásosság párkapcsolati szerepe régóta képezi a vizsgálatok tárgyát. Bár a kutatások eredményei arra utalnak, hogy a vallásosság és a párkapcsolatok működése közötti kapcsolat általában pozitív, ez a kapcsolat nem minden vallásossági jellemzőre és nem minden párkapcsolatra igaz (Lakatos és Martos 2019). Egyes vizsgálatok azt mutatják, hogy a vallásos párok boldogabbak és elégedettebbek a párkapcsolatukkal, mint a nem vallásosak (Kisgyörgyné Pongrácz és mtsai 2007, Mahoney és mtsai 2008, Olson és mtsai 2015), más vizsgálatok azonban gyengének találták, vagy nem igazolták ezt az összefüggést (Fard és mtsai 2013, Olson és mtsai 2016). Az egymásnak látszólag ellentmondó eredmények oka a mélyebb összefüggések összetettségében keresendő. Ezeknek az összefüggéseknek az ismertetését a 1.6. alfejezet tartalmazza.

Az eddig tárgyalt, kapcsolaton belüli adaptív folyamatok mellett a párkapcsolat adaptív folyamatait kétségtelenül segíthetik, vagy éppen gátolhatják a kapcsolaton kívüli szociokulturális, társas hatások. Mivel a párkapcsolat csakis tágabb kontextusban értelmezhető, így a stresszhatásokra adott adaptációs válaszok, megküzdési folyamatok szorosan kapcsolódnak a szociokulturális, kapcsolati rendszerhez, amelyben a pár él. A szocioökonómiai státusz, az etnicitás és a tágabb társkapcsolatok (családi, baráti, munkahelyi) egyaránt befolyásolhatják a pár stressznek való kitettségét, és közvetetten hatnak a párkapcsolati elégedettségre (Lavee 2013, Walker és mtsai 2013, Williamson és Lavner 2019). A kultúra, mely hatással van a család, szorosabban a pár értékrendjére és hitelvére, keretet nyújthat a stresszesemények értelmezéséhez. A szociokulturális környezet szintén befolyásolhatja a pár megküzdési stratégiáit, támogathatja vagy gátolhatja a párt abban, hogy erőforrásait aktiválni tudják, érzelmeiket kifejezzék, továbbá erősítheti vagy gyengítheti megküzdési szándékukat, viselkedésüket (Revenson és mtsai 2005).

1.3.3. A párkapcsolati működés vizsgálatának változásai

Bár az elmúlt évek vizsgálatai bőven szolgáltatottak információt az előző fejezetben áttekintett egyéni jellemzők és párkapcsolati folyamatok párkapcsolatok működésére gyakorolt hatásáról, a legtöbb, a kapcsolati működést és elégedettséget elemző kutatás, az egyén párkapcsolaton belüli működését és a saját attitűdjei, viselkedése által befolyásolt kapcsolati elégedettségét vizsgálta, és ezzel figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy a párkapcsolatban a partnerek hatnak egymásra (Keizer 2014). Ezekben a hagyományos, változó fókuszú vizsgálatokból származó elemzésekben a cél az egyéni jellemzők (változók)

közötti lineáris összefüggések feltárása volt, és az eredmények csupán általános tendenciák, szabályok megfogalmazását tették lehetővé (Martos és mtsai 2019).

A változóorientált megközelítés révén megismerhetőek az egyének közötti különbségek, azok fő dimenziói. Egyik fő mérési módszere a faktorelemzés, melynek alapja az, hogy összevonja azokat a változókat, amelyek között együttjárás tapasztalható. A személyiségpszichológiában igen elterjedt faktoranalitikus modellek és mérőeszközök alapvetése, hogy az egyének közötti különbségek együttjárásából a személyiség egyénen belüli struktúrájára következtethetünk. Bár a faktorelemzés sok esetben hasznos és elengedhetetlen (pl. vonáselméletek, illetve kultúrközi vizsgálatok esetén), csak bizonyos típusú összefüggésekre mutat rá és limitálhatja a feltárható eredményeket (Surányi és mtsai 2011, Takács 2016).

A változóorientált korrelációs elemzések alapfeltevései: (1) az egyének csak kvantitatívan különböznek és ezek a különbségek egy-egy kiválasztott jellemző szempontjából önmagukban is értelmezhetők; (2) a háttérváltozók kapcsolata és azok egyénekre gyakorolt hatása minden személynél ugyanolyan; (3) a csoportszinten mért változók közti kapcsolatokból az egyénen belüli kapcsolatokra direkt módon következtethetünk. A leggyakoribb korrelációs vizsgálatok esetében azonban problémát jelent, hogy csak lineáris kapcsolatokat mutatnak ki, és a változók lehetséges komplex interakcióit sem veszik figyelembe, miközben a pszichológiában számos esetben fordulhat elő nemlineáris kapcsolat. Továbbá, a faktorok/változók közötti kapcsolatok nem minden egyénre érvényesek, és az egyéneket jellemző változó értékek holisztikusan, egymással való konfigurációiban és mintázataiban mélyebb jelentést hordozhatnak, mint elkülönülten vizsgálva (Surányi és mtsai 2011).

Ezekre a problémákra próbálnak választ adni a személyorientált klasszifikációs elemzések (köztük a disszertációmban használt klaszterelemzés), amelyekben a szakemberek (pl. Bergman és mtsai 2003) azok fontosságára hívták fel a figyelmet, és arra, hogy minden személyt rendszerszemléletben vizsgáljunk, azaz több tényező egymással interakcióban levő folyamatainak összességéként tekintsünk rá. Ha egy rendszert több faktor befolyásol, akkor bár elméletileg bármelyik faktor bármilyen szinten működhet, mégis lesznek stabilabban működő mintázatok. Ezért a legfontosabb a tipikus konfigurációk vizsgálata. A személy-orientált megközelítés kulcselemei: (1) A fókuszban az egyéni és nem a csoportos fejlődés áll; (2) Az egyén (és nem a változó) fejlődik, változik; (3) a pszichológiai jelenségeket több szinten kell mérni; (4) a faktorok és változók egy egymással és a környezettel interakcióban álló elemek rendszerét alkotják. Módszertanilag ez azt jelenti,

hogy nem az egyes változókat kell külön-külön vizsgálni, hanem az egész rendszerre jellemző tipikus mintázatokat kell feltárni, vagyis az összkonfigurációkat kell vizsgálat alá helyezni (Takács és mtsai 2015). Fontos, hogy miközben a személy-orientált módszer éppen az egyedi holisztikus mintázatok elemzésére hívja fel a figyelmet, a klaszterelemzés, mint személy-orientált statisztika végül az egyedi mintázatokat egyszerűsíti le. A csoportosítással éppen a kiugró egyedi esetek vesznek el, azok, amelyek talán a legtöbb és legérdekesebb információt adhatnák a különleges tulajdonságokról, képességekről, jellemzőkről. Így a klasszikusan alkalmazott személy-orientált statisztika nem az egyedi-re, hanem a tipikusra fókuszál. A két megközelítés abban az értelemben kiegészítője egymásnak, hogy míg a változóorientált megközelítésben az általános trendek, a személy-orientált megközelítésben az egyedi mintázatok képezik a vizsgálat tárgyát (Martos és mtsai 2019).

Mindezen szempontok figyelembevétele mellett az értekezésben bemutatásra kerülő vizsgálatban személy-orientált megközelítést alkalmaztam. Ennek oka, hogy a kapcsolati elégedettség individualista megközelítésében a kutató figyelmét elkerüli az a tény, hogy a partnerek sok hasonlósággal rendelkeznek, és jobban hasonlítanak egymásra, mint más kapcsolatban lévő személyekre (Kenny és mtsai 2006). Pedig az empirikus eredmények arra utalnak, hogy a kapcsolati elégedettség inkább a diád légkörének hatására formálódik, semmint az egyéni faktorok következtében (Johnson és Booth 1998, Kurdek 2005). A diádikus perspektíva megmutathatja, hogy a kapcsolati elégedettség jellemzően a párkapcsolaton belül változik. Ebben a megközelítésben a korábbi férfi-nő különbségek inkább párok közötti különbséget jeleznek, mintsem egy páron belüli, a személyek közötti különbséget (Keizer és Schenk 2012).

A párkapcsolatok működéséről új szempontú, részletesebb képet adhat számunkra, ha az egyes változók helyett magát a kapcsolatot helyezük az elemzések fókuszába. Ez a megközelítés a személyfókuszú kutatási paradigmából jött létre, amely az egyének egészesebb vizsgálatát, valamint az egymástól független változók sajátos kombinációjának és egymással való interakciójának feltárását teszi lehetővé (Bergman és mtsai 2003, Bergman és Trost 2006). A cél ebben a megközelítésben tehát nem a lineáris összefüggések, hanem a változók jellemző mintázatokba való rendeződésének és azok hatásainak feltárása, elemzése, ahol a mintázat, mint egység kerül a vizsgálat fókuszába.

Erre a megközelítésre alapozva az utóbbi években nyert teret az az elképzelés, hogy az elemzés alapját nemcsak az egyén, hanem egy egységet alkotó diád is képezheti

(Fitzsimons és mtsai 2015; Martos és mtsai 2019). A diád lényegi feltétele, hogy időben kiterjed, és tartós, kölcsönös akciók mintázatai figyelhetők meg, és a két résztvevő személyes tere összekapcsolódik. A párok összekapcsolódása (interdependenciája, reciprocitása vagy kölcsönössége) a diádkutatás fő fókuszja (Pilinszki 2014). A kapcsolatorientált elemzésben tehát a párkapcsolat, mint egység kerül a vizsgálat fókuszába. A párok összetartozó adatainak együttes elemzésének célja olyan kapcsolati mintázatok leírása, amelyeknek adott változókkal való összefüggéseit keressük, és amelynek eredményeképpen különböző párkapcsolati típusokról nyerhetünk információt (Czikmantori és mtsai 2017, Martos és mtsai 2016; 2019).

1.4. FELNŐTT KÖTÖDÉS ÉS PÁRKAPCSOLATI MŰKÖDÉS

1.4.1. Kötődéelmélet

John Bowlby (1988) definíciója szerint a kötődés a kisgyermeknek az az egyedi ragaszkodó magatartása, amely egy (vagy legfeljebb néhány) fontos személyre irányul, és célja a biztonság élményének átélése, a közelség fenntartása, valamint a félelem vagy distressz esetén vigaszt és támaszt nyújtó biztos menedék megtapasztalása. A kötődéelmélet tehát eredetileg az egyén és a fontos másik közötti korai interakciók megértésére szolgált.

A korai kötődési kapcsolatok tapasztalatai nyomán a személyben általánosított mentális reprezentációk, vagyis belső munkamodellek alakulnak ki saját magáról, a fontos másik elérhetőségéről, válaszkészségéről, és kettejük kapcsolatáról (Bartholomew és Horowitz 1991). A munkamodellek jó esetben az önbizalom megerősödését szolgálják, és megalapozzák a fontos másik iránti bizalmat, valamint azt az elképzelést, hogy a másik személy hajlandó kapcsolódni, segítséget nyújtani, gondoskodni. Amikor azonban a fontos másik elérhetőségében és gondoskodásában nem lehet megbízni, a biztonságérzet csökken vagy megszűnik, a szelfről és a másiktól negatív munkamodellek jönnek létre. Ugyanakkor az érzelemszabályozás másodlagos stratégiái lépnek életbe, hiperaktiváció vagy deaktiváció formájában (Mikulincer és Shaver 2003). A hiperaktiváció energetikus, kitartó próbálkozás azért, hogy felhívja a partner figyelmét, és rávegye a gondoskodásra, akinek elérhetőségét, válaszkészségét elégtelennek értékeli. Ez a stratégia túlzott kapaszkodásban, kontrollban és a közelséget kényszerítő magatartásban jelenik meg, és olyan, a partner iránti függőségben, ami a védelmet hivatott biztosítani (Shaver és Mikulincer 2002). A deaktiváció a közelség-

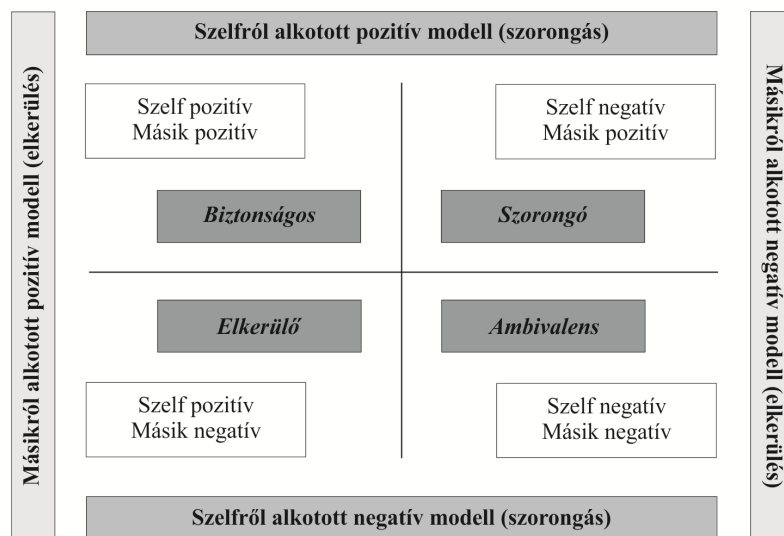
keresés elfojtását vagy gátlását jelenti, figyelmen kívül hagyva azt a félelmet, amelyet a kötődési rendszer aktivál egyedüllet esetén. Ez a stratégia fizikai és érzelmi távolságban, a közelség és az intimitás nem komfortos megélésében, a kötődési kapcsolatok fontosságának elbagatellizálásában, valamint a fenyegetettség és kötődési gondolatok elnyomásában mutatkozik meg (Shaver és Hazan 1993). Gyermekkorban mind a hiperaktiváció, mind a deaktiváció jól szervezett, adaptív válasznak tekinthető egy hideg, távolságtartó, instabil, elérhetetlen gondozóval való kapcsolatban. Ám ha a másodlagos stratégia fennmarad, serdülőkorban és felnőttkorban problematikussá válik mind a személy, mind a partner számára (Mikulincer és Shaver 2019a). A munkamódokat az érzelmi kommunikáció alakítja, árnyalja, tartja fenn, és megváltoztatásához is az érzelmi kommunikáción keresztül vezet az út (Johnson 2004).

Bowlby elméletére alapozva, és azt kiterjesztve Hazan és Shaver (1987) elsőként alkalmazták a kötődéseméletet a felnőttkori kapcsolatokra. Megfigyeléseik szerint a felnőtt kapcsolati partnerek közötti interakciók több szempontból is hasonlóságot mutatnak a gyermekek és gondozóik közötti interakciókhoz. Ám a romantikus szerelem különbözik a gyermekkori és más felnőttkori kapcsolatoktól abban, hogy a kötődés kétirányú és kölcsönös gondoskodást feltételező folyamat, és együtt jár a szexuális vonzódással (Fraley és Shaver 2000, Mikulincer és Shaver 2016a).

Bartholomew és Horowitz (1991) Hazan és Shaver eredményein alapuló modellje, amely két dimenzióra (szorongás, elkerülés), és négy kategóriára (biztonságos, bizonytalan-szorongó, bizonytalan-elkerülő és bizonytalan-ambivalens) épül, alapja a szelf és a másik közötti kapcsolat észlelése (Brennan és mtsai 1998, Onishi és mtsai 2001). Az egyik dimenzió azt fejezi ki, hogy a személy hogyan látja önmagát kötődési helyzetekben, ez lehet pozitív vagy negatív, azaz a szelf méltó a támogatásra és szerelemre vagy sem. A másik dimenzió pedig az jelenti, hogy a személy miként tekint a kötődési helyzetekben jelen lévő másikra, milyen elvárásai, gondolatai és érzelmei vannak vele kapcsolatban, ami szintén lehet pozitív vagy negatív, azaz a személy vagy elérhetőnek, megbízhatónak gondolja a másikat, vagy elutasítónak, megbízhatatlannak (Brennan és mtsai 1998).

Brennan és munkatársai (1998) eredményeik alapján megőrizték Bartholomew dimenzióanalízis szemléletét és négy kategóriáját, de a két dimenzió alapján kötődési mintákat írtak le. A két dimenzió ugyanis jól megfeleltethető a kötődési helyzetekben tapasztalt szorongó és elkerülő viselkedésnek. A szelf-modell itt is az önértékelést fedi le, s meghatározza, hogy az egyén mennyire függ, illetve szorong mások ítéletétől, viszonyu-

lásaitól. A másokkal kapcsolatos dimenzió a másokról való gondolkodást befolyásolja, azt, hogy közeli kapcsolatokban lehet-e számítani a fontos másokra, vagy épp ellenkezőleg. Míg a negatív szelf-modell szorongással (bizonytalansággal, aggodalommal), a negatív másik-modell pedig magasabb elkerülési tendenciával, intim helyzetben defenzív, önvédő beállítottsággal jellemezhető, a pozitív szelf-modell és a pozitív másik-modell együtt biztonságos kötődést, s ezzel együttjáró jó alkalmazkodást jelent (Collins és Feeney 2004b, Fraley és mtai 2000, Onishi és mtai 2001) (2. ábra).

2. ábra. Kötődési dimenziók és kötődési minták Bartholomew és Horowitz (1991), illetve Brennan és Shaver (1995) elméletében

Eszerint az alábbi felnőtt kötődési stílusok különíthetők el:

1. *Biztonságosan kötődők*: ezek a személyek szerelmi tapasztalataikat boldognak, bizalomtelinek írják le. Partnereiket hibáik ellenére képesek elfogadni és támogatni. Ezekre az emberekre továbbá jellemző az erős önbecsülés, kölcsönös függésre való képesség, bizalom, elégedettség, önfeltárás és magasabb szintű intimitás. Képesek kifejezni érzelmi szükségleteiket, keresik és elfogadják az érzelmi támaszt, de maguk is képesek megküzdeni a nehézségekkel.

2. *Bizonytalan-szorongó (aggodalmaskodó) kötődésűek*: magukat negatívan, másokat pozitívan értékelnek, hiányzó önbecsülésüket külső forrásból igyekeznek pótolni, ezért próbálják elérni a számukra fontos személy elfogadását, de ez kötődési rendszerük hiperaktíválódásával jár együtt. Extrém érzelmi ingadozás, a szeretet és az intimitás iránti

olthatatlan, kielégíthetetlen vágy jellemzi. Olyan intenzív és felerősödött kötődési viselkedések jelenhetnek meg, mint a szorongás vezérelte görcsös megkapaszkodás, az üldözés, vagy akár agresszív kísérletek arra, hogy a másikat kontrollálja, vagy válaszreakciót váltson ki belőle. Érzelmi bizonytalanságuk gyakran féltékenységekben, a szeretett személy elvesztéséhez kapcsolódó eltúlzott félelemben, egyfajta görcsös kapaszkodásban jelenik meg.

3. *Bizonytalan-elkerülő kötődésűek*: ezeket a személyeket az intimitástól való félelem, illetve az önfeltárás nehézsége jellemzi. Számukra a szerelem a másiktól való túlzott függőséget jelenti, és bár vágnak rá, zavarja őket a kapcsolat fokozott intim jellege. Stressz idején távolságot vesznek a fontos másiktól, azaz megpróbálják deaktiválni a kötődési rendszerüket, és elfojtani kötődési szükségleteiket, így csökkentik a stresszt. Legáltalánosabban megfigyelt formája az, amikor megszállottan feladataikra összpontosítanak, és megpróbálják elkerülni a szenvedést okozó, érzelmi elköteleződésre tett kísérleteket a számukra fontos kötődési személlyel.

4. *Bizonytalan-ambivalens (szorongó/félelemteli-elkerülő) kötődésűek*: önmagukról és másokról egyaránt negatív képpel rendelkeznek, sem magukban, sem másokban nem bíznak. Vágnak az intimitásra, de félelmeik megakadályozzák abban, hogy intim kapcsolatot alakítsanak ki, gyakran magányosak. (Mikulincer és Shaver 2005, Mikulincer és Shaver 2016a, Shaver és Mikulincer 2007).

A kötődési stílus nagyban befolyásolja a pár tagjainak egymáshoz viszonyulását és a párkapcsolat minőségét (Collins és Feeney 2004a, Mikulincer és Shaver 2019a). Az ezzel kapcsolatos kutatások két fontos összefüggésre mutattak rá. A felnőtt kötődési stílus egyrészt befolyásolja a kapcsolódási szándékot, így az intim kapcsolatok kialakítására is hatással van (pl. a bizonytalanul elkerülő kötődésű személy eleve nehezebben alakít ki intim kapcsolatot, mint a biztonságosan kötődő személy), másrészt fontos szerepet játszik abban, hogy a személy mennyire köteleződik el egy intim kapcsolat során (Shaver és Mikulincer 2006). Az elköteleződés mértéke kulcsszerepet játszik a párkapcsolat választott formájában (házasság/élettársi kapcsolat), stabilitásában és értelemszerűen annak minőségében is. A biztonságos kötődés jobb párkapcsolati működéssel jár együtt, s magasabb önértékelést, az elhagyástól való kisebb félelmet, konstruktív problémamegoldást és magasabb testi-lelki jóllétet jelez előre, mint a bizonytalan kötődési stílus (Cordova és mtsai 2005). A kötődési stílusa tehát nagyban befolyásolja a párkapcsolati elégedettséget, az alternatívák számantartását, a párkapcsolatba való befektetést, s ezek együttesen hatá-

rozzák meg az elköteleződés mértékét és a stabilitást (Etcheverry és mtsai 2013, Pietromonaco és Beck 2015).

A biztonságos kötődés munkamódjában a szelf érdekesnek látja magát a szeretetre és gondoskodásra, magabiztos és kompetens, nagyobb önbizalom, a személyes hatékonyság érzése jellemzi (Mikulincer 1995). A biztonságosan kötődő személyek, akik hisznek abban, hogy mások fognak reagálni, ha szükség lesz rájuk, általában olyan belső képekkel rendelkeznek másokról, hogy azok megbízhatók és a bizalmukra érdemesek. Ennek megfelelően magukat határozottabbnak élik meg, magasabb az élettél való elégedettségük és a kapcsolati elégedettségük, mint a bizonytalan kötődésűek (Waring és mtsai 2019). A szorongó kötődési stílus nagyobb fokú szorongással, az elkerülő kötődési stílus pedig magasabb depressziós értékekkel jár együtt (Cordova és mtsai 2005).

1.4.2. Felnőtt kötődés és párkapcsolati elégedettség

A felnőttkori kötődés és a párkapcsolati minőség kölcsönös összefüggéseit az elmúlt évtizedekben számos vizsgálat igazolta (Feeney 2016). A kötődélmélet fogalomrendszerében párkapcsolati elégedettség akkor valószínű, amikor a partnerek biztonságot és támogatást jelentenek egymás számára, elérhetőek egymás számára, és olyan biztos menedéket nyújtanak egymásnak, ahonnan mindkét partner felfedezhet és fejlődhet (Collins és Feeney 2010). A biztos és bizonytalan kötődési stílusú személyek összehasonlításakor a biztonságosan kötődők esetében számos vizsgálatban magasabb párkapcsolati elégedettséget találtak, mint a bizonytalanul kötődőknél (Mikulincer és Shaver 2016a, Hadden és mtsai 2014, Li és Chan 2012, Siegel és mtsai 2018). Ez az összefüggés akkor is erős maradt, amikor az egyéni jellemzők esetleges hatását kontrollálták (pl. depresszió, önértékelés, személyiségvonások) (Pietromonaco és Beck 2015), ami megmutatkozott a saját, illetve a pár elégedettségi szintjében is, azaz a bizonytalan kötődésűek partnere is alacsonyabb elégedettségről számolt be, mint a biztos kötődésű személyek partnere (Butzer és Campbell 2008). Bizonytalan kötődésűek vizsgálataiban ugyanakkor különbség mutatkozott az elkerülő és a szorongó kötődésűek között. Az elkerülő kötődésűek esetében gyengébb kapcsolódási hajlam, a partner ritkább támogatása, és alacsonyabb párkapcsolati elégedettség volt jellemző, mint a szorongó kötődésűeknél, továbbá a szorongó kötődésűek esetében magasabb konfliktusra való hajlamot találtak (Candel és Turliuc 2019).

Gyakori feltételezés, hogy a nők kapcsolati elégedettségét jobban befolyásolja saját kötődési stílusuk, mint a férfiak elégedettségét a sajátjuk, mert a nők nagyobb érzelmi befektetés-

sel vannak a kapcsolatban. Li és Chan (2012) metaanalízisben szignifikáns összefüggést talált a bizonytalan kötődési stílus és a kapcsolati elégedetlenség között mindkét nem esetében, és nem moderáló hatása gyengének bizonyult. Nők esetében mind a szorongó, mind az elkerülő kötődési stílus előrejelzője az elégedetlenségnek, férfiak esetében viszont az elkerülő stílus bizonyult erősebb előrejelzőnek (Mikulincer és Shaver 2016a).

Kötődési mintázatok együttjárását vizsgáló kutatások eredményei arra utalnak, hogy a biztonságosan kötődő párok a legelégedettebbek párkapcsolatukkal, illetve az elégedettséghez legalább az egyik partnernek biztonságos kötődésűnek kell lennie (Mirnics és Bagdy 2006). Bizonytalan kötődésű személyek, bár vágnak érzelmileg biztonságos párkapcsolatra, hajlamosak problémás működésű párt választani, ezzel kockáztatva saját párkapcsolati működésüket. Vizsgálatok adataiból az derül ki, hogy bizonytalan kötődésű személyek idealizált partnere biztonságos kötődésű személy, a valós választás mégis bizonytalan kötődésű személy lesz (Chappell és Davis 1998, Strauss és mtsai 2012). Míg egyes vizsgálatok a hasonló bizonytalan kötődési stílusú személy preferenciáját jelezték (Frazier, Byer, Fischer, Wright és DeBord 1996), más vizsgálatok a kiegészítő mintázatra (szorongó-elkerülő pár) találtak bizonyítékot (Pietromonaco és Carneley 1994, Strauss Morry és Kito 2012). Ezek a választási mintázatok minden esetben csökkentik a kiegyensúlyozott kapcsolati működés esélyét azokhoz a párkapcsolatokhoz képest, amelyben legalább az egyik partner biztonságos kötődésű (Mikulincer és Shaver 2016a). A kapcsolati működés és elégedettség attól is függ, hogy a vágyott és a valóságos partner kötődési mintázata között milyen nagy az észlelt különbség (Strauss és mtsai 2012).

Empirikus vizsgálatok sora igazolta, hogy a kötődési stílus összefügg a szexuális elégedettséggel (Mark és mtsai 2018, Miller 2018). Szorongó és elkerülő kötődésű egyének gyakrabban számolnak be szexuális diszfunkciókról (Brassard és mtsai 2007, Feeney 2016, Özcan és mtsai 2015), alacsonyabb szexuális és párkapcsolati elégedettségről (Butzer és Campbell 2008), mint a biztonságosan kötődők. Elkerülő kötődésű személyek ritkábban élnek szexuális életet partnerükkel (Favez és Tissot 2017), és gyakrabban létesítenek alkalmi szexuális kapcsolatot (Schmitt és Jonason 2015), mint a biztos kötődésűek. Szorongó kötődésűek vágnak ugyan a szexuális együttlétre, de ez a vágyakozás az elutasítástól és a partnernek való meg nem felelés félelmével átítatott (Strachman és Impett 2009). Ehhez képest a biztos kötődésű személyek a szexualitásukat is kellő biztonsággal és boldogsággal élik meg elköteleződött kapcsolatukban (Mikulincer és Shaver 2013). A kötődési mintázattal összefüggő szexuális elégedettség pozitív kapcsolatot mu-

tat a párkapcsolat minőségével, a párkapcsolati elégedettséggel és a személyes jólléttel (Brassard és mtsai 2013).

A kötődési stílus megjelenik a célok, hiedelmek, kogníciók, percepciók (Shaver és Mikulincer 2006), valamint az érzelmek szintjén (Mikulincer és Shaver 2016c), és összefüggést mutat különböző párkapcsolati interakciókkal. Biztonságosan kötődő személyek gyakrabban élnek át és fejeznek ki pozitív érzelmeket, mint a bizonytalan kötődésűek, erősebb bizalmat élnek meg (Fitzpatrick és Lafontaine 2017, Shaver és Mikulincer 2006), gyakrabban fejeznek ki elismerést, csodálatot és hálát partnerük felé (Vollman és mtsai 2019), illetve nagyobb mértékben képesek megbocsátásra (Mikulincer és Shaver 2016b), mint a bizonytalanul kötődők. Biztonságosan kötődő személyek ugyanakkor nagyobb mértékben képesek a párkapcsolatukban gondoskodásra (Feeney 2016, Shaver és mtsai 2019), partnerük támogatására (Cobb és mtsai 2001, Collins és mtsai 2011, McLeord és mtsai 2019).

Biztos kötődésű személyek párkapcsolatában erősebbek a pozitív projekciók és pozitív kommunikációs jegyek, mint a bizonytalan kötődésűeknél (Mikulincer és Shaver 2019b, Mirnics és mtsai 2007). A párok kommunikációs aktivitása különbséget mutat a két nem esetében: nők biztonságos kötődésű kapcsolatban passzívabbak, mint a férfiak, férfiaknál a passzivitás bizonytalan kötődésű kapcsolatban erősebb, mint a biztos kötődésű kapcsolatban. Azokban a kapcsolatokban, ahol a biztonságos kötődés foka magasabb, gyakrabban jelenik meg alárendelő, illetve magas intimitásreakció, mint a bizonytalanul kötődő pároknál (Vetier és mtsai 2007).

Bizonytalan kötődésű pároknál hangsúlyosabb az egocentrizmus, rivalizáció, destruktív, illetve zavart kommunikáció (Mirnics és mtsai 2007), gyakrabban fordul elő konfliktus (Feeney 2016, Mikulincer és Shaver 2016b), szegényesebb vagy negatív megküzdési stratégiák használata (Meuwly és mtsai 2012, Fuenfhausen és Cashwell 2013). Ezek az interakciók együttesen hatnak a kapcsolati elégedettségre.

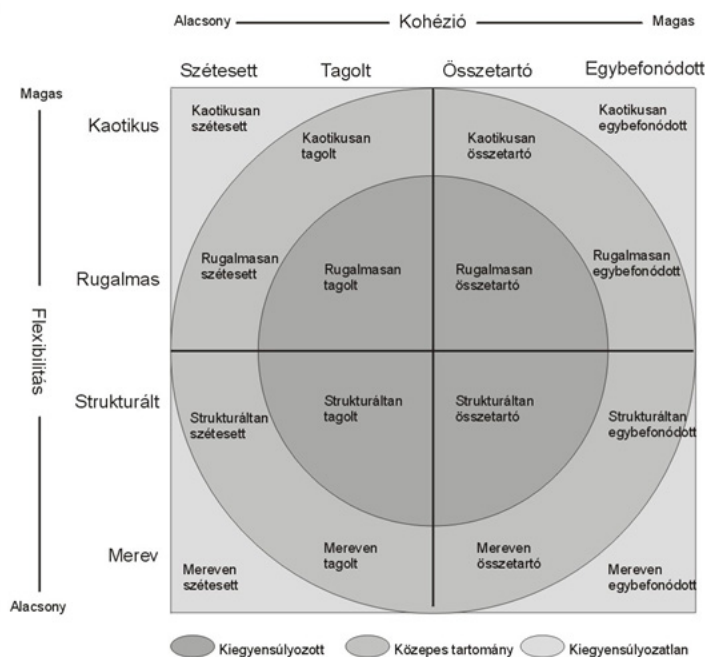
1.5. PÁRKAPCSOLATOK MŰKÖDÉSE A CIRCUMPLEX MODELLBEN

1.5.1. Olson családdinamikai modellje

A család olyan komplex rendszer, amelynek működését kapcsolati minták szabályozzák. A családi működés egyensúlyának fenntartását ugyanakkor olyan univerzális szabályok, hiedelmek szolgálják, amelyek a család tagjainak egymáshoz és önmagukhoz való viszonyában, a külvilághoz való kapcsolódásban játszanak szerepet, ugyanakkor az egyes

problémákhoz való hozzáállást, a nehézségekkel való megküzdés módját befolyásolják (Minuchin 2005). Ezek a konstruktumok együtt vannak jelen David H. Olson (1989) „Circumplex modell” elnevezésű családszerkezeti koncepciójában, amely a családban és párkapcsolatban lezajló dinamikai jelenségeket teszi mérhetővé, ábrázolhatóvá és kutathatóvá. A modell legfontosabb fogalmai: polaritás, egyensúly, dinamika, dimenziók. Olson két fontos polaritást, egymásnak feszülő, egymással ellentétes törekvést fogalmaz meg: egyik a kötődés és oldódás, másik az állandóság (stabilitás) és a változás (rugalmasság). A család és párkapcsolat működésében e feszültségek közötti egyensúly biztosítja az egészséges működést (Olson 2000, South 2007, Lakatos és mtsai 2020).

A Louis Guttman (1954) nevéhez fűződő circumplex ábrázolási forma különböző változók egymáshoz való korrelációs kapcsolatáról nyújt speciális információt. Ebben a grafikus ábrázolásban a változók reprezentációja körkörösén jelenik meg úgy, hogy az ábrázolásban egymáshoz közel fekvő változók egymással erős pozitív korrelációs kapcsolatban állnak, míg az egymástól távol fekvők közötti korrelációk igen alacsonyak, nulla körüliek vagy negatívak.

3. ábra. A Circumplex modell grafikus ábrázolása
(Olson 1999, idézi Kisgyörgyné Pongrácz és mtsai 2006)

A családi és párkapcsolati működés – grafikus ábrázolásban is megjelenítő – két fő változóját Olson a párkapcsolaton és a családon belüli kohézió (összetartás) és adaptivi-

tás (alkalmazkodóképesség, flexibilitás) mértékében jelölte meg (3. ábra). Ezek mellett van egy harmadik, segítő dimenzió is: a kommunikáció. A modell arra fókuszál, hogy a család tagjai hogyan funkcionálnak a dimenziók mentén a családban, mint rendszerben. A két dimenzió összefüggésében elkülöníthetők egymástól a problémásan működő (kiegyensúlyozatlan) és a jól működő (kiegyensúlyozott) családok. A modell alapján a stresszhez való alkalmazkodás az egyéni, a párkapcsolati és a családi szinten egyaránt értelmezhető.

A kohéziót Olson a családtagok közötti érzelmi kötődésként definiálta. A családi kohézió dimenziója azt méri, hogy a családtagok miként tartják egyensúlyban az együttlételet és az elkülönülést. A dimenzió két végpontja, az együttség és az elkülönülés tengelyén való elhelyezkedés alapján a modell négy kohéziósintet határozott meg: a legalacsonyabb övezetben a szétesett család helyezkedik el, a középső szinten a tagolt, valamint az összetartó család, végül a legmagasabb kohéziós szinten az egybefonódott család. A kohézió kiegyensúlyozott szintjein (tagolt és összetartó) a családok egészségesen funkcionálnak, hiszen ezeken a szinteken a családtagok érzelmi kötődése mellett a függetlenségük is megtartott (Mirnics és mtsai 2010, Olson 2011, Olson és Gorall 2003). A családi kohézió optimális szintje esetén a családot összetartás, pozitív érzelmi kapcsolódás, családi közösségtudat jellemzi, amely érzelmileg biztonságot nyújt a család tagjai számára. Ha egy család túl gyenge kohézióval rendelkezik, akkor a családtagok érzelmileg nem kötődnek egymáshoz, a család közössége csak formailag létezik, érzelmileg azonban szétesik. A túl erős kohézió esetén ezzel szemben az érzelmi kötődés olyan szoros a családtagok között, amely már behatárolhatja a családtagok egyéni szabadságát, autonómiáját (Vargha és Tóth 2007).

Az adaptivitás (flexibilitás) dimenziója a stabilitás és a változás egyensúlyát méri, és arra utal, hogy a család tagjai mennyire képesek alkalmazkodni a családszerkezeten belüli változásokhoz, valamint a gyorsan változó külső hatásokhoz. Ilyen változásokat jelenthet egy gyermek születése, a felnőtt gyerekek elköltözése vagy a szülők/nagyszülők megbetegedése. A flexibilitás optimális szintje esetén a családi struktúra képes átalakulni, a családon belüli szerepviszonyok, valamint a kapcsolati szabályok pedig alkalmazkodni az új körülményekhez. Az adaptivitás erőssége alapján a kohézióhoz hasonlóan négy övezet különíthető el. A legalacsonyabb szinten a merev családok találhatók (túl sok szabály, túlzott fegyelem, ellenállás a változással szemben). A közepes övezetbe tartoznak a strukturált és a rugalmas családok. Végül a legmagasabb adaptivitási szinten a

kaotikus családok helyezkednek el (fegyelem és szabályok teljes hiánya) (Mirnic és mtsai 2010, Olson és Gorall 2003). Olson (2011) alapján a családok szintén a kiegyensúlyozott (strukturált és rugalmas) övezetekben tudnak megfelelően funkcionálni: tehát a családoknak egyensúlyt kell találniuk a stabilitás és a változás között úgy, hogy a stabilitás bizonyos mértékben való megtartása mellett szükség van a változásokra való nyitottságra is. Ha egy család nem kellőképp flexibilis, akkor képesek egyfajta szervezettségbe, működést szabályozó rendszerbe beleszerezni, amelynek köszönhetően nehezen alkalmazkodnak a családi struktúrát érintő külső és belső változásokhoz. Ha viszont az adaptivitás túlságosan magas a családban, a családi struktúra kaotikussá válik, és ez gátolja a stabil rendszer kialakulását (Vargha és Tóth 2007).

A harmadik dimenzió, a kommunikáció segíti a kohézió és az adaptivitás dimenziók egyes övezetei közötti mozgást, valamint az egyensúly létrehozását és fenntartását. Olyan változókat foglal magába, mint hallgatási készség, beszédkésztség, önfeltárás, érthetőség, egymás iránti tisztelet és figyelem. A vizsgálatok igazolták, hogy a kiegyensúlyozott, jól funkcionáló párokat és családokat általában pozitívabb, hatékonyabb kommunikáció jellemzi, mint a diszfunkcionálisakat. A diszfunkcionális családokra, párokra szegényes, negatív kommunikáció jellemző, ami hátráltatja az övezetek közötti mozgást, megakadályozva a családi rendszernek a kiegyensúlyozott szintre való jutását. E harmadik dimenzió nem jelenik meg a Circumplex modell ábrázolásában, inkább egy mögöttes dimenzióként van számoltartva (Kisgyörgyné Pongrácz és mtsai 2006, Mirnic és mtsai 2010, Olson 2011, Olson és Gorall 2003).

Olson és munkatársa (2003) a kohézió és flexibilitás dimenziójának négy szintjét kombinálva és a családi funkcionalitást figyelembe véve tizenhat családtípust hozott létre. A modellben lévő családtípusok között működésük szerint megkülönböztetik a *kiegyensúlyozott* (jól funkcionáló) és *kiegyensúlyozatlan* (problémás) családokat. A kiegyensúlyozatlan családokra (kaotikusan szétesett; kaotikusan egybefonódott; mereven szétesett; mereven egybefonódott) mindkét dimenzió szélsőségesen alacsony vagy magas értékei jellemzőek. A kiegyensúlyozott családok a modell centrumában helyezkednek el (rugalmasan tagolt; strukturáltan tagolt; rugalmasan összetartó; strukturáltan összetartó). E négy családtípusra a két dimenzió mérsékelt értékei jellemzőek. Az egyéb, „átmeneti” területeken olyan párok és családok találhatóak, amelyek az egyik dimenzió esetében extrém, a másikonál mérsékelt eredményeket értek el (kaotikusan tagolt; kaotikusan összetartó; rugalmasan szétesett; strukturáltan szétesett; rugalmasan egybefonódott; strukturáltan

egybefonódott; mereven tagolt; mereven összetartó). A modellnek ez a területe kevésbé jelentős (Kisgyörgyné Pongrácz és mtsai 2006).

Olson (2011) vizsgálatai eredményeiből olyan megállapításokat tett, amelyek közvetlenül alkalmazhatóak pár- és családterápiában. A kiegyensúlyozott kötődésű (kohéziójú) és rugalmasságú (flexibilis) párok és családok általánosságban jobban működnek a család különböző életciklusaiban, mint azok, amelyek szélsőséges értékeket mutatnak. A kiegyensúlyozott párok és családok szélesebb viselkedési repertoárral rendelkeznek, és a szélsőséges családokhoz képest készségesebbek a változtatásra. Ha a család normatív elvárásai akár a kohézió, akár a flexibilitás dimenziójában szélsőséges viselkedési mintákat támogatnak, a család jó működése addig szavatolt, amíg mindenki elfogadja ezeket az elvárásokat. A kiegyensúlyozott párok és családok jobb kommunikációs stílussal bírnak, mint a szélsőséges családok és párok. A pozitív kommunikációs képességek a kiegyensúlyozott párokat és családokat képesebbé teszik a kohézió és a flexibilitás mértékének megváltoztatására, mint az egyensúlyvesztett párokat és családokat. A szituatív stressz és a pár/család életciklusának megfelelő szükséges változások kezelésére a kiegyensúlyozott családok készek a kohézió és a flexibilitás megváltoztatására, míg az egyensúlyvesztett családok ellenállnak a változásnak (Olson 2008).

A Circumplex modell kidolgozása és gyakorlati alkalmazása során Olson és munkatársa (2003) az egyes családtípusokat az életciklusok függvényében is megvizsgálták. Feltételezésük szerint a családok funkcionalitása összhangban van az időbeli, családfejlődési, illetve hétköznapi, szituatív változásokkal. A modell abban az értelemben dinamikus, hogy egy család besorolása a családi életciklusok függvényében változhat. A változás követése kiváló lehetőség lehet a pár- és családterápia eszköztárában (Kisgyörgyné Pongrácz és mtsai 2006). A modell szerint a kiegyensúlyozott párok esetében a családok kohéziója és adaptivitása az új változásokhoz való alkalmazkodás során átmenetileg megváltozhat, akár szélsőséges tartományba is kerülhet. Az extrém értékek adott esetben akár normálisnak, jól funkcionálnak is tekinthetők. Ezzel szemben a problémásan működő családok, párok szélsőséges állapotban maradhatnak, és ez további stresszt generál számukra (Horváth-Szabó 2007, Olson 2011, Olson és Gorall 2003).

1.5.2. Párkapcsolati működés és elégedettség

Olson (1997) a Circumplex modell alapján dolgozta ki a stressz és az egészség több szempontú értékelésének modelljét (Multisystem Assessment of Stress and Health –

MASH 1997), amely az egyéni, páros és családi stressz, valamint a megküzdés és az adaptáció folyamatát írja le. A MASH modell három fő komponense (stressz, coping, adaptáció) négy rendszerszinten értékelhető: az egyéni, a párkapcsolati, a családi és a munkakapcsolatok szintjén. A stressz mértéke minden rendszerszinten négy általános kapcsolati erőforrásra hat: a kohézióra, a flexibilitásra, a kommunikációra és a problémamegoldásra, mely erőforrások közvetítő tényezők a stressz és az alkalmazkodás között. Az alkalmazkodás vagy adaptáció a fizikai és pszichés egészség mértékében, illetve az egyéni, a páros, a családi és a munka-elégedettségben mutatkozik meg. A párkapcsolati elégedettség tehát ebben a megközelítésben a kapcsolatban megtapasztalt stresszel való megküzdés kimeneti változója. Az elégedettség mértéke nem elsősorban a tapasztalt stressz nagyságától, hanem a párkapcsolati erőforrások elérhetőségétől és használatától függ (Bajor 2012, Bush és mtsai 2016, Kissné Viszket 2007).

Vizsgálati eredmények igazolták, hogy a családi kohézió és adaptivitás összefüggésben áll a házastársi elégedettséggel. A kiegyensúlyozatlan működést mutató családok nagyobb mértékű stresszt és alacsonyabb elégedettséget élnek meg a családdal kapcsolatban is (Craddock 2001). Mirnics és munkatársai (2010) eredményei szerint az alacsony iskolázottság alacsonyabb kohézióval, szegényesebb kommunikációval, valamint alacsonyabb családdal való elégedettséggel jár együtt.

Olson különböző kultúrába tartozó és különböző etnikai háttérű családok vizsgálata rendjén arra jutott, hogy nem feltétlenül funkcionálnak rosszul azok a párok és családok, amelyek a kohézió és a flexibilitás szélsőséges kiegyensúlyozatlan övezeteibe kerülnek, sok esetben pusztán a kulturális normák tükröződéséről van szó. Ezért elengedhetetlen a család struktúrájának és működésének feltérképezése során a családtagok mindhárom dimenzióra (kohézió, flexibilitás és kommunikáció) vonatkozó elégedettségének vizsgálata. A család, a pár tagjai ugyanis elégedettek lehetnek az aktuális működéssel, attól függetlenül, hogy működésük éppen valamelyik kiegyensúlyozatlan tartományban található. Ha viszont valamelyik családtag elégedetlen, akkor változásokra van szükség a jelzett dimenziók mentén, és ezt az igényt a családnak valahogyan kezelnie kell (Olson és Gorall 2003, Tóth és Vargha 2007).

1.6. VALLÁSOSSÁG ÉS PÁRKAPCSOLAT

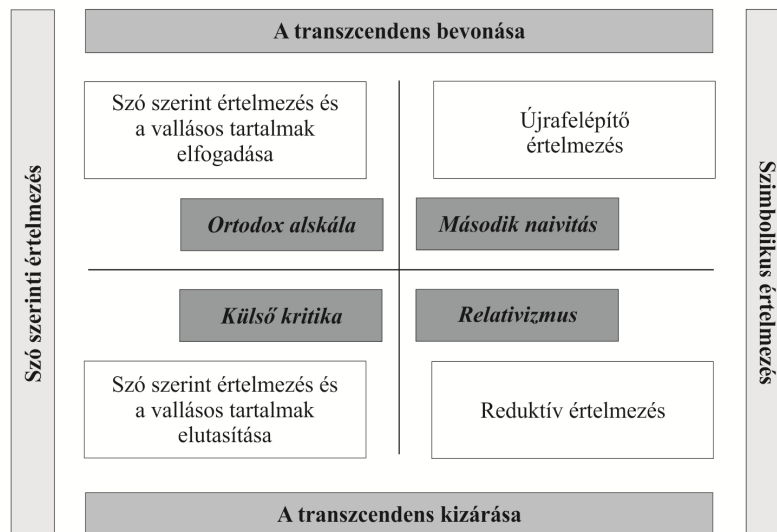
1.6.1. A vallásosság fogalma a valláspszichológiában

A vallásosság alapvető meghatározója a vallásos ember gondolatainak, szándékainak, cselekedeteinek, magatartásának. Olyan összetett és sokarcú jelenség, mely számos, a vallásosság egyéni mintázatai közötti különbségben mutatkozik meg. Az utóbbi években a valláspszichológia területén végzett tudományos vizsgálatokban fontossá vált a vallásosság multidimenzionális természetének tisztázása.

Gordon Allport (1967) írta le először, hogy ahogy nincs két egyforma személyiség, úgy nincs két ugyanolyan vallásosság sem. A vallásosságot összetett érzületként definiálta, s különbséget tett annak érett és éretlen formája között. Az érett típusú vallásosság az érett személyiség életében jelenhet meg, szorosan kapcsolódva annak meghatározó jellemzőihez, vagyis az érett személyiség tulajdonságainak a vallásos szférára való kiterjesztését jelenti. Az érett és éretlen vallásosság megkülönböztetésén alapul az intrinzik (bensőséges) és az extrinzik (külsődleges) vallásosság fogalmának kidolgozása. A bensőséges vallásosság mély, internalizált, érett vallásossági formát jelent, mélyen átélt és megvalósított egységes életfelfogás jellemzi, s ennek megfelelően nagyobb spirituális jólléttel, hatékonyabb megküzdéssel jár együtt. A külsődleges vallásosság nem internalizálódott, nem hatja át a személyiséget, tekintélyelvű vallási előírások és normák határozzák meg, ugyanakkor haszonelvű, mert bár a vallás biztonságot ad, vigasztalást nyújt és közösséget kínál, az egyén inkább saját céljára használja a vallásosságát. Kapcsolati szinten végzett kutatások arra utalnak, hogy az intrinzik vallásosság az elköteleződéssel, megbocsátással, empátiával, kapcsolatok támogató megélésével, biztonságos kötődéssel mutat összefüggést (Goddard és mtsai 2012).

David M. Wulff (1997) más dimenziók mentén rendezte és rendszerezte a valláspszichológiai megközelítéseket és a valláshoz való egyéni viszonyulásokat. Szerinte a vallásossághoz való viszony sokféle formája alapvetően két fő, egymástól konceptuálisan független dimenzióra vezethető vissza: a transzcendens bevonása vagy kizárása, és a szimbolikus vagy konkrét értelmezésmód (*4. ábra*). Az első dimenzió a transzcendens valóság létevel kapcsolatos állásfoglalásra vonatkozik: egyik végpontja Isten teljes létének elfogadása, a Biblia autentikus forrásként való kezelése, a másik végponton ezek teljes elutasítása. A második dimenzió a vallási jelenségek, kijelentések értelmezési módjára vonatkozik: az egyik végponton a szó szerinti, konkrét (pl. a Biblia szó szerinti értelme-

zése), másik végponton teljes mértékben szimbolikus, absztrakt (pl. a bibliai kijelentések történelmi korba és kontextusba helyezése, valamint a kijelentések mögöttes értelmének keresése) értelmezést találjuk (Martos és mtsai 2009). A két dimenzió a vallásossággal kapcsolatos négyféle lehetséges attitűdöt jelöl ki. Az első az *ortodoxia*, amelybe a transzcendens elfogadását és a szó szerinti értelmezést alkalmazó pszichológiai megközelítések és egyéni attitűdformák tartoznak. A második a *külső kritika*, ide olyan, a kijelentéseket, a vallás nyelvét szó szerint értelmező, de annak tartalmát tagadó megközelítésmódok tartoznak, amelyek elvetik a szent és a profán megkülönböztetését, kizárják a csodák lehetőségét, ahol a megértés csak a racionális tudomány elvein keresztül lehetséges. A harmadik, a *relativizmus*, amelybe a transzcendens realitást kizáró, de a vallásos nyelv mitologikus, szimbolikus természetét felismerő megközelítésmódok tartoznak. A negyedik, a *második naivitás* megközelítésmód képviselői és egyéni vallásosságukat tekintve is ide tartozó személyek a vallásos realitást és a vallás szimbolikus nyelvét, mitologikus természetét elfogadva közelítenek a valláshoz (Horváth-Szabó 2003). A vallásosság fejlődése során a vallásos attitűd a szó szerinti elfogadásból a kritikai lebontáson keresztül jut el a vallásos szimbólumok összetett értelmezéséig (Hutsebaut 1996).

4. ábra. A Kritika utáni vallásos attitűdskála elhelyezése Wulff modelljében (Wulff, 1977, 635., idézi Horváth-Szabó 2003, 130.)

Duriez és munkatársai (2007) átfogó munkájukban ismertették azokat a vizsgálati eredményeket, amelyek a Wulff-féle vallásos megközelítés egyéb, személyiségbeli és kapcsolati jellemzőkkel mutatott összefüggéseit tárták fel. Például a konkrét vagy szim-

bolikus értelmezés kapcsolatot mutat a tapasztalatok iránti nyitottsággal, barátságossággal, szerethetőséggel. A szimbolikus értelmezés ugyanakkor magasabb morális kompetenciával és empátiával, valamint alacsonyabb előítéletességgel jár együtt, mint a szó szerinti értelmezés. Az értékek és attitűdök tekintetében, valamint a kognitív stílus és az identitásfejlődés vonatkozásában mindkét skálának előrejelző értéke van (Martos és Kézdy 2007, Martos és mtsai 2009, Urbán 2012). Kapcsolati szintű vizsgálatok azt mutatták, hogy bár a szó szerinti értelmezésmód magas közelség igénnyel járt együtt, mégis alacsony nyitottsággal, és alacsony rugalmassággal mutatott összefüggést, ami növelte a stresszt, merev, maladaptív megküzdési mechanizmusokat tartott fenn, sérülékenységet okozva és veszélyeztetve a mentális jóllétet (Duriez és mtsai 2004).

Más elméleti keretben végzett, a vallásos működés összefüggéseinek feltárását célzó vizsgálatok jellemzően azt mutatják, hogy a vallásosság általában pozitívan befolyásolhatja a kapcsolati jóllétet, boldogságot, az önértékelést és az optimizmust (Ellison és Fan 2008), és negatív összefüggést mutat a szorongással és depresszióval (Rosmarin és mtsai 2009). A vallásosság pszichológiai jelentősége részben a stresszt okozó helyzetekben mutatkozik meg. A spirituális perspektíva az események értékelésében holisztikus és növekedésorientált nézőpontot jelent, amelyben az ember felismeri a szituáció átmeneti jellegét, tudatosítja saját megküzdési lehetőségeit és korlátait, majd más, szélesebb távlatba helyezi az aktuálisan megélt, szenvedést okozó eseményt (Kisgyörgyné Pongrácz és mtsai 2007, Pomerleau és mtsai 2016).

1.6.2. Vallásosság a párkapcsolatokban

Az utóbbi években számos – elsősorban az angolszász nyelvterületen folytatott – vallás- és családlélektani vizsgálat igazolta, hogy a vallásosság jelentős hatással van a szoros kapcsolatok működésére és általában pozitív összefüggést mutat a párkapcsolatok és családi élet minőségével (Pargament és Mahoney 2005). A legtöbb vallási hagyomány hangsúlyozza a szeretet, az elköteleződés, a másik iránti hűség, a kölcsönös támogatás és a megbocsátás fontosságát. Ezek a képességek és készségek pedig bizonyítottan fontos szerepet játszanak a házasságok tartosságában és minőségében (Horváth-Szabó 2007). A vallásosság és párkapcsolat összefüggéseit vizsgáló kutatások általában arra a következtetésre jutnak, hogy a vallásos, erős hittel rendelkező párok körében átlagosan valamivel nagyobb az egymás iránti elköteleződés, a házasság stabilitása és a házassággal való elégedettség is, mint a nem vallásosoknál, s ezzel összefüggésben a házasság is jobban működik (Mahoney

2010). A vallási elköteleződés tehát pozitívan hat a párkapcsolat minőségére (Wolfinger és Wilcox 2008), például közvetlenül úgy, hogy olyan értékeket, hitet és viselkedést erősít, amelyek segítik a házasságot (pl. az empátia, az altruizmus megélése, továbbá az agresszió hiánya által) (Saroglou és mtsai 2005). A vallásosság egyes aspektusai pozitív összefüggésben állnak az elköteleződéssel és hűséggel (Burdette és mtsai 2007, Dollahite és Lambert 2007), a jó konfliktusmegoldással (Gardner és mtsai 2008), a megbocsátással (McDonald és mtsai 2017), a páros megküzdéssel (Kisgyörgyné Pongrácz és mtsai 2007, Pargament és mtsai 2017). A vallásos hit és cselekedetek közvetett módon elősegíthetik a pszichológiai jóllétet, a házastársak közötti társas támogatást, s ezáltal erősíthetik a házastársi kapcsolatot (Lambert és mtsai 2012).

Számos, egybecsengő vizsgálati eredmény utal arra, hogy a vallásosság és a párkapcsolat összefüggése elsősorban akkor lehet építő, ha a partnerek vallásossága élő, belső motivációk által vezérelt, ha a pár tagjai harmóniában tudják megélni egyéni és közös istenhitüket, illetve, ha a vallásosság közösségbe ágyazottan mind a hitelvek, mind a rítusok szintjén megmutatkozik (Marks és Dollahite 2017). A vallásosság hatásának empirikus vizsgálatai viszont mostanra a pozitív összefüggések mellett negatív összefüggéseket is feltártak (Dollahite és mtsai 2018). A vallásosság jó-rossz leegyszerűsítő megközelítését meghaladva a téma kutatói az elmúlt években vizsgálat tárgyává tették azt a kérdést, hogy hogyan lehetséges az, hogy az általában megtartó, sok szempontból segítő vallásosság esetenként ártalmas is lehet egy egyén, egy párkapcsolat, egy család, egy közösség életében (Mahoney 2010). Újabban Dollahite és munkatársai (2018) átfogó tanulmányukban tették közzé azokat a szempontokat, amelyek e kettős hatásmechanizmusban megjelenhetnek. Ilyen szempont lehet például az, hogy a párkapcsolatban, családban Istent milyen szereppel ruházzák fel, bizalmasként vagy autoriter figuraként van jelen, és ez az értelmezés erősíti, vagy inkább gátolja, gyengíti a családtagok egymással való kapcsolatát. Fontos lehet az a viszonyulás is, ahogyan vallási előírásokra, hitre hivatkozva a családtagok véghez visznek vagy nem a családi kapcsolatok szempontjából fontos cselekvéseket, vagy az a hatás, hogy a vallásosság megélése egyesíti, vagy inkább eltávolítja egymástól a családtagokat.

Összességében a kutatások fő tanulsága az, hogy a vallásosság és a párkapcsolatok működése közötti kapcsolat általában pozitív, de ez a kapcsolat nem minden vallásossági jellemzőre és nem minden párkapcsolatra igaz. A továbbiakban néhány olyan tényezőt

ismertetek, amelyek az eddigi ismereteink szerint fontosak lehetnek a fenti összefüggések értelmezéséhez.

1.6.3. A vallásosság párkapcsolati szerepének pszichológiai megközelítései

Az elmúlt két évtizedben a kutatók számos területen igyekeztek beazonosítani azokat a vallásossági jellemzőket, amelyek az előzőekben említett módon hatnak, illetve körvonalazni, hogy a vallásosság milyen esetben hat pozitívan a párkapcsolati működésre.

Az ezredfordulón a valláspszichológia fejlődését követve a vallásosság-párkapcsolati működés összefüggéseinek vizsgálata új irányt vett. A kezdeti, szociológiai vizsgálatokban a vallásosságot, mint nem specifikus, disztális konstruktumot konceptualizálták (Pargament és mtsai 2001). Ez olyan viselkedéses vallásosságot jelentett, amely a formális, intézményesített vallásos cselekvésekhez volt köthető. Ezek a templomlátogatás, imádkozás gyakorisága, illetve az önbevallottan erős vallásosság. Később a valláspszichológia kutatói szükségesnek látták a vallásosság specifikus, proximális konstruktumok általi megközelítését, mely pontosabban jeleníti meg a vallásosság egyéni életben betöltött funkcióját. Ilyen konstruktumok például: az Istennel való személyes kapcsolat, az intrinzik és extrinzik vallásos motiváció, az isteni támaszba vetett hit, a spirituális támaszkeresés, mint megküzdési mód (Cotton és mtsai 2006).

A továbbiakban három olyan elméleti keretet ismertetek, amelyek az elmúlt években nagyban hozzájárultak a vallásosság párkapcsolati hatásainak megértéséhez és a témához tartozó, szerteágazó összefüggésrendszer tisztázásához (Lakatos és Martos 2019).

Kenneth Pargament és Anette Mahoney (2005), a valláspszichológia két neves kutatója elsőként szorgalmazták, hogy a párkapcsolati elégedettség és stabilitás vallásossággal való összefüggéseinek vizsgálatokor a vallásosság külsődleges jellemzői (pl. templomlátogatás gyakorisága, a pár vallási homogenitása) mellett fontos feltárni egyéb, mélyebb vallásossági jellemzőket is. Ezeket közvetlen, a pár vallásos életében tetten érhető jellemzőként definiálták és két, egymással szoros kapcsolatban álló területen jelölték meg. Az egyik a pár vallásos eseményeken való közös részvétele és a közös hitgyakorlás (pl. közös imádságban), illetve az istenhittel kapcsolatos beszélgetések együttese. A másik a párkapcsolat megszentelt minőségének gondolata (Mahoney és mtsai 1999).

A házasság és a családi kapcsolatok megszentelése ebben az elméleti keretben arra vonatkozik, hogy egy személy mennyire érzékeli Isten aktív jelenlétét a házassági, szülőgyermeki és családi kapcsolataiban, illetve mennyire tapasztalja a megszentelt minőséget

ezen kapcsolatok vonatkozásában (Mahoney 2003). Mahoney és munkatársai (2003) eredményei arra utalnak, hogy azok, akik házasságukat megszentelt minőséggel ruházzák fel, házasságukhoz kapcsolódóan személyes előnyöket, jóllétet és kevesebb konfliktust élnek meg. Konfliktus esetén előbbiek gyakrabban számolnak be együttműködő, megoldást kereső kommunikációs stílusról, mint ellenséges, romboló kommunikációról, mint azok, akik kevésbé tekintik a házasságot megszenteltnek. A házasságukat szent kötelékként értelmezők körében nagyobb mértékben érzik maguk számára kötelezőnek a kapcsolat védelmét, akár az önfeláldozás és a társ igényeinek előtérbe helyezésével is (Pargament és Mahoney 2005). A vizsgálatok rendre igazolták, hogy a megszentelt házasság mérsékli a házasságban észlelt igazságtalanságot (DeMaris és mtsai 2010), előrejelzője a kevesebb házastársi konfliktusnak és az egyéni szorongásnak, a magasabb kapcsolati elégedettségnek és az erősebb elköteleződésnek (Mahoney 2013). Azokat, akik házasságukat egy nagyobb, isteni tervbe illeszkedőként értelmezik, és Isten aktív, támogató jelenlétét tapasztalják a kapcsolatokban, átlagban valamivel nagyobb mértékű kapcsolati elköteleződés, mélyebb kapcsolati kommunikáció és házastársi intimitás, s ezzel együtt nagyobb kapcsolati elégedettség jellemzi (Pormealeu és mtsai 2016). Továbbá megállapítható, hogy a megszentelés pozitívan befolyásolja a munkát, a házasságot, a szülőséget. Az ehhez társuló fizikai és pszichológiai jóllét, valamint a kapcsolati elégedettség együttesen erősítik az élettel való elégedettséget (Perrone-McGovern és mtsai 2006), az élettel való elégedettség pedig visszahat a párkapcsolati elégedettségre, stabilitásra (Gustavson és mtsai 2016).

A vallásosság és a házastársi kapcsolat közötti összefüggések vizsgálatának témájában Loren D. Marks és David C. Dollahite (2017) új szempontokat hoztak be. Kutatásaikban már a kezdetektől az interkulturalitás fontosságát hangsúlyozták, és ennek megfelelően vizsgálataikba keresztényeket, zsidókat és muszlimokat egyaránt bevontak (Dollahite és mtsai 2004). Vizsgálódásaik másik fontos meghatározója a vallásosság előnyeinek és hátrányainak számbavétele a kapcsolati működés összefüggésében. Fontos megállapításuk, hogy a vallásosság attól függően segíti, vagy gátolja a kapcsolatokat, hogy az egyének és a családok mit tesznek hitükre való hivatkozással (Burr és mtsai 2012). Ebben a megközelítésben a vallásosságnak a párkapcsolati működéssel való összefüggése három dimenzióval írható le a legpontosabban. Az első, a hitelvek dimenziója a személyes hitre, értelmezési keretre és jelentésre vonatkozik. A második, a vallásos hitgyakorlás dimenziója olyan látható, vagy éppen rejtett viselkedésre, cselekvésre vonatkozik, mint az imádság, a szent szövegek tanulmányozása, a rítusok és hagyományok, amelyek vallásosságba ágya-

zottak. A harmadik dimenzió a vallásos közösségeké, amely magába foglalja a társas támaszt, a közösség életében való részvételt, bevonódást.

A vallásosság párkapcsolatra gyakorolt hatásának kötődélmélet szempontú megközelítése az utóbbi években új vizsgálódási szempontokat vetett fel. Az a meglátás, hogy a hit alapját jelentő istenkapcsolatot összefüggésbe lehet hozni az anya-gyermek kapcsolattal, jelentősen hozzájárult több alapvető vallásos jelenség vizsgálatához (istenkép, imádkozás, megtérés, vallásos értékrend átvétele), és a vallásos személyek működésének pontosabb megértéséhez. Lee A. Kirkpatrick és Phillip R. Shaver (1990) nevéhez fűződik az az elgondolás, hogy a kora gyermekkori kötődés hatással lehet az egyének istenkapcsolatára, vallásos hitére. Már a legkorábbi vizsgálatok is igazolták, hogy az anyához való kötődés összetett módon hat a későbbi vallásosságra, továbbá az istenkapcsolat és a későbbi, felnőtt vallásosság összefügg. A vallásos ember számára Isten olyan helyettesítő kötődési figura, aki nehéz élethelyzetben menedéket jelent, egyébként meg biztos alapot jelent az élet dolgainak felfedezéséhez, megéléséhez. Reménykeltő, hogy eszerint a bizonytalan kötődésű anya-gyermek kapcsolatot felnőttkorban az egyén kompenzálni tudja egy személyes, szerető, elfogadó Istennel. Súlyos stresszhelyzetben, krízisben, traumát követően a gyermekkorában elkerülően vagy ambivalensen kötődő felnőtt drámai megtérést élhet meg, és bizalomteljes kapcsolatot alakíthat ki Istennel. Utóbbiak azonban gyakran Istennel is ambivalensen kötődnek, azaz erősödik a kapcsolat akkor, amikor védelemre és segítségre van szükségük, de gyengül jóllét idején (Granqvist és Kirkpatrick 2013).

Amint arról korábban már volt szó, egy személy kapcsolataihoz tartozó céljai, meggyőződései, kötődési stratégiái belső munkamódokba rendeződnek, s az ezekhez kapcsolódó érzelmek erőteljesen aktiváló szerepet töltenek be. A munkamódokat az érzelmi kommunikáció alakítja, árnyalja, tartja fenn, és megváltoztatásához is az érzelmi kommunikáción keresztül vezet az út (Johnson 2004). Vallásos személyeknél az Istennel való kapcsolatban fellelhető viselkedések, érzelmek és kogníciók szintén belső munkamódba rendeződnek. Ha az Istennel való kapcsolat kötődési szempontból biztonságot nyújt a személy számára, akkor ez a biztonság jó eséllyel kiterjeszhető a párkapcsolati folyamatokra is. Az Istent biztonságos másikként számon tartó párok közös hitgyakorlásban, az érzelmek és a kogníciók kölcsönös megosztása által olyan közös belső képpel rendelkeznek Istenről, mint akihez lehet és érdemes fordulni, meghallgat, vigasztal, segít, erőt ad a párkapcsolat megmaradásában, az abban való megmaradásban és fejlődésben. Ennek a biztonságot jelentő kapcsolódásnak velejárája lehet az arról való meggyőződés, hogy Isten értékesnek, véden-

dőnek, gondozandónak tartja a kapcsolatukat, s ez olyan egyéni és a páros viselkedést, érzelmeket, gondolatokat generál, amelyek a pár egymással és Istennel való kapcsolatát tovább erősíti. Ez olyan szövetséget, összetartozás érzést jelent, ami a pár szintjét meghaladva, kihat a családi és a közösségi kapcsolatokra is (Maxwell és mtsai 2020).

1.7. ÖSSZEFOGLALÁS

A fent bemutatott elméleti modellek és empirikus eredmények alapján a párkapcsolati elégedettség kapcsán az alábbi, a jelen értekezésben bemutatásra kerülő vizsgálat szempontjából is fontos megállapításokat tehetjük:

1. A párkapcsolat minősége, elsősorban annak szubjektív vonatkozása az élet valamenyny területére kihat. Olyan lényeges konstrukciókkal hozható összefüggésbe, mint például az önértékelés, a szexuális elégedettség, továbbá kapcsolatban áll az élettel való elégedettséggel, alapvető jelentőségű az életcélok elérésében, az önmegvalósításában, a küzdőképesség, a pozitív beállítottság és az alkalmazkodóképesség növelésében, a külső-belső egyensúly megteremtésében és megőrzésében.

2. A család rendszerszemléletű megközelítésében a házasság, illetve az együtt élő pár a család legfontosabb egysége, központi és legjelentősebb kapcsolata. Ezért a párkapcsolati folyamatok megragadásakor a pár, mint egység kezelendő, az egyéni és kapcsolati jellemzők vizsgálatában az egészlegesség szempontja többletet kínál az egyéni jellemzők elszigetelt elemzésénél. Az utóbbi évek módszertani változásai hozzájárulnak ennek, a korábban csak az elmélet szintjén megjelenő fontos szempontnak az érvényesítéséhez.

3. A Vulnerabilitás–stressz–adaptáció modell alapján a pár tagjai olyan, különböző egyéni erősségekkel és sérülékenységekkel érkeznek a párkapcsolatba, amelyek stresszes időszakokban segíthetik, vagy ellenkezőleg megnehezíthetik a pár életeseményekhez való alkalmazkodását. A párkapcsolatba hozott személyiségjellemzők, elképzelések, elvárások és a korábbi kapcsolati tapasztalatok együttesen befolyásolják az alkalmazkodást és a kapcsolati működést, ami aztán kihat a kapcsolati elégedettségre és minőségre, illetve a stabilitásra.

4. A kötődési stílus nagyban befolyásolja a pár tagjainak egymáshoz viszonyulását és a párkapcsolat minőségét, megmutatkozik a kapcsolódási szándékban, így az intim kapcsolatok kialakítására is hatással van, és fontos szerepet játszik a párkapcsolati elköteleződésben. A kötődés stílusa tehát nagyban befolyásolja a párkapcsolati elégedettséget, az alterna-

tívák számontartását, a párkapcsolatba való befektetést, s ezek együttesen határozzák meg az elköteleződés mértékét és a stabilitást.

5. A párkapcsolat minősége a családon belül kialakult érzelmi kapcsolat erősségétől és a változásokhoz való alkalmazkodási készségektől függ. A családon belüli hatékony kommunikáció, a rugalmas alkalmazkodóképesség, valamint az autonómia és az összetartás közötti egyensúly megteremtése együttesen járulnak hozzá a kiegyensúlyozott családi, párkapcsolati működéshez és elégedettséghez.

6. A vallásosság jelentős mértékben befolyásolhatja a vallásos párok párkapcsolati működését. A vallásosság által a kapcsolat és a közös élet szélesebb perspektívába helyeződik, és sajátos jelleget nyer. Pozitív összefüggés esetén a vallásosságnak párkapcsolatot támogató szerepe van, jó hatással van a párkapcsolat tartósságára és minőségére, a pár tagjainak és a család többi tagjának fizikai és pszichés jóllétére. A párkapcsolati minőséget, elégedettséget befolyásoló tényezők áttekintése után fontos megjegyezni, hogy hibát követnénk el, ha azt gondolnánk, hogy ezek a folyamatok egymástól függetlenül fejtik ki hatásukat. Amint arra korábban is kitértem, a felnőtt kötődési jellemzők hatással vannak a kapcsolati működésre, befolyásolják a párkapcsolatban megtapasztalt közelséget és rugalmasságot, továbbá megjelennek az egyének és a pár vallásos attitűdjében, hiedelemrendszerében, hitgyakorlásában. Mindezek a folyamatok kölcsönhatásban vannak egymással, erősítve vagy éppen gyengítve a párkapcsolati működést, azaz hozzájárulnak a párkapcsolat erősségeinek és/vagy gyengeségeinek érvényesüléséhez.

Értekezésemben a fenti megállapításokat figyelembe véve, a VSA koncepcióba ágyazottan vizsgálom a felnőtt kötődés, a párkapcsolati működés és a vallásosság párkapcsolati mintázatait. A vizsgálati mintában fellelhető mintázatok azonosításában és a köztük lévő kölcsönhatások leírásában három, kétdimenziós modell nyújt biztos elméleti keretet.

2. CÉLKITŰZÉSEK

A párkapcsolatok működésének vizsgálata hosszú ideje képezi a pszichológiai vizsgálódás tárgyát. A rendszerszemléletben gondolkodó, családokkal és párokkal dolgozó szakembereket ma is a jól működő kapcsolatok pontosabb megértésének, illetve a veszélyeztetett párkapcsolatok stabilá, funkcionálissá formálásának segítő szándéka vezérli. Ez a szándék teszi lehetővé az elméleti kutató és a családokat segítő gyakorlati szakember találkozását. Közös érdeklődésük keresztmetszetében fontos kérdéseket találunk: mely tényezők járulnak hozzá a hosszan tartó, elköteleződésen alapuló párkapcsolatok jó minőségéhez, mi befolyásolja a kapcsolaton belül a partnerek szubjektív elégedettségét, és mely jellemzők, készségek erősödése segítheti a bajba jutott párokat? Jelen disszertáció általános célja e kérdésekhez kapcsolódva a családpszichológiai elméletbe és a párterápiás gyakorlatba ágyazottan házasság és házasság nélkül együtt élő párok párkapcsolati működése, kapcsolati- és szexuális elégedettségük, valamint egészségi állapotuk szubjektív megítélése közötti összefüggések eddigieknél részletesebb feltárása, megértése.

Kutatásomban a párkapcsolati minőséget és az elégedettséget a Vulnerabilitás–stressz–adaptáció koncepció keretében közelítem meg. E rendszerszemléletű modell egyszerre tartja szem előtt az egyéni erősségeket és sérülékenységeket, továbbá kiemeli a párkapcsolati minőséghez és stabilitáshoz elengedhetetlenül fontos kapcsolati szintű alkalmazkodási folyamatokat. Ebben az elméleti megközelítésben ugyanakkor kirajzolódik az a – gyakorlat szempontjából – nagyon fontos kapcsolati dinamika, amely egyszerre oka és következménye az egyéni szintű pszichés működésnek.

Az értekezésben bemutatott elemzést arra a feltételezésre alapozom, hogy a családi, párkapcsolati működés rendszerjellegéből kifolyólag a korábbi változófókuszú megközelítéshez képest a párok működéséről összetettebb képet nyerhetünk, amennyiben a párok összetartozó adatait együttesen, kapcsolatfókuszú megközelítésben elemezzük.

A kapcsolati mintázatok párkapcsolati elégedettség szempontjából történő feltárása önmagában egyedülállóvá teszi a kutatást. A kutatásban szereplő, az egyéni és kapcsolati működést egyszerre vizsgáló, és ezek viszonyát együttesen megragadó elemzés tudományom szerint ezidáig sem hazai, sem nemzetközi viszonylatban nem készült.

2.1. KUTATÁSI KÉRDÉSEK

A vizsgálat fókuszában az az elsődleges kutatási kérdés áll, hogy milyen jellemzőkkel írhatóak le a jól működő, és ezek alapján várhatóan stabil párok kapcsolatok? Mivel a kérdés megválaszolásához alkalmazott kapcsolatfókuszú megközelítés inkább feltáró jellegű vizsgálatokra alkalmas, és kevésbé használható hipotézistesztelésre (Bergman és El-Khoury 2003), a továbbiakban néhány olyan, a párok kapcsolati mintázatokkal összefüggő kérdést fogalmazok meg, amely segítheti jelen kutatás eredményeinek értelmezését, az egyes tényezők között húzódó kapcsolatok mélyebb megértését.

Munkámban a párok kapcsolati működését három elméleti megközelítés keretében vizsgálom. Ehhez kapcsolódóan az alábbi kutatási kérdések fogalmazódnak meg:

1. A vizsgálatban megjelenő párok milyen kapcsolati mintázatokba rendeződnek, milyen párok kapcsolati típusokat alkotnak a kötődési stílus, az Olson-modell családi jellemzői és a Kritika utáni vallásosság dimenziói alapján?

2. A kapcsolati mintázatok, profilok azonosítása után arra vagyok kíváncsi, hogy ezek a komplex mintázatok milyen összefüggésben lehetnek a párok kapcsolati elégedettségével, a szexuális elégedettségével, valamint a szubjektív egészségi állapottal?

3. A vizsgált mintában milyen jellemzőkkel írhatóak le a terápiába jelentkező párok? Melyek azok az egyéni és kapcsolati sérülékenységek, amelyek ebben az almintában megjelennek, és azok az erősségek, amelyek irányt szabhatnak a terápiás munkának? A vizsgált változók vonatkozásában van-e különbség a terápiába nem járó és a terápiába járó párok között, és ha igen, ez hogyan jelenik meg a kapcsolati elégedettségükben?

4. Befolyásolja-e a kapcsolati elégedettséget, és ha igen, milyen módon a partnerek jellemzőinek hasonlósága vagy különbözősége? A párok kapcsolatán belüli szimmetria, aszimmetria összefüggésbe hozható-e a kapcsolati elégedettségével, továbbá milyen aszimmetria mellett tud együtt maradni egy pár?

5. A vizsgált változók vonatkozásában van-e különbség a házasságban élő és a házasság nélkül, élettársi kapcsolatban élő párok között?

6. A párok kapcsolat időtartama, gyermek jelenléte a családban és az esetleges korábbi válás milyen összefüggést mutat az egyes profilokkal és a kapcsolati elégedettségével?

7. A felnőtt kötődés, az Olson-i családdinamika és a vallásos attitűdök szempontjából kirajzolódó mintázatok milyen együttállást mutatnak, közöttük milyen kölcsönhatás rajzolódik ki, és mindez hogyan van összefüggésben az elégedettségével?

3. MÓDSZEREK

3.1. A MINTA ÖSSZETÉTELE ÉS A KIVÁLASZTÁS SZEMPONTJAI

A keresztmetszeti kérdőíves vizsgálat résztvevőinek egyik csoportja egy Budapesten és környékén lakó házaspár, illetve legalább 1 éve együtt élő pár kérdőíves vizsgálatának résztvevői (n = 270 pár). A kérdőíveket egy piacutató cég kérdezőbiztosai juttatták el az általuk kiválasztott válaszadókhoz. A másik csoportban olyan, Budapesten és vidéken lakó házaspár, illetve együtt élő párok szerepeltek, akik a válaszadás idején párterápiába jártak (n = 80 pár). Ez utóbbiak a kérdőíves csomagot a párterapeutaiktól kapták meg. A kitöltés mindkét csoport esetében a résztvevők informált hozzájárulásával, önkéntes és anonim módon történt.

A kiindulási mintában összesen 350 pár szerepelt, mint egység (így 350 férfi és 350 női résztvevő volt). A férfi résztvevők átlagéletkora 39,56 év volt (szórás: 10,28 év; terjedeleme: 18–68 év), míg a nőké 37,23 (szórás: 9,51 év; terjedeleme: 19–63 év). Családi állapotukat tekintve a résztvevő párok 59,1%-a házaspár, 39,5%-uk pedig élettársi kapcsolatban élt (a párok 1,4%-ánál hiányzott ez az adat). A párok kapcsolatának addigi hossza átlagosan 13,13 év volt (szórás: 9,41 év; terjedeleme: 1–42 év). A párok férfi tagjai között 66,9%-nak volt gyermeke, a nők esetében ez 65,6% volt (a gyermek megléte nem feltétlenül jelöl közös gyereket). A párok férfi tagjai közül a jelenlegi kapcsolatot megelőzően 5%-nak volt válása, míg a nők közül 4%-nak.

3.2. A VIZSGÁLATBAN ALKALMAZOTT KÉRDŐÍVEK

Az adatfelvétel során egy sok kérdőívből álló kérdőíves csomagot vettünk fel, melyből alább csak az itt elemzett mérőeszközöket mutatom be (*1. Melléklet*).

3.2.1. Szociodemográfiai adatok. A nem, életkor és iskolai végzettség mellett lekérdeztem az együttélés státuszát, a kapcsolat időtartamát, a gyermekek számát, az anyagi helyzettel való szubjektív elégedettség mértékét. *Szubjektív egészségi állapot*. Egy kérdés mérte a válaszadó saját egészségi állapotára vonatkozó értékelését: „Összességében milyenek értékeli az egészségi állapotát?” Az öt válaszlehetőség a „nagyon rossz”-tól a „kiváló”-ig terjedt.

3.2.2. A Kapcsolati Elégedettség Skála RAS-H (Relationship Assessment Scale; RAS; Hendrick, 1988) összesen 7 tételt tartalmaz. A skála öt pozitívan (pl.: 1. Mennyire felel meg partnere az Ön igényeinek?) és két negatívan megfogalmazott kérdése (pl.: 4. Milyen gyakran gondol arra, hogy bár el sem kezdte volna ezt a kapcsolatot?) térképezi fel a kapcsolati elégedettség mértékét. A kitöltés során a résztvevőknek arról kell nyilatkozniuk, hogy mennyire jellemzőek rájuk a mérőeszköz állításai. A kitöltők egy ötfokozatú Likert-típusú skálán (1 = Kevésbé jellemző, 5 = Nagyon jellemző) válaszolnak az egyes tételekre. Az összpontszám kiszámításakor a negatívan megfogalmazott kérdések esetében (4. és 7. tétel) fordított pontozást kell alkalmazni, és így kell a tételek értékeit összegezni. A skála kitöltésekor minimum 7, maximum 35 pont érhető el. A magasabb összesített pontszám a kapcsolattal való magas elégedettségi szintre utal.

A mérőeszközt magyar nyelvterületre Martos és munkatársai (2014) adaptálták. Javaslataikra magyar nyelven a Kapcsolati Elégedettség Skála (RAS-H) elnevezés terjedt el. A magyar adaptációkor Martos és munkatársai (2014) egy 8., kiegészítő kérdéssel bővítették a kérdőívet, amely kérdés nem része az eredeti RAS-nak. A „Mennyire találja kielégítőnek a szexuális kapcsolatukat?” kérdés szintén ötfokozatú Likert-típusú skálán pontozandó. A RAS-H-t kitöltők párkapcsolati elégedettségének mértéke így 0 és 40 pont közötti intervallumba eshet. Minél magasabb pontot ér el egy résztvevő a kérdőíven, annál elégedettebb a párkapcsolatával. A jelen mérés során tapasztalt Cronbach- α értékek az eredeti RAS skála esetében férfi oldalon 0,85, női oldalon 0,81, a kiegészítő kérdéssel együtt vizsgálva pedig (RAS-H skála) férfi oldalon 0,86, és női oldalon 0,81 voltak, amely értékek mind megfelelő belső megbízhatóságra utalnak.

3.2.3. A Kapcsolati Stílus kérdőív (Relationship Scale Questionnaire, RSQ, Bartholomew és Horowitz 1991, Griffin és Bartholomew 1994) a felnőttkori kötődés mérésére szolgáló kérdőív, amely a kötődés két dimenziójának (*szorongás* és *elkerülés*), illetve a biztonságos, a szorongó (aggodalmaskodó), az elkerülő és a bizalmatlan kötődési mintázatok mérésére alkalmas mérőeszköz. Az eredeti mérőeszközt magyar nyelvterületre Csóka és munkatársai (2007) adaptálták. Jelen vizsgálatban a szorongó és az elkerülő kötődési dimenziók mérésére a felnőtt kötődést mérő *RSQ-H* hét kérdéses, rövidített változatát alkalmaztam (Csóka és mtsai 2007, Sándor és mtsai 2018). A szorongó kötődési dimenzió, amely az elhagyástól és visszautasítástól való félelemre utal, négy tételből áll (pl. „Szeretnék nagyon szoros, bensőséges kapcsolatot kialakítani másokkal, de gyakran úgy találok, hogy mások vonakodnak olyan közel kerülni hozzám,

ahogy azt én szeretném”). Az elkerülő kötődés dimenzióhoz három tétel tartozik (pl. „Nem aggaszt, ha egyedül vagyok, vagy ha mások nem fogadnak el”).

A válaszadók egy ötfokozatú Likert-skálán értékelik (1 = Egyáltalán nem jellemző rám, 5 = Nagyon jellemző rám), hogy az adott állítással milyen mértékben értenek egyet. A szorongás és elkerülés értékek kiszámítása az adott alskálára adott válaszok átlagolásával történt, férfiak és nők esetében egyaránt. A férfi kitöltők esetében a szorongás alskála Cronbach- α értéke 0,75, az elkerülés alskáláé 0,54 volt, női oldalon a szorongás alskála Cronbach- α értéke 0,64, az elkerülésé 0,58 volt. A 0,6 alatti értékek az alskálák esetében nem utalnak nagy belső megbízhatóságra, azonban fontos megemlíteni az itt tapasztalt mutatóknál, hogy az alskálák itemszáma meglehetősen alacsony volt (szorongás: 4 tétel; elkerülés: 3 tétel).

3.2.4. Az Olson-féle Családi Teszt negyedik verziója (FACES IV, Olson és mtsai 2006; OCST-4, Mirnics és mtsai 2010) az Olson-féle Circumplex családdinamikai modell mérőeszköze. A kérdőív nyolc alskálát tartalmaz. Ebből hat a tagok által a családban tapasztalt kohéziót és az adaptivitást méri: a kohéziót az *összetartó*, a *széteső*, az *egybefonódott*, az adaptivitást a *rugalmas*, a *merev* és a *kaotikus* alskála. A hat alskála közül kettő a kiegyensúlyozott működést (*összetartó*: kiegyensúlyozott kohézió skála; *rugalmas*: kiegyensúlyozott adaptivitás skála), négy pedig a kiegyensúlyozatlan működést méri (*merev* és *kaotikus* skálák – az adaptivitás esetén; *széteső* és *egybefonódott* – a kohézió esetén). A kérdőív két kiegészítő alskálája a *családi kommunikáció* skála – a pozitív kommunikáció mérésére, valamint a *családdal való elégedettség* skála, amely a családtagok elégedettségét méri a kohézió, az adaptivitás, valamint a kommunikáció szempontjából. A nyolc alskálán mintánkban tapasztalt Cronbach- α értékeket (férfi, illetve női oldalon) az 1. táblázat tartalmazza. Az értékek mindegyik alskála (és mindkét nem) esetében 0,7 fölött voltak, az esetek többségében pedig a 0,8-at, illetve több alskála esetében a 0,9-et is meghaladták, amely értékek megfelelő belső megbízhatóságra utalnak.

1. táblázat. Az Olson-féle Családi Teszt alskáláinak Cronbach-alfa értékei

	Kohézió			Adaptivitás			Családi kommunikáció	Családdal való elégedettség
	Összetartó	Széteső	Egybefonódott	Rugalmas	Merev	Kaotikus		
Férfi	0,85	0,81	0,73	0,81	0,756	0,80	0,93	0,94
Női	0,87	0,83	0,76	0,84	0,76	0,86	0,94	0,94

A kérdőív összesen 62 állítást tartalmaz. A kiegyensúlyozott és kiegyensúlyozatlan kohéziót és adaptivitást felmérő skálák 7–7 itemet tartalmaznak, míg a családi kommunikációt, valamint a családdal való elégedettséget vizsgáló skálák 10–10 állítással rendelkeznek. A kitöltés során a résztvevőknek arról kell nyilatkozniuk, hogy mennyire jellemzőek rájuk a mérőeszköz állításai. A kitöltők egy ötfokozatú Likert típusú skálán (1 = Kevésbé jellemző, 5 = Nagyon jellemző) válaszolnak az egyes tételekre. Az egyes skálákhoz tartozó itemek pontszámainak összeadásával kapjuk meg az adott skála összpontszámát. Minél magasabb pontot érnek el a vizsgálati személyek az egyes skálákon, annál jellemzőbb rájuk a kohézió vagy adaptivitás azon szintje, amelyet a skála vizsgál, illetve annál hatékonyabban kommunikálnak és annál elégedettebbek a családi működésükkel. A három, kohéziót vizsgáló skála értékeinek egymáshoz viszonyítása határozza meg a családon belüli érzelmi kötődés minőségét. Ugyanez elmondható az adaptivitást mérő három skáláról is, ezek értékeinek egymáshoz hasonlítása alapján határozható meg a változásokhoz való alkalmazkodás mértéke.

3.2.5. Kritika utáni vallásosság skála (PCBS) (Hutsebaut 1996; Post Critical Belief Scale, PCBS) – a hit és a vallásos tartalmak személyes megközelítéseinek megragadására alkalmas mérőeszköz. Az eredeti, 33 tételes kérdőívet magyar nyelvterületre Horváth-Szabó Katalin (2003) adaptálta. Ennek alapján Martos és munkatársai (2009) dolgozták ki a Kritika utáni vallásosság skála rövidített változatát (Post-Critical Belief Scale Shortened Version, PCBS; Martos és mtsai 2009), amelyet 18 tétel alkot. A kitöltés során a tételeket egy hétfokú Likert-típusú skálán kell megítélni aszerint, hogy a vizsgálati személy mennyire ért velük egyet (1 = Egyáltalán nem értek egyet, 7 = Teljes mértékben egyetértek).

A kérdőív két dimenziót mér: a vallásos kijelentések értelmezési módját, nevezetesen a szó szerinti és szimbolikus értelmezést, illetve a transzcendencia bevonásának mértékét (Dormán és mtsai 2012). *A transzcendens bevonása* azt fejezi ki, hogy az egyén milyen mértékben fogadja el a „transzcendens valóság” létezését, Isten jelenlétét és megtapasztalhatóságát, valamint az életében milyen mértékben számol Isten létezésével. *A szimbolikus értelmezés skálája* azt mutatja meg, hogy az egyén inkább szó szerint, vagy szimbolikus módon értelmezi a szent szövegek, a vallásos hagyományok, szertartások és szokások jelentését. A skálán alacsony pontszámot elérőkre a szó szerinti, a magas pontszámot elérőkre a szimbolikus értelmezésmód jellemző. A mérőeszköz úgy lett megalkotva, hogy a két

skála független legyen egymástól, vagyis a vallásosság és a vallás elutasítása egyaránt történhet szó szerinti és szimbolikus értelmezés alapján (Martos és mtsai 2009).

A skála megbízhatósága az itemek száma és a faktorok (transzcendens bevonása és szimbolikus értelmezés) saját értéke alapján számolt théta-mutatóval jellemezhető. Jelen mérés során ennek értékei férfi oldalon 0,87 és 0,70, női oldalon 0,87 és 0,68 voltak az egyes faktorok esetében, amelyek megbízhatóság szempontjából megfelelő értékek.

3.2.6. Vallási önbesorolás (Tomka 1998) Egy kérdés mérte a válaszadó saját vallásgyakorlását: „Gyakorol-e valamilyen vallást, és ha igen, milyen módon?” A válaszadásra egy hatfokú skálán volt lehetőség: „nem vagyok hívő”, „nem gyakorlom a vallásom”, „a magam módján gyakorlom a vallásom”, „ritkán, de egyházamban gyakorlom a vallásom”, „rendszeresen, egyházamban gyakorlom a vallásom”, „nem akarok válaszolni”.

3.3. ELEMZÉSI MÓDSZEREK

Az adatok feldolgozása és elemzése az IBM SPSS Statistics 20.0 programban történt. A párok családdinamikájában, felnőtt kötődésében és vallásosságuk módjában megjelenő jellegzetes mintázatok feltárásához a ROPstat statisztikai szoftvert használtam. A profilok elkülönítése pedig a már előzőekben bemutatott *RSQ*, az *Olson-féle Családi Teszt*, valamint a *Kritika utáni vallásosság skála* változói alapján történt.

3.3.1. Az elemzés alapjául szolgáló változók kialakítása

Az *RSQ* Szorongás, illetve Elkerülés értékei az alskálák pontszámainak átlagolásával jöttek létre mind férfi, mind női oldalon. Az *RSQ* változók elemzése során használt változók leíró jellemzőit és alapvető összefüggéseit a 2. *Melléklet* tartalmazza.

Az *Olson-féle Családi Teszt* válaszainak elemzése során Vargha és Tóth (2007) munkája alapján hoztam létre a kérdőív nyolc alskálájának percentilis transzformáltjait, majd a hat alapskálából (összetartó, rugalmas, merev, kaotikus, széteső és egybefonódott) kialakítottam a *Kohéziós index* és a *Flexibilitás index* változókat. A két index az Olson-féle modell két fő dimenzióját írja le (Vargha és Tóth 2007). A családdinamikai mintázatok elkülönítésének alapjául az így létrejött két változó, illetve a kérdőív kiegészítő, a pozitív családi kommunikációt mérő skálája szolgáltak. Az elemzésben szereplő változók leíró jellemzőit és alapvető összefüggéseit a 3. *Melléklet* tartalmazza.

A *Kritika utáni vallásosság skála* esetében a klaszterelemzés alapjául szolgáló változókat Martos és munkatársai (2009) alapján hoztam létre válaszbeállítódásra való korrigálással, főkomponens-elemzéssel, merőleges Prokrusztész-forgatással, majd ezekből történő faktorérték-számítással. Az így létrejött változók a transzcendencia bevonása/kizárása és a konkrét/szimbolikus értelmezés a pár férfi, illetve nő tagjára jellemző z-pontszámait tartalmazták, ezek alapján történt a klaszterek kialakítása. Az elemzés e szakaszában szereplő változók leíró jellemzőit és alapvető összefüggéseit a 4. *Melléklet* tartalmazza.

3.3.2. Adatelemzési stratégia a klaszterelemzések során

Az egyes skálákból létrehozott kiindulási változókkal ezután klaszterelemzést végeztem, amelynek számszerű adatait az Eredmények fejezetben mutatom be. Az elemzést az RSQ változóira, az Olson-féle modell változóira és a *Kritika utáni vallásosság* változóira is elvégeztem külön-külön, így az adatelemzés során összesen három klaszterelemzés ment végbe, különböző kiindulási változókon.

A klaszterelemzés folyamata a következőképpen zajlott: a leíró statisztikai elemzések és az adatok előzetes áttekintése után a mintát a kilógó (outlier) esetek szempontjából vizsgáltam meg a kiindulási változók tekintetében, hiszen az értékekben megjelenő néhány extremitás jelentősen befolyásolhatja és torzíthatja a mintázatkeresés eredményét (Bergman és mtsai 2003). Az outlier-ek kiszűrésére szolgáló reziduálanalízist a klaszterelemzés alapjául szolgáló változókon futtattam, és az így azonosított eseteket a további elemzésbe nem vontam be.

Az elkülönítés alapját képező változók szempontjából hibás és hiányos kitöltések azonosítása, valamint az outlier-ek kiszűrése után az RSQ-n alapuló mintázatfeltáró elemzésben 339 pár, az Olson-féle modell változóin alapuló klaszterelemzésben 282 pár, a *Kritika utáni vallásosság* elemzésében pedig 207 pár adatai szerepeltek. A hierarchikus klaszterelemzést a ROPstat statisztikai programban (Vargha 2016) végeztem el. A leginkább megfelelő klaszterszám meghatározása után (bővebben ld. Eredmények fejezet) a létrejött klasztereket leíró statisztikák segítségével értelmeztem mindhárom klaszterelemzési szakasz folyamata során, majd a végleges csoportokat SPSS programban, egyszempontos varianciaanalízis (One-Way ANOVA) és Kruskal–Wallis-próba alkalmazásával hasonlítottam össze az elemzésünk további változóinak bevonásával.

A további kiegészítő elemzések során keresztábra-elemzést, khí-négyzet-próbát, többváltozós kovarianciaelemzést (MANCOVA), független mintás t-próbát, illetve Mann–Whitney-próbát alkalmaztam.

3.3.3. Többszörös korrespondencia-elemzés

A kutatás fő témaköreit többszörös korrespondencia-elemzés segítségével vettem össze, ennek során azt vizsgálva, hogy a felnőtt kötődés, az Olson-féle családmodell, illetve a Kritika utáni vallásosság területén megfigyelt csoporttagságok hogyan viszonyulnak egymáshoz (a párokon, mint egységen belül értendően), illetve ezek hogyan függenek össze a férfi és női oldalon tapasztalt kapcsolati elégedettséggel. A többszörös korrespondencia-analízis egy három- vagy többváltozós keresztábra adatait konvertálja át grafikusan megjeleníthető ábrává (Hajdu 2003), amely alapján vizuálisan vonhatunk le következtetéseket arról, hogy a vizsgált változók mely kategóriái vonzzák, illetve taszítják egymást (Molnár 2008). Ez a jelenlegi kutatás szempontjából azt mutatja meg, hogy a vizsgált változók egyes kategóriái milyen valószínűséggel jelennek meg együtt egy adott pár, mint egység vonatkozásában.

4. EREDMÉNYEK

4.1. FELNŐTT KÖTŐDÉS (RSQ)

4.1.1. Klaszterelemzés

A Szorongás és az Elkerülés változókra hierarchikus klaszterelemzést futtattam. Az elemzést standardizált változókkal végeztem el, a Ward-módszer, illetve a négyzetes Euklidészi távolságok alkalmazásával, amely a csoportok közötti különbségek maximalizálásával, és a csoporton belüli különbségek minimalizálásával dolgozik (Bergman és mtsai 2003). Az így kapott klaszterváltozatok közül az 5-től 8-ig terjedő megoldások mutatóit vizsgáltam megfelelőség szempontjából. Ennek során az elvárt határértékeket Vargha és mtsai (2016) alapján meghatározva a következő mutatókat vettem figyelembe: megmagyarázott hibaszázalék (Explained Error Sum of Squares – EESS%; lehetőleg 60%-nál nagyobb), pontbiszeriális korreláció (lehetőleg 0,3-nál nagyobb), Silhouette-együttható (lehetőleg 0,5-nél nagyobb), módosított Xie-Beni-index (a lehető legnagyobb legyen, lokális maximummal) és átlagos klaszterhomogenitás (HC-átlag, lehetőleg 1,0-nál kisebb). Az egyes klasztermegoldások itt felsorolt mutatóit a 2. táblázat tartalmazza.

2. táblázat. A hierarchikus klaszterelemzés megfelelőségi mutatói 5-8 klaszterre nézve. *Jelmagyarázat:* N = a klaszterek száma; EESS % = megmagyarázott hibaszázalék (Explained Error Sum of Squares); eh. = együttható; Pont-biszeriális eh. = pont-biszeriális korreláció; XieBeni (mod) = módosított Xie-Beni index; HC átlag = átlagos klaszterhomogenitás.

Lépés	N	EESS%	Pont-biszeriális eh.	Xie-Beni (mod)	Silhouette eh.	HC átlag
i = 319	8	53,58	0,279	0,072	0,375	0,948
i = 320	7	50,21	0,260	0,239	0,352	1,013
i = 321	6	46,32	0,288	0,222	0,355	1,089
i = 322	5	41,55	0,283	0,151	0,326	1,182
<i>Relokáció után</i>	6	52,19	0,323	0,409	0,504	0,970

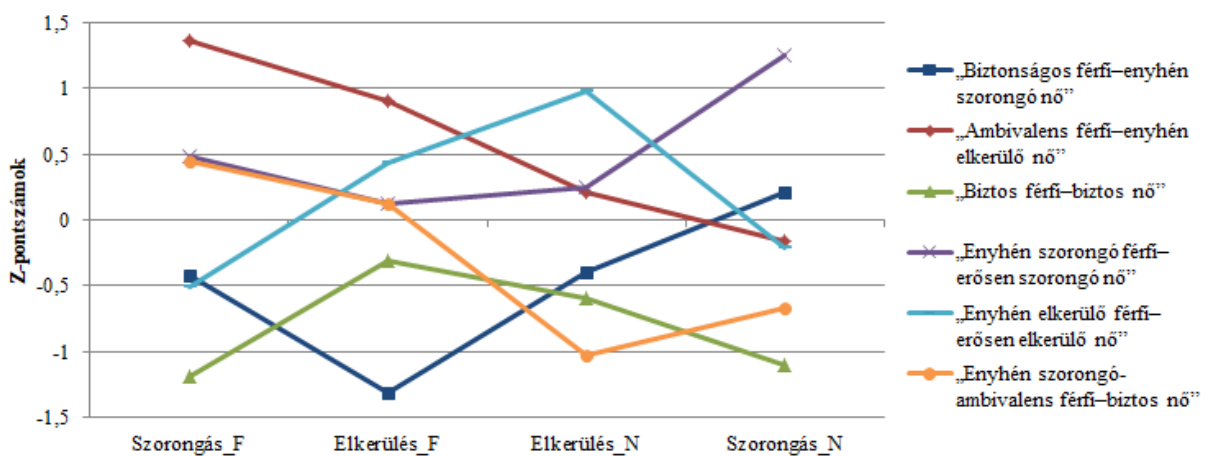
Az elemzés további szakaszában használt klaszterszámot a megfelelőségi mutatók alapján választottam meg, figyelembe véve a létrejövő klaszterek megfelelő

értelmezhetőségét. Az összes adekvációs mutatót figyelembe véve a 6 és 7 klaszteres megoldás tűnt a leginkább megfelelőnek, ezek a pont-biszeriális korrelációt, a módosított Xie-Beni indexet, valamint a klaszterhomogenitást tekintve hasonló mutatókkal rendelkeztek. Elemzésemben végül a 6 klaszteres változattal dolgoztam tovább, mert bár ez magyarázó erejét tekintve alacsonyabb, a létrejövő mintázatok szempontjából jobban használható. A 6 klaszteres megoldásra ezután relokációs eljárást is futtattam, amely a magyarázott varianciát 46,32%-ról 52,19%-ra emelte (az ideális 60% fölötti értéket nem érte el, azonban jóval közelebb került a várt tartományhoz), illetve ezzel a modell többi mutatója is sokat javult (ld. 2. táblázat). A 6 klaszter tagságait csoportosító változóként mentettem el a további elemzések lehetővé tétele érdekében. A végleges klaszterek adatait az 5. Melléklet tartalmazza.

A létrejött csoportokat egyszempontos varianciaanalízis (One-Way ANOVA) segítségével hasonlítottam össze annak ellenőrzésére, hogy azok statisztikailag valóban jelentősen különböznek-e egymástól az elkülönítés alapjául szolgáló változók (a Szorongás és az Elkerülés értékek férfi, illetve női oldalon) szempontjából. A próba az összes változó esetében a klaszterek szignifikáns különbségét mutatta. A különböző klasztertagságú férfiak különböztek egymástól a szorongás szintjében ($F(5) = 96,528; p < 0,001$), és az elkerülés mértékében is ($F(5) = 51,616; p < 0,001$). A nők esetében szintén megjelent a klaszterek közti különbség mind a szorongás ($F(5) = 102,575; p < 0,001$), mind az elkerülés területén ($F(5) = 55,188; p < 0,001$). A próba elvégzése után Dunnett's T3 utótesztet alkalmaztam annak megállapítására, hogy a szignifikáns különbségek pontosan mely csoportok között jelennek meg. Az egyes klaszterek között tapasztalt eltéréseket felső indexek segítségével szemléltettem (ld. 5. Melléklet).

Az egyes klaszterek profiljait az 5. ábrán jelenítettem meg z-pontszámok segítségével. Az első klaszter a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő” klasztere, amelynek jellemzője, hogy az elkerülés mindkét partnernél átlag alatti, férfi oldalon jelentősen alacsonyabb (férfi z-pontszám $-1,31$), női oldalon enyhén alacsonyabb (női z-pontszám $-0,4$) az átlagnál, a szorongás férfi oldalon az átlagnál valamelyes alacsonyabb (férfi z-pontszám $-0,42$), női oldalon enyhén emelkedett. A klaszter elemszáma átlagos: 54 pár (a minta 15,92%-a). A második klaszter az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” párokat tömöríti. Jellemzője, hogy az elkerülés férfi oldalon kiemelkedően magas (férfi z-pontszám $0,91$), női oldalon enyhén emelkedett (női z-pontszám $0,21$), a szorongás férfi oldalon valamelyest magas (férfi z-pontszám $-0,42$), női oldalon enyhén átlag alatti (női z-

pontszám $-0,16$). Ez a legkisebb elemszámú klaszter: mindössze 42 pár (a minta 12,38%-a) alkotja. A harmadik klaszter a „biztos férfi–biztos nő” párok klasztere. Működésüket mindkét területen átlagon aluli pontérték jellemzi, ezáltal jelentősen eltérnek a többi csoporttól. Az *elkerülés* (férfi z-pontszám $-0,31$; női z-pontszám $-0,59$) valamelyest, a *szorongás* pedig jelentősen alacsonyabb (férfi z-pontszám $-1,19$; női z-pontszám $-1,1$) a többi klaszter értékéhez képest. Ez a második legnépesebb klaszter: 47 pár (a minta 13,86%-a) alkotja. A negyedik klaszter az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klasztere. Jellemzője, hogy az *elkerülés* mind a férfi, mind a női oldalon enyhén emelkedett (férfi z-pontszám $0,12$; női z-pontszám $0,25$), a *szorongás* férfi oldalon valamelyest (férfi z-pontszám $0,48$), női oldalon jelentősen emelkedett (női z-pontszám $1,26$). A legnagyobb elemszámú klaszter: 75 pár (a minta 22,12%-a) tartozik ebbe a csoportba. Az ötödik klaszter az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” klasztere. Jellemzője, hogy az *elkerülés* a férfi oldalon valamelyest emelkedett (férfi z-pontszám $0,44$), a női oldalon jelentősen emelkedett (női z-pontszám $0,98$), a *szorongás* férfi oldalon valamelyest átlag alatti (férfi z-pontszám $0,51$), női oldalon enyhén átlag alatti (női z-pontszám $-0,21$). A második legnépesebb klasztert 73 pár (a minta 21,53%-a) alkotja. A hatodik klaszter „enyhén szorongó-ambivalens férfi–biztos nő” párokat tömörít. Jellemzője, hogy az *elkerülés* ffi oldalon enyhén emelkedett (ffi z-pontszám $0,13$), női oldalon jelentősen alacsonyabb (női z-pontszám $-1,03$) az átlagnál, a *szorongás* férfi oldalon valamelyest emelkedett (férfi z-pontszám $0,45$), női oldalon valamelyest átlag alatti (női z-pontszám $-0,67$). A harmadik legkisebb elemszámú klasztert 48 pár (a minta 14,15%-a) alkotja.

5. ábra. Az egyes klaszterek átlagpontszámái a Szorongás és az Elkerülés alszkálákon, z-pontszámokban kifejezve

A klaszterek egymással való összehasonlításakor megállapítható, hogy a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő” és az „enyhén szorongó férfi–biztos nő” klaszterek egymás párijai abban az értelemben, hogy mindkét klasztert az egyik partner emelkedett szorongás értéke jellemzi, egyik esetben a férfi, másik esetben a női oldalon. Ezeknél a klasztereknél biztos kötődésű partner is van a kapcsolatban, akinél mind az elkerülés, mind a szorongás érték átlag alatti.

Az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” és az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszterekben kiemelkedő szorongásszintet találunk, az egyikben a férfi oldalon (ami a megemelkedett elkerüléssel ambivalens működést eredményez), másik klaszterben a női oldalon.

A klaszterekben kiegyenlítetten jelenik meg az elkerülés a férfi és női oldalon. Férfi oldalon átlagnál magasabb elkerülés három klaszterben („ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” jelentősen megemelkedett értékkel, „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” és az „enyhén szorongó–ambivalens férfi–biztos nő” klaszterekben enyhén megemelkedett értékkel) jelenik meg. Női oldalon szintén három klaszterben találunk megemelkedett elkerülést (az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” klaszterben valamelyest emelkedéssel, az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” és az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszterekben enyhén megemelkedett szinttel).

A szorongás férfi oldalon három klaszterben mutat emelkedett értéket (az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” klaszterben kiemelkedő, az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” és az „enyhén szorongó–ambivalens férfi–biztos nő” klaszterekben mérsékelt mértékben). Női oldalon a szorongás emelkedett szintje csak két klaszterben (az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszterben jelentős mértékben, a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő” klaszterben enyhe mértékben) jelenik meg, tehát a szorongásban eltolódás van a férfi oldalra.

4.1.2. A klaszterek összevetése egyéb jellemzőkkel

4.1.2.1. A két almintá a klaszterekben

A vizsgált minta egészében terápiába járás szempontjából két almintá volt megkülönböztethető: nem jár terápiába 262 pár (az egész minta 77,28%-a), párterápiába jár 77 pár (az egész minta 22,71%-a). Az egyes alminták klaszterekben való előfordulásának gyakorisága a következők szerint alakult. A terápiába nem járók almintájában szereplő

párok legnagyobb arányban az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” klaszterben (az alminta 21,75%-a), és az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszterben (az alminta 19,08%-a) fordulnak elő. A következő három klaszterben a párok kiegyenlítetten vannak jelen: a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő” az alminta 16,03%-át, „a biztos férfi–biztos nő” és az „enyhén szorongó-ambivalens férfi–biztos nő” klaszterek az alminta 15,26%-át teszik ki. Az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” klaszterben fordulnak elő a legkisebb arányban, az alminta 12,59%-át teszik ki. A terápiába járók almintájában lévő párok legmagasabb arányban az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” (az alminta 32,46%-ban) vannak jelen. Őket az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” klaszter (az alminta 20,77%-a) és a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő” klaszter (az alminta 15,58%-a) párjai követik. A következő klaszter, az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” az alminta 11,68%-ban fordul elő. Végül, az „enyhén szorongó-ambivalens férfi–biztos nő” klaszter (az alminta 10,38%-ban) és a „biztos férfi–biztos nő” klaszter párjai fordulnak elő legkisebb arányban (az alminta 9,09%-a) a terápiában.

A kereszttáblázat gyakorisági adatainak statisztikai ellenőrzésekor nem mutatkozott szignifikáns eltérés a két alminta között a klasztereken belüli relatív gyakoriság tekintetében. A klaszterek egyikében sincs alul- vagy felülreprezentálva az iskolai végzettség. A klaszterek nem különböznek egymástól szignifikánsan a pár tagjainak életkorát tekintve.

4.1.2.2. Párkapcsolati elégedettség és szexuális elégedettség az egyes klaszterekben

A párkapcsolati elégedettség összehasonlítását One-Way ANOVA eljárással, Dunnett's T3 utóteszt alkalmazásával végeztem. A variancia-analízis eredménye azt mutatta, hogy a klaszterek átlagai statisztikailag jelentős mértékben eltérnek a párkapcsolati elégedettség tekintetében mind a férfi partnerek ($F(4) = 6,139; p < 0,001, \eta^2 = 0,086$), mind a női partnerek esetében ($F(4) = 5,970; p < 0,001, \eta^2 = 0,083$).

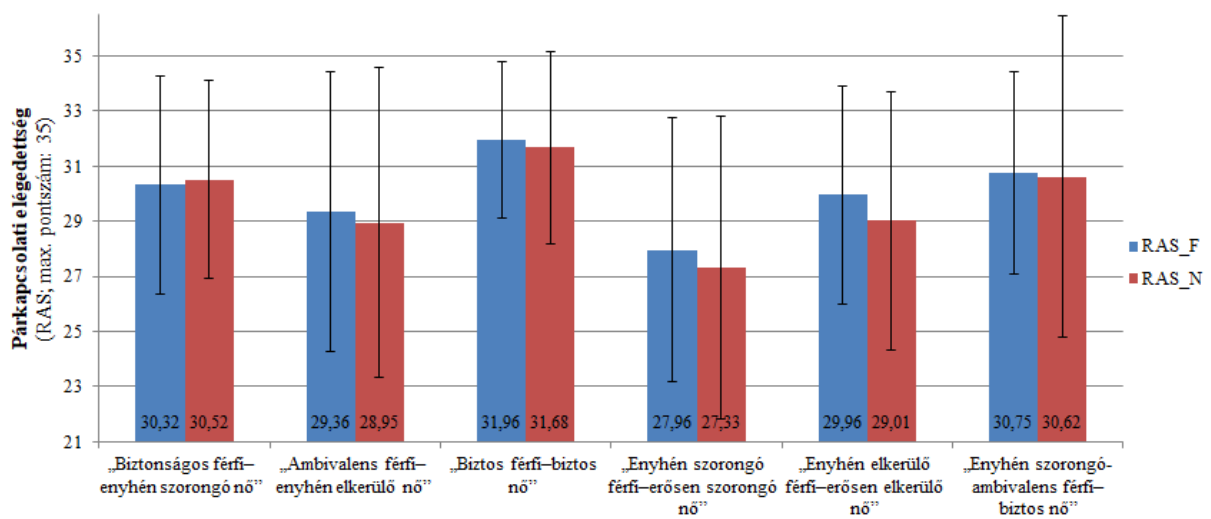
Az utóteszt alapján a férfi partnerek esetében az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszter (átlag: 28,0, szórás 4,77) szignifikánsan különbözik a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő”, „a biztos férfi–biztos nő”, és az „enyhén szorongó-ambivalens férfi–biztos nő” klaszterektől. A „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő”, az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő”, és az „enyhén szorongó-ambivalens férfi–

biztos nő” csak egy-egy klasztertől különbözik. Az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” klaszter nem különbözik szignifikánsan a többi klasztertől.

Ugyanez az összefüggés látható párkapcsolati elégedettség szempontból a női partnerek esetében is, ahol az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszter (átlag 27,3, szórás 5,50) szignifikánsan különbözik a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő”, a „biztos férfi–biztos nő” és az „enyhén szorongó–ambivalens férfi–biztos nő” klasztertől. A „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő”, az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő”, az „enyhén szorongó–ambivalens férfi–biztos nő” csak egy-egy klasztertől. Az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” klaszter nem különbözik szignifikánsan a többi klasztertől.

Az eredmények arra utalnak, hogy az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszterben mind a férfi, mind a női partnerek szignifikánsan alacsonyabb párkapcsolati elégedettségi szinttel rendelkeznek a többi klaszter párjainál.

Az egyes csoportok átlagpontszámait nemek szerinti bontásban a 6. ábra szemlélteti.

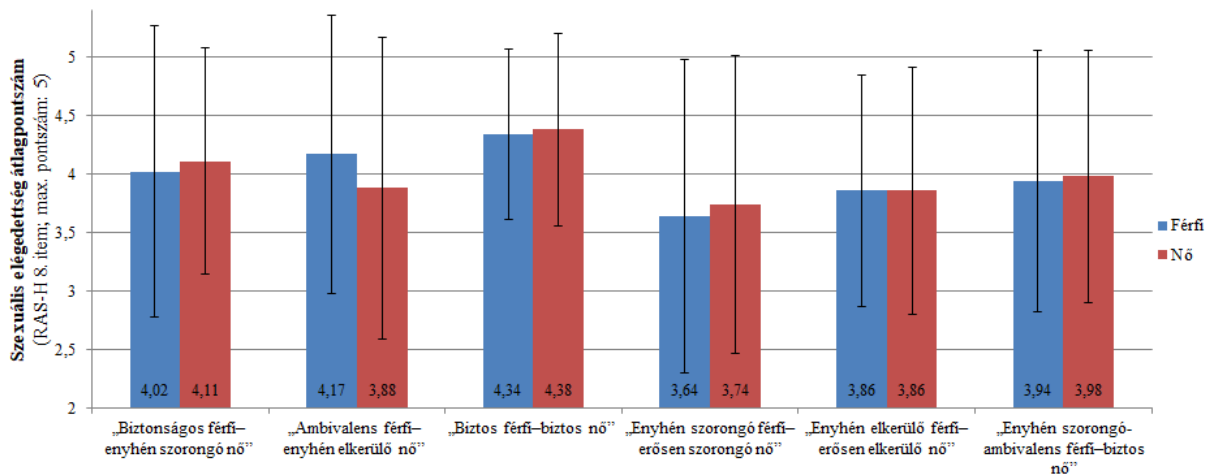

6. ábra. Az RSQ alapján létrejött klaszterek átlagpontszámai a Párkapcsolati elégedettség (RAS) skálán. A hibásávok a standard hibát jelölik.

A szexuális elégedettség tekintetében megjelenő klaszterközi különbségeket Kruskal–Wallis-próbával vizsgáltam. A próba eltérést mutatott a klaszterek között a párok férfi tagjainál ($H(5) = 12,748, p = 0,026, \eta^2_H = 0,023$), a nőknél viszont nem jelent meg szignifikáns különbség ($H(5) = 10,466, p = 0,063$). Az utóteszt arra utal, hogy az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszter jelentősen eltér a „biztos férfi–biztos nő” klasztertől, és kisebb mértékben az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” klasztertől. Az utó-

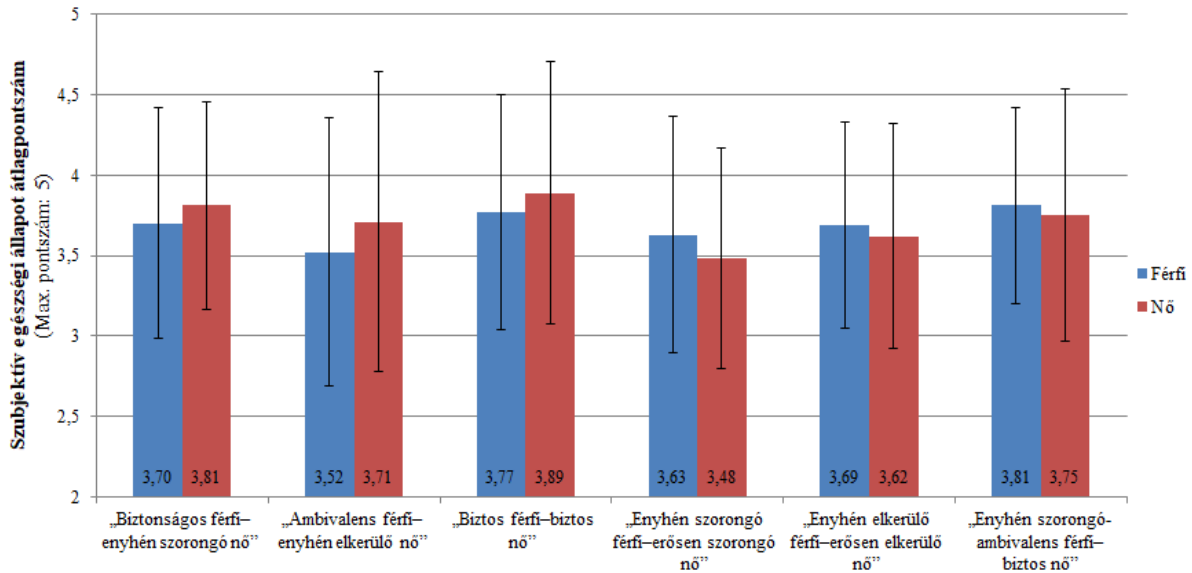
tesztek eredménye azonban nem szignifikáns (Bonferroni korrekcióval). A különbség feltehetően a szélsőségek között van a férfiak szexuális elégedettsége szempontjából (amely esetek többnyire az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” és a „biztos férfi–biztos nő” klaszterekben, illetve esetenként az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” klaszterben jelennek meg). Az összefüggés további vizsgálata keresztábra és khi-négyzet próba segítségével történt, a khi-négyzet próba szignifikáns ($\chi^2(10) = 19,583$, $p = 0,033$, Cramer's $V = 0,171$). A keresztábra leginkább kiugró adata az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszternél jelentkezik: itt a férfiak közül a várt esetszámhoz képest (20,9) jóval többen elégedetlenek (30) szexuális életükkal. Az egyes csoportok átlagpontszámait nemek szerinti bontásban a 7. ábra jeleníti meg.

7. ábra. Az egyes klaszterek átlagpontszámai a szexuális elégedettség tekintetében (RAS-H 8. item). A hibaszávok a standard hibát jelölik.

Annak vizsgálatára, hogy a klaszterek között van-e különbség abban, ahogyan a párok a saját egészségi állapotukat megítélik, szintén Kruskal–Wallis-próbát végeztem el. A próba nem mutatott eltérést a klaszterek között a párok férfi tagjainál ($H(5) = 6,052$, $p = 0,372$), a nők esetében azonban szignifikáns volt a klaszterek közti eltérés ($H(5) = 14,570$, $p = 0,012$, $\eta^2_H = 0,029$). Az utóteszt a nők esetében az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszter szignifikáns eltérését mutatja „a biztos férfi–biztos nő” klasztertől. Az összefüggés további vizsgálata keresztábra és khi-négyzet próba segítségével történt. A khi-négyzet próba szignifikáns ($\chi^2(5) = 13,786$, $p = 0,017$, Cramer's $V = 0,202$). A keresztábra leginkább kiugró adata itt is az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” klaszternél jelentkezett: a várt számhoz képest (27,3) a nők közül jóval többen

(39) látják negatívan a saját egészségi állapotukat, és a várthoz képest (47,7) jóval kevesebben (36) értékelik azt pozitívan. Az egyes csoportok átlagpontszámait nemek szerinti bontásban a 8. ábra jeleníti meg.

8. ábra. Az egyes klaszterek átlagpontszámait az egészségi állapot szubjektív megítélése tekintetében. A hibásávok a standard hibát jelölik.

A párok kötődési stílusában azonosított mintázatokat olyan szempontból is megvizsgáltam, hogy mely klaszterek mutatnak férfi–női értékek szempontjából szimmetrikus, illetve aszimmetrikus mintázatot. Az RSQ esetében szimmetrikus mintázatú klaszternek bizonyult a „biztos férfi–biztos nő”, az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő”, valamint az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” profil (a skálapontszámok különbségének abszolút összege < 1). Aszimmetrikus mintázatúak voltak ezzel szemben a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő”, az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő”, és az „enyhén szorongó–ambivalens férfi–biztos nő” klaszter (a skálapontszámok különbségének abszolút összege > 1).

A kötődési stílusban szimmetrikus és aszimmetrikus mintázatot mutató párok között a független mintás t-próba a női kapcsolati elégedettségben mutatott tendencia szintű különbséget ($t(334) = -1,914, p = 0,056, \text{Cohen's } d = 0,211$), a szimmetrikus mintázatú párok női tagjai pedig magasabb elégedettség pontszámokkal rendelkeztek. A férfi kapcsolati elégedettségben, valamint a férfi és női oldalon megfigyelt szexuális elégedettségben és szubjektív egészségi állapotban nem jelent meg különbség a két csoport között.

4.1.3. Kiegészítő elemzések

A fenti elemzéseket többváltozós modellekben is elvégeztem annak érdekében, hogy az eredmények érvényességét ellenőrizzem. Olyan háttérváltozókat vontam be, amelyek összefüggésben állhatnak mind a klasztertagsággal, mind pedig a párkapcsolati elégedettséggel: az adott pár kapcsolatának hosszát (években kifejezve); a pár párkapcsolati státuszát (házasság vagy együttélés), azt, hogy a partnereknek vannak-e gyermekeik, illetve, hogy a pár tagjainak a jelenlegi kapcsolatot megelőzően volt-e már válása.

A párkapcsolat hossza nem mutatott eltérést az RSQ alapján létrejött klaszterek között ($F(5) = 1,459, p = 0,203$). A keresztábra és a chí-négyzet próba eredménye nem mutatott összefüggést a párkapcsolati státusszal ($\chi^2(5) = 8,912, p = 0,113$), és azzal sem, hogy a pár adott tagjának van-e gyereke (férfi oldalon: $\chi^2(5) = 6,418, p = 0,268$; női oldalon: $\chi^2(5) = 4,464, p = 0,485$ – mivel a párok tagjainak gyermekei nem feltétlenül közös gyermeket jelentenek). A jelenlegi kapcsolatot megelőző válás férfi oldalon mutatott valamelyest összefüggést a klasztertagsággal ($\chi^2(5) = 11,995, p = 0,035$), amely a keresztábra alapján főként az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” várttól való eltérését mutatta: itt volt a legmagasabb az elvált férfitagok aránya (a várt 1,9 fő helyett 6 fő, amely a többi klaszterben megjelenő 2-5%-os megjelenés helyett a csoport 15,4%-át tette ki). A kapcsolatot megelőző válás női oldalon nem mutatott összefüggést a klasztertagsággal ($\chi^2(5) = 10,281, p = 0,068$).

A háttérváltozók és a klasztertagság összefüggéseinek vizsgálata után az RSQ klasztertagság, mint főhatás változójával többváltozós kovarianciaelemzést (MANCOVA) végeztem, amelyben a partnerek párkapcsolati elégedettségének és szexuális elégedettségének értékei szerepeltek kimeneti változókként. Emellett kovariánsként vettem számításba a fent említett változókat (kapcsolat hossza; kapcsolat státusza; gyermek; válás).

A mintában a beemelt kovariánsok nem mutattak szignifikáns összefüggést sem a kapcsolati elégedettséggel, sem a szexuális étellel való elégedettséggel, míg a klasztertagság mindkettővel kapcsolatban állt, férfi és női oldalon is (kapcsolati elégedettség: $F_{ff}(11) = 2,751; p = 0,003$; $F_{nő}(9) = 2,678; p = 0,003$ valamint szexuális elégedettség: $F_{ff}(11) = 2,055; p = 0,24$; $F_{nő}(11) = 1,782; p = 0,057$ – utóbbi tendencia szintű különbség). A klaszterek közötti különbségek legmarkánsabban a „biztos férfi–biztos nő” pozitív, és az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” negatív irányban való eltérését jelezték az elégedettségek szempontjából, férfi és női oldalon is. A kovariánsok esetében kapott eredmé-

nyek arra engednek következtetni, hogy a fent említett háttérváltozók kutatásom előzőekben részletezett eredményeinek értelmezhetőségét nem befolyásolják.

4.2. AZ OLSON-FÉLE CSALÁDI TESZT (FACES IV)

4.2.1. Klaszterelemzés

A Kohéziós index, Flexibilitás index, illetve Családi kommunikáció változókra Hierarchikus klaszterelemzést futtattam. Az elemzést standardizált változókkal végeztem el, a Ward-módszer, illetve a négyzetes Euklidészi távolságok alkalmazásával, amely a csoportok közötti különbségek maximalizálásával, és a csoporton belüli különbségek minimalizálásával dolgozik (Bergman és mtsai 2003). Az így kapott klaszterváltozatok közül a 3-tól 10-ig terjedő megoldások mutatóit vizsgáltam meg megfelelőség szempontjából. Az egyes klasztermegoldások mutatóit a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat. A hierarchikus klaszterelemzés megfelelőségi mutatói 3-10 klaszterre nézve. *Jelmagyarázat:* N = a klaszterek száma; EESS % = megmagyarázott hibaszázalék (Explained Error Sum of Squares); eh. = együttható; Pont-biszeriális eh. = pont-biszeriális korreláció; Xie-Beni (mod) = módosított Xie-Beni index; HC átlag = átlagos klaszterhomogenitás.

Lépés	N	EESS%	Pont-biszeriális eh.	Xie-Beni (mod)	Silhouette eh.	HC átlag
$i = 265$	10	70,23	0,372	0,225	0,523	0,622
$i = 266$	9	68,60	0,371	0,182	0,518	0,653
$i = 267$	8	66,38	0,394	0,261	0,532	0,696
$i = 268$	7	63,00	0,386	0,187	0,531	0,761
$i = 269$	6	59,09	0,380	0,101	0,523	0,840
$i = 270$	5	54,56	0,453	0,366	0,550	0,930
$i = 271$	4	49,25	0,423	0,324	0,546	1,029
$i = 272$	3	42,28	0,379	0,202	0,536	1,164
<i>Relokáció után</i>	5	58,19	0,441	0,463	0,603	0,854

Az elemzés további szakaszában használt klaszterszámot a megfelelőségi mutatók alapján választottam meg, figyelembe véve a létrejövő klaszterek megfelelő értelmezhetőségét. Bár értelmezhetőség szempontjából az 5, illetve a 6 klaszteres változat is jól használhatónak tűnt, valamint adekvációs mutatóik is az elvárt

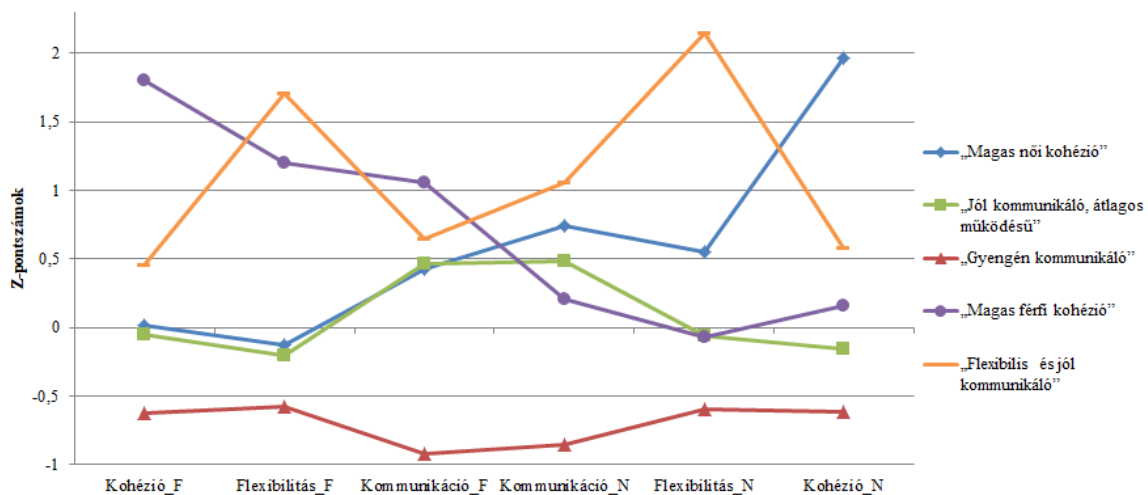
tartományban vagy annak közelében voltak, elemzésemben végül az 5 klaszteres megoldással dolgoztam tovább, mert bár magyarázó ereje alacsonyabb volt, a módosított Xie-Beni-index ennél a változatnál vette fel a legmagasabb értéket, és mutatott egyértelműen lokális maximumot. A végleges klaszterszám kiválasztása után az 5 klaszteres megoldásra relokációs eljárást is futtattam, amely a magyarázott varianciát 54,56%-ról 58,19%-ra emelte (így jóval közelebb került az elvárt tartományhoz), illetve ezzel a modell többi mutatója is javult (ld. 3. táblázat). Az 5 klaszter tagságait csoportosító változóként mentettem el a további elemzésekhez. Az egyes klaszterek adatai a 6. Mellékletben láthatóak.

A végleges csoportokat egyszempontos varianciaanalízis (One-Way ANOVA) segítségével hasonlítottam össze annak megállapítására, hogy azok statisztikailag valóban jelentősen különböznek-e egymástól az elkülönítés alapjául szolgáló változók (Kohéziós index, Flexibilitás index, Családi kommunikáció) szempontjából. A próba az összes vizsgált változónál a klaszterek átlagpontszámainak szignifikáns eltérését mutatta. A klaszterek közötti különbség megjelent a párok férfi tagjai által tapasztalt kohézióban ($F(4) = 90,926$; $p < 0,001$), flexibilitásban ($F(4) = 100,788$; $p < 0,001$) és kommunikációban ($F(4) = 102,303$; $p < 0,001$). A női partnerek esetében ugyanígy megjelent a csoportok közötti szignifikáns eltérés a kohézió ($F(4) = 110,642$; $p < 0,001$), a flexibilitás ($F(4) = 103,300$; $p < 0,001$) és a kommunikáció területén ($F(4) = 75,320$; $p < 0,001$). Annak vizsgálatára, hogy az egyes különbségek pontosan mely klaszterek között jelentkeznek, Dunnett's T3 utótesztet alkalmaztam. A csoportok között tapasztalt eltéréseket a felső indexek segítségével szemléltettem (ld. 6. Melléklet).

Az egyes klaszterek profiljait a 9. ábrán jelenítettem meg z-pontszámok segítségével.

Az első klaszter a „magas női kohézió” klasztere, amelynek jellemzője, hogy a kohézió női oldalon kiemelkedően magas a (z-pontszám 1,96), a kommunikáció mindkét partnernél valamelyest magasabb (férfi z-pontszám 0,43; női z-pontszám 0,74), a flexibilitás átlagtól enyhén eltérő (férfi z-pontszám -0,13; női z-pontszám 0,55), de nem különbözik a többi csoporttól. A klaszter elemszáma viszonylag kicsi: 31 pár (a minta 10,99%-a). A második klaszter „jól kommunikáló, átlagos működésű” párokat tömörít. Jellemzője, hogy a kommunikáció mind a férfi, mind a női oldalon valamelyest emelkedett (férfi z-pontszám 0,47; női z-pontszám 0,48), de más tekintetben nem különbözik a többi csoporttól: a kohézió (férfi z-pontszám -0,05; női z-pontszám -0,16) és a flexibilitás (férfi z-pontszám -0,2; női z-pontszám -0,06) is átlagos szinten van. A második legnépesebb klasztert 79

pár (a minta 28,01%-a) alkotja. A harmadik klaszter a „gyengén kommunikáló” párok klasztere. Működésüket mindhárom területen átlagon aluli pontérték jellemzi, ezáltal jelentősen eltérnek a többi csoporttól. *A kohézió* (férfi z-pontszám $-0,62$; női z-pontszám $-0,61$) és *a flexibilitás* (férfi z-pontszám $-0,58$; női z-pontszám $-0,59$) enyhén, *a kommunikáció* pedig jelentősen alacsonyabb (férfi z-pontszám $-0,92$; női z-pontszám $-0,85$) a többi klaszter értékéhez képest. Ez a legnagyobb elemszámú klaszter: 112 pár (a minta 39,71%-a) tartozik ebbe a csoportba. A negyedik klaszter a „magas férfi kohézió” klasztere. Jellemzője, hogy *a kohézió* a férfi oldalon kiemelkedően magas (z-pontszám $1,8$), női oldalon átlagos (z-pontszám $0,16$); *a flexibilitás* a férfi oldalon jelentősen emelkedett (z-pontszám $1,2$), női oldalon átlagos (z-pontszám $-0,07$), és *a kommunikáció* is a férfi oldalon jelentősen emelkedett (z-pontszám $1,06$), míg a női oldalon átlagos (z-pontszám $0,21$). Kis elemszámú klaszter: 34 pár (a minta 12,05%-a) tartozik ide. Az ötödik klaszter a „flexibilis és jól kommunikáló” pároké. Jellemzőjük, hogy *a flexibilitás* mindkét partnernél kiemelkedően magas (férfi z-pontszám $1,71$; női z-pontszám $2,15$), *a kommunikáció* a női oldalon jelentősen (z-pontszám $1,06$), a férfi oldalon pedig valamelyest (z-pontszám $0,65$) magasabb az átlagnál, *a kohézió* mindkét partnernél némiképp magasabb az átlagosnál (férfi z-pontszám $0,46$; női z-pontszám $0,58$). Ez a legkisebb elemszámú klaszter: mindössze 26 pár (a minta 9,21%-a) alkotja.

9. ábra. Az egyes klaszterek átlagpontszámái a Kohézió, a Flexibilitás és a Családi kommunikáció skálákon, z-pontszámokban kifejezve

A klaszterek egymással való összehasonlításakor megállapítható, hogy a „magas női kohézió” és a „magas férfi kohézió” klaszterek egymás párjai abban az értelemben, hogy mindkét klasztert az egyik partner magas kohéziós értéke jellemzi, egyik esetben a női, másik esetben a férfi oldalon. Ezeknél a klasztereknél a kohézióval együtt a másik két terület, a flexibilitás és a kommunikáció pontértéke is megemelkedett. A „gyengén kommunikálók” klaszterébe tartozó párok a kommunikáció mellett a kohézió és a flexibilitás területén is beszűkült működést mutatnak. Ezzel szemben a „flexibilis és jól kommunikáló” klaszterben minden területen átlagon felüli működést látunk.

Végül, fontosnak tartom kiemelni, hogy a kommunikáció mértéke – függetlenül a másik két területtől – négy klaszter esetében egymáshoz közeli értékeket mutat, ettől hangsúlyosan eltér a „gyengén kommunikálók” klasztere.

4.2.2. A klaszterek összevetése egyéb jellemzőkkel

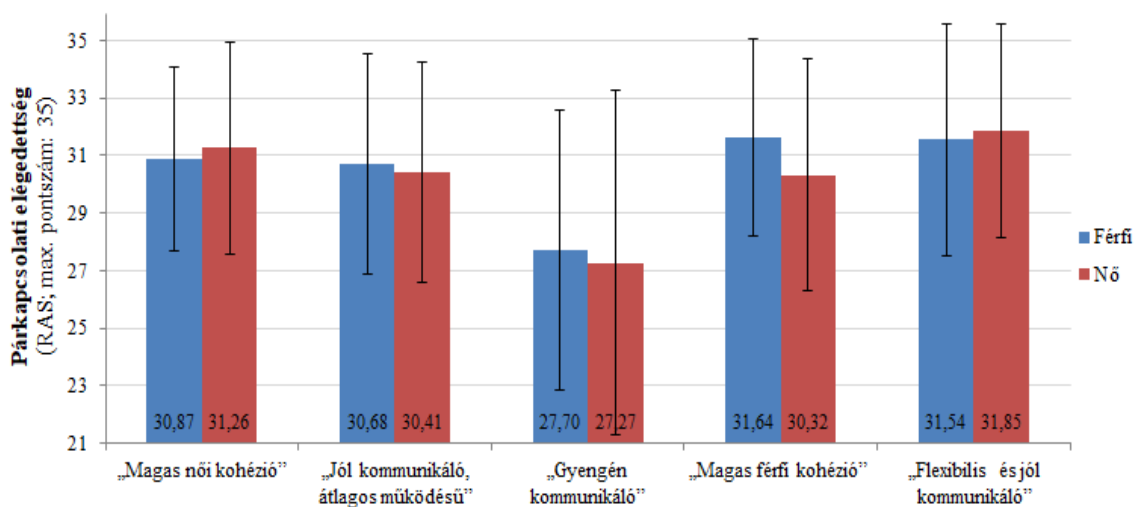
4.2.2.1. A két alminta a klaszterekben

A terápiába járás szempontjából a mintában két alminta van jelen: nem jár terápiába 202 pár (a teljes minta 71,6%-a), párterápiába jár 80 pár (a teljes minta 28,4%-a). Az egyes alminták klaszterekben való előfordulásának gyakorisága az alábbiak szerint alakult. A terápiába nem járók almintájában szereplő párok legnagyobb arányban a „gyengén kommunikálók” klaszterben (az alminta 33,2%-a), valamint a „jól kommunikáló, átlagos működésű” klaszterben (az alminta 31,2%-a) fordulnak elő. A további három klaszterben kiegyenlítetten fordulnak elő: „magas férfi kohézió” 12,9%, „magas női kohézió” 11,9%, a „flexibilis és jól kommunikáló” párok az alminta 10,9%-át teszik ki. A terápiába járók almintájában lévő párok legmagasabb arányban a „gyengén kommunikálók” klaszterben vannak jelen (az alminta 56,3%-a). A többi klaszterben viszonylag kiegyenlítetten fordulnak elő: a „jól kommunikáló, átlagos működésű” klaszter párjai a klaszter 20,0%-át, a „magas férfi kohézió” a klaszter 10,0%-át, a „magas női kohézió” a klaszter 8,8%-át, végül a „flexibilis és jól kommunikáló” klaszter párjai a legkisebb arányban jelennek meg, az alminta 5,0%-át teszik ki. Látható, hogy a két alminta között elsősorban a harmadik, „gyengén kommunikáló” csoport relatív gyakoriságában van különbség (33,2% vs. 56,3%). A kereszttábla gyakorisági adatainak statisztikai ellenőrzése arra utal, hogy a különbség szignifikáns ($\chi^2(4) = 13,308$; $p = 0,010$).

A klaszterek egyikében sincs alul- vagy felülreprezentálva az iskolai végzettség, és nem különböznek egymástól szignifikánsan a pár tagjainak életkorát tekintve sem.

4.2.2.2. Párkapcsolati elégedettség és szexuális elégedettség az egyes klaszterekben

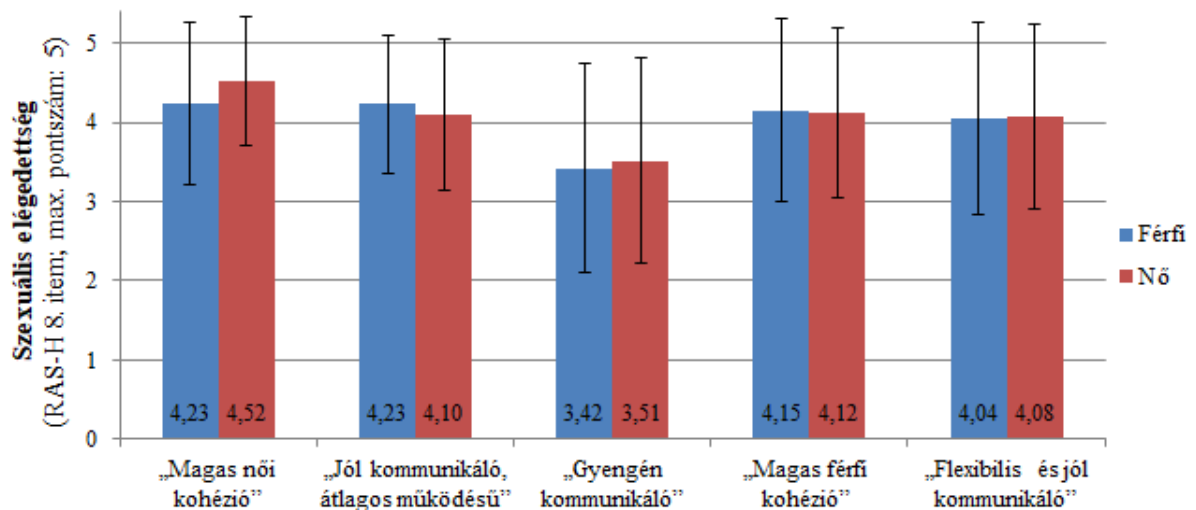
A párkapcsolati elégedettség szerinti összehasonlítást ANOVA eljárással, Dunnett's T3 utóteszt alkalmazásával végeztem. A variancia-analízis eredménye azt mutatta, hogy a klaszterek átlagai statisztikailag jelentős mértékben eltérnek a párkapcsolati elégedettség tekintetében mind a férfi partnerek ($F(4) = 11,072$; $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,139$), mind a női partnerek esetében ($F(4) = 9,481$; $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,121$). Az utóteszt alapján a férfi partnerek esetében a „gyengén kommunikálók” klasztere minden más klasztertől szignifikánsan különbözik (átlag: 27,69; szórás: 4,86), míg az első négy klaszter – „magas férfi kohézió”, „flexibilis és jól kommunikálók”, „magas női kohézió”, „jól kommunikáló, átlagos működésűek” – között az utóteszt alapján nincs szignifikáns különbség. Ugyanez az összefüggés látható párkapcsolati elégedettség szempontjából a női partnerek esetében is, ahol az első négy klaszter – „flexibilis és jól kommunikálók”, „magas női kohézió”, „jól kommunikáló, átlagos működésű”, „magas férfi kohézió” – között az utóteszt alapján nincs szignifikáns különbség, ám a „gyengén kommunikálók” klasztere szignifikánsan elégedetlenebb az előzőeknél (átlag: 27,26; szórás: 5,98). Az eredmények tehát azt mutatják, hogy a „gyengén kommunikáló” klaszterben mind a férfi, mind a női partnerek alacsonyabb párkapcsolati elégedettségi szinttel rendelkeznek a többi klaszter párjainál. Az egyes csoportok átlagpontszámait nemek szerinti bontásban a 10. ábra szemlélteti.

10. ábra. A klaszterek átlagpontszámai a párkapcsolati elégedettség tekintetében (RAS-skála). A hibásávok a standard hibát jelölik.

A szexuális elégedettségben megjelenő klaszterközi különbségek vizsgálata Kruskal–Wallis-próbával történt, a csoportok közti eltérés mindkét nem esetében szignifikáns volt (férfi oldalon: $H(4) = 26,187$, $p < 0,001$, $\eta^2_H = 0,023$; női oldalon: $H(4) = 25,293$, $p < 0,001$, $\eta^2_H = 0,077$). Az utóteszt alapján ez mindkét nemnél a „gyengén kommunikáló” klaszter eltérését jelzi – férfi elégedettség szempontjából ezek a párok szignifikánsan alacsonyabb elégedettséget mutattak, mint a „magas női kohézió”, a „magas férfi kohézió” és a „jól kommunikáló, átlagos működésű” csoport. A női szexuális elégedettséget vizsgálva szintén a „gyengén kommunikáló” párok rendelkeztek alacsonyabb pontszámmal, itt a „magas női kohézió” és a „jól kommunikáló, átlagos működésű” csoporttól különböztek szignifikánsan. Az egyes csoportok átlagpontszámait nemek szerinti bontásban a 11. ábra jeleníti meg.

11. ábra. A családi működés klaszterek átlagpontszámai a szexuális elégedettség tekintetében (RAS-H 8. item). A hibasávok a standard hibát jelölik.

A klasztereket szintén Kruskal–Wallis-próba segítségével hasonlítottam össze szubjektív egészségi állapot szempontjából, itt azonban a klaszterek nem mutattak szignifikáns különbséget egyik nemnél sem (férfi oldalon: $H(4) = 1,565$, $p = 0,815$; női oldalon: $H(4) = 5,079$, $p = 0,279$).

A mintázatokat olyan szempontból is megvizsgáltam, hogy mely klaszterek mutatnak férfi–női értékek szempontjából szimmetrikus, illetve aszimmetrikus mintázatot. Az Olson-modell változóinak esetében szimmetrikus mintázatú klaszternek bizonyult a „jól

kommunikáló, átlagos működésű” párok, a „gyengén kommunikáló” párok és a „flexibilis és jól kommunikáló” párok csoportja (z -pontszámok különbségének abszolút összege < 1). Aszimmetrikus mintázatúak a „magas női kohézió” jellemzőt mutató csoport, valamint a „magas férfi kohézió” csoport voltak (z -pontszámok különbségének abszolút összege > 1).

A családi mintázatban szimmetrikus és aszimmetrikus mintázatot mutató párok között a független mintás t -próba különbséget mutatott a férfi és női párkapcsolati elégedettségben ($t_1(146,650) = -3,086$, $p_1 < 0,001$, Cohen's $d_1 = 0,479$; $t_2(145,855) = -2,873$, $p_2 = 0,005$, Cohen's $d_2 = 0,370$), a Mann-Whitney próba pedig a szexuális elégedettségében, szintén férfi és női oldalon is ($U_1 = 5595,5$, $Z_1 = -2,429$, $p_1 = 0,015$, $\eta^2_U = 0,019$; $U_2 = 5269$, $Z_2 = -3,208$, $p_2 = 0,001$, $\eta^2_U = 0,033$). Mindkét változó és mindkét nem esetében az aszimmetrikus párok mutattak magasabb elégedettséget a szimmetrikus párokhoz képest. (A szubjektív egészségi állapotot tekintve nem volt eltérés sem férfi, sem női oldalon.) A leírt eredményt az magyarázza, hogy a „gyengén kommunikáló” csoport, bár szimmetrikus mintázatot mutat, az elemzés előző szakaszaiban egyértelműen negatív irányban tért el a többi klasztertől szinte minden vizsgált tényező tekintetében. Az itt közölt eredmények háttérében az állhat, hogy a másik két szimmetrikus mintázatot mutató csoportot a „gyengén kommunikáló” klaszter erősen elhúzta negatív irányba, és így átlagpontszámuk szignifikánsan alacsonyabb lett, mint az aszimmetrikus csoportoké. Ennek kiküszöbölésére a vizsgálatot újra elvégeztem, ezúttal kihagyva a többiektől teljesen elkülönülő, negatív tendenciákat mutató „gyengén kommunikáló” párokat, két szimmetrikus és két aszimmetrikus klasztert hasonlíthatva össze. Az ilyen módon elvégzett elemzések nem mutattak különbséget a szimmetrikus és aszimmetrikus párok között sem a párkapcsolati és szexuális elégedettségben, sem a szubjektív egészségi állapot tekintetében, sem férfi, sem női oldalon.

4.2.3. Kiegészítő elemzések

A fenti elemzéseket többváltozós modellekben is elvégeztem annak érdekében, hogy az eredmények érvényességét ellenőrizzem. Olyan háttérváltozókat vontam be, amelyek összefüggésben állhatnak mind a klasztertagsággal, mind a párkapcsolati elégedettséggel: az adott pár párkapcsolatának hosszát (években kifejezve); azt, hogy a partnereknek vannak-e gyermekei, illetve, hogy a pár tagjainak a jelenlegi kapcsolatot megelőzően volt-e már válása.

A bevont változók közül a párkapcsolat hossza szignifikáns kapcsolatban állt a klasztertagsággal ($F(4) = 7,283, p < 0,001$), amely a „gyengén kommunikáló” és a „flexibilis és jól kommunikáló” csoport között mutatott egyértelmű eltérést. A „gyengén kommunikálók” csoportjában a kapcsolati kor szignifikánsan alacsonyabb volt (átlag: 8,94 év; szórás: 8,48 év), mint a „flexibilis és jól kommunikáló” esetében (átlag: 19,24 év; szórás: 10,72 év). Az, hogy az adott pár tagjainak van-e gyereke, a keresztábla alapján szintén az említett két klaszter eltérését mutatta: míg a „gyengén kommunikáló” csoport esetében az elméletileg várhatóhoz képest kevesebb esetben volt gyermekük a pár tagjainak, a „flexibilis és jól kommunikáló” párok tagjainak az elméletileg vártnál több esetben volt gyermekük (a chí-négyzet próba eredménye férfi oldalon: $\chi^2(4) = 16,277, p = 0,003$; női oldalon: $\chi^2(4) = 10,154, p = 0,038$ – mivel a párok tagjainak gyermekei nem feltétlenül közös gyermeket jelentenek). A tapasztalt eltérés összefüggésben állhat az előzőekben említett, kapcsolati hosszban megjelenő különbségekkel. Az, hogy az adott pár tagjainak volt-e ezt megelőzően válása, nem mutatott összefüggést a klasztertagsággal (férfi oldalon: $\chi^2(4) = 6,871, p = 0,143$; női oldalon: $\chi^2(4) = 7,835; p = 0,098$).

A háttérváltozók és a klasztertagság összefüggéseinek vizsgálata után a klasztertagság mint főhatás változójával többváltozós kovarianciaelemzést (MANCOVA) végeztem, amelyben a partnerek párkapcsolati elégedettségének és szexuális elégedettségének értékei szerepeltek kimeneti változókként. Emellett kovariánsként vettük számításba a fent említett változókat (kapcsolat hossza; gyermek; válás). A beemelt kovariánsok nem mutattak szignifikáns összefüggést sem a kapcsolati elégedettséggel, sem a szexuális étellel való elégedettséggel, ám a klasztertagság mindkettővel kapcsolatban állt, férfi és női oldalon is (kapcsolati elégedettség: $F_{ff}(9) = 6,828; p < 0,001; F_{nő}(9) = 6,176; p < 0,001$ valamint szexuális elégedettség: $F_{ff}(9) = 4,548; p < 0,001; F_{nő}(9) = 4,309; p < 0,001$). A klaszterek közötti különbségek a kiegészítő elemzésben hasonló mintázatot mutattak az előzőekben részletezett ANOVÁ-khoz, azzal a különbséggel, hogy itt még erősebben jelent meg a „gyengén kommunikáló” klaszter eltérése: mindkét elégedettség tekintetében szignifikánsan negatívabban vélekedtek erről a többi csoporthoz képest, férfi és női oldalon egyaránt. A többi csoport egymás között nem mutatott számottevő eltérést. A kiegészítő elemzések arra engednek következtetni, hogy az itt említett háttérváltozók a kutatás fenti eredményeinek értelmezhetőségét nem befolyásolják.

4.3. KRITIKA UTÁNI VALLÁSSÓSSÁG (PCBS)

4.3.1. Klaszterelemzés

Transzcendencia bevonása és a Szimbolikus értelmezés változókra hierarchikus klaszterelemzést futtattam. Az elemzést, akárcsak az előbbi kérdőívek esetében standardizált változókkal végeztem el a Ward-módszer, illetve a négyzetes Euklidészi távolságok alkalmazásával (Bergman és mtsai 2003). Az így kapott klaszterváltozatok közül a 3-tól 8-ig terjedő megoldások mutatóit vizsgáltam meg megfelelőség szempontjából. Az egyes klasztermegoldások mutatóit a 4. táblázat tartalmazza.

4. táblázat. A hierarchikus klaszterelemzés megfelelőségi mutatói 3-8 klaszterre nézve. *Jelmagyarázat:* N = a klaszterek száma; EESS % = megmagyarázott hibaszázalék (Explained Error Sum of Squares); eh. = együtttható; Pont-biszeriális eh. = pont-biszeriális korreláció; Xie-Beni (mod) = módosított Xie-Beni index; HC átlag = átlagos klaszterhomogenitás.

Lépés	N	EESS%	Pont-biszeriális eh.	Xie-Beni (mod)	Silhouette eh.	HC átlag
$i = 187$	8	65,01	0,338	0,373	0,507	0,724
$i = 188$	7	62,02	0,354	0,320	0,501	0,782
$i = 189$	6	58,91	0,355	0,264	0,506	0,842
$i = 190$	5	55,48	0,370	0,378	0,498	0,908
$i = 191$	4	48,21	0,355	0,333	0,492	1,050
$i = 192$	3	38,91	0,343	0,276	0,495	1,233
<i>Relokáció után</i>	5	59,28	0,390	0,368	0,582	0,831

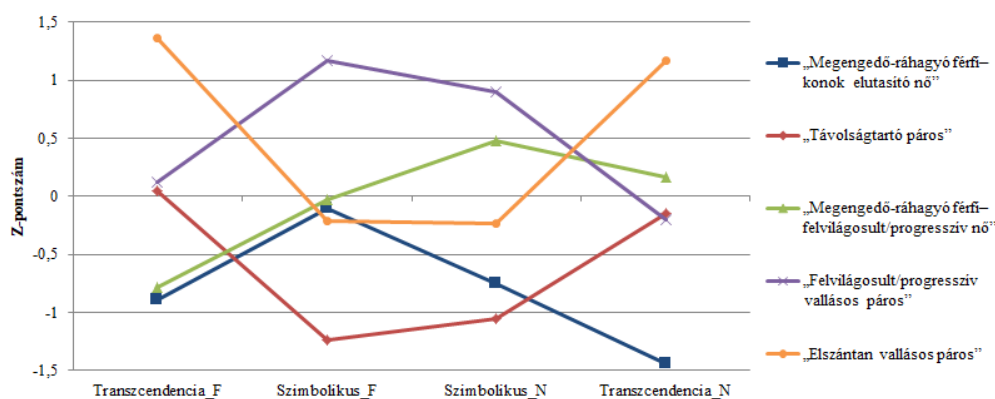
Az elemzés további szakaszában használt klaszterszámot a megfelelőségi mutatók alapján választottam meg a létrejövő klaszterek megfelelő értelmezhetőségére figyelve. Bár az 5, illetve a 6 klaszteres változat is jól használhatónak tűnt, valamint adekvációs mutatóik is az elvárt tartományban vagy annak közelében voltak, elemzésemben végül az 5 klaszteres megoldással dolgoztam tovább, mert bár a magyarázó ereje alacsonyabb volt, a módosított Xie-Beni-index ennél a változatnál vette fel a legmagasabb értéket, és mutatott egyértelműen lokális maximumot. A végleges klaszterszám kiválasztása után az 5 klaszteres megoldásra relokációs eljárást is futtattam, amely a magyarázott varianciát 55,48%-ról 59,28%-ra emelte (ezáltal az elvárt 60% közelébe került), illetve ezzel a

modell többi mutatója is javult (ld. 4. táblázat). Az 5 klaszter tagságait csoportosító változóként mentettem el a további elemzések lehetővé tétele érdekében. Az egyes klaszterek adatait a 7. Mellékletben mutatom be.

Az 5 csoportot ezután egyszempontos varianciaanalízis (One-Way ANOVA) segítségével hasonlítottam össze annak ellenőrzésére, hogy azok statisztikailag valóban jelentősen különböznek-e egymástól az elkülönítés alapjául szolgáló változók szempontjából (Transzcendencia bevonása és Szimbolikus értelmezés férfi, illetve női oldalon). A próba mindegyik változó esetében a klaszterek átlagpontszámainak szignifikáns eltérését mutatta. A klaszterek közötti különbség megjelent a párok férfi tagjainak transzcendencia értékében ($F(4) = 80,252$; $p < 0,001$), valamint az értelmezésük módjában ($F(4) = 64,000$; $p < 0,001$). A nők esetében ugyanúgy megjelent a csoportok közötti eltérés a transzcendencia bevonása ($F(4) = 92,199$; $p < 0,001$), és a szimbolikus értelmezés ($F(4) = 62,443$; $p < 0,001$) területén is. Annak vizsgálatára, hogy az egyes különbségek pontosan mely klaszterek között állnak fenn, Dunnett's T3 utótesztet alkalmaztam. A csoportok között tapasztalt eltéréseket felső indexek jelzik (ld. 7. Melléklet). A vallásgyakorlás önbevallásos kategóriának klaszteren belüli százalékos megoszlását a 8. Melléklet tartalmazza.

Az egyes klaszterek profiljait a 12. ábrán jelenítettem meg z-pontszámok segítségével. Az első klaszter a „megengedő-ráhagyó férfi–konok elutasító nő” klasztere, amelynek jellemzője, hogy mindkét partnernél a *transzcendencia* erőteljes elutasítása (fffi z-pontszám $-0,89$; női z-pontszám $-1,44$) és a *szimbolikus értelmezés* közepes szintű elutasítása (fffi z-pontszám $-0,1$, női z-pontszám $-0,25$) jelenik meg. Az egyedüli klaszter, amelyben minden érték átlagon aluli. A klaszterben legnagyobb arányban mindkét nem esetében a „nem vagyok hívő” válasz fordul elő (férfi oldalon 60%, női oldalon 61,5%). Ez a legkisebb elemszámú klaszter: mindössze 27 pár (a minta 13,04%-a) alkotja. A második klaszter a „távolságtartó” párokat tömörít. Jellemzője, hogy a *transzcendencia bevonása* férfi oldalon enyhén emelkedett (z-pontszám 0,05), női oldalon enyhén elutasított (z-pontszám $-0,15$), a *szimbolikus értelmezés* férfi oldalon enyhén elutasított (z-pontszám $-0,24$), női oldalon jelentős mértékben elutasított (női z-pontszám $-1,05$). A klaszter további jellemzője, hogy férfi oldalon a „nem vagyok hívő” (41,7%), női oldalon „a magam módján gyakorlom a vallásom” (33,3%) válasz jelenik meg a legnagyobb arányban. A második legkisebb elemszámú klasztert 39 pár (a minta 18,84%-a) alkotja. A harmadik klaszter a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” párok

klasztere. Jellemzője, hogy a *transzcendencia bevonása* férfi oldalon valamelyest elutasított (z-pontszám $-0,78$), női oldalon enyhén elfogadott (z-pontszám $0,17$), a *szimbolikus értelmezés* férfi oldalon enyhén elutasított (z-pontszám $-0,03$), női oldalon valamelyest elfogadott (z-pontszám $0,48$). A klaszterben férfi oldalon a „nem vagyok hívő” (49%), női oldalon „a magam módján gyakorlom a vallásom” (34,7%) válasz jelenik meg a legnagyobb arányban. A második legnépesebb klasztert 49 pár (a minta 23,67%-a) alkotja. A negyedik klaszter a „felvilágosult/progresszív vallásos” pároké. Jellemzője, hogy a *transzcendencia bevonása* férfi oldalon enyhén elfogadott (férfi z-pontszám $0,12$), női oldalon enyhén elutasított (női z-pontszám $-0,2$), a *szimbolikus értelmezés* férfi oldalon kiemelkedően magas (férfi z-pontszám $-1,17$), női oldalon enyhén emelkedett (női z-pontszám $0,9$). A klaszterben minden érték átlaghoz közeli vagy emelkedett. Mindkét nem esetében „a magam módján gyakorlom a vallásom” válasz jelenik meg a legnagyobb arányban (férfi oldalon 36%, női oldalon 48,1%). Ez a legnagyobb elemszámú klaszter: 52 pár (a minta 25,12%-a) tartozik ebbe a csoportba. Az ötödik klaszter az „elszántan vallásos páros” klasztere. Jellemzője, hogy a *transzcendencia bevonása* mindkét partnernél jelentősen megemelkedett (férfi z-pontszám $1,36$; női z-pontszám $1,17$), a *szimbolikus értelmezés* mindkét partnernél közepes (férfi z-pontszám $-0,21$; női z-pontszám $-0,23$). A klaszter női és férfi oldala szinte teljesen megegyező. Mindkét nem esetében a „rendszeresen, egyházamban gyakorlom a vallásom” válasz jelenik meg a legnagyobb arányban (férfi oldalon 45%, női oldalon 56,4%). A klasztert 40 pár (a minta 19,32%-a) alkotja.

12. ábra. Az egyes klaszterek átlagpontszámái a Transzcendencia bevonása és a Szimbolikus értelmezés skálákon, z-pontszámokban kifejezve

A klaszterek egymással való összehasonlításakor megállapítható, hogy a „távolságtartó páros” és a „felvilágosult/progresszív vallásos” klaszterek egymás ellentétei abban az értelemben, hogy a partnereknél a *transzcendencia bevonása* szinte teljesen megegyező, a *szimbolikus értelmezés* viszont egyik klaszterben jelentősen alacsony női és férfi oldalon is, a másik klaszterben kiemelkedően magas. A „megengedő-ráhagyó férfi–konok elutasító nő” és a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” klaszterekben férfi oldalon szinte teljesen megegyező értékeket látunk, a klaszterek különbségét a női oldalon tapasztalható jelentős elutasítás, illetve elfogadás adja. Végül, a partnerek vallási attitűdje szempontjából a mintában három szimmetrikus és két aszimmetrikus klasztert találtam. A szimmetrikus klaszterek: a „távolságtartó páros”, a „felvilágosult/progresszív vallásos” és az „elszántan vallásos páros” klaszterek. Ezekben a pár tagjainak hasonló vagy nagyon közel álló vallásos attitűdje van. Aszimmetriát látunk a „megengedő-ráhagyó férfi–konok elutasító nő” és a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” profilokban. Itt ugyan a partnerek vallásos attitűdje eltérő, de nem éles ellentétei egymásnak.

4.3.2. A klaszterek összevetése egyéb jellemzőkkel

4.3.2.1. A két almintá a klaszterekben

A terápiába járás szempontjából a mintában két almintá volt megkülönböztethető: nem jár terápiába 127 pár (a teljes minta 61,3%-a), párterápiába jár 80 pár (a teljes minta 38,6%-a). Az egyes alminták klaszterekben való előfordulásának gyakorisága a következők szerint alakult. A terápiába nem járók almintájában szereplő párok legnagyobb arányban a „távolságtartó páros” klaszterben (az almintá 28,34%-a), illetve a „felvilágosult/progresszív vallásos páros” klaszterben (az almintá 25,19%-a) fordulnak elő. A következő két klaszterben a párok közel hasonló arányban vannak jelen: a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” klaszterben 17,32%, az „elszántan vallásos páros” klaszterben az almintá 15,74%-át teszik ki. A legkisebb arányban a „megengedő-ráhagyó férfi–konok elutasító nő páros” klaszterben (az almintá 13,3%-ában) fordulnak elő párok. A terápiába járók almintájában lévő párok legmagasabb arányban a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” klaszterben (az almintá 33,75%-ában) vannak jelen. A „felvilágosult/progresszív vallásos páros” és az „elszántan vallásos páros” klaszterben azonos arányban (az almintá 25%-

ában), a „megengedő-ráhagyó férfi–konok elutasító nő páros” klaszterben kisebb arányban (az almintá 12,5%-ában) fordulnak elő. A legkisebb arányban a „távolságtartó páros” klaszterben (az almintá 3,75%-ában) fordulnak elő terápiába járó párok.

A keresztábrázat gyakorisági adatainak statisztikai ellenőrzésekor nem mutatkozott szignifikáns eltérés a két almintá között a klasztereken belüli relatív gyakoriság tekintetében. A klaszterek egyikében sincs alul- vagy felülreprezentálva az iskolai végzettség tekintetében, és nem különböznek egymástól szignifikánsan a pár tagjainak életkorát tekintve sem.

4.3.2.2. Párkapcsolati elégedettség és szexuális elégedettség az egyes klaszterekben

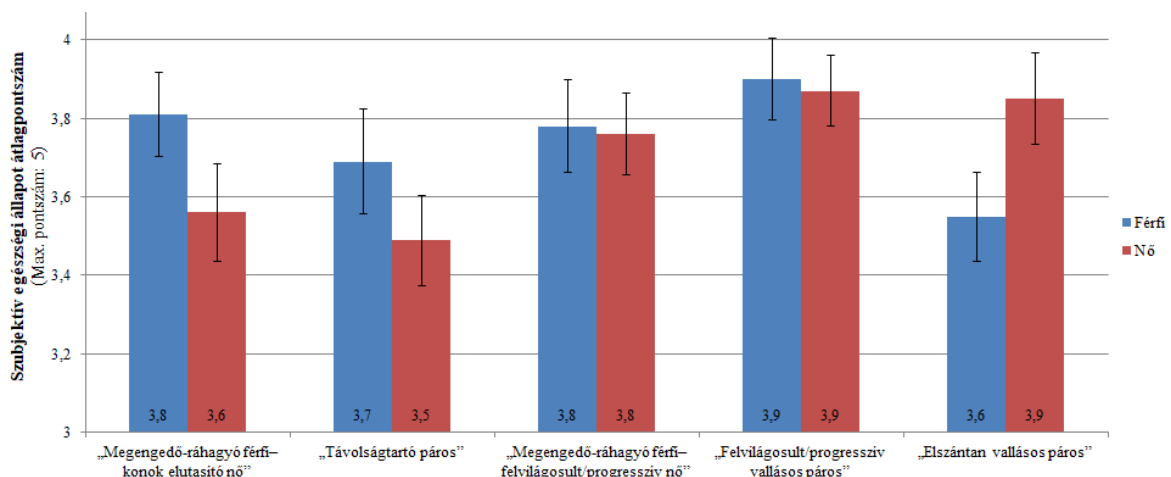
A párkapcsolati elégedettség összehasonlítását One-Way ANOVA eljárással végeztem. A variancia-analízis eredménye azt mutatta, hogy a klaszterek átlagai statisztikai értelemben nem térnek el egymástól a párkapcsolati elégedettség tekintetében, sem a férfi ($F(4) = 1,178$; $p = 0,322$), sem a női partnerek esetében ($F(4) = 0,978$; $p = 0,421$). Ezt követően, amikor a klaszterközi különbségeket úgy vizsgáltam meg, hogy a klasztereken belül a két mintavételt is szétválasztottam (párterápiára nem járó, illetve járó párok), némi klaszterek közti eltérés mutatkozott. A párterápiába nem járó párok esetében a párkapcsolati elégedettség területén, férfi oldalon tendencia szintű különbség látható ($F(4) = 2,408$, $p = 0,053$, $\eta^2 = 0,073$). A Dunnett's T3 utóteszt alapján ezt a különbséget a „távolságtartó páros” klaszter (átlag: 29,39; szórás: 4,75) és a „felvilágosult/progresszív vallásos páros” klaszter közti különbség okozta (átlag: 32,0; szórás: 2,99), az utóbbiban magasabb volt ez a férfi elégedettségi szint.

A Kruskal–Wallis-próba eredménye szerint a Kritika utáni vallásosság alapján létrejött klaszterek nem különböznek egymástól a szexuális elégedettség tekintetében, sem férfi ($H(4) = 6,700$, $p = 0,153$), sem női oldalon ($H(4) = 8,476$, $p = 0,076$). Ám a klasztertagságokon belül vizsgálva, párterápiába járó pároknál a szexuális elégedettség terén mindkét nemnél megjelent némi különbség (férfi oldalon: $H(4) = 9,195$, $p = 0,056$, $\eta^2_H = 0,069$ – tendencia szintű különbség; női oldalon: $H(4) = 9,780$, $p = 0,044$, $\eta^2_H = 0,077$). A különbséget mindkét nem esetében főként a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” klaszter (férfi átlag: 2,52; szórás: 1,28; női átlag: 2,67; szórás: 1,24) és az „elszántan vallásos páros” klaszter eltérése okozta (férfi átlag: 3,60; szórás: 1,24; női átlag: 3,60; szórás: 1,39), utóbbiban magasabb volt a szexuális elégedettség mindkét nem esetében. Fontos megjegyezni azonban, hogy mivel a párterápiába járó pá-

rok mintája jóval kisebb volt ($n = 80$), csak őket vizsgálva a klaszterek bontásában az elemszám már nem megfelelő arra, hogy abból messzemenő következtetéseket tudjunk levonni. Ennek ellenére érdemesnek gondolom ezen eredmények ismertetését, mert az esetleges összefüggések párkapcsolat szintű elemzésére tudomásom szerint ezidáig nem került sor.

A saját egészségi állapot megítélésének esetleges klaszterközi különbségét Kruskal–Wallis-próbával vizsgáltam meg. A próba nem mutatott eltérést a klaszterek között a párok férfi tagjainál ($H(4) = 5,754$, $p = 0,218$), a nők esetében azonban szignifikáns volt a klaszterek közti különbség ($H(4) = 10,588$, $p = 0,032$, $\eta^2_H = 0,033$). Az utóteszt leginkább a „megengedő-ráhangyó férfi–konok elutasító nő páros” és a „távolságtartó páros” klaszter negatív irányban való kilógását mutatja, igaz, az utótesztek eredménye nem szignifikáns (Bonferroni korrekcióval). A szignifikáns különbség feltehetően a szélsőségek között van. Az összefüggés további vizsgálata keresztábra és khi-négyzet próba segítségével történt, a khi-négyzet próba szignifikáns ($\chi^2(4) = 10,925$, $p = 0,027$, Cramer's $V = 0,230$). A keresztábra leginkább kiugró adatai a „megengedő-ráhangyó férfi–konok elutasító nő páros” és a „távolságtartó páros” klaszternél jelentkeznek: itt a várt esetekhez képest (9,3 illetve 13,4) a nők közül többen (14 illetve 19) látják negatívan a saját egészségi állapotukat, így pedig a várthoz képest (17,7 illetve 25,6) kevesebben (13 illetve 20) értékelik azt pozitívan, a többi klaszterben megfigyeltékhez képest. Az egyes csoportok átlagpontszámait nemek szerinti bontásban a 13. ábra jeleníti meg

13. ábra. Az egyes klaszterek átlagpontszámai az egészségi állapot szubjektív megítélése tekintetében. A hibásávok a standard hibát jelölik.

A vallásos attitűdök szerinti mintázatokat olyan szempontból is megvizsgáltam, hogy mely klaszterek mutatnak férfi-női értékek szempontjából szimmetrikus, illetve aszimmetrikus mintázatot. A PCBS esetében szimmetrikus mintázatú klaszternek bizonyult a „távolságtartó páros”, a „felvilágosult/progresszív vallásos páros” és az „elszántan vallásos páros” csoport (z -pontszámok különbségének abszolút összege < 1). Aszimmetrikus mintázatú a „megengedő-ráhagyó férfi-konok elutasító nő” csoport, valamint a „megengedő-ráhagyó férfi-felvilágosult/progresszív nő” csoport (z -pontszámok különbségének abszolút összege > 1). A szimmetrikus és aszimmetrikus mintázatot mutató párok között a Mann-Whitney próba a nők szexuális elégedettségében mutatott szignifikáns különbséget ($U = 3962$, $Z = -0,26$, $p = 0,01$, $\eta^2_U = 0,029$), a szimmetrikus kapcsolati mintázatban lévő párok mutattak magasabb szexuális elégedettséget. A férfi szexuális elégedettségben, valamint a férfi és női oldalon megfigyelt kapcsolati elégedettségben és szubjektív egészségi állapotban nem jelent meg különbség a két csoport között.

4.3.3. Kiegészítő elemzések

A fenti elemzés változóinak további vizsgálatára végzett kiegészítő elemzésekbe olyan háttérváltozókat vontam be, amelyek esetleg további összefüggésben állhatnak a Kritika utáni vallásosság alapján kialakított klasztertagsággal. Ide tartozott a pár tagjainak életkora, az adott pár kapcsolatának hossza (években kifejezve); a pár párkapcsolati státusza (házasság vagy együttélés), az, hogy a partnereknek vannak-e gyermekeik, és hogy a pár tagjainak a jelenlegi kapcsolatot megelőzően volt-e már válása.

A párok tagjainak életkora nem mutatott eltérést a Kritika utáni vallásosság alapján létrejött klaszterek között ($F_{fi}(4) = 1,274$, $p = 0,281$; $F_{nő}(4) = 0,723$, $p = 0,577$), azonban a párkapcsolat hossza igen ($F(4) = 2,855$, $p = 0,025$). Az utóteszt az „elszántan vallásos páros” klaszter markáns eltérését mutatta, itt átlagosan hosszabb párkapcsolati kor jelent meg (átlag: 17,95 év; szórás: 10,72 év). Ez az átlag minden más klaszterben megjelenő átlagos kapcsolati hosszánál magasabb érték. Statisztikai szempontból is eltér a két legalacsonyabb értékkel bíró csoporttól: a „távolságtartó páros” klasztertől (átlag: 11,67 év; szórás: 7,66 év), valamint a „megengedő-ráhagyó férfi-felvilágosult/progresszív nő” klasztertől (átlag: 11,95 év; szórás: 8,12 év) különbözött szignifikánsan ($p_1 = 0,043$; $p_2 = 0,042$).

A kereszttábla és a chí-négyzet próba eredménye összefüggést mutatott a klaszterek és a párkapcsolati státusz között ($\chi^2(4) = 18,736$, $p = 0,001$). A kereszttábla alapján ezt leg-

inkább „az elszántan vallásos páros” klaszterben megjelenő sajátosságok okozták: itt a várthoz képest (24,8 fő) sokkal nagyobb arányban jelentek meg házaspárok (35 fő; a csoport 87,5%-a), mint együtt élő párok (várt: 15,2 fő; valós: 5 fő; a csoport 12,5%-a). A házások legalacsonyabb aránya a „felvilágosult/progresszív vallásos páros” klaszterben jelent meg, itt a várthoz képest (32,2 fő) kevesebb házaspár volt (24 fő; a csoport 46,2%-a), és itt volt legmagasabb az együtt élő párok aránya (várt: 19,8 fő; valós: 28 fő; a csoport 53,8%-a). Ez az alacsonyabb érték azonban már kisebb különbséget jelent a többi csoporthoz képest, így ebből messzemenő következtetések nem vonhatók le (a többi klaszterben a házaspárok aránya 50–65% között mozgott).

A további keresztábra vizsgálatok és chí-négyzet próba nem mutatott kapcsolatot a klasztertagság és a válási arány között (férfi oldalon: $\chi^2(4) = 1,191, p = 0,880$; női oldalon: $\chi^2(4) = 2,794, p = 0,593$). Abban sem mutatkozott továbbá különbség, hogy a pár tagjainak van-e gyereke (férfi oldalon: $\chi^2(4) = 7,518, p = 0,111$; női oldalon: $\chi^2(4) = 3,826, p = 0,430$ – a párok tagjainak gyermekei nem feltétlenül közös gyermeket jelentenek).

4.4. TÖBBSZÖRÖS KORRESPONDENCIA-ELEMZÉS

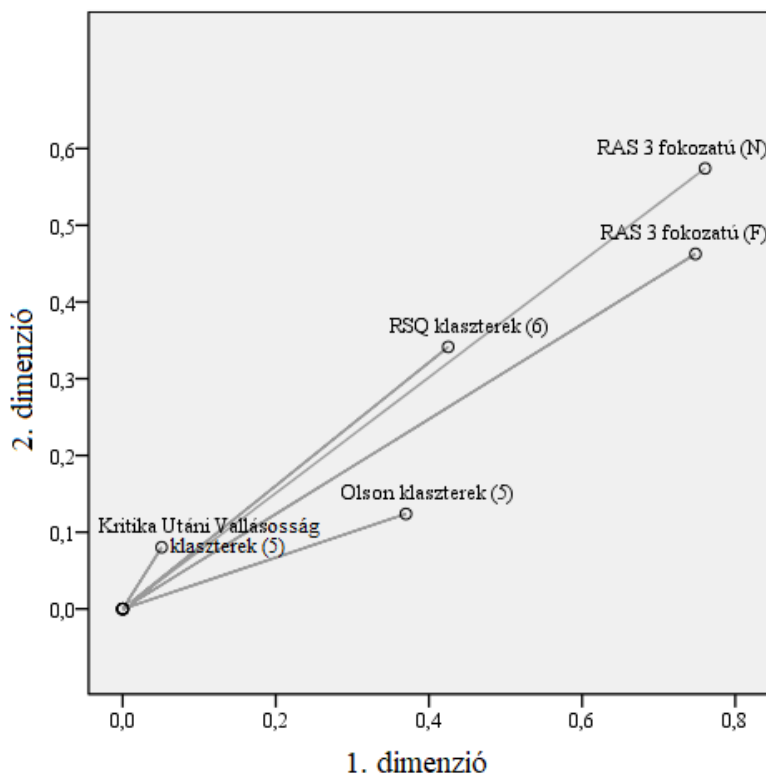
A vizsgálat elvégzése előtt a klaszterelemzés alapját képező változókat, valamint a kapcsolati elégedettség változóit Pearson-féle korrelációval vizsgáltam meg. A változók közötti összefüggések (ld. 9. Melléklet) arra utalnak, hogy azt az összefüggést a klaszterelemzéssel azonosított mintázatok esetében is érdemes tovább vizsgálni. A legkevesebb összefüggés a Kritika utáni vallásosság és az elemzésbe bevont többi változó között mutatkozott, így az elemzés további szakaszában is ezen a területen számíthattam kevésbé megbízható eredményekre.

A többszörös korrespondencia-elemzésben kategorikus változók vesznek részt, így a kapcsolati elégedettség bevonására új változót hoztam létre férfi és női oldalon egyaránt, amely az arányskála típusú eredeti változót három, hasonló elemszámú kategóriára bontotta. Az elégedettségi kategóriák mindkét nem esetében a következő elnevezést kapták: Kevésbé elégedett ($n_{fi} = 107; n_{nő} = 98$), Elégedett ($n_{fi} = 93; n_{nő} = 115$), illetve Nagyon elégedett ($n_{fi} = 144; n_{nő} = 133$). Az elemzésben a két új változó mellett a három, különböző klaszterelemzés csoporttagságait tartalmazó változó szerepelt.

A többszörös korrespondencia-elemzést kétdimenziós térben végeztem el: az első dimenzió a változók tekintetében jó belső megbízhatósággal rendelkezett (Cronbach- α :

0,72), a második dimenzió alacsonyabb konzisztenciát mutatott (Cronbach- α : 0,46), azonban a modell értelmezhetőségéhez nagyban hozzájárult. A harmadik dimenzió bevonása nem adott hozzá kiemelkedő vagy a modell értelmezhetőséget nagyban megnövelő információt, és belső megbízhatósága sem volt megfelelő (Cronbach- α : 0,33), ezért elemzésemben a kétdimenziós modell további vizsgálata mellett döntöttem.

Az elemzésben résztvevő változók összesített hozzájárulását a két dimenzióhoz a 14. ábra szemlélteti, míg az egyes változók kategóriáinak kétdimenziós elhelyezkedését, jellegzetes együttállásait a 15. ábra mutatja be. Annak vizsgálatára, hogy a három klaszterelemzés mintázatai, illetve a kapcsolati elégedettségek mennyire állnak szoros kapcsolatban egymással (és a 15. ábrán vizuálisan megfigyelhető közelségek mekkora biztonsággal jellemzők a minta egészére), többváltozós kereszttábla-elemzést végeztem. A chí-négyzet próba eredményeit és a hatásméret (Cramer's V) értékeket az 5. táblázat foglalja össze.

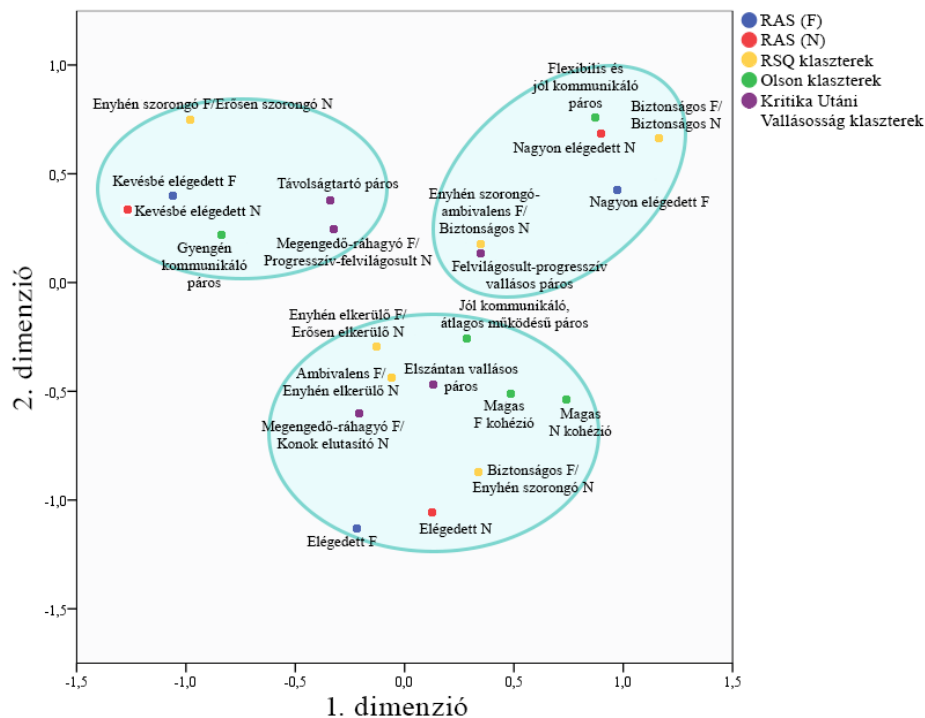

14. ábra. A többszörös korrespondencia-analízisben résztvevő kategorikus változók hozzájárulása a két dimenzióhoz

Összességében az látható, hogy míg a próba alapján a kapcsolati elégedettség összefüggést mutat a kötődés és a családi működés mintázataival (szignifikáns ká-négyzet próba és a mezők mérsékelt kapcsolódását mutató hatásméret), a vallásosság értelmezésének mintázataival nem mutat hasonlóan szignifikáns kapcsolatot. Ezért a 15. ábra vallásosság-kategóriáinak más változókkal való együttállásai is óvatosan értelmezendők.

5. táblázat. A többszörös korrespondencia-analízisben résztvevő csoportosító változók többváltozós keresztábla összefüggései párkapcsolati elégedettség szempontjából

	Férfi kapcsolati elégedettség (3 fokozatú)				Női kapcsolati elégedettség (3 fokozatú)			
	χ^2 -próba eredménye	df	p érték	Cramer's V	χ^2 -próba eredménye	df	p érték	Cramer's V
RSQ klaszterek	29,140	10	0,001	0,209	35,427	10	< 0,001	0,230
Olson klaszterek	37,960	8	< 0,001	0,260	37,929	8	< 0,001	0,260
Kritika utáni vallásosság klaszterek	7,008	8	0,536	0,130	5,489	8	0,704	0,115

15. ábra. A vizsgált változók többszörös korrespondencia-térképe. Az ábrán az egymástól vizuálisan elkülönülő jellegzetes kategória-csoportosulások jelennek meg.

5. MEGBESZÉLÉS

A keresztmetszeti kérdőíves kutatás célja a felnőtt kötődés, a párkapcsolati működés, a vallásosság kapcsolatának vizsgálata volt a párkapcsolati és a szexuális elégedettséggel. Jelen munkában egymás iránt elköteleződött, házas, illetve házasság nélkül legalább egy éve együtt élő párok párkapcsolati működését vizsgáltam meg a felnőtt kötődési elméletet (Bartholomew és Horowitz 1991), David H. Olson (Olson 1989) családszerkezeti koncepcióját és David M. Wulff vallásos fejlődést feltételező modelljét (Wulff 1991, Hutsebaut 1996) alapul véve. A kapcsolatorientált elemzésben a pár, mint egység képezte a klaszterelemzés tárgyát. Ennek révén a pár tagjainak egymáshoz tartozó jellemzői (felnőtt kötődési mintázatuk, párkapcsolati működésmódjaik, vallásosság-mintázataik és elégedettségük) együttesen, egy rendszerként váltak vizsgálhatóvá hozzájárulva a kapcsolatok működésének árnyaltabb képéhez.

A felnőtt kötődés, az Olson-féle változók és a vallásos attitűdök összefüggéseinek kapcsolatorientált elemzésére tudomásom szerint ezidáig még nem került sor. A kutatás további sajátossága, hogy együtt tudtam elemezni a kérdőív kitöltésekor terápiába járó, illetve terápiás segítséget nem kérő párokat, és ezáltal lehetőség nyílt rátekinteni a párkapcsolati működésmódok nagyobb változatosságára.

5.1. FELNŐTT KÖTÖDÉS

5.1.1. A felnőtt kötődés párkapcsolati mintázatai

A kutatás első eredményeként a vizsgálati mintában szereplő párok felnőtt kötődés szempontjából hat klaszterbe rendeződtek. A párkapcsolati profilok a szorongás és az elkerülés mentén különültek el egymástól, és statisztikailag jelentős különbséget mutattak e típusok mennyiségi vonatkozásában. Az elemzésben elkülönült hat klaszter (1) egy „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő”, (2) egy „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő”, (3) egy „biztos férfi–biztos nő”, (4) egy „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő”, (5) egy „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” és (6) egy „enyhén szorongó-ambivalens férfi–biztos nő” profillal jellemezhető felnőtt kötődési mintázatot képvisel.

Az elemzés további eredményeként a profilok párkapcsolati elégedettséggel és szexuális elégedettséggel való kapcsolatában számos összefüggést találtam, ezek közül a legfontosabbak: a párkapcsolati elégedettség többféle felnőtt kötődési mintázatú párkapcsolatban is megélhető; a biztonságos kötődési stílus fontos szerepet tölt be a kapcsolati elégedettségben akkor is, ha az csak az egyik partner jellemzője; a kapcsolati időtartam nem befolyásolja a kötődési stílussal összefüggő kapcsolati elégedettséget. Ugyanakkor a klaszterek nem mutattak szignifikáns kapcsolatot sem a pár tagjainak életkorával, sem az iskolai végzettségükkel.

5.1.2. A felnőtt kötődési mintázatok értelmezése

A párkapcsolati elégedettség magasabb szintjén álló párok közös jellemzője, hogy vagy mindkét partner, vagy legalább a pár tagjainak egyike biztonságos kötődési mintázattal rendelkezik. Közülük is a „biztonságosan kötődő férfi–biztonságosan kötődő nő” klaszterbe tartozó párok a legelégedettebbek párkapcsolatukkal, és ez az összefüggés a szexuális elégedettség vonatkozásában is megjelenik. Ez az eredmény egybecseng azokkal a korábbi vizsgálati adatokkal, amelyek a biztos kötődés és a párkapcsolati elégedettség kapcsolatát igazolták (McLean 2002, Mikulincer és Shaver 2016a, Smith és Webser 2014, Levin és Solomon 2018). A vegyes kötődési mintázatú pároknál az látható, hogy ha az egyik partner biztos kötődési mintázatú, ez mérsékli a bizonytalanul kötődő partner párkapcsolati elégedetlenségét, pozitív irányba befolyásolva azt. Ez az összefüggés korábbi empirikus vizsgálatokban szintén igazolást nyert (Mirnic és Bagdy 2006). A biztonságos kötődésű párok párkapcsolati elégedettségét igazolja az is, hogy a vizsgálatban részt vett párok közül ők járnak a legkisebb arányban párterápiába.

A párkapcsolati elégedettség szempontjából a legmarkánsabb összefüggés a bizonytalan kötődésű, „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” profilban mutatkozott. A vizsgálati mintában a terápiába járó párok közel egyharmada ehhez a profilhoz tartozik, ezért a profil jellemzői és az egyéb mutatókkal való összefüggések a párterapeuták számára hasznosak lehetnek. Ez a kötődési mintázat mind a férfi, mind a női partnernél párkapcsolati elégedetlenséggel jár együtt, de a nők elégedetlenebbek a párkapcsolattal, mint férfi partnerük. A klaszterjellemzők továbbá a férfi partnerek szexuális elégedetlenségével jár együtt, a férfiak ebben a profilban a legelégedetlenebbek.

A szorongó kötődési stílus további két, az előzőekben már említett (a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő” és az „enyhén szorongó-ambivalens férfi–biztos nő”) klasz-

terben is előfordul. Míg az egyik klaszterben a nő, a másikban a férfi partner enyhe szorongása jelenik meg. Ezekben a klaszterekben a partner biztonságos kötődési stílusa a kapcsolati elégedettség magasabb szintjével jár együtt, mint ott, ahol mindkét partner bizonytalan kötődésű. Bár a különbség nem szignifikáns, fontosnak tartom kiemelni azt a tendenciát, amely a nemek közötti különbségben megjelent. A párkapcsolati elégedettség vonatkozásában akár a női, akár a férfi oldalon jelent meg a szorongó kötődés, az a férfi partner kapcsolati elégedettségét csökkentette. Ugyanez az összefüggés látszik a szexuális elégedettség kapcsán is: a párkapcsolatban mind a nő, mind a férfi szorongása a férfi szexuális elégedettségének alacsonyabb szintjével mutat összefüggést. Az egészségi állapot szubjektív megítélése és a kötődési mintázat kapcsán azonban más összefüggést találtam: a férfi szorongása a saját, férfi egészségi állapotát befolyásolja negatívan, ellenben a nők egészségi állapotának szubjektív megítélését mind a saját, mind a férfi partner szorongó kötődése rontja. Ez összefüggésben lehet azzal a korábbi megfigyeléssel, hogy a nők gyakrabban élik meg személyes kudarcként a kapcsolati elégtelenséget, és ez úgy tűnik, nem felvállalt, kimondott elégedetlenségben, hanem az egészségi állapot szubjektív megítélésének csökkenésében jelenik meg (Mikulincer és Shaver 2016a). A szorongás ugyanakkor nem mutatott összefüggést a kapcsolat hosszával vagy a párkapcsolati státusszal, sem a gyermekkel, vagy azzal, hogy a partnereknél volt-e az előzményben válás.

A párkapcsolatban jelen lévő szorongó kötődésű partnerhez kapcsolódó eredmények összhangban vannak azokkal az empirikus adatokkal, amelyekben a szorongó kötődési stílus a biztonságos kötődésűekénél alacsonyabb párkapcsolati és szexuális elégedettséggel mutatott összefüggést (Bitzer és Campbell 2008, Mikulincer és Shaver 2016a). Bár a szorongó fél vágyik a közelség, az intimitás megtapasztalására, ez a vágyakozás az elutasítástól és a partnernek való meg nem felelés félelmétől átitatott, és így a biztonság iránti igény nem elégíthető ki (Strachmen és Impett 2009). A szorongó kötődésűek érzelmi bizonytalansága gyakran féltékenységben, a szeretett személy elvesztéséhez kapcsolódó eltúlzott félelemben jelenhet meg, ami minden bizonnyal rontja a kapcsolati elégedettséget (Mikulincer és Shaver 2005).

A mintában két olyan profil található, amelyben elkerülő kötődési stílus van jelen: az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” és az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” klaszterekben. Az elkerülő kötődésű partner jellemzője a távolságtartás, a visszahúzódás, ezeket az a törekvés tartja fenn, hogy a személy kontrollálja a párkapcsolati interakciókat, és szabályozza az attól való félelmét, hogy elutasítják, illetve, hogy ő maga nem sze-

rethető. Az elkerülő személyek, bár általánosságban jó szociális készségekkel rendelkeznek, kerülnek azt, hogy támaszt kérjenek, vagy kínáljanak, amikor a kötődési szükségletek akár bennük, akár partnerükben megjelennek (Johnson 2004). Az elkerülő kötődésű partnerek a biztonságosan kötődő pároknál jóval elégedetlenebbek. Figyelemre méltó, hogy ebben a típusú kapcsolatban a nők párkapcsolati és szexuális elégedettsége alacsonyabb, mint a férfiaké, attól függetlenül, hogy az elkerülés saját vagy partnerük jellemzőjeként jelenik meg erőteljesebben. Ez az elégedetlenség mutatkozik meg abban az eredményben is, hogy a vizsgált mintában az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” párok jelennek meg második leggyakrabban a párterápiában.

Az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” klaszter további sajátossága, hogy a pár férfi tagja ambivalensen kötődik, azaz önmagáról és másokról egyaránt negatív képpel rendelkezik, sem magában, sem a partnerben nem bíz. Vágyik az intimitásra, de félelmei megakadályozzák abban, hogy intim kapcsolatot alakítson ki, vagy hosszabb távon fenntartsa azt. Ezt igazolja az is, hogy mintánkban ők alkotják a legkisebb elemszámú klasztert, illetve az, hogy a többi profiltól eltérően ez a klaszter mutat pozitív kapcsolatot a pár férfi tagjának korábbi válásával. Mind a kapcsolati, mind a szexuális elégedettség szempontjából az látható, hogy ebben a típusú kapcsolatban női oldalon erősebb az elégedetlenség annak ellenére, hogy a nő maga elkerülő kötődésű. Ennek ellenére a terápiába járás aránya közel áll a biztonságos kötődésű párokéhoz, feltételezésem szerint azért, mert nem eléggé motiváltak a kapcsolati változásra.

Végül, a kötődési stílusban szimmetrikus és aszimmetrikus mintázatot mutató párok között a női kapcsolati elégedettségben talált, tendencia szintű klaszterközi különbség arra utalhat, hogy függetlenül a típusok tartalmi jellemzőitől, a működésbeli hasonlóság vagy közelség pozitívan befolyásolhatja a nők kapcsolatban megélt elégedettségét. Ennek magyarázata az lehet, hogy az ilyen típusú kapcsolatban a különbségek kiegyensúlyozásával nem, vagy kevésbé kell foglalkozni, s ez úgy tűnik a nők számára valamelyest fontosabb szempont, mint férfiak számára. Az aszimmetrikus profiloknál is az látható, hogy a partnerek legalább az egyik dimenzió jellemzőjében közel vannak egymáshoz. A vizsgált mintában tulajdonképpen nem is látunk olyan profilt, ahol a partnerek között minden vonalon nagyok lennének a differenciák. Ahol van ilyen, ott az egyik fél biztonságos kötődésű, mely kötődési stílus, ahogyan azt az előzőekben már láthattuk, önmagában is stabilizáló funkciót tölt be.

Összességében a mintában szereplő párok esetében is kijelenthető, hogy a kötődési szempontból hasonló, vagy közel álló partnerek a legelégedettebbek, és ennek megfelelően várhatóan nagyobb valószínűséggel maradnak párkapcsolatban, mint a kötődési stílus szempontjából nagy különbségeket mutató párok. Ennek alapján az látszik igazolódni, hogy a biztos kötődési stílus erőforrásként, a bizonytalan kötődési stílus vulnerabilitásként van jelen a vizsgált párkapcsolatokban.

5.2. OLSON-FÉLE CIRCUMPLEX MODELL

5.2.1. A párkapcsolati működés mintázatai

A kutatás következő eredményeként a vizsgálati mintában szereplő párok a párkapcsolati működés szempontjából öt klaszterbe rendeződtek. A párkapcsolati profilok a kohézió, a flexibilitás és a kommunikáció mentén különültek el egymástól, és statisztikailag jelentős különbséget mutattak e típusok mennyiségi vonatkozásában. Az elemzésben elkülönült öt klaszter (1) egy „magas női kohézió”, (2) egy „jól kommunikáló, átlagos működésű”, (3) egy „gyengén kommunikáló”, (4) egy „magas férfi kohézió” és (5) egy „flexibilis és jól kommunikáló” profillal jellemezhető párkapcsolati működésmódot képvisel.

Az elemzés további eredményeként a profilok párkapcsolati elégedettséggel és szexuális elégedettséggel való kapcsolatában számos összefüggést találtam, amelyek közül a legfontosabbak: a párkapcsolati elégedettség többféle párkapcsolatban is megélhető; a kommunikációnak fontos, egyensúlyozó szerepe van a párkapcsolatban, és kihat a párkapcsolati elégedettségre; a párkapcsolatban eltöltött idő összefüggést mutat a kapcsolati működés kiegyensúlyozottságával oly módon, hogy a rövidebb kapcsolati idő jellemzően kapcsolati kiegyensúlyozatlansággal hozható összefüggésbe. Ugyanakkor a párkapcsolati profilok nem mutattak szignifikáns kapcsolatot a szubjektív egészségi állapottal.

5.2.2. A párkapcsolati mintázatok értelmezése

A párkapcsolati elégedettség és szexuális elégedettség szempontjából a legmarkánsabb összefüggés a kiegyensúlyozatlan működésű, „gyengén kommunikáló” profilban mutatkozott. A vizsgálati mintában a terápiába járó párok több mint fele ehhez a profilhoz tartozik, ezért a profil jellemzői és az egyéb mutatókkal való összefüggések a

párterapeuták számára különösen informatívak lehetnek. Ehhez a klaszterhez nem csupán a kommunikáció, hanem a kohézió és a flexibilitás dimenziójában is az átlagosnál gyengébb párkapcsolati működést mutató párok tartoznak, amely működés mind a férfi partnernél, mind a női partnernél párkapcsolati elégedetlenséggel és szexuális elégedetlenséggel jár együtt. A klaszter további sajátossága, hogy abban a rövidebb ideje együtt élő, gyermektelen párok nagyobb arányban fordulnak elő, mint a hosszú ideje a jelen párkapcsolatban élő, gyermekes párok. Ezek az eredmények összhangban vannak azokkal az empirikus adatokkal, amelyek a kapcsolat elejére jellemző „mézeshetek-működés” elmúlása után a pár összecsiszolódása, a közös, mindkét fél számára elfogadható kommunikációs stílus és szabályok létrehozására, mint fontos feladatra hívják fel a figyelmet. Míg azok a párok, akik a maguk számára elfogadható megoldást találnak, nagyobb eséllyel maradnak a párkapcsolatban, ahol elégedettek lesznek, a felek számára elfogadhatatlan, elégedetlenséget szülő működés esetén a párok kisebb eséllyel maradnak együtt hosszú távon (Prolux és mtsai 2017). Mivel a terápiába nem járók közel egyharmada is ehhez a profilhoz tartozik, azaz itt is ők vannak a legtöbben, már e helyen fontosnak tartom hangsúlyozni a párkapcsolati működés erősítését, illetve a párterápiás lehetőségek bemutatását célzó prevenció és edukációs programok szükségességét.

A fenti összefüggések összhangban állnak azokkal a korábbi kutatási eredményekkel, amelyek arra utalnak, hogy a problémásan (kiegyensúlyozatlanul) működő párkapcsolatban a pár tagjai nagyobb mértékű stresszt élnek meg a jól (kiegyensúlyozottan) működő párkapcsolatban élőkhez képest, és ezzel együtt az előbbieket elégedetlenebbek a kapcsolatukkal, mint az utóbbiak (Craddock 2001, Olson 2011). Az eredmények ugyanakkor alátámasztják azt a korábbi megfigyelést is, hogy párterápiába leginkább a kiegyensúlyozatlan működést mutató párok jelentkeznek (Kisgyörgyné Pongrácz és mtsai 2006, Olson 2011).

A párkapcsolati elégedettség magasabb szintjén állók az előzőektől szinte minden összefüggésben szignifikánsan különböznek, és többféle működésmódot képviselnek; ez a tendencia pedig a szexuális elégedettséget vizsgálva is megjelenik. Ezek a párok négy jól elkülöníthető klaszterbe rendeződnek. Ez az eredmény arra utal, hogy többféle párkapcsolati működésmódban is megélhető a párkapcsolati elégedettség. A különbözőségek mellett a négy működésmód közös jellemzője a nagyon közel lévő kommunikációs szint, ami úgy tűnik, hogy egyfajta egyensúlyt biztosít ezeknek a pároknak.

A mintában két olyan profil található, amely a kohézió dimenzióban a pár egyik tagjának magasán átlagon felüli értékeit mutatja: a „magas női kohézió” és a „magas férfi kohézió”. A kohézió a párkapcsolat érzelmi aspektusa, a kapcsolat érzelmi hőfokát, szorosságát fejezi ki. Nem meglepő, hogy mindkét profil esetében pozitív párkapcsolati elégedettséget és pozitív szexuális elégedettséget találtam, bár a szélsőséges tartomány közelében lévő értékek akár elégedetlenséggel is együtt járhatnak. A különbség ugyan nem szignifikáns, de fontosnak tartom kiemelni azt a tendenciát, amely mindkét profil esetében megjelenik: a pár azon tagja mutat magasabb párkapcsolati elégedettséget és szexuális elégedettséget, akinél a kohéziós érték is magasán van. Azaz a kapcsolati közelséget, szorosságot az a partner értékeli pozitívabban, akinek a szubjektív megélésében ez hangsúlyosabban meg is jelenik. Ebben a típusú kapcsolatban érvényesülhet az az elv, amely szerint az egészséges párkapcsolat működése az oldás és kötés, a függés és függetlenség, a közelség és távolság olyan egyensúlyának megteremtése, amely mindkét fél számára megfelelő (Horváth-Szabó 2007). Ebben a működésmódban úgy tűnik, hogy a magasabban funkcionáló fél biztosítja a kapcsolat egyensúlyát, ezért a pár tagjai eltérő szubjektív megéléssel is jól elférnek egymás mellett, mintegy kiegészítik egymást. Korábbi vizsgálatok eredményei ugyanakkor azt a feltételezést is igazolták, hogy a mindkét partner számára elfogadható intimitás facilitálja a hatékony kommunikációt és a problémamegoldást, ezáltal növelve a kapcsolattal való elégedettséget (Bajor 2012).

A „flexibilis és jól kommunikáló” profilt szintén magas párkapcsolati elégedettség és szexuális elégedettség jellemzi. Ebben a profilban az átlagnál jóval magasabb flexibilitás magas kommunikációs értékkel jár együtt. A flexibilitás (alkalmazkodás) a változások kezelésének képességét fejezi ki. Összetevői a hatalmi struktúra, a szerepkapcsolatok és a kapcsolati szabályok jellege és változtathatósága. A dimenzió egészséges működéséhez az állandóság és a változás közötti egyensúlyra van szükség (Horváth-Szabó 2007). Az eredmények arra utalnak, hogy az egyensúlyt az általunk azonosított profilban a magas kommunikációs szint tarja fenn. Ez megegyezik azokkal a korábbi kutatási eredményekkel, amelyek a kommunikációs stílus és a párkapcsolati elégedettség közötti szoros összefüggésre utalnak (Yoo és mtsai 2014, Williamson és mtsai 2012). Az így működő párok párkapcsolati elégedettségét igazolja az is, hogy a vizsgálatban részt vett párok közül ők járnak a legkevesebben párterápiába.

Az „átlagos működésű, jól kommunikáló” profil a pár két tagjának kiegyensúlyozott működését mutatja, a jó kommunikáció itt mintha emelné az átlagot épp csak elérő, vagy

az alatt lévő működést. Nem meglepő, hiszen a kommunikáció funkciója a párkapcsolatban éppen a másik két dimenzió segítése. Specifikus komponensei a nyíltság, az önfeltárás mértéke, az empátia, a figyelmes, értő hallgatás, az üzenetek világossága, az érzelmek kifejezésének képessége (Horváth-Szabó 2007). Az eredményeink egybecsengenek azokkal a korábbi vizsgálati eredményekkel, amelyek arra utalnak, hogy minél pozitívabban észleli egy személy a párja kommunikációját, annál magasabb az érzelmi és szexuális intimitás, valamint a kapcsolati elégedettség saját maga és párja esetében is (Yoo és mtsai 2014).

Végül, a vizsgálat eredményei összhangban vannak az Olson-moddal végzett eddigi vizsgálatok eredményeivel abban a tekintetben is, hogy a kiegyensúlyozott párok sokfélék lehetnek, és a párkapcsolaton belüli, a partnerek közötti működésbeli különbözőség is rendben van, amennyiben a partnerek képesek a kommunikáció által egyfajta, a maguk számára elfogadható egyensúlyra. Ugyanakkor a kiegyensúlyozatlanul működő párok esetében a pár tagjai közötti kommunikáció erősítésével, fejlesztésével közvetlenül javítható a kapcsolati minőség és a párkapcsolati elégedettség, közvetetten pedig a kapcsolati stabilitás (Olson 2008, Pilinszki 2012). Az eredmények összességükben arra utalnak, hogy a párkapcsolatokban a flexibilitás és a kommunikáció segíti az adaptációs folyamatokat, a kiegyensúlyozatlan kapcsolati működés, a rossz kommunikáció pedig a partnereket elégedetlenné teszi, és ezáltal fokozza a párkapcsolati sérülékenységet.

5.3. KRITIKA UTÁNI VALLÁSOSSÁG

5.3.1. A Kritika utáni vallásosság párkapcsolati mintázatai

A kutatás következő eredményeként a vizsgálati mintában szereplő párok a Kritika utáni vallásosság szempontjából öt klaszterbe rendeződtek. A párkapcsolati profilok a transzcendencia bevonása és a szimbolikus értelmezés mentén különültek el egymástól, és statisztikailag jelentős különbséget mutattak e típusok mennyiségi vonatkozásában. Az elemzésben elkülönült öt klaszter (1) egy „megengedő-ráhagyó férfi–konok elutasító nő” (2) egy „távolságtartó páros”, (3) egy „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő”, (4) egy „felvilágosult/progresszív vallásos páros” és (5) egy „elszántan vallásos páros” profillal jellemezhető párkapcsolati működésmódot képvisel.

Az elemzés további eredményeként a következő összefüggéseket találtam: a párkapcsolati profilok szignifikáns kapcsolatot nem, de tendenciaszerű összefüggést mutatnak a kapcsolati elégedettséggel és a szexuális elégedettséggel; kapcsolat van a pár vallásos attitűdje és a női szubjektív egészségi állapot között; kapcsolat van a pár vallásos attitűdje és a párkapcsolat hossza, valamint a párkapcsolati státusz között.

5.3.2. A vallásos attitűdök párkapcsolati mintázatainak értelmezése

Bár a vallásos attitűd mintázatok nem mutattak szignifikáns kapcsolatot sem a párkapcsolati elégedettséggel, sem a szexuális elégedettséggel, a kiegészítő vizsgálatok eredményeinek tendencia szintű jelzéseit mindenképp érdemes számba venni.

A párkapcsolati elégedettség szempontjából férfi oldalon tendenciaszerű különbség mutatkozott a „távolságtartó páros” és a „felvilágosult/progresszív vallásos páros” között olyan módon, hogy a férfiak az utóbbi profilban magasabb elégedettségről számoltak be, mint előbbiben. A kapcsolati elégedettséget nagy valószínűséggel a vallásos attitűddel összefüggő személyiségvonások magyarázhatják. Előzetes vizsgálati eredmények szerint ugyanis a második naivitás, azaz a transzcendencia bevonása és a szimbolikus értelmezés együttes megléte magasabb nyitottsággal, barátságossággal, morális kompetenciával és empátiával függ össze (Martos és mtsai 2009). Ezen személyiségvonások jelenléte nagy valószínűséggel pozitívan befolyásolja a párkapcsolati működést, és erősíti a kapcsolati elégedettséget.

A szexuális elégedettség szempontjából mindkét partnernél tendencia szintű különbség mutatkozott a „megengedő-ráhangyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” és az „elszántan vallásos páros” profilok között oly módon, hogy utóbbiak szexuálisan elégedettebbek, mint előbbieik. Az „elszántan vallásos páros” profilt a transzcendencia elfogadása és a szó szerinti értelmezés markáns jelenléte jellemzi, ami a vallásos előírások által szorgalmazott kockázatvállaló magatartás kerülését, az önkontroll gyakorlását jelentheti (Koenig és mtsai 2012). Ezt az összefüggést támasztja alá az az eredmény is, mely szerint vallásos attitűd szempontjából szimmetrikus kapcsolati mintázatban lévő párok esetében a nők elégedettebbek szexuális életükkel, mint az aszimmetrikus kapcsolati mintázatban, ami az intimitás biztonságának fontosságára utalhat.

A vizsgált mintában az egészségi állapot negatív megítélése jellemzően női oldalon jelent meg, legmarkánsabban a „megengedő-ráhangyó férfi–konok elutasító nő páros” és a „távolságtartó páros” profilokban. Mindkét klaszterben külső kritikus vallásos attitűddel

jellemezhető nő van, azaz a pár női tagja a transzcendenciát elutasító és a kijelentéseket szó szerint értelmező személy. Bár jelen vizsgálatban az egészségi állapot szubjektív megítélésének lekérdezésekor nem választottuk szét a szomatikus és a lelki egészségi állapotot, ezért nem világos, hogy az egészségüket negatívan megítélő nők válasza pontosan mire vonatkozik, mégis feltételezhetjük, hogy ez az eredmény a vallásos attitűd és a lelki egészség összefüggését feltáró korábbi vizsgálatokhoz kapcsolódhat. Dezutter és munkatársai (2006) eredményei szerint az érett, szimbolikus vallásosság (második naivitás) negatív kapcsolatban áll a pszichológiai distresszel, ezzel szemben az ortodox vallásosság és a vallás teljes elutasítása negatív összefüggést mutat a pszichológiai jólléttel, és pozitív kapcsolatban áll a pszichológiai distresszel (szorongás, depresszió, szégyen és bűntudat). Ezt az együttjárást igazolta egy, Kézdy és munkatársai (2010) által középiskolások és egyetemi hallgatók körében végzett vizsgálat is, amelyben a transzcendens elfogadása negatív összefüggést mutatott a szorongással és a depresszióval, a szimbolikus értelmezés pedig a depresszióval állt negatív kapcsolatban. Az eredmények összességükben tehát arra utalnak, hogy a transzcendens elfogadásának és a szimbolikus értelmezésnek lelki egészségvédő hatása van. Elképzelhető, hogy a jelen mintában kirajzolódó, a vallásos attitűd és az egészségi állapot fent leírt kapcsolata legalább részben ezzel az összefüggéssel magyarázható. Figyelemre méltó ugyanakkor, és némiképp ellentmondásos, hogy a női oldalon megjelenő rossz egészségi állapot mellett a „megengedő-ráahagyó férfi–konok elutasító nő páros” és a „távolságtartó páros” legkisebb arányban jelennek meg párterápiában.

A kapcsolat időtartama szerinti elemzés alapján a leghosszabb párkapcsolatok az „elszántan vallásos páros” klaszterben fordulnak elő, azaz azokban a párkapcsolatokban, ahol a pár mindkét tagja a transzcendenciát elfogadó és a kijelentéseket szó szerint értelmező személy. Párkapcsolati státusz szempontjából vizsgálva az látható, hogy ugyancsak az „elszántan vallásos páros” profilban fordulnak elő a legnagyobb arányban házások. E két összefüggés alapján megállapítható, hogy a mintában az ortodox vallásos attitűdű párok csoportjában találjuk a legtöbb hosszú, házasság kapcsolatot. Ez az adat egybeesik a megállapítással, hogy a házasság stabilitása szempontjából különös jelentősége van a házasság szövetségi és szentségi jellegének. A hosszú évek óta együtt élő párok a tartósságot, elégedettséget meghatározó tényezők között hangsúlyozzák a vallásosság, különösen az osztott, közösen megélt vallásosság szerepét (Horváth-Szabó 2007). A vallásos homogenitás a „felvilágosult/progresszív vallásos páros” profilban is

jelen van, de itt a szó szerinti értelmezés helyett a szimbolikus értelmezés jellemzi a partnereket. Ebben a profilban jelennek meg legkisebb arányban a házások, és a legnagyobb arányban az élettársak, ami a házasság szentségi jellegének hiányát jelezheti.

A párkapcsolati időtartam szempontjából további fontos összefüggés, hogy a legrövidebb ideje tartó párkapcsolatok a „távolságtartó páros” és a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” profilban fordulnak elő. Előbbieknek legkisebb a párkapcsolati elégedettsége, utóbbiak vannak a legnagyobb arányban terápiában.

Végül, a terápiába járás szempontjából az látható, hogy a párterápiába járók között a legnagyobb arányban „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” mintázatú párok vannak, őket követik a „felvilágosult/progresszív vallásos páros” és az „elszántan vallásos páros”. Azaz, a transzcendenciát bevonó pároknál is van párkapcsolati probléma, de ezzel együtt megjelenik valamilyen szintű problémabelátás, a segítségkérés szándéka és a változásra való valamilyen nyitottság. Ezzel szemben a „megengedő-ráhagyó férfi–konok elutasító nő” és a „távolságtartó páros” az előbbieknél jóval kisebb arányban vannak jelen terápiában, miközben legalább tendencia szinten a férfiak itt elégedetlenebbek, mint az előző profilokban.

A vizsgálat vallásos attitűdre vonatkozó eredményei összességében arra utalnak, hogy párkapcsolati működés szempontjából a transzcendens elfogadása és a szimbolikus értelmezési mód erőforrásként lehet jelen, továbbá a transzcendencia elutasítása és a szó szerinti értelmezés inkább a sérülékenység lehetőségét hordozza. Előbbi attitűddel jellemezhető párok esetében az adaptív folyamatok erősebb jelenlétét láthatjuk. Ezek a párok valószínűleg nagyobb eséllyel élnek akár a társas kapcsolatok nyújtotta támasz, akár az egyházi és/vagy világi professzionális segítség lehetőségével.

5.4. TÖBBSZÖRÖS KORRESPONDENCIA-ELEMZÉS

A többszörös korrespondencia-elemzés különböző minőségi ismérvek közötti összefüggések feltárására, leírására, illetve a mélyebb elemzések elvégzésére alkalmas módszer. Olyan exploratív, többváltozós technika, amely az asszociációs kapcsolatok vizuális elemzése érdekében egy három- vagy többváltozós kontingencia tábla adatait grafikus ábrává konvertálja (Hajdu 2003). Az elemzés eredményeként a vizsgált változók egy redukált, alacsony dimenziójú térben egy „pontfelhő” pontjaiként grafikusán ábrázoltan jelennek meg, melynek segítségével vizuális elemzéssel következtetni lehet

arra, hogy a vizsgált változók mely kategóriái vonzzák, és melyek taszítják egymást (Molnár 2008).

Jelen kutatásban a korrespondencia-elemzést azzal a szándékkal végeztem el, hogy megtudjam, az előbbieken ismertetett, párkapcsolati szinten megjelenő mintázatok (a pár kötődési mintázata, a párkapcsolati működés és a vallásos attitűdök mintázata) együttesen milyen összefüggésben állhatnak a kapcsolati elégedettséggel, azaz a párkapcsolati elégedettség szempontjából melyek azok a vizsgált párkapcsolati jellemzők, amelyek nagy valószínűséggel együtt járnak. Vizsgálatomban a többszörös korrespondencia-elemzés eredményeként a klaszterekben megjelenő párkapcsolati mintázatok három pontfelhőbe rendeződtek. Ezek térképen való elhelyezkedése, egymáshoz viszonyított közelsége, illetve távolsága sajátos értelmezési lehetőséget kínál. A klaszterek egymáshoz viszonyított közeli vagy távoli elhelyezkedése által egy klaszterhez való tartozás bizonyos mértékig valószínűsíti, hogy egy pár egy másik területen milyen klaszterhez tartozik.

A kapcsolati elégedettség, mint a többszörös korrespondencia-térkép első (vízszintes tengelyen megjelenő) dimenziója a mintában megbízható rendezőelvként van jelen, a kapcsolati elégedettség szintje és a klaszterek együttállása között szoros összefüggés rajzolódik ki. Ebben a dimenzióban jól látható módon három csoport különül el: a nagyon elégedett, az elégedett és a kevésbé elégedett pároké. Párkapcsolati szempontból a nagyon elégedett csoportban a „biztos férfi–biztos nő”, az enyhén szorongó-ambivalens férfi–biztos nő”, a „flexibilis és jól kommunikáló pár” és a „felvilágosult, progresszív vallásos pár” klasztereket találjuk. A második, mérsékeltelen elégedett csoportba nyolc klaszter tömörül: az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő”, az „enyhén elkerülő nő–erősen elkerülő férfi”, a „biztos férfi–enyhén szorongó nő”, a „jól kommunikáló, átlagos működésű”, a „magas női kohézió”, a „magas férfi kohézió”, az „elszántan vallásos páros” és a „megengedő-ráhagyó férfi–konok elutasító nő páros” klaszterek. A legkevésbé elégedett csoportban négy klasztert találunk: az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő”, a „gyengén kommunikáló”, a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő”, a „távolságtartó páros” klasztereket.

A különböző, egyéni és kapcsolati jellemzők együttállását figyelembe véve nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy a mintában szereplő párok között azok a párok a leginkább elégedettek párkapcsolatukkal, akiknél mind a férfi, mind a női partner biztonságosan kötődik; ahol a mérsékeltelen szorongó kötődésű férfi partnere biztonságosan

kötődő nő; a pár flexibilis működésű és jól kommunikál; a pár mindkét tagját felvilágosult, progresszív vallásos attitűd jellemzi, azaz mindkét partnernél a transzcendens bevonása és a szimbolikus értelmezési mód van jelen. A négy klaszter összehasonlításakor szembeötlő, hogy háromban működési szempontból homogén pár jelenik meg, azaz a partnerek jellemzői hasonlóak, vagy egymáshoz nagyon közel állók. A negyedik, a homogenitás szempontjából az előző háromtól különböző klaszterben, az „enyhén szorongó-ambivalens férfi–biztos nő” profilban is csak mérsékelt különbség látható a partnerek kötődési stílusában. Az a tény, hogy a mintában e négy klaszter párojai fordulnak elő legkisebb arányban terápiában, szintén kapcsolati elégedettségüket és sikerességüket igazolja.

A többszörös korrespondencia-elemzés eredménye alapján a mintában szereplő párok között azok a párok a legkevésbé elégedettek, akiknek mindkét partnere, különösen a nő szorongó kötődési stílusú; akik gyengén kommunikálnak; akik a maguk módján vallásosak, azaz a transzcendencia bevonása szó szerinti értelmezéssel jár együtt; illetve azok, akiknek kapcsolatában a férfi oldalon mind a transzcendencia bevonása, mind a szimbolikus értelmezés elutasított, női oldalon pedig mindkettő elfogadott. Ezekben a klaszterekben két jellemző emelkedik ki: egyrészt a homogén párok esetében a jó kapcsolati működést támogató, fentebb azonosított jellemzők – a biztonságos kötődés, a jó kommunikáció, a transzcendencia bevonása és a szimbolikus értelmezés – hiányát láthatjuk (a partnerek ebben mutatnak hasonlóságot), másrészt a heterogén működést mutató párnál viszonylag egymástól távol eső vallásos attitűd jelenik meg. Jelzésértékű, hogy a vizsgálati mintában e négy klaszter párojai fordulnak elő legnagyobb arányban párterápiában.

Párkapcsolati elégedettség szempontjából a két végpont – nagyon elégedett és elégedetlen – között megjelenő, nyolc klaszterjellemező egyikével megragadható párok nemcsak a párkapcsolati elégedettség, hanem a többszörös korrespondencia-térkép második (függőleges tengelyen megjelenő) dimenziója szempontjából is különböznek. Bár ez a rendezőelv statisztikai értelemben az előzőnél kevésbé megbízható, megfigyelhető, hogy a nagyon elégedett és kevésbé elégedett csoporttól a kapcsolati jellemzőn túl más szempontból is markánsan elkülönül a harmadik, mérsékeltelen elégedettek csoportja. Ebben a csoportban többnyire (nyolcból hat esetben) olyan klasztereket találunk, amelyekben legalább az egyik partner valamilyen szélsőséget képvisel. A szélsőség kötődési stílus szempontjából elkerülésben, ambivalenciában, a kapcsolati működés területén magas kohézióban, a vallásos attitűd szempontjából vallási elszántságban vagy éppen konok elutasításban jelenik meg. Kérdésként merül fel, hogy

az egyes profilkorábban bemutatott magas vagy alacsony elégedettségét mi módosítja közepes szintű elégedettségre, pl. az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” vagy az „elszántan vallásos páros” esetében? Elképzelhető, hogy a „jól kommunikáló, átlagos működésű” jellemző mérsékli az elégedettséget, a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő” jellemző pedig csökkenti az elégedetlenséget. Ebből az együttállásból feltételezhető, hogy a jó kommunikációs stílus és a férfi biztonságos kötődése mérsékli az egyéb működési területen megjelenő sérülékenységet.

A többszörös korrespondencia-elemzés térképének vizsgálatakor a koordináták és a vizsgálatba vont változók (klaszterek) középponthoz viszonyított térbeli elhelyezkedése további értelmezési lehetőséget kínál. Míg az origó körül megjelenő klaszterjellemzők kevésbé markánsak, azok a klaszterek, amelyek távol találhatóak a középponttól, markáns tulajdonságokkal, egyedi imázssal rendelkeznek (Molnár 2008). Jelen mintában legmarkánsabb párkapcsolati jellemzőként a felnőtt kötődési stílus és a kapcsolati működés jelenik meg az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő”, a „biztos férfi–biztos nő”, a „flexibilis és jól kommunikáló” és a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő” klaszterekben.

6. KÖVETKEZTETÉSEK

Az értekezés alapját képező kutatás fókuszában házas és házasság nélkül legalább egy éve együtt élő párok kapcsolatfókuszú vizsgálata állt. A vizsgálat célja a tartós párkapcsolatok kötődési, kapcsolati működési és vallásos attitűdbéli jellemzőinek feltárása, majd e jellemzők és a párok párkapcsolati, illetve szexuális elégedettsége, valamint a szubjektív egészségmegélés közötti összefüggések megértése és bemutatása volt. Az elemzés során bemutatásra kerültek a kötődés, az Olson-i családmódel és a Kritika utáni vallásosság szempontjából létrejött párkapcsolati klaszterek. A leíró jellemzésen túl a megbeszélés részben a tizenegy vizsgált klasztert a párkapcsolati és szexuális elégedettség szempontjából is áttekinttem, kiemelve azokat a klaszterjellemzőket, amelyek valamilyen kapcsolatot mutattak az elégedettséggel és az egészségi állapot szubjektív megítélésével. A mintavétel továbbá lehetőséget kínált a klaszterjellemzők olyan szempontból történő megkülönböztetésére is, hogy az adatok lekérdezésekor a pár éppen párterápiás ellátást vett igénybe, vagy nem járt párterápiába. A talált összefüggéseket lehetőség szerint összevettem a szakirodalomban fellelt, hasonló vizsgálatok tapasztalataival.

A vizsgálatban alkalmazott kapcsolatfókuszú megközelítés feltáró vizsgálati módszere miatt a célkitűzések meghatározásakor hipotézisek helyett kutatási kérdések megfogalmazására nyílt lehetőség. A kutatási kérdésekhez kapcsolódó válaszokat az eredmények alapján ebben a fejezetben ismertetem.

1. A párkapcsolaton belül a partnerek összetartozó jellemzőinek együttes vizsgálata lehetővé tette a párkapcsolati mintázatok megragadását, leírását. Ez a módszertani eljárás azt, a családterápiában régóta elfogadott és széles körben alkalmazott elvet segíti érvényre juttatni, hogy a pár a családi rendszer egyik, és egyben legfontosabb alrendszerének tekintendő. Ennek az alrendszernek a működésétől függ minden más, elsősorban a családi rendszeren belüli kapcsolat, de a családon kívül kapcsolatok megfelelő működése is.

A vizsgált mintában az előzőekben részletesen ismertetett módon összesen tizenhat párkapcsolati profil azonosítására került sor. A felnőtt kötődés és a vallásos attitűd dimenziói mentén hat, illetve öt profil rajzolódott ki, mely profilok a partnerek egyéni, a jelen párkapcsolatban megmutakozó jellemzőit mutatják meg. A családi működést leíró öt klaszter a párkapcsolati szinten megmutakozó dinamikát ragadja meg és mutatja be. A

vizsgált klaszterek az eredmények alapján statisztikai értelemben is különböztek egymástól.

A felnőtt kötődés szempontjából a mintában egy klaszterben vannak biztosan kötődő („biztos férfi–biztos nő”), három klaszterben bizonytalanul kötődő partnerek (az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő”, az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” és az „enyhén szorongó-ambivalens férfi–erősen elkerülő nő”), két klaszterben pedig vegyesen vannak jelen a biztos és a bizonytalanul kötődő partnerek (a „biztonságos férfi–enyhén szorongó nő” és az „enyhén szorongó férfi –biztos nő”).

A családi működés szempontjából a kommunikáció minősége alapján két klasztert (a „jól kommunikáló, átlagos működésű” és a „gyengén kommunikáló” párok), a flexibilitás és a kommunikáció szempontjából egy („flexibilis és jól kommunikáló”), a kohézió szempontjából két klasztert („magas férfi kohézió” és „maga női kohézió”) látunk elkülönülni.

A vallásos attitűdök vizsgálatakor három olyan profilt találtam, ahol a partnerek vallásos attitűdje megegyező (az „elszántan vallásos páros”, a „távolságtartó páros” és a „felvilágosult/progresszív vallásos” pároké), és további kettő olyat, amelyben a partnerek eltérő vallásos attitűdöt mutattak („megengedő–ráhagyó férfi–konok elutasító nő” és a „megengedő–ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő”).

2. A klaszterjellemezők kapcsolati elégedettséggel, szexuális elégedettséggel és az egészségi állapot szubjektív megítélésével mutatott összefüggéseit az alábbiakban ismertetem.

A vizsgálatban szereplő párok esetében az látható, hogy azok a partnerek a leginkább elégedettek a párkapcsolatukkal, akiknek kapcsolatában mindkét partner vagy a pár legalább egyik tagja biztonságos kötődési mintázatú. Közöttük is a legnagyobb elégedettséget a „biztos férfi–biztos nő” profil partnerei mutatják. A biztos kötődési stílus tehát általában magasabb kapcsolati elégedettséggel jár együtt. Kötődési stílus szempontjából a partnerek legnagyobb elégedetlenségét mindkét partner esetében a saját és a társ emelkedett szorongása okozta. Ugyanakkor a nőknél magas elégedetlenséggel járt együtt az elkerülő kötődés akár saját, akár a partner elkerülő kötődési stílusáról volt szó.

Családi működés szempontjából az igazolódott, hogy a vizsgált mintában a kiegyensúlyozott párkapcsolatban élő partnerek a leelégedettebbek. Az eredmények alapján kijelenthető, hogy a kiegyensúlyozottság leginkább a kommunikáció minőségétől

függ, ugyanis a kiegyensúlyozatlan működés határán lévő párok is magas kapcsolati elégedettségről számoltak be, amennyiben a párkapcsolati kommunikáció számukra kielégítő volt. Párkapcsolati elégedetlenséggel járt együtt a kiegyensúlyozatlan kapcsolati működés, ami jelen mintában lehangsúlyosabban a „gyengén kommunikáló” profilban jelent meg. Ezek a párok nem csupán a kommunikáció területén, hanem a kohézió és a flexibilitás dimenziójában is az átlagnál gyengébb párkapcsolati működést mutattak.

A vallásos attitűd párkapcsolati elégedettséggel mutatott kapcsolatát vizsgálva csak tendenciaszerű összefüggéseket találtam, ezért azokból csak óvatos következtetések vonhatók le. Férfiak esetében a legnagyobb kapcsolati elégedettséget a „felvilágosult/progresszív vallásos páros” profilban találtam, nők esetében tendencia szintjén sem találtam ilyen összefüggést. Szintén férfi oldalon mutatkozott erős tendenciaszintű kapcsolat a „távolságtartó páros” és a kapcsolati elégedetlenség között.

Megállapítható, hogy a partnerek szexuális elégedettsége szorosan kapcsolódik a párkapcsolati elégedettség mértékéhez. A legtöbb profil esetében ugyanis ezen a területen a párkapcsolati elégedettség szempontjából talált, az előzőekben már bemutatott összefüggések rajzolódtak ki. Legnagyobb mértékű szexuális elégedettségről a biztos kötődésű, a kiegyensúlyozott működésű profilhoz tartozó partnerek számoltak be. Legalacsonyabb szexuális elégedettség a szorongó kötődésű és a kiegyensúlyozatlanul működő, rosszul kommunikáló párok tagjainál mutatkozott. A vallásos attitűd vonatkozásában tendencia szintű kapcsolatot láthattunk: az „elszántan vallásos páros” tagjai magasabb szexuális elégedettségről számoltak be, mint a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő” páros tagjai.

Az egészségi állapot szubjektív megítélése kapcsán az látszik, hogy a vizsgált párkapcsolatokban a férfiak egészségi állapotát negatívan befolyásolja a saját szorongásuk, a nők egészségi állapotára pedig saját és férfitartnerük szorongása hat negatívan. A kapcsolati működés és a szubjektív egészségi állapot között nem mutatkozott értékelhető összefüggés. A vallásos attitűd és a szubjektív egészségi állapot kapcsolata legmarkánsabban női oldalon jelent meg, ahol a női partner külső kritikus vallásossága és az egészségi állapot szubjektív értékelése között negatív összefüggést láthattunk.

3. A terápiába járás szemszögéből végzett elemzések különbségeket tártak fel a terápiába nem járó és a párterápiában részt vevő párok kapcsolati jellemzőiben. A vizsgált mintában a terápiába járó párok legnagyobb arányban a bizonytalan kötődésű

párok között vannak, a terápiába járók több mint fele az „enyhén szorongó férfi–erősen szorongó nő” és az „enyhén elkerülő férfi–erősen elkerülő nő” klaszterek valamelyikébe tartozik. Az látható tehát, hogy a bizonytalan kötődés akár szorongásban, akár elkerülésben mutatkozik meg, olyan kapcsolati működést eredményez, ami a professzionális segítség bevonásának igényével jár. Ezt az összefüggést igazolja az az eredmény is, amely szerint a biztos kötődésű párok fordulnak elő legkisebb arányban párterápiában, legalábbis a vizsgált mintában. A terápiába járók almintájában továbbá a legnagyobb arányban a gyengén kommunikáló párokat találjuk. Ez az eredmény kapcsolatban lehet azzal a fentebb már leírt összefüggéssel, miszerint a kommunikáció minőségének elégtelen volta kapcsolati kiegyensúlyozatlansággal és kapcsolati elégedetlenséggel jár együtt. Végül, a terápiába járó párok esetében a partnerek egyikére, esetleg mindkettőjükre vallásos progresszivitás attitűd vagy ortodox vallásos attitűd volt jellemző, bár itt is fontosnak tartom megjegyezni, hogy ezek az összefüggések csak tendenciák szintjén jelentek meg, a pontosabb megértést további, célzott vizsgálatok segíthetik.

Az eredmények összességükben arra utalnak, hogy párkapcsolati szempontból a biztos kötődés és a jó kommunikáció kapcsolati erősségnek, s ennek megfelelően védőfaktornak számít, a mindkét partnert jellemző bizonytalan kötődési stílus és a gyenge kommunikáció a kapcsolati elégedettség és stabilitás szempontjából sérülékenységgé van jelen. Ezeknek a kapcsolati jellemzőknek az ismerete elengedhetetlenül fontos lehet a terápiás folyamat megtervezése és a terápiás munka aspektusából.

4. A mintában szereplő párkapcsolati profilok szimmetriája–aszimmetriája kapcsolati elégedettséggel mutatott összefüggésének elemzésekor az derült ki, hogy a felnőtt kötődési stílusban és a vallásos attitűd tekintetében mutatkozó párkapcsolati szimmetria a nőknél nagyobb elégedettséggel járt együtt, mint az aszimmetrikus kapcsolatokban.

A kötődési stílus szempontjából vizsgált partnerek közötti jellemzők szintjén megmutatkozó hasonlóság vagy közelség – ha csak tendencia szinten is –, de pozitívan befolyásolta a nők kapcsolatban megélt elégedettségét, függetlenül a típusok tartalmi jellemzőitől. A vizsgált mintában a kötődési szempontból hasonló vagy közel álló partnerek hangsúlyosan elégedettebbek a kapcsolatukkal, mint a nagy különbségeket mutató párok. Az aszimmetrikus pároknál ugyanakkor az látható, hogy a szélsőséges kötődési mintázatú párok aránya eltörpül a többiek mellett, vélhetőleg azért, mert hosszabb távon ezek a partnerek csak ritkán, vagy egyáltalán nem maradnak együtt.

A vallásos attitűd szempontjából szimmetrikus kapcsolatokban a nők magasabb szexuális elégedettségről számoltak be, mint az aszimmetrikus kapcsolatokban. A férfiak esetében ebből a szempontból semmilyen összefüggés nem jelent meg.

A családi működés szempontjából vizsgált szimmetria–aszimmetria nem mutatott összefüggést a kapcsolati elégedettséggel.

5. A vizsgált mintában a felnőtt kötődési stílus alapján létrejött profilok nem mutattak összefüggést a kapcsolati státusszal, azaz egyik kapcsolati mintázatban sem jelentek meg hangsúlyosabban a házas vagy a házasság nélkül együtt élő párok.

Az Olson-változók alapján létrejött klaszterek között különbség jelent meg a kapcsolati státusz területén. A különbséget leginkább a „gyengén kommunikáló”, illetve a „flexibilis és jól kommunikáló” klaszter várttól való eltérései okozták. Míg a „gyengén kommunikáló” klaszterben jóval kevesebb házaspár jelent meg, a „flexibilis és jól kommunikáló” csoportban a házasok aránya magasabb volt.

A vallásos attitűd és a párkapcsolati státusz kapcsolatát vizsgálva azt találtam, hogy az „elszántan vallásos páros” profilban sokkal nagyobb arányban vannak jelen házasok, mint házasság nélkül együtt élő párok. A „felvilágosult/progresszív vallásos páros” klaszterben a vártnál kevesebb házaspár és több együtt élő pár volt jelen.

Végül, a házas, illetve házasság nélkül együtt élő párok között különbség jelent meg annak tekintetében, hogy mennyire találják kielégítőnek a szexuális kapcsolatukat. A vizsgált mintában az együtt élő párok elégedettebbek voltak a szexuális életükkel a házaspárokhoz képest, és ez a különbség mind férfi, mind női oldalon is megjelent. A párkapcsolati elégedettség, illetve a szubjektív egészségi állapot területén nem jelent meg eltérés a házas és házasság nélkül együtt élő párok között sem férfi, sem női oldalon.

6. A kapcsolati mintázatok és a kapcsolati időtartam, a gyermekszám, az előzményben szereplő válás, az iskolázottság, valamint a partnerek kora között az alábbi összefüggéseket találtam.

A pár tagjainak életkora és az iskolai végzettség nem mutatott összefüggést a párok jellemzőivel a vizsgált területek egyikén sem.

A párkapcsolat időtartama a párok kötődési mintázatával nem állt összefüggésben, de a családi működéssel és a vallásos attitűddel igen. A leghosszabb párkapcsolatok a „flexibilis és jól kommunikáló” párok és az „elszántan vallásos páros” profilban voltak. A legrövidebb ideje tartó párkapcsolatokat a „gyengén kommunikáló” pár, illetve a

„távolságtartó páros” és a „megengedő-ráhagyó férfi–felvilágosult/progresszív nő profilban találtam.

A gyermekszám a családi működéssel mutatott összefüggést oly módon, hogy a „flexibilis és jól kommunikáló” párok nevelnek több gyermeket, a legkevesebb gyermek a „gyengén kommunikáló” pároknál volt. A kötődési mintázat és a vallásos attitűd mintázata nem mutatott kapcsolatot a gyermekszámmal.

Az előzményben szereplő válás a kötődési mintázattal mutatott összefüggést: férfiaknál az „ambivalens férfi–enyhén elkerülő nő” klaszterben volt a legtöbb válás az előzményben, nőknél nem találtam ilyen kapcsolatot. A családi működés és a vallásos attitűd egyik nem esetében sem mutatott kapcsolatot az esetleges válási előzménnyel.

7. A vizsgált jellemzők együttállását figyelembe véve nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy a mintában szereplő párok között azok a párok a leginkább elégedettek párkapcsolatukkal, akiknél mind a férfi, mind a női partner biztonságosan kötődik; ahol a mérsékelt szorongó kötődésű férfi partnere biztonságosan kötődő nő; a pár flexibilis működésű és jól kommunikál; mindkét partnernél a transzcendencia bevonása és a szimbolikus értelmezési mód van jelen. A leginkább elégedett profilú párok további jellemzője, hogy működési szempontból homogének, azaz a partnerek jellemzői hasonlóak, vagy egymáshoz nagyon közel állók. A nem teljesen homogén profilban is csak mérsékelt különbség látható a partnerek kötődési stílusában. Az a tény, hogy a vizsgált mintában e profilok párjai fordulnak elő legkisebb arányban terápiában, szintén kapcsolati elégedettségüket és sikerességüket igazolja.

A többszörös korrespondencia-elemzés eredménye alapján a mintában szereplő párok között azok a legkevésbé elégedettek, akiknek mindkét partnere, különösen a nő szorongó kötődési stílusú; akik gyengén kommunikálnak; akik a maguk módján vallásosak, azaz a transzcendencia bevonása szó szerinti értelmezéssel jár együtt; illetve azok, akiknek kapcsolatában a férfi oldalon mind a transzcendencia bevonása, mind a szimbolikus értelmezés elutasított, női oldalon pedig mindkettő elfogadott. Ezekben a profilokban hiányzik a biztonságos kötődés, a jó kommunikáció, a transzcendencia bevonása és a szimbolikus értelmezése, mely jellemzők a jó kapcsolati működést támogatják, és az elégedettséget biztosítják. A vizsgálati mintában e profilok párjai fordulnak elő legnagyobb arányban párterápiában.

E helyen fontosnak tartom kitérni a kutatás korlátaira is. A vizsgálat egyik korlátját a keresztmetszeti vizsgálati elrendezés képezi, amelyben nincs lehetőség a párkapcsolatok

dinamikus változásának követésére. Ez különösen a terápiába járó párok esetében korlátozza az összefüggések pontosabb megértését, hiszen nem rendelkezünk azzal az információval, hogy párként mióta járnak terápiába, illetve hol tartanak a terápiás folyamatban. További korlátot jelent, hogy a párterápiába nem járóként kezelt almintáról csupán annyit lehet biztonsággal kijelenteni, hogy a válaszadás idején önbevallásuk alapján a pár egyik tagja sem állt pszichiátriai kezelés alatt, de nem tudható, hogy jártak-e, járnak-e párterápiába, esetleg terveznek-e elmenni. Ugyanakkor elképzelhetőnek tartom, hogy a terápiába járó párok problémabelátása éppen a terápia hatására erősebb, kapcsolati nehézségeiket jobban meg tudják ragadni, fogalmazni, és ez némiképp torzíthatja a két alcsoport közötti különbségeket. Ebben az értelemben a terápiába járás és a kapcsolati működés között inkább egy (a család- és párterápiás folyamatokban jól ismert) cirkuláris okságot feltételezek, mintsem egy egyszerű lineáris összefüggést. Ezekkel a hiányossággal együtt az eredmények a két alminta között szignifikáns különbséget mutattak.

A vizsgálat felnőtt kötődési stílus vizsgálatára használt RSQ kérdőív tételeinek gyengének talált belső konzisztenciáját fontos e helyen is megemlíteni. Az RSQ használatát az indokolta, hogy az adatgyűjtéskor magyar nyelvterületen ez a kérdőív állt rendelkezésre. Az adatfelvétel óta magyar nyelven is validált felnőtt kötődési kérdőívek nagy valószínűséggel jobban árnyalták volna az egyéni különbségeket, és a kötődési típusok differenciáltabb osztályozásához járultak volna hozzá.

Érdemes megjegyezni továbbá, hogy a kapcsolati működés felmérése az Olson-kérdőív családok számára kidolgozott változatával készült, mivel a vizsgálat tervezésekor ez az eszköz volt a kutatásvezetők számára elérhető. Lehetséges, hogy kifejezetten a párkapcsolati működésre kidolgozott Olson-kérdőív-változat alkalmazása módosította volna az eredmények jellegét. A kiegyensúlyozatlanul működő párokról biztosan többet lenne érdemes tudni, mert bár nagyon hasonló működési mintázatot mutattak, a mélyebb ok-okozati összefüggések nem világosak. Így elképzelhető például az, hogy a kiegyensúlyozatlan működés a válaszadás idején éppen zajló normatív, esetleg paranormatív krízisben jelent meg.

Az értekezésben bemutatott vizsgálat eredményei véleményem szerint a fenti korlátok ellére, és annak figyelembevételével, hogy azok a magyarországi párkapcsolatok vonatkozásában nem reprezentatívak, a párterápiás gyakorlatban jól hasznosulhatnak. Fontos következtetésnek tartom, hogy egy párkapcsolatban sokféleképpen lehet

elégedettnek lenni, akár úgy is, hogy a pár tagjai eltérő kötődési stílusúak, eltérő működésűek a kohézió és a flexibilitás szempontjából, illetve különböznek a vallásos attitűd tekintetében. Azonban az nagy biztonsággal kijelenthető, hogy a párkapcsolati elégedettséget biztosító, egyensúlyfenntartó szerepet mindegyik működésmód esetében a biztos kötődési stílus és a kommunikáció tölti be. A kötődési stílus feltérképezésének, megértésének, továbbá a kommunikációs készségek fejlesztésének preventív célzattal már az elköteleződési szándék idején, illetve a kapcsolat első éveiben fontos szerepet kell kapnia csakúgy, mint a párterápiás, kapcsolaterősítési folyamatban. Ennek a folyamatnak a támogatása rendszerszemléletben dolgozó pszichológusok, lelkészek feladata. Szintén fontos eredménynek tartom a vallásos attitűd párkapcsolati szintű vizsgálatát, mely megközelítésre tudomásom szerint eddig nem volt példa. A vallásos attitűd-mintázatok párkapcsolatban betöltött szerepével kapcsolatos kérdések a vallásosság témáját kutató szakemberek számára inspirálóak, a párokkal dolgozó pszichológusok, lelkészek és lelkipályozók számára pedig figyelemfelhívóak lehetnek.

Összességében a felnőtt kötődési elmélet, az Olson-modell és a Kritika utáni vallásosság által rendelkezésre bocsátott információk preventív és klinikai területen jól alkalmazhatók, azokat a párterapeuta beemelheti gondolkodási rendszerébe, majd saját módszertanának megfelelően megtervezheti és kivitelezheti a terápiás folyamatot, ezzel is hozzájárulva a párkapcsolati elégedettség és stabilitás erősödéséhez.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Az értekezés fókuszában a tartós párkapcsolatok működése, pontosabban azok minősége, mint a kapcsolati stabilitás legfontosabb előrejelzője és mérője áll. A párkapcsolati minőség leginkább a partnerek elégedettségében, azaz a kapcsolat szubjektív megítélésében mutatkozik meg, ezért a dolgozatban ismertetett kutatás rendjén azoknak a kapcsolati mintázatoknak a feltárását, elemzését tűztem ki célul, amelyek összefüggésben állnak a párkapcsolati elégedettséggel. Ehhez elméleti keretként a VSA modellt (Karney és Bradbury 1995), a kötődélméletet (Bartholomew és Horowitz 1991), az Olson-i Circumplex modellt (Olson 1989) és a Kritika utáni vallásosság megközelítést (Wulff 1997) használtam.

A kutatás egyik újszerűségét a kapcsolatfókuszú megközelítés adta, ezzel ugyanis a vizsgált területeken különböző párkapcsolati mintázatok elemzésére nyílt lehetőség. A másik hozadék a mintavételből származik, ugyanis lehetséges volt terápiába járó és terápiás munkában részt nem vevő párok összehasonlítása.

A kutatás fontos következtetése, hogy egy párkapcsolatban sokféleképpen lehet elégedettnek lenni, akár úgy is, hogy a pár tagjai eltérő kötődési stílusúak, eltérő működésűek a kohézió és a flexibilitás szempontjából, illetve különböznek a vallásos attitűd tekintetében. Ugyanakkor nagy biztonsággal kijelenthető, hogy a párkapcsolati elégedettséget biztosító, egyensúlyfenntartó szerepet mindegyik működésmód esetében a biztos kötődési stílus és a kommunikáció tölti be. A kötődési stílus feltérképezésének, megértésének, továbbá a kommunikációs készségek fejlesztésének tehát fontos szerepet kell kapnia mind a prevenció, mind a párterápiás, kapcsolaterősítési folyamatban.

A vizsgálat eredményei ismételten igazolták a kötődélmélet és az Olson-féle Circumplex modell széles körű használhatóságát. Mivel a modellek nem egy-egy önálló terápiás irányzathoz jöttek létre, preventív és klinikai területen jól alkalmazhatók, a rendszerelméleten alapuló irányzatok bármelyikébe beépíthetők, és segédeszközként jól használhatók. Mind a kötődélmélet, mind a Circumplex modell által rendelkezésre bocsátott diagnosztikai információkat a párterapeuta beemelheti gondolkodási rendszerébe, majd saját módszertanának megfelelően megtervezheti és kivitelezheti a terápiás folyamatot. A vallásos attitűd párkapcsolati működésben betöltött szerepének feltárt összefüggései a vallásos párokkal végzett terápiás vagy lelkipásztori munka során hasznosíthatók, ugyanakkor támpontokat nyújthatnak a téma további kutatásához.

8. SUMMARY

The focus of the dissertation is on the functioning of long-term relationships, and more closely on their quality as the most important monitor and measure of relationship stability. Relationship quality is mainly manifested in the satisfaction of the partners, that is, in the subjective opinion about the relationship, therefore I set out to explore and analyze the relationship patterns that are related to the relationship satisfaction. I used the VSA model (Karney and Bradbury 1995), the attachment theory (Bartholomew and Horowitz 1991), the Olson Circumplex model (Olson 1989) and the Post-Critical Belief (Wulff 1997) as theoretical frameworks.

One of the novelties of the research is the relationship-focused approach, which allows analyzing different relationship patterns in the examined areas. The other benefit comes from sampling, because it was possible to compare pairs with and without therapy.

The important conclusion of the research is that there are many ways to being satisfied in a romantic relationship, even if the members of the couple have different styles of bonding, they work differently in terms of cohesion and flexibility and they differ in the religious attitude. At the same time, it can safely be said that certain style of bonding and communication provide satisfaction and maintain balance with all methods of functioning. Hence mapping and understanding bonding style, and developing communication skills should have an important role in both prevention and in couples' therapy aimed at strengthening the relationship.

The results of the study have repeatedly confirmed the widespread applicability of the attachment theory and the Olson Circumplex model. Because the models are not derived from a single therapeutic approach, they are well-suited to preventive and clinical applications, they can be integrated into any of the systems theory-based approaches and can be used as an aid. The diagnostic information provided by both attachment theory and the Circumplex model can be incorporated into the thinking system by the therapist and then be designed and implemented according to their own methodology. The explored correlations of the role of religious attitudes in the relationship functioning can be used in the therapeutic or pastoral care of religious couples and provide guidance for further research on the topic.

9. IRODALOMJEGYZÉK

- Allport G, Ross JM. (1967) Personal Religious Orientation and Prejudice, *J Pers Soc Psychol*, 5: 432–443.
- Amato PR, DeBoer DD. (2001) The Transmission of Marital Instability across Generations: Relationship Skills or Commitment to Marriage? *J Marriage Fam*, 63(4), 1038–1051.
- Amato PR, Hohmann-Marriott B. (2007) A Comparison of High- and Low-Distress Marriages That End in Divorce. *J Marriage Fam*, 69(3): 621–638.
- Anderson TL, Emmers-Sommer TM. (2006) Predictors of Relationship Satisfaction in Online Romantic Relationships. *Communication Studies*, 57(2): 153–172.
- Anderson JR, Van Ryzin MJ, Doherty WJ. (2010) Developmental Trajectories of Marital Happiness in Continuously Married Individuals: A Group-Based Modeling Approach. *J Fam Psychol*, 24(5): 587–596.
- Bajor A. (2012) A kapcsolati erőforrások szerepe a párkapcsolati kommunikációban. *Alkalmazott Pszichológia*, 14(4): 31–49.
- Balog P. Házasság és életminőség: házasság, házastársi stressz, válás. In: A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Kopp M, Kovács M. (szerk.), Semmelweis Kiadó, Budapest, 2005: 233–245.
- Balog P. (2006) Házastársi stressz és a szív- érrendszeri sérülékenység. Doktori disszertáció. Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola, Budapest
- Balog P. A házastársi/élettársi kapcsolat szerepe az esélyteremtésben. In: Kopp M. (szerk.), *Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban*. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2008: 240–249.
- Balog P, Falger P, Szabó G, Dégi CsL, Kállay É, Stauder A, Székely A, Kopp MS. (2013) Marital Distress, Treatment for Hypertension and Depression – Gender Differences. *J Cogn Behav Psychot*, 13(2): 371–384.
- Balog P, Janszky I, Leineweber C, Blom M, Wamala SP, Orth-Gomé K. (2003) Depressive Symptoms in Relation to Marital and Work Stress in Women with and without Coronary Heart Disease. The Stockholm Female Coronary Risk Study. *J Psychosom Res*, 54(2): 113–119.

- Barnow ZB. (2011) The Reliability of Relationship Satisfaction: A Reliability Generalization Meta-Analysis. *J Fam Psychol*, 25(1): 39–48.
- Bartholomew K, Horowitz LM. (1991) Attachment Styles among Young Adults: A Test of Four-category Model. *J Pers Soc Psychol*, 61: 226–244.
- Becker OA. (2012) Effects of Similarity of Life Goals, Values, and Personality on Relationship Satisfaction and Stability: Findings From A Two-Wave Panel Study. *Pers Relationship*, 20: 443–461.
- Bergman LR, El-Khoury BM. (2003) A Person-oriented Approach: Methods for Today and Methods for Tomorrow. *New Dir Child Adoles*, 101: 25–38.
- Bergman LR, Magnusson D, El-Khoury BM. *Studying Individual Development in An Inter-Individual Context: A Person-Oriented Approach*. Routledge, London, 2003
- Bergman LR, Trost, K. (2006) The Person-oriented Versus the Variable-Oriented Approach: Are They Complementary, Opposites, or Exploring Different Worlds? *Merrill-Palmer Quarterly*, 52(3): 601–632.
- Berryhill MB, Soloski KL, Durtschi JA, Reyes-Adams R. (2016) Family Process: Early Child Emotionality, Parenting Stress, and Couple Relationship Quality. *Pers Relat*, 23: 23–41.
- Békés V. A reziliencia-jelenség, avagy az ökológizálódó tudományok tanulságai egy ökológizált episztemológia számára. In: Forrai G, Margitay T. (szerk.), „Tudomány és történet” – Tanulmánykötet Fehér Márta tiszteletére. Typotex, Budapest, 2012: 215–228.
- Birditt KS, Hope S, Brown E, Orbuch T. (2012) Developmental Trajectories of Marital Happiness Over 16 Years. *Res Hum Dev*, 9(2): 126–144.
- Bodenmann G. (1995) A Systemic-transactional Conceptualization of Stress and Coping in Couples. *Swiss Journal of Psychology*, 54(1): 34–49.
- Bodenmann G. (1997) Dyadic Coping: A Systemic-transactional View of Stress and Coping among Couples: Theory and Empirical Findings. *European Review of Applied Psychology*, 47(2): 137–141.
- Bodenmann G. Dyadic Coping and Its Significance for Marital Functioning. In: Revenson TA, Kayser K, Bodenmann G. (szerk.), *Couples Coping with Stress: Emerging Perspectives on Dyadic Coping*. American Psychological Association, Washington, DC, 2005: 33–49.
- Bodenmann G, Atkins DC, Schär M, Poffet V. (2010) The Association Between Daily Stress and Sexual Activity. *J Fam Psychol*, 24(3): 271–279.

- Bodenmann G, Bradbury TN, Pihet S. (2008) Relative Contributions of Treatment-Related Changes in Communication Skills and Dyadic Coping Skills to the Longitudinal Course of Marriage in the Framework of Marital Distress Prevention. *J Divorce Remarriage*, 50(1): 1–21.
- Bodenmann G, Cina A. (2006) Stress and Coping Among Stable-Satisfied, Stable-Distressed and Separated/Divorced Swiss Couples: A 5-Year Prospective Longitudinal Study. *J Divorce Remarriage*, 44(1-2): 71–89.
- Bodenmann G, Ledermann T, Bradbury TN. (2007) Stress, Sex, and Satisfaction in Marriage. *Pers Relat*, 14: 551–569.
- Bodenmann G, Meuwly N, Germann J, Nussbeck FW, Heinrichs M, Bradbury TN. (2015) Effects of Stress on the Social Support Provided by Men and Women in Intimate Relationships. *Psychological Science*, 26(10): 1584–1594.
- Bodenmann G, Pihet S, Kayser K. (2006) The Relationship Between Dyadic Coping and Marital Quality: A 2-Year Longitudinal Study. *J Fam Psychol*, 20(3): 485–493.
- Bodenmann G, Randall AK, Falconier MK. Coping in Couples: The Systemic Transactional Model (STM) In: Falconier MK, Randall AK, Bodenmann G. (szerk.), *Couples Coping with Stress: A Cross-cultural Perspective*. Routledge, New York, 2016: 5–22.
- Bookwala J. (2005) The Role of Marital Quality in Physical Health During the Mature Years. *Journal of Aging and Health*, 17(1): 85–104.
- Bookwala J. Marriage and Other Partnered Relationships in Middle and Late Adulthood. In: Blieszner R, Bedford VH. (szerk.), *Handbook of Aging and the Family*. ABC-CLIO, Santa Barbara, CA, 2012: 91–124.
- Bowlby J. *A Secure Base: Clinical Applications of Attachment Theory*. Routledge, London, 1988
- Bradbury TN, Cohan CL, Karney BR. (1998) Optimizing Longitudinal Research for Understanding and Preventing Marital Dysfunction. In: Bradbury TN. (szerk.), *The Developmental Course of Marital Dysfunction*. Cambridge University Press, Cambridge, 1998: 279–311.
- Bradbury TN, Fincham FD, Beach SRH. (2000) Research on the Nature and Determinants of Marital Satisfaction: A Decade in Review. *J Marriage Fam*, 62(4): 964–980.

- Braithwaite SR, Mitchell CM, Selby EA, Fincham FD. (2016) Trait Forgiveness and Enduring Vulnerabilities: Neuroticism and Catastrophizing Influence Relationship Satisfaction Via Less Forgiveness. *Pers Individ Differ*, 94: 237–246.
- Brassard A, Shaver PR, Lussier Y. (2007) Attachment, Sexual Experience, and Sexual Pressure in Romantic Relationships: A Dyadic Approach. *Pers Relation*, 14: 475–493.
- Brassard A, Dupuy E, Bergeron S, Shaver PR. (2013) Attachment Insecurities and Women's Sexual Function and Satisfaction: The Mediating Roles of Sexual Self-esteem, Sexual Anxiety, and Sexual Assertiveness. *J Sex Research*, 52: 110–119.
- Breitenstein CJ, Milek A, Nussbeck, FW, Davila J, Bodenmann G. (2018) Stress, Dyadic Coping, and Relationship Satisfaction in Late Adolescent Couples. *J Soc Pers Relat*, 35(5): 770–790.
- Brennan KA, Clark CL, Shaver PR. Self-report Measurement of Adult Attachment: An Integrative Overview. In: Simpson JA, Rholes WS. (szerk.), *Attachment Theory and Close Relationships*. Guilford, New York, 1998: 46–76.
- Brown SL. (2000) The Effect of Union Type on Psychological Well-Being: Depression among Cohabitors versus Marrieds. *J Health Soc Behav*, 41(3): 241–255.
- Brown SL, Manning WD, Payne KK. (2015) Relationship Quality among Cohabiting Versus Married Couples. *J Fam Issues*, 38: 1730–1753.
- Buck AA, Neff LA. (2012) Stress Spillover in Early Marriage: The Role of Self-regulatory Depletion. *J Fam Psychol*, 26(5), 698–708.
- Bukodi E. Ki, mikor, kivel (nem) házasodik? Párválasztás Magyarországon. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság, Századvég kiadó, Budapest, 2004: 9–33.
- Burdette AM, Ellison CG, Sherkat DA, Gore KA. (2007) Are There Religious Variations in Marital Infidelity? *J Fam Issues*, 28: 1553–1581.
- Burr WR. *Theory Construction and the Sociology of the Family*. Wiley, New York, 1973
- Burr WR, Marks LD, Day RD. *Sacred Matters, Religion and Spirituality in Families*. Taylor and Francis Group, New York, London, 2012: 1–33.
- Bush KR, Price CA, Price SJ, McKenry PC. Families Coping With Change: A Conceptual Overview. In: Price CA, Bush KR, Price SJ. (szerk.), *Families and Change: Coping with Stressful Events and Transitions*. Sage, Los Angeles, London, 2016: 3–23.
- Butzer B, Campbell L. (2008) Adult Attachment, Sexual Satisfaction, and Relationship Satisfaction: A Study of Married Couples. *Pers Relat*, 15(1): 141–154.

- Campbell L, Martin RA, Ward JR. (2008) An Observational Study of Humor Use while Resolving Conflict in Dating Couples. *Pers Relat*, 15(1): 41–55.
- Candel OS, Turliuc MN. (2019) Insecure Attachment and Relationship Satisfaction: A Meta-analysis of Actor and Partner Associations. *Pers Individ Differ*, 147: 190–199.
- Carr D, Freedman VA, Cornman JC, Schwarz N. (2014) Happy Marriage, Happy Life? Marital Quality and Subjective Well-being in Later Life. *J Marriage Fam*, 76: 930–948.
- Carr D, Springer KW. (2010) Advances in Families and Health Research in the 21st Century. *J Marriage Fam*, 72(3), 743–761.
- Caughlin JP, Huston TL, Houts RM. (2000) How Does Personality Matter in Marriage? An Examination of Trait Anxiety, Interpersonal Negativity, and Marital Satisfaction. *J Personal Soc Psychol*, 78(2): 326–330.
- Caughlin JP, Huston TL. The Affective Structure of Marriage. In: Vangelisti AL, Perlman D. (szerk.), *The Cambridge Handbook of Personal Relationships*. Cambridge University Press, New York, NY, US, 2006: 131–155.
- Chappell KD, Davis KE. (1998) Attachment, Partner Choice, and Perception of Romantic Partners: an Experimental Test of The Attachment-Security Hypothesis. *Pers Relat*, 5: 327–342.
- Clements ML, Cordova AD, Markman HJ, Laurenceau J. The Erosion of Marital Satisfaction Over Time and How to Prevent it. In: Sternberg RJ, Hojjat M. (szerk.), *Satisfaction in Close Relationships*, Guilford Press, New York, 1997: 335–355.
- Cobb RJ, Davila J, Bradbury TN. (2001) Attachment Security and Marital Satisfaction: The Role of Positive Perceptions and Social Support. *Pers Soc Psychol Bull*, 27(9): 1131–1143.
- Collins NL, Feeney BC. An Attachment Theory Perspective on Closeness and Intimacy. In: Mashek D, Aron A. (szerk.), *Handbook of Closeness and Intimacy*. Lawrence Erlbaum, New Jersey & London, 2004a: 163–187.
- Collins NL, Feeney BC. Working Models of Attachment Shape Perceptions of Social Support: Evidence From Experimental and Observational Studies. *J Pers Soc Psychol*, 2004b, 87(3): 363–383.
- Collins NL, Feeney BC. An Attachment Theoretical Perspective on Social Support Dynamics in Couples: Normative Processes and Individual Differences. In: Sullivan K, Davila J. (szerk.), *Support Processes in Intimate Relationships*, New York, NY: Oxford University Press, 2010: 89–120.

- Collins NL, Ford MB, Feeney BC. An Attachment-Theory Perspective on Social Support in Close Relationships. In: Horowitz LM, Strack S. (szerk.), *Handbook of Interpersonal Psychology: Theory, Research, Assessment, and Therapeutic Interventions*. John Wiley & Sons Inc., Hoboken, NJ, US, 2011: 209–231.
- Cordova JV, Gee CB, Warren LZ. (2005) Emotional Skillfulness in Marriage: Intimacy As a Mediator of the Relationship Between Emotional Skillfulness and Marital Satisfaction. *J Soc Clin Psychol* 24: 218–235.
- Cotton S, Zebracki K, Rosenthal SL, Tsevat J, Drotar D. (2006) Religion/spirituality and Adolescent Health Outcomes: A Review. *J Adolescent Health*, 38: 472–480.
- Craddock AE. (2001) Family System and Family Functioning: Circumplex Model and FACES IV. *J Fam Stud*, 7(1): 29–39.
- Cramer D. (2006) How a Supportive Partner May Increase Relationship Satisfaction. *British Journal of Guidance & Counselling*, 34(1): 117–131.
- Cutright P, Fernquist RM. (2005) Marital Status Integration, Psychological Well-Being, and Suicide Acceptability as Predictors Of Marital Status Differentials In Suicide Rates. *Soc Sci Res*, 34, 570–590.
- Cutrona CE, Gardner KA. Stress in Couples: The Process of Dyadic Coping. In: Vangelisti AL, Perlman D. (szerk.), *The Cambridge Handbook of Personal Relationships*. Cambridge University Press, New York, NY, US, 2006: 501–516.
- Czikmanti T, Hagemeyer B, Engeser S. (2017) A Dyadic Typology of Social Desires in Couples. *J Pers*, 86(4): 590–603.
- Csóka Sz, Szabó G, Sáfrány E, Rochlitz R, Bódizs R. (2007) Kísérlet a Felnőttkori Kötődés Mérésére – A Kapcsolati Kérdőív (Relationship Scale Questionnaire) magyar változata. *Pszichológia*, 27(4): 333–355.
- Davila J, Karney BR, Hall, TW, Bradbury TN. (2003) Depressive Symptoms and Marital satisfaction: Dynamic Associations and The Moderating Effects of Gender and Neuroticism. *J Fam Psychol*, 17: 557–570.
- DeKlyen M, Brooks-Gunn J, McLanahan S, Knab J. (2006) The Mental Health of Married, Cohabiting and Non-Coresident Parents With Infants. *Am J Public Health*, 96, 1836–1841.
- DeMaris A, Mahoney A, Pargament KI. (2010) Sanctification of Marriage and General Religiousness as Buffers of the Effects of Marital Inequity. *J Fam Issues*, 31: 1255–1278.

- Dennison RP, Koerner SS, Segrin C. (2014) A Dyadic Examination of Family-of-origin Influence on Newlyweds' Marital Satisfaction. *J Fam Psychol*, 28(3): 429–435.
- Dezutter J, Soenens B, Hutsebaut D. (2006) Religiosity and Mental Health: A Further Exploration of the Relative Importance of Religious Behaviors vs. Religious Attitudes. *Pers Individ Differ*, 40(4): 807–818.
- DiLillo D, Peugh J, Walsh K, Panuzio J, Trask E, Evans S. (2009) Child Maltreatment History among Newlywed Couples: A Longitudinal Study of Marital Outcomes and Mediating Pathways. *J Consult Clin Psych*, 77(4): 680–692.
- Dollahite DC, Lambert NM. (2007) Forsaking All Others: How Religious Involvement Promotes Marital Fidelity in Christian, Jewish, and Muslim Couples. *Rev Relig Res*, 48: 290–307.
- Dollahite DC, Marks LD, Dalton H. (2018) Why Religion Helps and Harms Families: A Conceptual Model of a Sistem of Dualities at the Nexus of Faith and Family Life. *J Fam Theor Rev*, 10(1): 1–23.
- Dollahite DC, Marks LD, Goodman M. Religiosity and Families. Relational and Spiritual Linkages in a Diverse and Dynamic Cultural Context. In: Coleman MJ, Ganong LH. (szerk.), *The Handbook of Contemporary Families: Considering the Past, Contemplating the Future*. Sage, Thousand Oaks, CA, 2004: 411–431.
- Don BP, Mickelson KD. (2014) Relationship Satisfaction Trajectories Across the Transition to Parenthood Among Low-Risk Parents. *J Marriage Fam*, 76: 677–692.
- Donato S, Parise M, Iafrate R, Bertoni A, Finkenauer C, Bodenmann G. (2015) Dyadic Coping Responses And Partners' Perceptions for Couple Satisfaction: An Actor–Partner Interdependence Analysis. *J Soc Pers Relat*, 32: 580–600.
- Donnellan MB, Conger RD, Bryant CM. (2004) The Big Five and Enduring Marriages. *J Res Pers*, 38(5), 481–504.
- Dumitrescu D, Rusu AS. (2012) Relationship Between Early Maladaptive Schemas, Couple Satisfaction and Individual Mate Value: An Evolutionary Psychological Approach. *J Cogn Behav Psychot*, 12(1): 63–76.
- Duriez B, Dezutter J, Neyrinck B, Hutsebaut D. (2007) An Introduction to the Post-Critical Belief Scale: Internal Structure and External Relationships. *Psyke & Logos*, 28(2): 767–793.

- Duriez B, Soenens B, Beyers W. (2004) Personality, Identity Styles, and Religiosity: An Integrative Study Among Late Adolescents in Flanders (Belgium). *J Pers*, 72(5): 877–910.
- Dyrenforth PS, Kashy DA, Donnellan MB, Lucas RE. (2010) Predicting Relationship and Life Satisfaction From Personality in Nationally Representative Samples from Three Countries: The Relative Importance of Actor, Partner, and Similarity Effects. *J Pers Soc Psychol*, 99(4): 690–702.
- Ellison CG, Fan D. (2008) Daily Spiritual Experiences and Psychological Well-being Among U.S. Adults. *Soc Indic Res*, 88: 247–271.
- Erol RY, Orth U. (2013) Actor and Partner Effects of Self-Esteem on Relationship Satisfaction and the Mediating Role of Secure Attachment Between the Partners. *J Res Pers*, 47(1): 26–35.
- Erol RY, Orth U. (2014) Development of Self-esteem and Relationship Satisfaction in Couples: Two Longitudinal Studies. *Dev Psychol*, 50(9): 2291–2303.
- Etcheverry PE, Le B, Wu T, Wei M. (2013) Attachment and the Investment Model: Predictors of Relationship Commitment, Maintenance, and Persistence. *Pers Relationship*, 20: 546–567.
- Falconier MK, Jackson JB, Hilpert P, Bodenmann G. (2015) Dyadic Coping and Relationship Satisfaction: A Meta-analysis. *Clin Psychol Rev*, 42: 28–46.
- Falconier MK, Kuhn R. (2019) Dyadic Coping in Couples: A Conceptual Integration and a Review of the Empirical Literature. *Front Psychol*, 10: 8–30.
- Falconier MK, Nussbeck F, Bodenmann G, Schneider H, Bradbury T. (2015) Stress from Daily Hassles in Couples: its Effects on Intradynamic Stress, Relationship Satisfaction, and Physical and Psychological Well-Being. *J Marital Fam Ther*, 41: 221–235.
- Falconier MK, Randall AK, Bodenmann G. (szerk.), *Couples Coping With Stress. A Cross-Cultural Perspective*. Routledge, New York, NY, 2016
- Fallis EE, Rehman US, Woody EZ, Purdon C. (2016) The Longitudinal Association of Relationship Satisfaction and Sexual Satisfaction in Long-Term Relationships. *J Fam Psychol*, 30(7): 822–831.
- Fard MK, Shahabi R, Zardkhaneh SA. (2013) Religiosity and Marital Satisfaction. *Procedia Soc Behav Sci*, 82: 307–311.
- Favez N, Tissot H. (2017) Attachment Tendencies and Sexual Activities: The Mediating Role of Representations of Sex. *J Soc Pers Relat*, 34(5): 732–752.

- Favez N, Tissot H. (2016) Attachment Tendencies and Sexual Activities. *J Soc Pers Relat*, 34(5): 732–752.
- Feeney JA. Adult Romantic Attachment: Developments in the Study of Couple Relationships. In: Cassidy J, Shaver PR. (szerk.), *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*. The Guilford Press, New York, NY, US, 2016: 435–463.
- Fincham FD, Beach SRH. (2010) Marriage in the New Millennium: A Decade in Review. *J Marriage Fam*, 72(3): 630–649.
- Fitness J. Betrayal, Rejection, Revenge, and Forgiveness: An Interpersonal Script Approach. In: Leary MR. (szerk.), *Interpersonal Rejection*. Oxford University Press, Oxford, 2001: 73–103.
- Fitzpatrick J, Lafontaine MF. (2017) Attachment, Trust, and Satisfaction in Relationships: Investigating Actor, Partner, and Mediating Effects. *Pers Relat*, 24(3): 640–662.
- Fitzsimons GM, Finkel EJ, vanDellen MR. (2015) Transactive Goal Dynamics. *Psychol Rev*, 122: 648–673.
- Flood SM, Genadek KR. (2016) Time for Each Other: Work and Family Constraints Among Couples. *J Marriage Fam*, 78(1), 142–164.
- Foran HM, Hahlweg K, Kliem S, O’Leary KD. (2013) Longitudinal Patterns of Relationship Adjustment among German Parents. *J Fam Psychol*, 27(5): 838–843.
- Földházi E. (2009) Az első házasságkötés után. A párkapcsolatok dinamikája, egyszülős családok kialakulása és megszűnése Magyarországon a 20. század második felében. Doktori disszertáció. Budapesti Corvinus Egyetem Szociológiai Doktori Program, Budapest
- Földházi E. Válás. In: Óri P, Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai portré 2012*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest: 21–30.
- Földházi E. (2014) A gyermekvállalási magatartás változása és összefüggései a párkapcsolatok átalakulásával. *Kapocs*, 13(5): 31–43.
- Földházi E. Válás és szétköltözés. In: Monostori J, Óri P, Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai portré 2015*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2015: 27–39.

- Fraley RC, Shaver PR. (2000) Adult Romantic Attachment: Theoretical Developments, Emerging Controversies, and Unanswered Questions. *Review of General Psychology*, 4(2): 132–154.
- Fraley RCH, Waller NG, Brennan KA. (2000) An Item Response Theory Analysis of Self-report Measures of Adult Attachment. *J Pers Soc Psychol*, 78(2): 350–365.
- Frazier PA, Byer AL, Fischer AR, Wright DM, DeBord KA. (1996) Adult Attachment Style and Partner Choice: Correlational and Experimental Findings. *Pers Relat*, 3: 117–136.
- Fuenfhausen KK, Cashwell CS. (2013) Attachment, Stress, Dyadic Coping, and Marital Satisfaction of Counseling Graduate Students. *The Family Journal*, 21(4): 364–370.
- Furler K, Gomez V, Grob A. (2014) Personality Perceptions and Relationship Satisfaction in Couples. *J Res Pers*, 50: 33–41.
- Gagliardi S, Bodenmann G, Heinrichs N. (2015) Dyadisches Coping und Partnerschaftszufriedenheit bei verschiedenen Liebesstilen [Dyadic Coping and Relationship Satisfaction in Different Love Styles]. *J Family Res*, 27: 105–121.
- Gasbarrini MF, Snyder DK, Iafrate R, Bertoni A, Donato S, Margola D. (2015) Investigating the Relation between Shared Stressors and Marital Satisfaction: The Moderating Effects of Dyadic Coping and Communication. *Fam Sci*, 6: 143–149.
- Gardner BC, Butler MH, Seedall RB. (2008) En-gendering the Couple-deity Relationship: Clinical Implications of Power and Process. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 30: 152–166.
- Gerlach TM, Driebe JC, Reinhard SK. (2018) Personality and Romantic Relationship Satisfaction. *Encyclopedia of Pers Individ Differ*, 1–8.
- Glenn ND. (1990) Quantitative Research on Marital Quality in the 1980s: A Critical Review. *J Marriage Fam*, 52: 818–831.
- Goddard HW, Marshall JP, Olson JR, Dennis SA. (2012) Character Strengths and Religiosity as Predictors of Marital Satisfaction in a Sample of Highly Religious and Divorce-Prone Couples. *Journal of Couple & Relationship Therapy*, 11: 2–15.
- Goodman-Deane J, Mieczakowski A, Johnson D, Goldhaber T, Clarkson PJ. (2016) The Impact of Communication Technologies on Life and Relationship Satisfaction. *Computers in Human Behavior*, 57: 219–229.
- Gordon AM, Chen S. (2016) Do You Get Where I'm Coming From? Perceived Understanding Buffers Against the Negative Impact of Conflict on Relationship Satisfaction. *J Pers Soc Psychol*, 110: 239–260.

- Gottman JM, Coan J, Carrere S, Swanson C. (1998) Predicting Marital Happiness and Stability from Newlywed Interactions. *J Marriage Fam*, 60(1): 5–22.
- Gouin JP, Scarcello S, da Estrela C, Paquin C, Barker ET. (2016) Dyadic Coping and Inflammation in the Context of Chronic Stress. *Health Psychology*, 35(10): 1081–1084.
- Gödri I. (2001) A házassági kapcsolatok minősége és stabilitása. Elméleti támpontok és mérési lehetőségek. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének Kutatási Jelentései, Budapest, 66: 9–48.
- Gödri I. Elvárások és a kapcsolat minőségének néhány mutatója házasoknál és élettársaknál. In: Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai folyamatok és társadalmi környezet*. Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2002: 27–41.
- Graham JM, Diebels KJ, Barnow ZB. (2011) The Reliability of Relationship Satisfaction: A Reliability Generalization Meta-analysis. *J Fam Psychol*, 25(1): 39–48.
- Graham JE, Christian LM, Kiecolt-Glaser JK. (2006) Stress, Age, and Immune Function: Toward a Lifespan Approach. *J Behav Med*, 29(4): 389–400.
- Granqvist P, Kirkpatrick LA. Religion, Spirituality and Attachment. In: Pargament KI, Exline JJ, Jones JW. (szerk.), *APA Handbook of Psychology, Religion, and Spirituality*. American Psychological Association, Washington, DC, 2013: 139–155.
- Griffin DW, Bartholomew K. (1994) Models of the Self and Other: Fundamental Dimensions Underlying Measures of Adult Attachment. *J Pers Soc Psychol*, 67(3): 430–445.
- Gustavson K, Røysamb E, Borren I, Torvik F, Karevold E. (2016) Life Satisfaction in Close Relationships: Findings from a Longitudinal Study. *J Happiness Stud*, 17: 1293–1311.
- Guttman L. A New Approach to Factor Analysis: The Radex. In: Lazarsfeld PF. (szerk.), *Mathematical Thinking in the Social Sciences*. Free, Glencoe, IL, 1954
- Hadden BW, Smith CV, Webster GD. (2014) Relationship Duration Moderates Associations Between Attachment and Relationship Quality: Meta-Analytic Support for the Temporal Adult Romantic Attachment Model. *Pers Soc Psychol Rev*, 18: 42–58.
- Hajdu O. *Többváltozós statisztikai számítások*. KSH, Budapest, 2003
- Halpern-Meehin S, Manning WD, Giordano PC, Longmore MA. (2012) Relationship Churning in Emerging Adulthood. *J Adolescent Res*, 28(2): 166–188.

- Harrist AW, Henry CS, Liu C, Sheffield Morris A. Family Resilience: The Power of Rituals and Routines in Family Adaptive Systems. In: Fiese BH, Celano M, Deater-Deckard K, Jouriles EN, Whisman MA. (szerk.), *APA Handbook of Contemporary Family Psychology: Foundations, Methods, and Contemporary Issues Across the Lifespan*. APA, Washington, DC, US, 2019: 223–239.
- Hazan C, Shaver P. (1987) Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process. *J Pers Soc Psychol*, 52: 511–524.
- Hendrick SS. (1988) A Generic Measure of Relationship Satisfaction. *J Marriage Fam*, 50(1): 93–98.
- Herzberg PY. (2013) Coping in Relationships: The Interplay Between Individual and Dyadic Coping and Their Effects on Relationship Satisfaction. *Anxiety Stress Coping*, 26: 136–153.
- Henry CS, Sheffield MA, Harrist AW. (2015) Family Resilience: Moving into the Third Wave. *Fam Relat*, 64(1): 22–43.
- Heyman RE. (2001) Observation of Couple Conflicts: Clinical Assessment Applications, Stubborn Truths, and Shaky Foundations. *Psychol Assessment*, 13(1): 5–35.
- Hill R. *Families Under Stress: Adjustment to the Crises of War Separation and Reunion*. Harper & Brothers, New York, 1949
- Hilpert P, Randall AK, Sorokowski P, Atkins DC, Sorokowska A, (...) Bettache K. (2016) The Associations of Dyadic Coping and Relationship Satisfaction Vary between and within Nations: A 35-Nation Study. *Front Psychol*, 7: 1–16.
- Hilpert P, Xu F, Milek A, Atkins D, Bodenmann G, Bradbury TN. (2017) Couples Coping With Stress: Between-Person Differences and Within-Person Processes. *J Fam Psychol*, 32(3): 366–374.
- Horváth-Szabó K. *A házasság és a család belső világa. Párbeszéd (Dialogus) Alapítvány*, Budapest, 2007
- Horváth-Szabó K. (2003) Hazai vizsgálatok a Kritika Utáni Vallásosság skálával. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 58(1): 127–152.
- Hou Y, Jiang F, Wang X. (2018) Marital Commitment, Communication and Marital Satisfaction: An Analysis Based on Actor-Partner Interdependence Model. *Int J Psychol*, 54(3): 369–376.

- Huston TL. Courtship Antecedents of Marital Satisfaction and Love. In: Erber R, Gilmour R. (szerk.), *Theoretical Frameworks for Personal Relationships*. Erlbaum, Hillsdale NJ, 1994: 43–65.
- Huston TL, Caughlin JP, Houts RM, Smith SE, George LJ. (2001) The Connubial Crucible: Newlywed Years as Predictors of Marital Delight, Distress, and Divorce. *J Pers Soc Psychol*, 80(2): 237–252.
- Huston TL, Houts RM. The Psychological Infrastructure of Courtship and Marriage: The Role of Personality and Compatibility in Romantic Relationships. In: Bradbury TN. (szerk.), *The Developmental Course of Marital Dysfunction*. Cambridge University Press, 1998: 114–151.
- Hutsebaut D. (1996) Post-Critical Belief a New Approach to the Religious Attitude Problem. *Journal of Empirical Theology*, 9(2): 48–66.
- Jackson JB. (2009) Premarital Couple Predictors of Marital Relationship Quality and Stability: A Meta-Analytic Study. Brigham Young University. Doktori disszertáció
- Jackson JB, Miller RB, Oka M, Henry RG. (2014) Gender Differences in Marital Satisfaction: A Meta-Analysis. *J. Marriage Fam*, 76: 105–129.
- Jackson GL, Trail TE, Kennedy DP, Williamson HC, Bradbury TN, Käreny BR. (2016) The Salience and Severity of Relationship Problems among Low-income Couples. *J Fam Psychol* 30: 2–11.
- John OP, Srivastava S. The Big Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Theoretical Perspectives. In: Pervin LA, John OP. (szerk.), *Handbook of Personality: Theory and Research*. Guilford Press, New York, 1999: 102–138.
- Johnson SM. *The Practice of Emotionally Focused Couple Therapy: Creating Connection*. Brunner-Routledge, New York, NY, 2004
- Johnson DR, Booth A. (1998) Marital Quality: A Product of the Dyadic Environment or Individual Factors? *Social Forces*, 76(3): 883–904.
- Johnson MD, Cohan CL, Davila J, Lawrence E, Rogge RD, Karney BR, Sullivan KT, Bradbury TN. (2005) Problem-Solving Skills and Affective Expressions as Predictors of Change in Marital Satisfaction. *J Cons Clin Psych*, 73(1): 15–27.
- Kamp Dush CM, Amato PR. (2005) Consequences of Relationship Status and Quality for Subjective Well-Being. *J Soc Pers Relat*, 22: 607–627.
- Karney BR, Bradbury TN. (1995) The Longitudinal Course of Marital Quality and Stability: A Review of Theory, Method, and Research. *Psychol Bull*, 118: 3–34.

- Karney BR, Bradbury TN. (1997) Neuroticism, Marital Interaction, and the Trajectory of Marital Satisfaction. *J Pers Soc Psychol*, 72: 1075–1092.
- Keizer R. Relationship Satisfaction. In: Michalos AC. (szerk.), *Encyclopedia of Quality of Life Research*. Springer, Netherlands, 2014: 5437–5443.
- Keizer R, Schenk N. (2012) Becoming a Parent and Relationship Satisfaction: A Longitudinal Dyadic Perspective. *J Marriage Fam*, 74(4): 759–773.
- Kenny A, Kashy DA, Cook WL. *Dyadic Data Analysis*. Guilford, New York, 2006
- Kézdy A, Martos T, Urbán Sz, Horváth-Szabó K. (2010) A vallásos attitűdök, a megküzdési módok és a lelki egészség összefüggései serdülő- és fiatal felnőttkorban. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 11(1):1–16.
- Kiecolt-Glaser JK, Loving TJ, Stowell JR, Malarkey WB, Lemeshow S, Dickinson SL, Glaser R. (2005) Hostile Marital Interactions, Proinflammatory Cytokine Production, and Wound Healing. *Archives of General Psychiatry*, 62(12): 1377–1384.
- Kiecolt-Glaser JK, Newton TL. (2001) Marriage and Health: His and Hers. *Psychol Bull*, 127(4): 472–503.
- Kirkpatrick LA, Shaver P. (1990) Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs and Conversion. *J Sci Stud Relig*, 29: 314–335.
- Kisgyörgyné Pongrácz D, Mirnics Zs, Bagdy E. A spirituális orientáció hatásai: családi funkcionalitás és megküzdés. In: Bagdy E, Mirnics Zs, Vargha A. (szerk.), *Egyén – Pár – Család. Tanulmányok a pszichodiagnosztikai tesztadaptációs és tesztfejlesztési kutatások köréből*. Animula Kiadó, Budapest, 2007: 445–461.
- Kisgyörgyné Pongrácz D, Tóth M, Mirnics Zs, Bagdy E, Vargha A. A Circumplex modell és az OCST-4 (FACES IV) David Olson strukturális családdinamikai modelljének és mérőeljárásának ismertetése. In: Bagdy E, Baktay G, Bánsági P, Csákvári Zs, Erdélyi H, Erdélyi I, Fekete A, Gelb B, Kisgyörgyné Pongrácz D, Kiss DR, Lukács L, Máth J, Mező-Mészáros I, Mirnics Zs, Szili I, Tóth A, Tóth M, Vargha A, Vetier A. (szerk.), *Pár- és családi kapcsolatok vizsgálata*. Bölcsész Konzorcium, Budapest, Digitális tankönyv. 2006: 6. fejezet, <http://www.webcreator.hu/tankonyv>
- Kissné Viszket M. A stressz és az egészség több szempontú értékelése: a Coping és Stressz Profil. In: Bagdy E, Mirnics Zs, Vargha A. (szerk.), *Egyén – Pár – Család. Tanulmányok a pszichodiagnosztikai tesztadaptációs és tesztfejlesztési kutatások köréből*. Animula, Budapest, 2007: 342–356.

- Koenig HG, King D, Carson VB. Handbook of Religion and Health. Oxford University Press, New York, 2012
- Kopp M, Pikó B. Az egészséggel kapcsolatos életminőség pszichológiai, szociológiai és kulturális dimenziói. In: Kopp M, Kovács ME. (szerk.), A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2006: 10–19.
- Kopp MS, Skrabski Á, Székely A, Stauder A, Williams R. (2007) Chronic Stress and Social Changes. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1113(1): 325–338.
- Kovács É, Balog P, Mészáros E, Kopp M. (2013) A házastársi, élettársi és elvált családi állapot összefüggései a mentális egészséggel. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 14(3): 205–230.
- Kovács RR. (2012) A házastársi kapcsolat, a párkapcsolati elégedettség narratív pszichológiai tartalomelemzéssel és pszichometriai eszközökkel történő vizsgálata, tekintettel a családi életciklusokra. Doktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem BTK Pszichológia Doktori Iskola, Pécs
- Kozékiné Hammer Zs. (2014) A párkapcsolati elégedettség vizsgálata rendszerszemléleti keretben. Doktori disszertáció. Eötvös Lóránt Tudományegyetem Pszichológiai Doktori Iskola, Budapest
- KSH (2017) A házasságkötési magatartás változásának demográfiai jellemzői. KSH, Budapest, Elérés: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/hazassagkotes.pdf>
- Kukucska Zs. (2019) Párvalasztást befolyásoló tényezők az egyetemista nők körében. *Metszetek*, 8(1): 136–158.
- Kurdek LA. (2002) Predicting the Timing of Separation and Marital Satisfaction: An Eight-Year Prospective Longitudinal Study. *J Marriage Fam*, 64(1): 163–179.
- Kurdek LA. (2005) Gender and Marital Satisfaction Early in Marriage: A Growth Curve Approach. *J Marriage Fam*, 67(1): 68–84.
- Lakatos Cs, Martos T. (2019) The Role of Religiosity in Intimate Relationships. *European Journal of Mental Health*, 14(2): 260–279.
- Lakatos Cs, Martos J, Mányai A, Martos T. (2020) Párkapcsolati mintázatok és kapcsolati elégedettség együtt élő pároknál: az Olson-modell ellenőrzése. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 21(1): 56–85.
- Lakatos Cs, Pál T. (2018) Családi reziliencia. *Keresztény Magvető*, 124(3): 371–389.
- Lamb KA., Lee GR, DeMaris A. (2003) Union Formation and Depression: Selection and relationship effects. *J Marriage Fam*, 65: 953–962.

- Lambert NM, Fincham FD, Stanley S. (2012) Prayer and Satisfaction with Sacrifice in Close Relationships. *J Soc Pers Relat*, 29: 1058–1070.
- Lamke LK, Sollie DL, Durbin RG, Fitzpatrick JA. (1994) Masculinity, Femininity and Relationship Satisfaction: The Mediating Role of Interpersonal Competence. *J Soc Pers Relat*, 11(4): 535–554.
- Langis J, Sabourin S, Lussier Y, Mathieu M. (1994) Masculinity, Femininity, and Marital Satisfaction: An Examination of Theoretical Models. *J Pers*, 62(3): 393–414.
- Lavee Y. Stress Processes in Families and Couples. In: Peterson G, Bush K. (szerk.), *Handbook of Marriage and the Family*. Springer, Boston, MA, 2013: 159–176.
- Lavee Y, Olson DH. (1991) Family Types and Response to Stress. *J Marriage Fam*, 53(3): 786–798.
- Lavner JA, Bradbury TN. (2010) Patterns of Change in Marital Satisfaction Over the Newlywed Years. *J Marriage Fam*, 72(5): 1171–1187.
- Lavner JA, Brandbury TN. Trajectories and Maintenance in Marriage and Long-term Committed Relationships. In: Schoebi D, Campos B. (szerk.), *New Directions in the Psychology of Close Relationships*. Routledge, London/New York, 2019a: 28–44.
- Lavner JA, Bradbury TN. Marriage and Committed Partnerships. In: Fiese BH, Celano M, Deater-Deckard K, Jouriles EN, Whisman MA. (szerk.), *APA Handbooks in Psychology Series. APA Handbook of Contemporary Family Psychology: Foundations, Methods, and Contemporary Issues Across the Lifespan*. American Psychological Association, Washington, DC, US, 2019b: 445–461.
- Lavner JA, Bradbury TN, Karney BR. (2012) Incremental Change or Initial Differences? Testing Two Models of Marital Deterioration. *J Fam Psychol*, 26: 606–616.
- Lavner JA, Karney BR, Bradbury TN. (2012) Do Cold Feet Warn of Trouble Ahead? Premarital Uncertainty and Four-year Marital Outcomes. *J Fam Psychol*, 26(6): 1012–1017.
- Lavner JA, Karney BR, Bradbury TN. (2014) Relationship Problems Over the Early Years of Marriage: Stability or Change? *J Fam Psychol*, 28(6): 979–985.
- Lavner JA, Karney BR, Bradbury TN. (2016) Does Couples' Communication Predict Marital Satisfaction, or Does Marital Satisfaction Predict Communication? *J Marriage Fam*, 78(3): 680–694.

- Lavner JA, Karney BR, Williamson HC, Bradbury TN. (2016) Bidirectional Associations Between Newlyweds' Marital Satisfaction and Marital Problems over Time. *Fam Process*, 56(4): 869–882.
- Lavner JA, Weiss B, Miller JD, Karney BR. (2018) Personality Change among Newlyweds: Patterns, Predictors, and Associations with Marital Satisfaction over Time. *Developmental Psychology*, 54(6): 1172–1185.
- Lazarus RS, Folkman S. *Stress, Appraisal, and Coping*. Springer, New York, 1984
- Leary MR, Baumeister RF. (2000) The Nature and Function of Self-esteem: Sociometer Theory. *Advances in Experimental Social Psychology*, 32: 1–62.
- Levesque C, Lafontaine M, Caron A, Flesch JL, Bjornson S. (2014) Dyadic Empathy, Dyadic Coping, and Relationship Satisfaction: A Dyadic Model. *Eur J Psychol*, 10: 118–134.
- Li T, Chan DKS. (2012) How Anxious and Avoidant Attachment Affect Romantic Relationship Quality Differently: A Meta-analytic Review. *Eur J Soc Psychol*, 42(4): 406–419.
- Liu H, Umberson DJ. (2008) The Times They Are a Changin': Marital Status and Health Differentials from 1972 to 2003. *J Health Soc Behav*, 49(3): 239–253.
- Liefbroer AC, Dourleijn E. (2006) Unmarried Cohabitation and Union Stability: Testing the Role of Diffusion Using Data From 16 European Countries. *Demography*, 43(2): 203–221.
- Lorenzo JM, Barry RA, Khalifian ChE. (2018) More or Less: Newlyweds' Preferred and Received Social Support, Affect, and Relationship Satisfaction. *J Fam Psychol*, 32(7): 860–872.
- Luhmann M, Hofmann W, Eid M, Lucas RE. (2012) Subjective Well-Being and Adaptation to Life Events: A Meta-Analysis. *J Pers Soc Psychol*, 102: 592–615.
- Mahoney A. (2010) Religion in Families, 1999–2009: A Relational Spirituality Framework. *J Marriage Fam*, 72: 805–827.
- Mahoney A. The Spirituality of Us: Relational Spirituality in the Context of Family Relationships' In: Pargament KI, Exline JJ, Jones JW. (szerk.), *APA Handbooks in Psychology. APA Handbook of Psychology, Religion, and Spirituality (Vol. 1): Context, Theory, and Research*. APA, Washington, DC, 2013: 365–389.

- Mahoney A, Pargament KI, Jewell T, Swank AB, Scott E, Emery E, Rye M. (1999) Marriage and the Spiritual Realm: The Role of Proximal and Distal Religious Constructs in Marital Functioning. *J Fam Psychol*, 13: 321–338.
- Mahoney A, Pargament KI, Murray-Swank A, Murray-Swank N. (2003) Religion and the Sanctification of Family Relationships. *Rev Relig Res*, 44: 220–236.
- Mahoney A, Pargament KI, Tarakeshwar N, Swank, AB. (2008) Religion in The Home in The 1980s and 1990s: A Meta-analytic Review and Conceptual Analysis of Links Between Religion, Marriage, and Parenting. *J Fam Psychol*, 15: 559–596.
- Makay Zs, Szabó L. Válás. In: Monostori J, Őri P, Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai portré 2018*. KSH NKI, Budapest, 2018: 29–45.
- Malouff JM, Thorsteinsson EB, Schutte NS, Bhullar N, Rooke SE. (2010) The Five-Factor Model of Personality and Relationship Satisfaction of Intimate Partners: A Meta-analysis. *J Res Pers*, 44(1): 124–127.
- Manning WD, Cohen JA. (2012) Premarital Cohabitation and Marital Dissolution: An Examination of Recent Marriages. *J Marriage Fam*, 74(2): 377–387.
- Mark KP, Vowels LM, Murray SH. (2018) The Impact of Attachment Style on Sexual Satisfaction and Sexual Desire in a Sexually Diverse Sample. *J Sex Marital Ther*, 44: 450–458.
- Marks LD, Dollahite DC. *Religion and Families*. Routledge, New York, 2017
- Martos T. (2010) *Életcélok és lelki egészség a magyar társadalomban*. Doktori disszertáció. Semmelweis Egyetem Mentális Egészségtudományok Doktori Iskola, Budapest
- Martos T, Kézdy A. Vallásosság, lelki egészség, boldogság. In: Horváth-Szabó K. (szerk.), *Vallásosság és személyiség*. Pázmány kiadó, Piliscsaba, 2007: 51–83.
- Martos T, Kézdy A, Robu M, Urbán Sz, Horváth-Szabó K. (2009) Újabb adatok a Kritika Utáni Vallásosság Skála alkalmazásához – elmélet és módszertan. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 64(4): 643–669.
- Martos T, Sallay V, Nagy M, Gregus H, Filep O. (2019) Stress and Dyadic Coping in Personal Projects of Couples – A Pattern-Oriented Analysis. *Front Psychol*, 10: 170–185.
- Martos T, Sallay V, Nistor M, Józsa P. (2012) Párkapcsolati megküzdés és jóllét – a Páros Megküzdés Kérdőív magyar változata. *Psychiat Hung* 27: 446–458.
- Martos T, Sallay V, Szabó T, Lakatos Cs, Tóth-Vajna R. (2014) A Kapcsolati Elégedettség Skála magyar változatának (RAS-H) pszichometriai jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 15(3): 245–258.

- Martos T, Sallay V, Tóth-Vajna R. Dyadic Coping in Hungarian Couples. In: Falconier MK, Randall AK, Bodenmann G. (szerk.), *Couples Coping with Stress: A Cross-Cultural Perspective*. Routledge, London, 2016: 170–186.
- Martos T, Szabó E, Koren R, Sallay V. (2019) Dyadic Coping in Personal Projects of Romantic Partners: Assessment and Associations With Relationship Satisfaction. *Curr Psychol*, 1–14.
- Masten AS, Reed MG. Resilience in Development. In: Snyder CR, Lopez SJ. (szerk.), *The Handbook of Positive Psychology*. Oxford University Press, New York, 2015: 74–88.
- Maxwell MD, Davis SD, Miller MM, Woolley SR. (2020) Covenant Attachment: A Constructivist Grounded Theory of Christian Couples and God. *J Marital Fam Ther*, 46(1):110–123.
- McCoy K, Cummings EM, Davies PT. (2009) Constructive and Destructive Marital Conflict, Emotional Security and Children’s Prosocial Behavior. *J Child Psychol Psyc*, 50(3): 270–279.
- McCrae RR, Costa PT. (1997) Personality Trait Structure as a Human Universal. *American Psychologist*, 52(5): 509–516.
- McCubbin HI, Patterson JM. Family Transitions: Adaptation to Stress. In: McCubbin HI, Figley CR. (szerk.), *Stress and the Family: Coping with Normative Transitions*. Brunner/Mazel, New York, 1983: 25–25.
- McDonald JE, Olson JR, Lanning AH, Goddard HW, Marshall JP. (2017) Effects of Religiosity, Forgiveness, and Spousal Empathy on Marital Adjustment. *Marriage Fam Rew*, 54: 393–416.
- McLeod S, Berry K, Hodgson C, Wearden A. (2020) Attachment and Social Support in Romantic Dyads: A Systematic Review. *J Clin Psychol*, 76(1): 59–101.
- McNulty JK, Karney BR. (2001) Attributions in Marriage: Integrating Specific and Global Evaluations of a Relationship. *Pers Soc Psychol B*, 27(8): 943–955.
- McNulty JK, Wenner CA, Fisher TD. (2016) Longitudinal Associations Among Relationship Satisfaction, Sexual Satisfaction, and Frequency of Sex in Early Marriage. *Arch Sex Behav*, 45(1): 85–97.
- Meltzer AL, Makhanova A, Hicks LL, French JE, McNulty JK, Bradbury TN. (2017) Quantifying the Sexual Afterglow: The Lingering Benefits of Sex and Their Implications for Pair-Bonded Relationships. *Psychol Sci*, 28(5): 587–598.

- Merz CA, Meuwly N, Randall AK, Bodenmann G. (2014) Engaging in Dyadic Coping: Buffering the Impact of Everyday Stress on Prospective Relationship Satisfaction. *Family Sci*, 5: 30–37.
- Meuwly N, Bodenmann G, Germann J, Bradbury TN, Ditzen B, Heinrichs M. (2012) Dyadic Coping, Insecure Attachment, and Cortisol Stress Recovery Following Experimentally Induced Stress. *J Fam Psychol* 26(6): 937–947.
- Mikulincer M. (1995) Attachment Style and the Mental Representation of the Self. *J Pers Soc Psychol*, 69: 1203–1215.
- Mikulincer M, Shaver PR. The Attachment Behavioral System in Adulthood: Activation, Psychodynamics, and Interpersonal Processes. In: Zanna MP. (szerk.), *Advances in Experimental Social Psychology*. Academic Press, New York, NY, 2003: 53–152.
- Mikulincer M, Shaver PR. (2005) Attachment Theory and Emotions in Close Relationships: Exploring the Attachment-related Dynamics of Emotional Reactions to Relational Events. *Pers Relationship*, 12(2): 149–168.
- Mikulincer M, Shaver PR. The Role of Attachment Security In Adolescent and Adult Close Relationships. In: Simpson JA, Campbell L. (szerk.), *The Oxford Handbook of Close Relationships*. Oxford University Press, New York, 2013: 66–89.
- Mikulincer M, Shaver PR. Attachment Theory as a Framework for the Promotion of Optimal Relationships. In: Knee CR, Reis HT. (szerk.), *Positive Approaches to Optimal Relationship Development*. Cambridge University Press, Cambridge, UK, 2016a: 56–78.
- Mikulincer M, Shaver PR. Attachment Processes and Couple Functioning. In: *Attachment in Adulthood. Structure, Dinamics and Change*. The Guilford Press, New York, London, 2016b: 299–346.
- Mikulincer M, Shaver PR. Adult Attachment and Affect Regulation. In: Cassidy J, Shaver PR. (szerk.), *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*. The Guilford Press, New York, NY, US, 2016c: 507–534.
- Mikulincer M, Shaver PR. An Attachment Perspectives on Family Relations. In: Fiese BH, Celano M, Deater-Deckard K, Jouriles EN, Whisman MA. (szerk.), *APA Handbooks in Psychology Series. APA Handbook of Contemporary Family Psychology: Foundations, Methods, and Contemporary Issues Across The Lifespan*. Washington, DC, US: American Psychological Association, 2019a: 109–125.
- Mikulincer M, Shaver PR. (2019b) Attachment Orientations and Emotion Regulation. *Current Opinion in Psychology*, 25: 6–10.

- Miller RS. *Intimate Relationship*. McGraw-Hill Education, New York, 2018: 270–302.
- Miller PJE, Caughlin JP, Huston TL. (2003) Trait Expressiveness and Marital Satisfaction: The Role of Idealization Processes. *J Marriage Fam*, 65(4): 978–995.
- Miller RB, Hollist CS, Olsen J, Law D. (2013) Marital Quality and Health Over 20 Years: A Growth Curve Analysis. *J Marriage Fam*, 75(3): 667–680.
- Minuchin S. *Családok és családterápia*. Animula, Budapest, 2005
- Mirnic Zs, Bagdy E. A pár- és családvizsgálatok kutatómódszertani szempontjai. In: Bagdy E. (szerk.), *Pár-és családi kapcsolatok vizsgálata*. Bölcsész Konzorcium, Budapest, Digitális tankönyv. 2006: 4. fejezet. <http://www.webcreator.hu/tankonyv>
- Mirnic Zs, Bajor A, Sztankovjászky Sz, Nick Sz. Kötődési stílus és párkapcsolati interakciók. In: Bagdy E, Mirnic Zs, Vargha A. (szerk.), *Egyén – Pár – Család: Tanulmányok a pszichodiagnosztikai tesztadaptációs és tesztfejlesztő kutatások köréből*. Animula, Budapest, 2007: 165–166.
- Mirnic Zs, Vargha A, Tóth M, Bagdy E. (2010) Cross-cultural Applicability of FACES IV. *Journal of Family Psychotherapy*, 21(1): 17–33.
- Molnár L. A többszörös korrespondencia-elemzés (MCA) elmélete és gyakorlata. I. Országos Gazdasági és Pénzügyi Matematikai PhD Konferencia, Tanulmánykötet. Budapesti Műszaki Főiskola, Budapest, 2008: 17–24.
- Monarch ND, Hartman SG, Whitton SW, Markman HJ. The Role of Clinicians in The Prevention of Marital Distress and Divorce. In: Harvey JH, Wenzel A, (szerk.), *A Clinician's Guide to Maintaining and Enhancing Close Relationships*. Erlbaum, Mahwah, NJ, 2002: 233–258.
- Muise A, Harasymchuk C, Day LC, Bacev-Giles C, Gere J, Impett EA. (2019) Broadening your Horizons: Self-expanding Activities Promote Desire and Satisfaction in Established Romantic Relationships. *J Pers Soc Psychol*, 116(2): 237–258.
- Murinkó L, Rohr A. Párkapcsolat, házasságkötés. In: Monostori J, Óri P, Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai portré 2018*. KSH NKI, Budapest, 2018: 9–28.
- Murinkó L, Spéder Zs. Párkapcsolatok. In: Monostori J, Óri P, Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai portré 2015*. KSH NKI, Budapest, 2015: 9–26.
- Murray SL, Rose P, Bellavia GM, Holmes JG, Kusche AG. (2002) When Rejection Stings: How Self-esteem Constrains Relationship-enhancement Processes. *J Pers Soc Psychol*, 83(3): 556–573.

- Musick K, Bumpass L. (2012) Reexamining the Case for Marriage: Union Formation and Changes in Well-being. *J Marriage Fam*, 74(1): 1–18.
- Neff LA, Karney BR. (2009) Stress and Reactivity to Daily Relationship Experiences: How Stress Hinders Adaptive Processes in Marriage. *J Pers Soc Psychol*, 97(3): 435–450.
- Neff LA, Karney BR. (2017) Acknowledging the Elephant in the Room: How Stressful Environmental Contexts Shape Relationship Dynamics. *Curr Opin Psychol*, 13: 107–110.
- Nguyen TP, Karney BR, Bradbury TN. (2016) Childhood Abuse and Later Marital Outcomes: Do Partner Characteristics Moderate the Association? *J Fam Psychol*, 31: 82–92.
- Noller P, Feeney JA. (1998) Communication in Early Marriage: Responses to Conflict, Nonverbal Accuracy, and Conversational Patterns. In: Bradbury TN. (szerk.), *The Developmental Course of Marital Dysfunction*. Cambridge Univers. Press, 1998: 11–43.
- Oláh A. *Érzelmek, megküzdés és optimális élmény*, Trefort Kiadó, Budapest, 2005
- Olson DH. Circumplex Model of Family Systems: Family Assessment and Intervention. In: Olson DH, Russell CS, Sprenkle DH. (szerk.), *Circumplex Model: Systemic Assessment and Treatment of Families*. Haworth Press, New York, 1989: 7–50.
- Olson DH. Circumplex Model of Marital and Family Systems: Assessing Family Functioning. In: Walsh F. (szerk.), *Guilford Family Therapy Series. Normal Family Processes*, Guilford Press, New York, 1993: 104–137.
- Olson DH. (2000) Circumplex Model of Marital and Family Systems. *Journal of Marital and Family Therapy*, 22: 144–167.
- Olson DH. Prepare, Prepare MK, Enrich, Mate Tanácsadói kézikönyv. *Ketten Együtt Házassági Felkészítő és Tanácsadó Műhely*, Szeged, 2008
- Olson DH. (2011) FACES IV and the circumplex model: Validation study. *J Marital Fam Ther*, 37(1): 64–80.
- Olson DH, Gorall DM. Circumplex Model of Marital and Family Systems. In: Walsh F. (szerk.), *Normal Family Processes*. Guilford, New York, 2003: 514–547.
- Olson DH, Gorall DM, Tiesel JW. *Faces IV package*. Life Innovations, Minneapolis, MN, 2006
- Olson JR, Marshall JP, Goddard HW, Schramm DG. (2015) Shared Religious Beliefs, Prayer, and Forgiveness as Predictors of Marital Satisfaction. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 64(4): 519–533.

- Olson JR., Marshall JP, Goddard HW, Schramm DG. (2016) Variations in Predictors of Marital Satisfaction across More Religious and Less Religious Regions of the United States. *J Fam Issues*, 37: 1658–1677.
- Onishi M, Gjerde PF, Block J. (2001) Personality Implications of Romantic Attachment Patterns in Young Adults: A Multimethod, Multi-informant Study. *Pers Soc Psychol B*, 27: 1097–1110.
- Orth U. (2013) How Large Are Actor and Partner Effects of Personality on Relationship Satisfaction? The Importance of Controlling for Shared Method Variance. *Pers Soc Psychol B*, 39(10): 1359–1372.
- Orth U, Robins RW, Widaman KF. (2012) Life-span Development of Self-esteem and its Effects on Important Life Outcomes. *J Pers Soc Psychol*, 102(6): 1271–1288.
- Osin R, Pankrath, AL, Niederwieser D, Dohner H, Honig K, Vogelhuber M, (...) Ernst J. (2018). Dyadic Coping of Patients with Haemato-Oncological Diseases and their Partners: Discrepancy Indexes and Association with Social Support and Psychological Distress. *Psychotherapie Psychosomatik Medizinische Psychologie*, 68(2): 55–65.
- Özcan O, Cumurcu B, Karlidag R, Ünal S, Aktan Mutlu E, Kartalci Ş. (2015) Attachment Styles in Women with Vaginismus. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 16: 37–43.
- Papp LM, Witt NL. (2010) Romantic Partners' Individual Coping Strategies and Dyadic Coping: Implications for Relationship Functioning. *J Fam Psychol*, 24(5): 551–559.
- Pargament KI, Mahoney A. (2005) Sacred Matters: Sanctification as a Vital Topic for the Psychology of Religion. *Int J Psychol Relig*, 15: 179–198.
- Pargament KI, Oman D, Pomerleau J, Mahoney A. (2017) Some Contributions of a Psychological Approach to the Study of the Sacred. *Religion*, 47: 718–744.
- Pargament KI, Tarakeshwar N, Ellison CG, Wulff KM. (2001) Religious Coping Among the Religious: The Relationships Between Religious Coping and Well-Being in a National Sample of Presbyterian Clergy, Elders, and Members. *J Sci Stud Relig*, 40: 497–513.
- Patterson JM. (1988) Families Experiencing Stress: I. The Family Adjustment and Adaptation Response Model: II. Applying the FAAR Model to Health-related Issues for Intervention and Research. *Family Systems Medicine*, 6(2): 202–237.
- Pál T, Lakatos Cs. (megjelenés alatt) A megbocsátás hatása a párkapcsolati működésre. *Stud Univ Babeş Bolyai Theol Reform Transylv*, 65(1)
- Pelucchi S, Paleari FG, Regalia C, Fincham FD. (2013) Self-forgiveness in Romantic Relationships: It Matters to Both of Us. *J Fam Psychol*, 27(4): 541–549.

- Perelli-Harris B, Hoherz S, Addo F, Lappegård T, Evans A, Sassler S, Styrc M. (2018) Do Marriage and Cohabitation Provide Benefits to Health in Mid-Life? The Role of Childhood Selection Mechanisms and Partnership Characteristics Across Countries. *Popul Res Policy Rev*, 37(5): 703–728.
- Perrone-McGovern KM, Webb LK, Wright SL, Jackson ZV, Ksiazak TM. (2006) The Relationship of Spirituality to Work and Family Roles and Life Satisfaction Among Gifted Adults. *Journal of Mental Health Counseling*, 28: 253–268.
- Pietromonaco PR, Beck LA. (2015) Attachment Processes in Adult Romantic Relationships. In: Mikulincer M, Shaver PR, Simpson JA, Dovidio JF. (szerk.), *APA Handbooks in Psychology. APA Handbook of Personality and Social Psychology, Interpersonal Relations*. APA, Washington, DC, 2015: 33–64.
- Pilinszki A. (2012) Párkapcsolati stabilitás és minőség egy országos kutatás tükrében. *Acta Sociologica: Pécsi Szociológiai Szemle*, 1(5): 161–170.
- Pilinszki A. (2013) Konfliktusok hatása a párkapcsolati instabilitásra. *Demográfia* 56(2-3): 44–70.
- Pilinszki A. (2014) A párkapcsolati instabilitást meghatározó tényezők. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Szociológia Doktori Iskola, Budapest
- Pomerleau JM, Pargament KI, Mahoney A. Seeing Life Through a Sacred Lens: The Spiritual Dimension of Meaning. In: Russo-Netzer P, Schulenberg SE, Batthyany A. (szerk.), *Clinical Perspectives on Meaning: Positive and Existential Psychotherapy*. Springer, Cham, Switzerland, 2016: 37–57.
- Pongrácz T. Párkapcsolatok. In: Óri P, Spéder Zs. (szerk.), *Demográfiai Portré 2012: Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. KSH NKI, Budapest, 2012: 11–19.
- Proulx CM, Helms HM, Buehler C. (2007) Marital Quality and Personal Well-Being: A Meta-Analysis. *J Marriage Fam*, 69: 576–593.
- Proulx CM. Marital Trajectories. In: Whitbourne SK. (szerk.), *The Encyclopedia of Adulthood and Aging (Vol. 3.)*. Wiley-Blackwell, New Jersey, 2016: 842–845.
- Proulx CM, Ermer AE, Kanter JB. (2017) Group-based Trajectory Modeling of Marital Quality: A Critical Review. *J Fam Theor Rev*, 9(3): 307–327.
- Pruchno R, Wilson-Genderson M, Cartwright FP. (2009) Depressive Symptoms and Marital Satisfaction in The context of Chronic Disease: A Longitudinal Dyadic Analysis. *J Fam Psychol*, 23(4): 573–584.

- Randall AK, Bodenmann G. (2009) The Role of Stress on Close Relationships and Marital Satisfaction. *Clin Psychol Rev*, 29(2): 105–115.
- Randall AK, Bodenmann G. (2017) Stress and Its Associations with Relationship Satisfaction. *Curr Opin Psychol*, 13: 96–106.
- Reis HT, Collins WA, Berscheid E. (2000) The Relationship Context of Human Behavior and Development. *Psychol Bull*, 126(6): 844–872.
- Revenson TA, Kayser K, Bodenmann G. Introduction. In: Revenson TA, Kayser K, Bodenmann G. (szerk.), *Couples Coping with Stress: Emerging Perspectives on Dyadic Coping*. American Psychological Association, Washington, DC, 2005: 3–10.
- Robins RW, Caspi A, Moffitt TE. (2000) Two Personalities, One Relationship: Both Partners' Personality Traits Shape the Quality of their Relationship. *J Pers Soc Psychol*, 79(2): 251–259.
- Robles TF, Kiecolt-Glaser JK. (2003) The Physiology of Marriage: Pathways to Health. *Physiology & Behavior*, 79(3): 409–416.
- Robles TF, Slatcher RB, Trombello JM, McGinn MM. (2014) Marital Quality and Health: A Meta-analytic Review. *Psychol Bull*, 140(1): 140–187.
- Rosmarin DH, Pargament KI, Mahoney A. (2009) The Role of Religiousness in Anxiety, Depression, and Happiness in a Jewish Community Sample: A Preliminary Investigation. *Mental Health, Religion & Culture*, 12: 97–113.
- Ross CE, Mirowsky J. (2013) Theory and Modeling in the Study of Intimate Relationships and Health. *J Health Soc Behav*, 54(1): 67–71.
- Ruffieux M, Nussbeck FW, Bodenmann G. (2014) Long-Term Prediction of Relationship Satisfaction and Stability by Stress, Coping, Communication, and Well-Being. *J Divorce Remarriage*, 55(6): 485–501.
- Rusbult CE. (1980) Commitment and Satisfaction in Romantic Associations: A Test of the Investment Model. *J Exp Soc Psychol*, 16(2): 172–186.
- Rusbult CE, Martz JM, Agnew CR. (1998) The Investment Model Scale: Measuring Commitment Level, Satisfaction Level, Quality of Alternatives, and Investment Size. *Pers Relat*, 5(4): 357–387.
- Rutter M. Resilience Reconsidered: Conceptual Considerations, Empirical Findings, and Policy Implications. In: Shonkoff JP, Meisels SJ. (szerk.), *Handbook of Early Intervention*. Cambridge University Press, New York, 2012: 651–681.

- Ryff CD, Singer B. (1998) The Contours of Positive Human Health. *Psychological Inquiry*, 9(1): 1–28.
- S. Molnár E. Párkapcsolat létesítését/megszüntetését érintő magatartási normák változásának megfigyelése. In: Pongrácz T. (szerk.), *A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutatóintézetének Kutatási Jelentései, KSH, Budapest, 2011: 91: 37–68.
- Sandberg JG, Miller RB, Harper JM, Robila M, Davey A. (2009) The Impact of Marital Conflict on Health and Health Care Utilization in Older Couples. *J Health Psychol*, 14(1): 9–17.
- Saphire-Bernstein S, Taylor SE. Close Relationship and Happiness. In: David SA, Boniwell I, Ayers AC. (szerk.), *The Oxford Handbook of Happiness*. Oxford University Press, New York, 2013: 821–833.
- Saroglou V, Pichon I, Trompette L, Verschueren M, Dernelle R. (2005) Prosocial Behavior and Religion: New Evidence Based on Projective Measures and Peer Ratings. *J Sci Stud Relig*, 44: 323–348.
- Sándor P, Horváth K, Bódizs R, Konkoly Thege B. (2018) Attachment and Dream Emotions: The Mediating Role of Trait Anxiety and Depression. *Current Psychology*. Online publikáció. Elérés: doi: 10.1007/s12144-018-9890-y
- Schaffhuser K, Allemand M, Martin M. (2014) Personality Traits and Relationship Satisfaction in Intimate Couples: Three Perspectives on Personality. *Eur J Personality*, 28: 120–133.
- Schmitt DP, Jonason PK. (2015) Attachment and Sexual Permissiveness: Exploring Differential Associations Across Sexes, Cultures, and Facets of Short-term Mating. *J Consult Clinical Psych*, 46: 119–133.
- Sciangula A, Morry MM. (2009) Self-Esteem and Perceived Regard: How I See Myself Affects My Relationship Satisfaction. *J Soc Psychol*, 149(2): 143–158.
- Shafer K, Jensen TM, Larson JH. (2014) Relationship Effort, Satisfaction, and Stability: Differences Across Union Type. *J Marital Fam Ther*, 40(2): 212–232.
- Shapiro AF, Gottman JM, Carrere S. (2000) The Baby and the Marriage: Identifying Factors that Buffer Against Decline in Marital Satisfaction after the First Baby Arrives. *J Fam Psychol*, 14: 59–70.

- Shaver PR, Brennan KA. (1992) Attachment Styles and The „Big Five” Personality Traits: Their Connections With Each Other and with Romantic Relationship Outcomes. *Pers Soc Psychol Bull*, 18(5): 536–545.
- Shaver PR, Hazan C. Adult Romantic Attachment: Theory and Evidence. In: Perlman D, Jones WH. (szerk.), *Advances in Personal Relationships*. London, England: Kingsley, 1993: 29–70.
- Shaver PR, Mikulincer M. (2002) Attachment related Psychodynamics. *Attachment & Human Development*, 4: 133–161.
- Shaver PR, Mikulincer M. Attachment Theory, Individual Psychodynamics, and Relationship Functioning. In: Vangelisti A, Perlman D. (szerk.), *The Cambridge Handbook of Personal Relationships*. Cambridge University Press, Cambridge, 2006: 251–272.
- Shaver PR, Mikulincer M. Adult Attachment Strategies and the Regulation of Emotion. In: Gross JJ. (szerk.), *Handbook of Emotion Regulation*. The Guilford Press, New York, NY, US, 2007: 446–465.
- Shaver PR, Mikulincer M, Cassidy J. (2019) Attachment, Caregiving in Couple Relationships, and Prosocial Behavior in the Wider World. *Curr Opin Psychol*, 25:16–20.
- Seery MD. (2011) Resilience: A Silver Lining to Experiencing Adverse Life Events? *Curr Dir Psychol Sci*, 20(6): 390–394.
- Sened H, Lavidor M, Lazarus G, Bar-Kalifa E, Rafaeli E, Ickes W. (2017) Empathic Accuracy and Relationship Satisfaction: A Meta-analytic Review. *J Fam Psychol*: 31(6): 742–752.
- Siegel A, Levin Y, Solomon Z. (2018) The Role of Attachment of Each Partner on Marital Adjustment. *J Fam Issues*, 40: 415–434.
- Skinner KB, Bahr SJ, Crane DR, Call VRA. (2002) Cohabitation, Marriage, and Remarriage. *J Fam Issues*, 23(1): 74–90.
- Skrabski Á, Koop M. *A boldogságkeresés útjai és útvesztői a párkapcsolatokban*. Szent István Társulat, Budapest, 2009
- Slatcher RB. (2010) Marital Functioning and Physical Health: Implications for Social and Personality Psychology. *Social and Personality Psychology Compass*, 4(7): 455–469.
- Sorokowski P, Randall AK, Groyecka A, Frackowiak T, Cantarero K, Hilpert P, (...) Bertoni, A. (2017) Marital Satisfaction, Sex, Age, Marriage Duration, Religion,

- Number of Children, Economic Status, Education, and Collectivistic Values: Data from 33 Countries. *Front Psychol*, 8: 1–7.
- Spéder Zs. (2005) Az élettársi kapcsolat térhódítása Magyarországon és néhány szempont a demográfiai átalakulás értelmezéséhez. *Demográfia*, 48(3–4): 187–217.
- St John PD, Montgomery PR. (2009) Marital Status, Partner Satisfaction, and Depressive Symptoms in Older Men and Women. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 54(7): 487–492.
- Staff HR, Didymus FF, Backhouse SH. (2017) The Antecedents and Outcomes of Dyadic Coping in Close Personal Relationships: A Systematic Review And Narrative Synthesis. *Anxiety Stress Copin*, 30(5): 498–520.
- Stanley SM, Markman HJ, Whitton SW. (2002) Communication, Conflict, and Commitment: Insights on the Foundations of Relationship Success from a National Survey. *Fam Process*, 41(4): 659–675.
- Statisztikai Tükör. Népmozgalom, 2018. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2019
- Story LB, Karney BR, Lawrence E, Bradbury TN. (2004) Interpersonal Mediators in the Intergenerational Transmission of Marital Dysfunction. *J Fam Psychol*, 18(3): 519–529.
- Story LB, Repetti R. (2006) Daily Occupational Stressors and Marital Behavior. *J Fam Psychol*, 20(4): 690–700.
- Strachman A, Impett EA. (2009) Attachment Orientations and Daily Condom Use in Dating Relationships. *Journal of Sex Research*, 46(4): 319–329.
- Strauss C, Morry MM, Kito M. (2012) Attachment Styles and Relationship Quality: Actual, Perceived, and Ideal Partner Matching. *Pers Relationship*, 19(1): 14–36.
- Surányi Zs, Babocsay Á, Takács Sz, Vargha A. (2011) Új klasszifikációs módszerek a személyiségpszichológiában. *Pszichológia*, 31(4): 317–340.
- Szabó-Bartha A, Szondy M. (2014) A párkapcsolati hiedelmek kérdőív hazai adaptálásának eredményei. *Psy Hung*, 2: 50–64.
- Ta VP. (2017) A Meta-Analytic Review of Gender-Role Dimensions and Relationship Satisfaction. *J Relat Res*, 8: 2–14.
- Tackett SL, Nelson LJ, Busby DM. (2013) Shyness and Relationship Satisfaction: Evaluating the Associations between Shyness, Self-esteem, and Relationship Satisfaction in Couples. *Am J Fam Ther*, 41: 34–45.
- Takács Sz. Bevezetés a matematikai statisztikába – elmélet és gyakorlat. Antarész Kiadó, Budapest, 2016

- Takács Sz, Makrai B, Vargha A. (2015) Klaszifikációs módszerek mutatói. *Psychologia Hungarica Caroliensis*, 3(1): 67–88.
- Thornton A, Young-DeMarco L. (2001) Four Decades of Trend in Attitudes toward Family Issues in the United States: The 1960s through the 1990s. *J Marriage Fam*, 63(4): 1009–1037.
- Tkachenko D, Franke L, Peters L, Schiffer M, Zimmermann T. (2019) Dyadic Coping of Kidney Transplant Recipients and Their Partners: Sex and Role Differences. *Frontiers in Psychology*, 10: 1–13.
- Tomka M. A vallásosság mérése. In: Máté-Tóth A, Jahn M. (szerk.), *Studia religiosa: tanulmányok András Imre 70. születésnapjára*. Szeged, 1998: 18–31.
- Tóth M, Vargha A. Családtípus és a házastársak személyisége. In: Bagdy E, Mirmics Zs, Vargha A. (szerk.), *Egyén – Pár – Család. Tanulmányok a pszichodiagnosztikai tesztadaptációs és tesztfejlesztési kutatások köréből*. Animula, Budapest, 2007: 310–341.
- Turliuc MN, Agrigoroaiei MA, Candel OS. (2018) Spouses' Family-work Interactions and Their Contribution to Marital and Job Satisfaction. *Psihologia Socială*, 42: 47–60.
- Uchino BN, Birmingham W. (2010) Stress and Support Processes. In: Contrada RJ, Braum A. (szerk.), *The Handbook of Stress Science: Biology, Psychology, and Health*. Springer Publishing Company, New York, 111–121.
- Umberson D, Williams K, Powers DA, Chen MD, Campbell AM. (2005) As Good as it Gets? A Life Course Perspective on Marital Quality. *Soc Forces*, 84(1): 493–511.
- Umberson D, Williams K, Powers DA, Liu H, Needham B. (2006) You Make Me Sick: Marital Quality and Health Over the Life Course. *Journal of Health and Social Behavior*, 47(1): 1–16.
- Vajda DB. (2016) Aktor, partner hatások, interakciók és moderáló tényezők a párkapcsolati minőség és a személyiség közti összefüggésben. Doktori disszertáció. Pécsi Tudományegyetem BTK, Pszichológia Doktori Iskola, Pécs
- Van Laningham J, Johnson DR, Amato P. (2001) Marital Happiness, Marital Duration, and the U-Shaped Curve: Evidence from a Five-Wave Panel Study. *Soc Forces*, 79(4): 1313–1341.
- Van Schoors M, Loeys T, Goubert L, Berghmans G, Ooms B, Lemiére J, (...) Verhofstadt LL. (2019) Couples Dealing With Pediatric Blood Cancer: A Study on the Role of Dyadic Coping. *Front Psychol*, 10: 402–412.

- Van Steenbergen EF, Kluwer ES, Karney BR. (2014) Work-family Enrichment, Work-family Conflict, and Marital Satisfaction: a Dyadic Analysis. *J Occup Health Psychol*, 19: 182–194.
- Vargha A. (1992-93) A házaspárok személyisége és a házasság jósága. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 48: 61–98.
- Vargha A. (2016) A ROPstat statisztikai programcsomag. *Statisztikai Szemle*, 94(11-12): 1165–1192.
- Vargha A, Bergman LR, Takács Sz. (2016) Performing Cluster Analysis Within a Person-Oriented Context: Some Methods for Evaluating the Quality of Clustersolutions. *Journal of Person-oriented Research*, 2(1-2): 78–86.
- Vargha A, Tóth M. Az Olson-féle családteszt magyar adaptációja. In: Bagdy E, Mirnics Zs, Vargha A. (szerk.), *Egyén – Pár – Család. Tanulmányok a pszichodiagnosztikai tesztadaptációs és tesztfejlesztő kutatások köréből*. Animula, Budapest, 2007: 288–309.
- Vedes A, Hilper P, Nussbeck FW, Randall AK, Bodenmann G, Lind WR. (2016) Love Styles, Coping, and Relationship Satisfaction. A Dyadic Approach. *Pers Relat*, 23: 84–97.
- Vennum A, Johnson MD. (2014) The Impact of Premarital Cycling on Early Marriage. *Fam Relat*, 63(4): 439–452.
- Vetier A, Vargha A, Bagdy E. A felnőtt kötődési stílus és a kommunikációs mintázat összefüggése. In: Bagdy E, Mirnics Zs, Vargha A. (szerk.), *Egyén – Pár – Család. Tanulmányok a pszichodiagnosztikai tesztadaptációs és tesztfejlesztő kutatások köréből*. Animula, Budapest, 2007: 140–155.
- Vollmann M, Sprang S, van den Brink F. (2019) Adult Attachment and Relationship Satisfaction: The Mediating Role of Gratitude toward the Partner. *J Soc Pers Relat*, 1–12.
- Waite LJ, Gallagher M. *The Case For Marriage: Why Married People Are Happier, Healthier, and Better off Financially*. Doubleday, New York, 2000
- Walker R, Isherwood L, Burton C, Kitwe-Magambo K, Luszcz M. (2013) Marital Satisfaction among Older Couples: The Role of Satisfaction with Social Networks and Psychological Well-Being. *The International Journal of Aging and Human Development*, 76(2): 123–139.
- Walsh F. Family Resilience. Strengths Forged through Adversity. In: Walsh F. *Normal Family Process*. Guilford Press, New York, 2012: 399–427.

- Waring A, Kernes JL, Bui NH. (2019) The Role of Attachment Anxiety, Attachment Avoidance, and Grit on Life Satisfaction and Relationship Satisfaction. *J Humanist Psychol*, 1–29.
- Whisman MA. (2007) Marital Distress and DSM-IV Psychiatric Disorders in a Population-based National Survey. *Journal of Abnormal Psychology*, 116(3): 638–643.
- Whisman MA, Baucom DH. (2012) Intimate Relationships and Psychopathology. *Clin Child Fam Psych*, 15(1): 4–13.
- Whisman MA, Li A, Sbarra, DA, Raison CL. (2014) Marital Quality and Diabetes: Results From the Health and Retirement Study. *Health Psychol*, 33(8): 832–840.
- Whisman MA, Uebelacker LA. (2009) Prospective Associations Between Marital Discord and Depressive Symptoms in Middle-aged and Older Adults. *Psychol Aging*, 24(1): 184–189.
- Whisman MA, Uebelacker LA, Bruce ML. (2006) Longitudinal Association Between Marital Dissatisfaction and Alcohol Use Disorders in a Community Sample. *J Fam Psychol*, 20(1): 164–167.
- Widiger TA, Trull TJ. (1992) Personality and Psychopathology: An Application of the Five-Factor Model. *J Pers*, 60(2): 363–393.
- Williamson HC, Ju X, Bradbury TN, Karney BR, Fang X, Liu X. (2012) Communication Behavior and Relationship Satisfaction Among American and Chinese Newlywed Couples. *J Fam Psychol*, 26(3): 308–315.
- Williamson HC, Karney BR, Bradbury TN. (2013) Financial Strain and Stressful Events Predict Newlyweds' Negative Communication Independent of Relationship Satisfaction. *J Fam Psychol*, 27: 65–75.
- Williamson HC, Lavner JA. (2019) Trajectories of Marital Satisfaction in Diverse Newlywed Couples. *Soc Psychol Pers Sci*, 1–8.
- Wolfinger N, Wilcox B. (2008) Happily Ever After? Religion, Marital Status, Gender, and Relationship Quality in Urban Families. *Soc Forces*, 86: 1311–1337.
- Woodin EM. (2011) A Two-dimensional Approach to Relationship Conflict: Meta-analytic Findings. *J Fam Psychol*, 25(3): 325–335.
- Wulff DM. *Psychology of Religion: Classic & Contemporary*. Wiley, New York, 1991
- Yoo H, Bartle-Haring S, Day RD, Gangamma R. (2014) Couple Communication, Emotional and Sexual Intimacy, and Relationship Satisfaction. *J Sex Marital Ther*, 40(4): 275–293.

10. SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

Disszertációhoz kapcsolódó közlemények

- Lakatos Cs**, Martos J, Mányai A, Martos T. (2020) Párkapcsolati mintázatok és kapcsolati elégedettség együtt élő pároknál: az Olson-modell ellenőrzése. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 21(1): 56–85.
- Lakatos Cs**, Martos T. (2019) The Role of Religiosity in Intimate Relationships. *European Journal of Mental Health*, 14(2): 260–279.
- Lakatos Cs**, Pál T. (2018) Családi reziliencia. *Keresztény Magvető*, 124(3): 371–389.
- Lakatos Cs**. (2014) A házasságra való felkészítés elméleti és gyakorlati kérdései. *Keresztény Magvető* 120(2): 177–197.
- Lakatos Cs**. (2013) A korai kötődés és az Istennel való kapcsolat összefüggései. *Valláslelektan és lelkipedagógiai gyakorlat. Keresztény Magvető* 119(2): 218–235.
- Désfalvi J, **Lakatos Cs**, Csuka S, Filep O, Dank M, Martos T. (2020) Kötődési stílus, kapcsolati és szexuális elégedettség: emlőrákos és egészséges nők összehasonlító vizsgálata. *Orvosi Hetilap*, 161(13): 518–526.
- Pál T, **Lakatos Cs**. (2020) A megbocsátás hatása a párkapcsolati működésre, *Stud Univ Babeş Bolyai Theol Reform Transylv*, 65(1): 251–273.
- Martos T, Sallay V, Szabó T, **Lakatos Cs**, Tóth-Vajna R. (2014) A Kapcsolati Elégedettség Skála magyar változatának (RAS-H) pszichometriai jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 15(3): 245–258.
- Martos T, **Lakatos Cs**, Sallay V. (megjelenés alatt) Kapcsolati Elégedettség Skála (Relationship Assessment Scale, RAS). In: Horváth Zs, Urbán R, Kökönyei Gy, Demetrovics Zs. (szerk.), *Kérdőíves módszerek a klinikai- és egészségpszichológia kutatásában és gyakorlatában*. Medicina, Budapest

A disszertáció témájától független közlemények

- Martos T, **Lakatos Cs**, Tóth-Vajna R. (2014) A Remény Skála magyar változatának (AHS-H) pszichometriai jellemzői. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 15(3): 187–202.
- Lakatos Cs**. (2008) Az Erdélyből Magyarországra áttelepültek lelki egészsége. *Keresztény Magvető*, 114(3): 409–432.

11. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönöm témavezetőmnek, dr. Martos Tamásnak, hogy az elmúlt évek doktori folyamatában számomra biztos szakmai háttérrel nyújtott. Sokat jelentett emberi hozzáállása, amelyben türelemmel követte és tiszteletben tartotta a saját ritmusomat. Külön köszönöm azt a tapasztalatot, hogy a pozitív erők összekapcsolásával akár a lehetetlennek tűnő célok is elérhetővé, megvalósíthatóvá válnak.

Dr. Horváth-Szabó Katalinnak hálás vagyok, amiért megmutatta számomra a teológia és a pszichológia összehangolásának lehetőségét, és munkái által lehetővé tette a valláslélektan izgalmas világának tudományos alapú megismerését. Köszönöm azt a szakmai és emberi támogatást, amelyet a doktori folyamat kezdetén részéről megtapasztaltam. Köszönöm a 4/3-as doktori program tanárainak a doktori tanulmányok idején megtapasztalt szakmai támogatást. Doktorandusztársaim példája, sikere mindvégig motivált. Hálás vagyok nekik azért, hogy megajándékoztak a különböző tudományterületek, társszakmák sokszínűségével és széleskörű tapasztalataikkal, sokat tanultam tőlük.

Hálás vagyok azoknak a családterapeuta kollégáknak, akik a kutatási folyamatban segítettek az adatgyűjtést, illetve a pároknak, akik a kérdőív kitöltésével hozzájárultak a disszertációhoz. Martos Júliának hálásan köszönöm a vizsgálati adatok statisztikai elemzésében nyújtott segítségét és hasznos meglátásait.

Köszönet illeti azokat a tanáraimat, akik a Kárpát-medence távoli helyszínein fontos szerepet játszottak szakmai szemléletem formálásában: Szász Ferenc lelkes, dr. Kovács Sándor teológiai tanár, dr. Kuritárné dr. Szabó Ildikó klinikai szakpszichológus, egyetemi docens és dr. Balogh Klára pszichoterapeuta, családterapeuta. Ők valamennyien a szakmai igényesség példáját állították elélem.

Származási családomnak hálás vagyok a gyermekkoromban belém oltott, az emberi lélek és a családi kapcsolatok dinamikájának megértése iránt érzett kíváncsiságért, nyitottságért.

Férjemnek és kisfiamnak, Kristófnak nagyon köszönök minden segítséget, amit az elmúlt évek során terveim megvalósításában nyújtottak. Hálás vagyok nekik, amiért a sikerekben velem együtt örültek, elakadásaimban biztattak, s e kettő között helyt állva sokat tettek azért, hogy családi életünk zökkenőmentesen haladjon a maga útján.

Köszönöm a Mindenhatónak, hogy erőt és társakat adott a feladatok elvégzéséhez.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

VSA – Vulnerabilitás–Stressz–Adaptáció Modell

RTM – Rendszer-Tranzakciós Modell

ÁBRÁK, TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE**Ábrák**

1. <i>ábra.</i> Vulnerabilitás–stressz–adaptáció modell	19
2. <i>ábra.</i> Kötődési dimenziók és kötődési minták Bartholomew és Horowitz (1991), illetve Brennan és Shaver (1995) elméletében	39
3. <i>ábra.</i> A Circumplex modell grafikus ábrázolása	44
4. <i>ábra.</i> A Kritika utáni vallásos attitűdskála elhelyezése Wulff modelljében.....	50
5. <i>ábra.</i> Az egyes klaszterek átlagpontszámái a Szorongás és az Elkerülés alszkálakon, z-pontszámokban kifejezve	69
6. <i>ábra.</i> Az RSQ alapján létrejött klaszterek átlagpontszámái a Párkapcsolati elégedettség (RAS) skálán. A hibasávok a standard hibát jelölik.	72
7. <i>ábra.</i> Az egyes klaszterek átlagpontszámái a szexuális elégedettség tekintetében. (RAS-H 8. item). A hibasávok a standard hibát jelölik.	73
8. <i>ábra.</i> Az egyes klaszterek átlagpontszámái az egészségi állapot szubjektív megítélése tekintetében. A hibasávok a standard hibát jelölik.	74
9. <i>ábra.</i> Az egyes klaszterek átlagpontszámái a Kohézió, a Flexibilitás és a Családi kommunikáció skálakon, z-pontszámokban kifejezve	78
10. <i>ábra.</i> A klaszterek átlagpontszámái a párkapcsolati elégedettség tekintetében .... (RAS-skála). A hibasávok a standard hibát jelölik.	80
11. <i>ábra.</i> A családi működés klaszterek átlagpontszámái a szexuális elégedettség tekintetében (RAS-H 8. item). A hibasávok a standard hibát jelölik.	81
12. <i>ábra.</i> Az egyes klaszterek átlagpontszámái a Transzcendencia bevonása és a Szimbolikus értelmezés skálakon, z-pontszámokban kifejezve	86
13. <i>ábra.</i> Az egyes klaszterek átlagpontszámái az egészségi állapot szubjektív megítélése tekintetében. A hibasávok a standard hibát jelölik.	89

14. ábra. A többszörös korrespondencia-analízisben résztvevő	92
kategorikus változók hozzájárulása a két dimenzióhoz	92
15. ábra. A vizsgált változók többszörös korrespondencia-térképe. Az ábrán az egymástól vizuálisan elkülönülő jellegzetes kategória-csoportosulások jelennek meg ..	93

Táblázatok

1. táblázat. Az <i>Olson-féle Családi Teszt</i> alskáláinak Cronbach-alfa értékei.....	62
2. táblázat. A hierarchikus klaszterelemzés megfelelőségi mutatói 5-8 klaszterre nézve. <i>Jelmagyarázat</i> : N = a klaszterek száma; EESS % = megmagyarázott hibaszázalék (Explained Error Sum of Squares); eh. = együttható; Pont-biszeriális eh. = pont-biszeriális korreláció; XieBeni (mod) = módosított Xie-Beni index; HC átlag = átlagos klaszterhomogenitás.	67
3. táblázat. A hierarchikus klaszterelemzés megfelelőségi mutatói 3-10 klaszterre nézve. <i>Jelmagyarázat</i> : N = a klaszterek száma; EESS % = megmagyarázott hibaszázalék (Explained Error Sum of Squares); eh. = együttható; Pont-biszeriális eh. = pont-biszeriális korreláció; Xie-Beni (mod) = módosított Xie-Beni index; HC átlag = átlagos klaszterhomogenitás.....	76
4. táblázat. A hierarchikus klaszterelemzés megfelelőségi mutatói 3-8 klaszterre nézve. <i>Jelmagyarázat</i> : N = a klaszterek száma; EESS % = megmagyarázott hibaszázalék (Explained Error Sum of Squares); eh. = együttható; Pont-biszeriális eh. = pont-biszeriális korreláció; Xie-Beni (mod) = módosított Xie-Beni index; HC átlag = átlagos klaszterhomogenitás.	84
5. táblázat. A többszörös korrespondencia-analízisben résztvevő csoportosító változók többváltozós keresztábra összefüggései párcapcsolati elégedettség szempontjából.....	93

MELLÉKLETEK

1. *Melléklet* A kutatásban használt kérdőív és az etikai engedély

PÁRKAPCSOLATRA, CSALÁDRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

A. Az alábbi kérdések az Ön (jelenlegi) PÁRKAPCSOLATÁRA vonatkoznak.

Kérjük, válaszoljon egy 5-fokú skálán, ahol az 1- es azt jelenti, hogy kevéssé, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon jellemző Önre az, amire a kérdés utal.

Kérjük, válaszát minden állítás mellett karikázással jelölje a megfelelő oszlopban!

		kevésbé					nagyon				
1	Mennyire felel meg partnere az Ön igényeinek?	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
2	Általában véve mennyire elégedett Ön a kapcsolatukkal?	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
3	Összehasonlítva másokéval mennyire jó az Önök kapcsolata?	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
4	Milyen gyakran gondol arra, hogy bár el sem kezdte volna ezt a kapcsolatot?	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
5	Milyen mértékben felel meg a kapcsolatuk az Ön eredeti elvárásainak?	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6	Mennyire szereti partnerét?	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
7	Mennyi probléma van az Önök kapcsolatában?	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
8	Mennyire találja kielégítőnek a szexuális kapcsolatukat?	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

B. Az alábbi állítások a CSALÁDJÁRA vonatkoznak. Kérjük, olvassa el őket figyelmesen, és döntse el, hogy mennyire jellemzik az Ön családját.

Néhány állításnál érezheti úgy, hogy családjá egyes tagjaira nézve igazak, másokra pedig nem. Kérjük, hogy minden állításnál törekedjen **EGÉSZ CSALÁDJA** jellemzésére!

Egy-egy tételnél ne töltsön túl sok időt, próbáljon gyorsan és őszintén válaszolni. Ha bizonytalan, az első gondolatát jelölje be. Nem számít, hogy a családtagjainak mi lehet a véleménye, mi arra vagyunk kíváncsiak, hogy **Ön milyennek látja a családját**.

Kérjük, válaszát minden állítás mellett karikázással jelölje a megfelelő oszlopban!

		EGY- ÁLTAL ÁN NEM jel- lemző	KEVÉSSÉ jellemző a családunk- ra	NÉMI- LEG jellemző a családunk- ra	ÁLTA- LÁBAN jellemző a családunk- ra	NAGYON jellemző a csalá- dunkra
1	A családtagok részesei egymás életének.	1	2	3	4	5
2	Családunk nyitott az új probléma- megoldási lehetőségekre.	1	2	3	4	5
3	Jobban kijövünk másokkal, mint a saját családunkkal.	1	2	3	4	5
4	A családtagok csak együtt, egymás társaságában érzik jól magukat.	1	2	3	4	5
5	A családi szabályok megszegése nálunk komoly következményekkel jár.	1	2	3	4	5
6	Folyton felfordulás van a családunkban.	1	2	3	4	5
7	A családtagok közel állnak egymáshoz.	1	2	3	4	5
8	A szülők megbeszélik gyerekeikkel a fontos döntéseiket.	1	2	3	4	5
9	Úgy tűnik, a családtagok kerülnek egymással a kapcsolatot, amikor otthon vannak.	1	2	3	4	5
10	A családtagoknak feszültséget okoz, ha nem együtt, hanem külön töltik a szabad- idejüket.	1	2	3	4	5
11	Súlyos következményei vannak, ha egy családtag valamit rosszul csinál.	1	2	3	4	5
12	Több szabályra volna szükség a családunkban.	1	2	3	4	5
13	A családtagok számíthatnak egymásra a ne- ház időkben.	1	2	3	4	5
14	A gyerekeknek van bebeszólásuk a rájuk vonat- kozó szabályok kialakításába.	1	2	3	4	5
15	A családtagok közelebb érzik magukat mások- hoz, mint egymáshoz.	1	2	3	4	5
16	A családtagok túlságosan függenek egymástól.	1	2	3	4	5
17	Ebben a családban majdnem mindenre van kész szabály.	1	2	3	4	5
18	A családunkban semmi sincs rendesen megcsinálva.	1	2	3	4	5
19	A családtagok személyes döntéseiket is megbe- szélik egymással.	1	2	3	4	5
20	A problémák megoldásakor nálunk a gyerekek javaslata is számít.	1	2	3	4	5
21	Nálunk a családtagok magukra maradnak a problémáikkal.	1	2	3	4	5
22	Családom tagjainak szinte csak közös barátai vannak.	1	2	3	4	5
23	A családunkban nehéz változtatni a szabályo- kon.	1	2	3	4	5
24	Tisztázatlan, hogy ki miért felelős a családban.	1	2	3	4	5
25	A családtagok szívesen vannak együtt.	1	2	3	4	5

26	Az otthoni tennivalókból mindenki kiveszi a részét.	1	2	3	4	5
27	Ez a család semmit sem csinál együtt.	1	2	3	4	5
28	Úgy érezzük, hogy szinte „össze vagyunk nőve.”	1	2	3	4	5
29	Ha egyszer egy családtagot kijelöltek egy feladatra, kevés az esély a változtatásra.	1	2	3	4	5
30	Ebben a családban senki sem tartja kézben a dolgokat.	1	2	3	4	5
31	Mindenkinek van saját elfoglaltsága, de részt veszünk közös tevékenységekben is.	1	2	3	4	5
32	A családtagok együtt alakítják a szabályokat.	1	2	3	4	5
33	A családtagok szabadidejük nagy részét a családon kívül töltik.	1	2	3	4	5
34	A családtagokat egyénileg érintő kérdésekben is szinte mindig a család akarata érvényesül.	1	2	3	4	5
35	Fontos a családi szabályok betartása.	1	2	3	4	5
36	Ebben a családban mindenki hanyagolja a kötelességeit.	1	2	3	4	5
37	Családunkban egyaránt fontosak a közös barátok, de emellett az egyéni baráti kapcsolatok is.	1	2	3	4	5
38	Ha probléma merül fel, együtt keressük a megoldást.	1	2	3	4	5
39	A családtagok keveset tudnak egymás barátairól.	1	2	3	4	5
40	A családtagok nem szívesen vesznek részt családon kívüli tevékenységekben.	1	2	3	4	5
41	A családtagok kötelességüknek érzik, hogy kövessék a család döntéseit.	1	2	3	4	5
42	Családom tagjaira jellemző, hogy a közös problémákat „a szőnyeg alá söprik”.	1	2	3	4	5
43	A családtagok elégedettek a családon belüli kommunikációval.	1	2	3	4	5
44	A családtagok figyelmesen végighallgatják egymást.	1	2	3	4	5
45	A családtagok kimutatják egymás iránti érzéseiket.	1	2	3	4	5
46	A családtagok képesek kérni egymástól, ha szükségük van valamire.	1	2	3	4	5
47	A családtagok képesek egymással nyugodtan megbeszélni a problémáikat.	1	2	3	4	5
48	A családtagok megosztják egymással gondolataikat, ötleteiket, elképzeléseiket.	1	2	3	4	5
49	A családtagok az egymáshoz intézett kérdésekre őszinte választ kapnak.	1	2	3	4	5
50	A családtagok igyekeznek megérteni egymás érzéseit.	1	2	3	4	5
51	A családtagok ritkán mondanak egymásról rosszat, amikor dühösek.	1	2	3	4	5
52	A családtagok kimutatják egymásnak a valódi érzéseiket.	1	2	3	4	5

Egészítse ki a mondatokat az alábbi öt állítás közül azzal, amely a legjobban kifejezi véleményét! Kérjük, válaszát minden állítás mellett karikázással jelölje a megfelelő oszlopban!

		Nagyon ELÉGEDETLEN vagyok		Tökéletesen ELÉGEDETT vagyok		
		1	2	3	4	5
53	A családtagok közötti összetartással.					
54	Azzal, ahogy a család képes kezelni a stressz-helyzeteket.					
55	Azzal, amennyire a család képes a rugalmasságra.					
56	Azzal, ahogy a családtagok képesek megosztani egymással a pozitív élményeket.					
57	A családtagok közötti kommunikáció minőségével.					
58	A család konfliktusmegoldó képességével.					
59	A családként együtt töltött idő mennyiségével.					
60	A problémák megvitatásának módjával.					
61	A kritika méltányosságával a családban.					
62	Azzal, ahogy a családtagok törődnek egymással.					

C. Arra kérjük, hogy értékelje a következő tulajdonságokat aszerint, hogy azok mennyire jellemzik Önt a közeli kapcsolataiban!

		Egyáltalán nem jellemző rá		Teljes mértékben jellemző rám		
		1	2	3	4	5
1	Nehéznek találja, hogy másoktól függjön.					
2	Nagyon fontos Önnek, hogy függetlennek érezze magát.					
3	Aggasztja, hogy mások nem értékelik olyan sokra, mint Ön őket.					
4	Nagyon fontos Önnek, hogy önálló legyen.					
5	Úgy érzi, hogy mások vonakodnak olyan közel kerülni Önhöz, mint ahogy Ön szeretné.					
6	Jobban szereti, ha nem függ másoktól.					
7	Aggasztja, hogy mások nem fogadják el.					

VALLÁSHOZ, HITHEZ VALÓ SZEMÉLYES VISZONYRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK

Gyakorol-e valamilyen vallást, és ha igen, milyen módon?

- nem vagyok hívő
- nem gyakorolom a vallásom
- a magam módján gyakorolom a vallásom
- ritkán, de egyházamban gyakorolom a vallásom
- rendszeresen, egyházamban gyakorolom a vallásom
- nem akarok válaszolni

D. Az állítások megválaszolásához nem szükséges vallásosnak, hívőnek lennie, vagy nem szükséges, hogy higgyen Istenben – egyszerűen jelölje meg minden állítás esetében, hogy mennyire (illetve mennyire nem) ért azokkal egyet.

A következőkben olyan kijelentéseket olvashat, melyek összefüggenek azzal a móddal, ahogy az emberek a hithez és valláshoz viszonyulnak. A kijelentéssel való egyetértés mértékét 7 fokú skálán, a megfelelő szám bekarikázásával adhatja meg.

Ha a következő kérdéssor valamelyikére nem akar, vagy nem tud válaszolni, abban a sorban kérjük, ne tegyen semmilyen jelölést!

		Egyáltalán nem értek egyet				Teljes mértékben egyetértek		
		1	2	3	4	5	6	7
1	A Biblia mély igazságot tartalmaz, amely csak személyes kereséssel tá-	1	2	3	4	5	6	7
2	Csak akkor élhet értelmes életet az ember, ha hívő.	1	2	3	4	5	6	7
3	A hit inkább szép álm, amely illúzióknak tűnik akkor, amikor az ember szembeáll az élet keménységével.	1	2	3	4	5	6	7
4	Csak a nagy hagyományú vallások biztosítják, hogy eljussunk Istenhez.	1	2	3	4	5	6	7
5	Túl sok emberre gyakoroltak nyomást Isten nevében ahhoz, hogy hinni	1	2	3	4	5	6	7
6	Minden Istenről szóló kijelentést meghatároz az a kor, amelyben meg-	1	2	3	4	5	6	7
7	A Biblia, annak ellenére, hogy a mienktől teljesen eltérő történelmi	1	2	3	4	5	6	7
8	A vallás az egyetlen, amely minden szempontból értelmet ad az életnek.	1	2	3	4	5	6	7
9	A hit egy gyenge személyiség megnyilvánulása.	1	2	3	4	5	6	7
10	Minden vallási kérdésre csak egyetlen helyes válasz létezik.	1	2	3	4	5	6	7
11	Bár sok olyan dologgal nem értek egyet, ami a múltban a ke-	1	2	3	4	5	6	7
12	Az Abszolútumról szóló kijelentések, mint például a dogmák,	1	2	3	4	5	6	7
13	A bibliai történetek világa olyan távol van tőlünk, hogy	1	2	3	4	5	6	7
14	Fontos vallási kérdésekre csak pap adhat választ.	1	2	3	4	5	6	7
15	Az emberről és a világról szóló tudományos magyará-	1	2	3	4	5	6	7
16	Tudatában vagyok annak, hogy világnézeti felfogásom csak egy le-	1	2	3	4	5	6	7

17	A sok igazságtalanság ellenére, amelyet a kereszténység sok emberrel szemben elkövetett, Krisztus üzenetét értékesnek tartom.	1 2 3 4 5 6 7
18	Úgy gondolom, hogy a bibliai elbeszéléseket szó szerint kell venni, úgy, ahogy azokat leírták.	1 2 3 4 5 6 7

DEMOGRÁFIAI KÉRDÉSEK

1. Az Ön neme:

- férfi   – nő

2. Mikor született Ön?

--	--	--	--

3. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége?

- 8 általános vagy kevesebb
 – szakiskola, szakmunkásképző, ipari iskola
 – érettségi
 – felsőfokú technikum, felsőfokú szakképzés
 – egyetemi, főiskolai diploma

4. Mi az Ön foglalkozása?

Kérem, pontosan írja le a pontozott vonalra, majd próbálja meg besorolni az alábbi kategóriák közé.

- .....
- vezető beosztású
 – értelmiségi (pl. tanár, író)
 – egyéb szellemi (pl. irodai dolgozó)
 – szakmunkás
 – betanított munkás
 – segédmunkás
 – mezőgazdasági fizikai (nem önálló)
 – önálló, nem mezőgazdasági foglalkozású (vállalkozó, iparos)
 – önálló mezőgazdasági foglalkozású (egyéni gazda)
 – nyugdíjas
 – munkanélküli
 – HTB, GYES, GYED
 – tanuló
 – egyéb inaktív

5. Országos viszonylatban milyennek tartja anyagi helyzetét?

Kérem, válaszoljon egy 1-es és 10-es közötti szám kiválasztásával!

ROSSZ					JÓ				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

6. Összességében hogyan minősítené a saját egészségi állapotát?

- nagyon rossz
  –rossz
  –közepes
  –jó
  –kiváló

CSALÁDI ÉS EGYÉB KAPCSOLATOKRA VONATKOZÓ KÉRDÉSEK**7. Mi az Ön jelenlegi párkapcsolati státusza?**

- Házasság
 – Együttélés
 – Párkapcsolat együttélés nélkül
 – Együtt járás
 – Egyéb:
 – Jelenleg nincs párkapcsolatom

8. Mi az Ön hivatalos családi állapota?

- Nőtlen, hajadon ..... (kitöltendő a 13. pont!)
 – Házas .....(kitöltendő a 9. és 10A pont!)
 – Élettársi kapcsolatban él ..... (kitöltendő a 10B pont!)
 – Elvált ..... (kitöltendő a 10C pont!)
 – Özvegy ..... (kitöltendő a 10C pont!)

9. Hányadik házasságában él?

10. A 8. KÉRDÉS UTASÍTÁSAINAK MEGFELELŐEN TÖLTENDŐ KI AZ ADOTT SOR:

A	–	Mi a (legutolsó) házasságkötésének az éve? (Utána kitöltendő a 11!)				
B	–	Mióta él ebben az élettársi kapcsolatban?				
C	–	Mikor történt a(z utolsó) válása?				
D	–	Melyik évben vesztette el házastársát?				

11. Éltek-e együtt a házastársával házasságkötés előtt? – igen (kitöltendő a 12. pont!) – nem**12. Hány évet éltek együtt házasságkötés előtt?**

--	--

 évet**13. Mi az Ön TÉNYLEGES családi állapota?**

- nőtlen, hajadon, nincs élettársa
- nőtlen, hajadon, élettárssal él
- házas, házastárssal él
- házas, élettárssal él
- házas, de külön élnek, nincs élettársa
- elvált, nincs élettársa
- elvált, élettárssal él
- özvegy, nincs élettársa
- özvegy, élettárssal él

14. Hány gyermeke van Önnek? gyermek**15. Az összes gyermeke közül melyik évben született az Ön első gyermeke?
Kérem, vegye figyelembe az esetlegesen meghalt gyermekeket is.**

--	--	--	--

 év**16. Hányan élnek még Önön kívül az Ön otthonában?** fő**17. Ha Öntől függ a döntés, akkor összesen hány gyermeket szeretne életében (még) vállalni? (Ha nem szeretne gyereket, írjon 0-t!)** gyermeket**18. Hol helyezné el önmagát aszerint, hogy minek van nagyobb szerepe az életében?**

hivatás, munka

családi élet, magánélet,

5

4

3

2

1

A vizsgálatot a Semmelweis Egyetem Regionális, Intézményi Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága engedélyezte. Az etikai engedély száma: SE TUKEB 5/2016.

SEMMEIWEIS EGYETEM
REGIONÁLIS, INTÉZMÉNYI
TUDOMÁNYOS ÉS
KUTATÁSETIKAI BIZOTTSÁG
1091 Budapest, Üllői út 93.
Telefon: 215-5038 Fax: 215-6228
Levélcím: 1450 Budapest, Pf.: 9/41.
e-mail: sotonyi.peter@med.semmelweis-univ.hu
<http://semmelweis.hu/tukeb>

SEMMEIWEIS UNIVERSITY
REGIONAL AND INSTITUTIONAL
COMMITTEE OF SCIENCE
AND RESEARCH ETHICS
Üllői st. 93., Budapest, H-1091
Phone: (36-1) 215-5038 Fax: (36-1) 215-6228
Mailing address: H-1450 Budapest P.O.B. 9/41.

Elnök:

Dr. Sótónyi Péter
igazságügyi orvos

Titkár:

Dr. Dósa Ágnes
orvos-jogász

Tagok:

Dr. Béres Tamás
teológus

Dr. Busch Béla
jogász

Dr. Fekete György
gyermekgyógyász

Hrehuss György
mérnök, laikus tag

Dr. Imrei László
fül-orr-gégész

Karcagné
Jászberényi Valéria
klinikavezető főnővér

Kelemen Lászlóné
közgazdász, laikus tag

Dr. Köles László
farmakológus

Dr. Madléná Melinda
fogorvos

Dr. Martos Tamás
mentálhigiéné

Dr. Molvarec Attila
szülész-nőgyógyász

Dr. Pulay István
sebész

Dr. Somogyi Anikó
belgyógyász, farmakológus, lipidológus

Dr. Takács István
belgyógyász, endokrinológus,
farmakológus

Dr. Zana Ágnes
orvos-etikus

SE TUKEB szám: 5/2016.
Protokoll: -

Dr. Martos Tamás
egyetemi docens
Mentálhigiéné Intézet

Budapest

Tárgy: „Célok, önszabályozás és pozitív működés követéses vizsgálata pároknál” című kutatás

Tisztelt Docens Úr!

A Semmelweis Egyetem Regionális, Intézményi Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága a 2016. január 25-én megtartott ülésén az alábbi döntést hozta:

A bizottság a kutatási tervet szakmai és etikai szempontból megfelelőnek, valamint az intézmény tárgyi és személyi feltételeit a kutatás végzésére alkalmasnak találta.

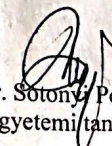
A bizottság fenti döntését az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény és az emberen végzett orvostudományi kutatásokról szóló 23/2002. (V.9.) EüM rendelet alapján hozta.

Felhívjuk figyelmét az adatvédelemmel kapcsolatos jogszabályok szigorú betartására. (1997. évi XLVII. törvény 21. §: az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről. 2011. évi CXII. törvény: az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról.)

Tájékoztatásul közöljük, az IKEB bármikor ellenőrizheti, hogy a kutatást, vizsgálatot a kutatási tervben és az engedélyben előírtaknak megfelelően végzik-e [23/2002. (V.9.) EüM rendelet 18. §].

A vizsgálat befejezését követően kérjük a Bizottság részére a jelentés megküldését.

Budapest, 2016. február 25.

Dr. Sótónyi Péter
egyetemi tanár

Kérem, a fenti TUKEB számra minden esetben hivatkozni szíveskedjék.

2. *Melléklet* Az Olson-változók klaszterelemzésében, valamint a létrejött klaszterek összehasonlítása során használt változók leíró statisztikája, valamint kétváltozós összefüggései (amelyben a csillaggal jelölt értékek $p < 0,05$ szignifikanciájú, a két csillaggal jelölt értékek $p < 0,01$ szignifikanciájú összefüggést jeleznek)

Változó	Átlag	Szórás	Pearson-féle korreláció																	
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11							
1 Kohézió_F	1,16	0,96																		
2 Kohézió_N	1,19	1,06	0,28**																	
3 Flex_F	1,25	1,16	0,56**	0,20**																
4 Flex_N	1,24	1,23	0,171*	0,46**	0,43**															
5 Komm_F	48,37	28,93	0,60**	0,30**	0,56**	0,26**														
6 Komm_N	48,80	28,71	0,31**	0,60**	0,34**	0,56**	0,54*													
7 RAS_sum_F	29,70	4,48	0,33**	0,25**	0,30**	0,20**	0,43**	0,33**												
8 RAS_sum_N	29,37	5,10	0,22**	0,31**	0,23**	0,21**	0,37**	0,42**	0,60**											
9 RAS_08_F	3,88	1,19	0,16**	0,18**	0,13*	0,09	0,30**	0,25**	0,53**	0,34**										
10 RAS_08_N	3,91	1,16	0,11	0,27**	0,13*	0,13*	0,29**	0,33**	0,43**	0,50**	0,73**									
11 Egészség_F	3,72	0,70	-0,05	-0,02	-0,01	-0,08	0,04	-0,03	0,08	0,02	-0,02	-0,06								
12 Egészség_N	3,71	0,74	-0,03	0,11	0,02	0,03	0,08	0,13*	0,15*	0,19**	0,12*	0,18**	0,36**							

Jelmagyarázat: Kohézió_F = Kohéziós index (Férfi); Kohézió_N = Kohéziós index (Nő); Flex_F = Flexibilitás index (Férfi); Flex_N = Flexibilitás index (Nő); Komm_F = Családi kommunikáció (Férfi); Komm_N = Családi kommunikáció (Nő); RAS_sum_F = Kapcsolati Elégedettség Skála (Férfi); RAS_sum_N = Kapcsolati Elégedettség Skála (Nő); RAS_08_F = Kapcsolati Elégedettség Skála 8. item („Mennyire találja kielégítőnek a szexuális kapcsolatukat?”) (Férfi); RAS_08_N = Kapcsolati Elégedettség Skála 8. item (Nő); Egészség_F: Szubjektív egészségi állapot („Összességében hogyan minősítené a saját egészségi állapotát?”) (Férfi); Egészség_N = Szubjektív egészségi állapot (Nő)

3. *Melléklet* Az RSQ klaszterelemzésében, valamint a létrejött klaszterek összehasonlítása során használt változók leíró statisztikája, valamint kétváltozós összefüggéseik (amelyben a csillaggal jelölt értékek $p < 0,05$ szignifikanciájú, a két csillaggal jelölt értékek $p < 0,01$ szignifikanciájú összefüggést jeleznek)

Változó	Pearson-féle korreláció									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1 Szorongás_F	Átlag 2,36	Szórás 0,87								
2 Elkerülés_F	0,19**									
3 Szorongás_N	0,17**	0,01								
4 Elkerülés_N	0,08	0,14**	0,15**							
5 RAS_sum_F	-0,19**	-0,09	-0,23**	-0,109*						
6 RAS_sum_N	-0,17**	-0,07	-0,17**	-0,25**	0,59**					
7 RAS_08_F	-0,03	0,01	-0,14**	-0,06	0,51**	0,36*				
8 RAS_08_N	-0,09	0,01	-0,10	-0,09	0,44**	0,49**	0,71**			
9 Egészség_F	-0,19**	-0,03	0,03	-0,09	0,07	0,02	-0,02	-0,07		
10 Egészség_N	-0,12*	-0,08	-0,12*	-0,07	0,16*	0,18**	0,12*	0,16**	0,35**	

Jelmagyarázat: Szorongás_F = RSQ – Szorongás érték (Férfi); Elkerülés_F = RSQ – Elkerülés érték (Férfi); Szorongás_N = RSQ – Szorongás érték (Női); Elkerülés_N = RSQ – Elkerülés érték (Női); RAS_sum_F = Kapcsolati Elégedettség Skála (Férfi); RAS_sum_N = Kapcsolati Elégedettség Skála (Női); RAS_08_F = Kapcsolati Elégedettség Skála 8. item („Mennyire találja kielégítőnek a szexuális kapcsolatukat?”) (Férfi); RAS_08_N = Kapcsolati Elégedettség Skála 8. item (Női); Egészség_F: Szubjektív egészségi állapot („Összességében hogyan minősítené a saját egészségi állapotát?”) (Férfi); Egészség_N = Szubjektív egészségi állapot (Női)

4. *Melléklet* A Kritika utáni vallásosság klaszterelemzésében, valamint a létrejött klaszterek összehasonlítása során használt változók leíró statisztikája, valamint kétváltozós összefüggéseik (amelyben a csillaggal jelölt értékek $p < 0,05$ szignifikanciájú, a két csillaggal jelölt értékek $p < 0,01$ szignifikanciájú összefüggést jeleznek)

Változó	Átlag	Szórás	Pearson-féle korreláció											
			1	2	3	4	5	6	7	8	9			
1 Transzcendencia_F (z-pontszám)	0	1												
2 Szimbolikus_F (z-pontszám)	0	1	0											
3 Transzcendencia_N (z-pontszám)	0	1	0,51**	-0,05										
4 Szimbolikus_N (z-pontszám)	0	1	-0,11	0,56**	0									
5 RAS_sum_F	29,70	4,48	-0,01	0,04	-0,04	-0,02								
6 RAS_sum_N	29,37	5,10	0,08	0,09	0,04	-0,01	0,59**							
7 RAS_08_F	3,88	1,19	0,06	-0,12	0,03	-0,16*	0,51**	0,36**						
8 RAS_08_N	3,91	1,16	0,06	-0,08	0,07	-0,14*	0,44**	0,49**	0,71**					
9 Egészség_F	3,72	0,70	-0,06	0,10	-0,07	0,20**	0,07	0,02	-0,02	-0,07				
10 Egészség_N	3,71	0,74	0,08	0,15*	0,06	0,18**	0,16**	0,18**	0,12*	0,16**	0,35**			

Jelmagyarázat: Transzcendencia_F = Kritika Utáni Vallásosság – Transzcendencia érték (Férfi); Szimbolikus_F = Kritika Utáni Vallásosság – Szimbolikus értelmezés érték (Férfi); Transzcendencia_N = Kritika Utáni Vallásosság – Transzcendencia érték (Női); Szimbolikus_N = Kritika Utáni Vallásosság – Szimbolikus értelmezés érték (Női); RAS_sum_F = Kapcsolati Elégedettség Skála (Férfi); RAS_sum_N = Kapcsolati Elégedettség Skála (Női); RAS_08_F = Kapcsolati Elégedettség Skála 8. item („Mennyire találja kielégítőnek a szexuális kapcsolatukat?”) (Férfi); RAS_08_N = Kapcsolati Elégedettség Skála 8. item (Női); Egészség_F: Szubjektív egészségi állapot („Összességében hogyan minősítené a saját egészségi állapotát?”) (Férfi); Egészség_N = Szubjektív egészségi állapot (Női)

5. *Melléklet A* 6 klaszter bemutatása az elemszámaik (azaz az adott csoportba sorolt párok), illetve a Szorongás és az Elkerülés tekintetében mutatott átlag nyerspontszámaik és szórásuk, valamint z-pontszámaik alapján (mind férfi, mind női oldalon). A pontszámok melletti felső indexek az utóteszt eredményét jelölik.

	Klaszter	Elem- szám	Férfi átlag nyerspont- szám (szórás)	Férfi z- pontszám (szórás)	Női átlag nyerspont- szám (szórás)	Női z- pontszám (szórás)
Szorongás	1	54	1,99 ^a (0,56)	-0,42 (0,65)	2,40 ^a (0,67)	0,21 (0,70)
	2	42	3,53 ^a (0,57)	1,37 (0,66)	1,09 ^b (0,55)	-0,16 (0,58)
	3	47	0,32 ^a (0,34)	-1,19 (0,39)	1,30 ^{ab} (0,34)	-1,10 (3,56)
	4	75	2,77 ^a (0,69)	0,48 (0,79)	3,28 ^{ab} (0,50)	1,26 (0,52)
	5	73	1,91 ^a (0,55)	-0,51 (0,63)	2,05 ^{ab} (0,54)	-0,21 (0,56)
	6	48	2,73 ^a (0,47)	0,45 (0,54)	1,67 ^{ab} (0,52)	-0,67 (0,54)
	Összes	339	2,36 (0,96)	0 (1)	1,20 (1,07)	0 (1)
Elkerülés	1	54	1,98 ^{ab} (0,43)	-1,31 (0,52)	2,54 ^a (0,61)	-0,4 (0,75)
	2	42	3,79 ^{ab} (0,61)	0,91 (0,73)	3,04 ^{ab} (0,58)	0,21 (0,70)
	3	47	2,79 ^a (0,72)	-0,31 (0,87)	2,39 ^b (0,64)	-0,59 (0,78)
	4	75	3,14 ^b (0,60)	0,12 (0,72)	3,07 ^{ab} (0,62)	0,25 (0,76)
	5	73	3,40 ^a (0,71)	0,44 (0,85)	3,66 ^{ab} (0,58)	0,98 (0,70)
	6	48	3,15 ^b (0,59)	0,13 (0,71)	2,04 ^a (0,56)	-1,03 (0,68)
	Összes	339	1,25 (1,16)	0 (1)	1,24 (1,23)	0 (1)

Megjegyzés: Amennyiben valamelyik változón és nemen belül két tetszőleges klaszter átlagához tartozó felső index *tartalmaz azonos betűjelet*, akkor nincs közöttük szignifikáns különbség az utótesztben. Amely két átlag mellett megjelenik *eltérő betűjel* egymáshoz képest, az a két csoport között $p < 0,05$ szintű különbséget jelez a Dunnett's T3 utótesztben.

6. *Melléklet* Az 5 klaszter bemutatása az elemszámaik (azaz az adott csoportba sorolt párok), illetve a Kohéziós index, a Flexibilitás index, és a Családi kommunikáció tekintében mutatott átlag nyerspontoszámaik és szórásuk, valamint z-pontoszámaik alapján (mind férfi, mind női oldalon). A pontszámok melletti felső indexek az utóteszt eredményét jelölik.

	Klaszter	Elem- szám	Férfi átlag nyerspontoszám (szórás)	Férfi z- pontoszám (szórás)	Női átlag nyerspontoszám (szórás)	Női z- pontoszám (szórás)
Kohéziós index (arány- szám)	1	31	1,18 ^a (0,55)	0,02 (0,55)	3,29 ^a (1,28)	1,96 (1,21)
	2	79	1,11 ^a (0,52)	-0,05 (0,52)	1,03 ^b (0,49)	-0,16 (0,46)
	3	112	0,56 ^b (0,52)	-0,62 (0,52)	0,54 ^c (0,45)	-0,61 (0,43)
	4	34	2,89 ^c (0,98)	1,8 (0,98)	1,37 ^{bd} (0,82)	0,16 (0,77)
	5	26	1,60 ^a (0,91)	0,46 (0,92)	1,82 ^d (0,67)	0,58 (0,63)
	Összes	282	1,16 (0,96)	0 (1)	1,20 (1,07)	0 (1)
Flexibilitás index (arány- szám)	1	31	1,10 ^a (0,48)	-0,13 (0,40)	1,92 ^a (0,90)	0,55 (0,72)
	2	79	1,02 ^a (0,55)	-0,2 (0,46)	1,17 ^b (0,70)	-0,06 (0,56)
	3	112	0,58 ^b (0,52)	-0,58 (0,43)	0,52 ^c (0,43)	-0,59 (0,34)
	4	34	2,65 ^c (0,96)	1,2 (0,79)	1,16 ^b (0,63)	-0,07 (0,50)
	5	26	3,24 ^c (1,59)	1,71 (1,31)	3,90 ^d (1,75)	2,15 (1,40)
	Összes	282	1,25 (1,16)	0 (1)	1,24 (1,23)	0 (1)
Családi kommuni- káció	1	31	60,71 ^a (24,43)	0,43 (0,66)	69,77 ^{ac} (16,61)	0,74 (0,41)
	2	79	62,04 ^a (18,13)	0,47 (0,46)	62,07 ^a (21,75)	0,48 (0,55)
	3	112	21,68 ^b (14,26)	-0,92 (0,89)	24,02 ^b (17,29)	-0,85 (0,92)
	4	34	78,96 ^c (15,21)	1,06 (0,42)	54,30 ^a (26,14)	0,21 (1,03)
	5	26	67,17 ^{ac} (29,13)	0,65 (0,97)	78,79 ^c (20,04)	1,06 (0,49)
	Összes	282	48,38 (28,93)	0 (1)	48,41 (28,71)	0 (1)

Megjegyzés: Amennyiben valamelyik változón és nemen belül két tetszőleges klaszter átlagához tartozó felső index tartalmaz azonos betűjelet, akkor nincs közöttük szignifikáns különbség az utótesztben. Amely két átlag mellett megjelenik eltérő betűjel egymáshoz képest, az a két csoport között $p < 0,05$ szintű különbséget jelez a Dunnett's T3 utótesztben.

7. *Melléklet* Az 5 klaszter bemutatása az elemszámaik (azaz az adott csoportba sorolt párok), illetve a Transzcendens bevonása és a Szimbolikus értelmezés tekintetében mutatott pontszámaik alapján (amely transzformált érték a PCBS esetében maga a z-pontszám), mind férfi, mind női oldalon. A pontszámok melletti felső indexek az utóteszt eredményét jelölik.

	Klaszter	Elemszám	Férfi z-pontszám (szórás)	Női z-pontszám (szórás)
Transzcendencia bevonása	1	27	-0,89 ^a (0,77)	-1,44 ^a (0,74)
	2	39	0,05 ^b (0,46)	-0,15 ^b (0,62)
	3	49	-0,78 ^a (0,68)	0,17 ^b (0,73)
	4	52	0,12 ^b (0,55)	-0,20 ^b (0,66)
	5	40	1,36 ^c (0,70)	1,17 ^c (0,69)
	Összes	207	0 (1)	0 (1)
Szimbolikus értelmezés	1	27	-0,10 ^a (0,64)	-0,75 ^a (0,67)
	2	39	-1,24 ^b (0,49)	-1,05 ^a (0,63)
	3	49	-0,03 ^a (0,55)	0,48 ^b (0,74)
	4	52	1,17 ^c (0,52)	0,90 ^c (0,69)
	5	40	-0,21 ^a (0,83)	-0,23 ^d (0,65)
	Összes	207	0 (1)	0 (1)

Megjegyzés: Amennyiben valamelyik változón és nemen belül két tetszőleges klaszter átlagához tartozó felső index tartalmaz *azonos betűjelet*, akkor nincs közöttük szignifikáns különbség az utótesztben. Amely két átlag mellett megjelenik *eltérő betűjel* egymáshoz képest, az a két csoport között $p < 0,05$ szintű különbséget jelez a Dunnett's T3 utótesztben.

8. Melléklet A vallásgyakorlás önbevallásos kategóriának százalékos megoszlása a Kritika Utáni Vallásosság alapján azonosított klasztereken belül vizsgálva, nemek szerinti bontásban.

Vallásgyakorlás - önbevallásos											
A Kritika Utáni Vallásosság alján azonosított klaszterek	„Nem vagyok hívő”		„Nem gyakorolom a vallásom”		„A magam módján gyakorolom a vallásom”		„Ritkán, de egyházamban gyakorolom a vallásom”		„Rendszeresen egyházamban gyakorolom a vallásom”		
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	
	„Megengedő-ráhagyó férfi – konok elutasító nő”	60,0%	61,5%	16,0%	23,1%	20,0%	15,4%	4,0%	0,0%	0,0%	0,0%
„Távolságtartó páros”	41,7%	30,6%	27,8%	13,9%	16,7%	33,3%	5,6%	11,1%	8,3%	11,1%	
„Megengedő-ráhagyó férfi – felvilágosult/progresszív nő”	49,0%	8,5%	34,7%	21,3%	12,2%	36,2%	4,1%	31,9%	0,0%	2,1%	
„Felvilágosult/progresszív vallásos páros”	16,0%	15,4%	30,0%	26,9%	36,0%	48,1%	14,0%	7,7%	4,0%	1,9%	
„Elszántan vallásos páros”	2,5%	5,1%	2,5%	0,0%	35,0%	17,9%	15,0%	20,5%	45,0%	56,4%	
Az egész mintában	31,5%	20,5%	23,5%	17,5%	24,5%	32,5%	9,0%	15,5%	11,5%	14,0%	

9. Melléklet A többszörös korrespondencia-analízisbe bevont változók leíró statisztikája, valamint kétváltozós összefüggéseik (amelyben a csillaggal jelölt értékek $p < 0,05$ szignifikanciájú, a két csillaggal jelölt értékek $p < 0,01$ szignifikanciájú összefüggést jeleznek).

Változó	Átlag	Szórás	Pearson-féle korreláció																	
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15			
1 RAS_F	29,86	4,35																		
2 RAS_N	29,50	5,01	0,59**																	
3 Szorongás_F	2,56	0,87	-0,19**	-0,17**																
4 Elkerülés_F	3,04	0,83	-0,09	-0,07	0,19**															
5 Szorongás_N	2,27	0,96	-0,23**	-0,17**	0,17**	0,01														
6 Elkerülés_N	2,87	0,82	-0,11*	-0,25**	0,08	0,14**	0,015**													
7 Kohézió_F	1,19	0,99	0,33**	0,21**	-0,22**	-0,21**	-0,17**	-0,05												
8 Flexibilitás_F	1,28	1,21	0,27**	0,21**	-0,25**	-0,13*	-0,13*	-0,05	0,52**											
9 Kommunikáció_F	38,52	7,55	0,37**	0,37**	-0,21**	-0,14*	-0,16**	-0,04	0,57**	0,53**										
10 Kohézió_N	1,18	1,06	0,24**	0,29**	-0,04	-0,02	-0,17**	-0,08	0,30**	0,18**	0,30**									
11 Flexibilitás_N	1,26	1,25	0,20**	0,20**	-0,13*	-0,04	-0,15**	0,05	0,17**	0,44**	0,23**	0,47**								
12 Kommunikáció_N	38,63	8,27	0,31**	0,40**	-0,09	0,01	-0,12*	-0,01	0,29**	0,25**	0,48**	0,56**	0,52**							
13 Transzcendens_F (z-pontszám)	0	1	-0,01	0,08	-0,09	-0,12	<0,01	-0,12	0,06	-0,08	0,17**	0,10	-0,01	0,09						
14 Szimbolikus_F (z-pontszám)	0	1	,044	0,09	-0,23**	-0,07	-0,12	-0,02	0,19**	0,13	0,04	-0,05	-0,02	<0,01	0					
15 Transzcendens_N (z-pontszám)	0	1	-,004	0,04	-0,03	0,03	-0,01	-0,12	-0,16*	-0,21**	-0,02	0,12	-0,08	0,09	0,51**	-0,05				
16 Szimbolikus_N (z-pontszám)	0	1	-,021	-0,01	-0,12	-0,08	-0,02	-0,01	0,09	0,14*	-0,03	,032	,060	-0,016	-0,11	0,56**	0			

Jelmagyarázat: RAS_F = Kapcsolati Elégedettség Skála (Férfi); RAS_N = Kapcsolati Elégedettség Skála (Nő); Szorongás_F = RSQ – Szorongás érték (Férfi); Elkerülés_F = RSQ – Elkerülés érték (Férfi); Szorongás_N = RSQ – Szorongás érték (Női); Elkerülés_N = RSQ – Elkerülés érték (Női); Kohézió_F = Olson kohézió index (Férfi); Flexibilitás_F = Olson flexibilitás index (Férfi); Kommunikáció_F = Olson családi kommunikáció (Férfi); Kohézió_N = Olson kohézió index (Nő); Flexibilitás_N = Olson flexibilitás index (Nő); Kommunikáció_N = Olson családi kommunikáció (Nő); Transzcendencia_F = Kritika Utáni Vallásosság – Transzcendencia érték (Férfi); Szimbolikus_F = Kritika Utáni Vallásosság – Szimbolikus értelmezés érték (Férfi); Transzcendencia_N = Kritika Utáni Vallásosság – Transzcendencia érték (Női); Szimbolikus_N = Kritika Utáni Vallásosság – Szimbolikus értelmezés érték (Női)